

ARAKS

ISSN 1451-1762

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

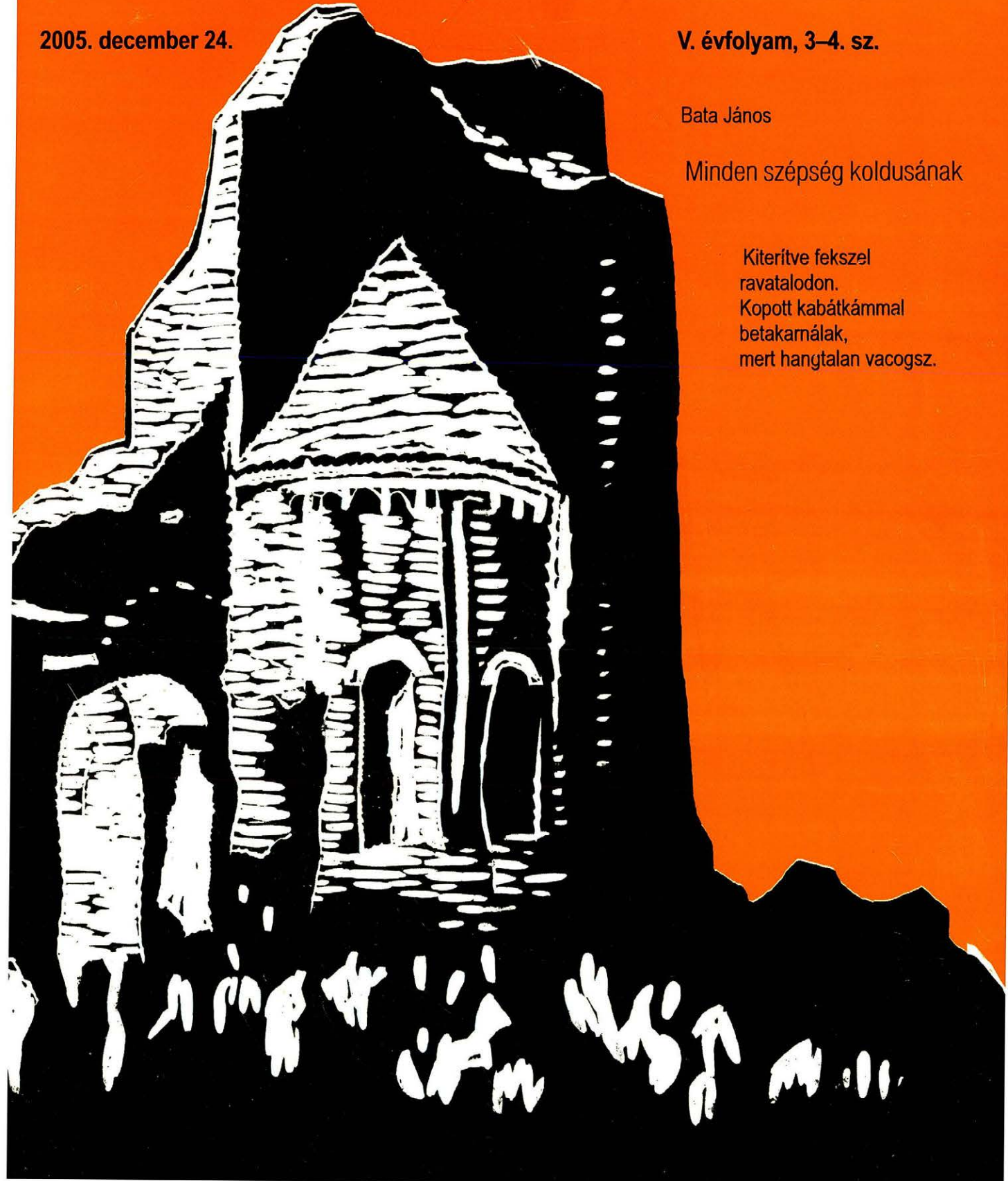
2005. december 24.

V. évfolyam, 3–4. sz.

Bata János

Minden szépség koldusának

Kiterítve fekszel
ravatalodon.
Kopott kabátkámmal
betakarmálak,
mert hangtalan vacogsz.

Sarokház a Gyepsoron

Szegény ember háza

*E számunkkal a 90 éve:
Andruskó Károly munkássága előtt tisztelgünk*

ARACS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2005. december 24.

V. évfolyam, 3–4. sz.

Tartalom

„NE BÁNTSD A MAGYART!”	5
Kiss Rudolf: A Civil Mozgalom követelése	7
Ágoston András beszéde	9
Páll Sándor beszéde	10
Dr. Gubás Jenő elnök	12
Becsey Zsolt levele	14
Doris Pack üzenete	15
A HHRF üzenete.	16
Erdélyiek üzenete	17
Tarics Péter alelnök	18
Rácz Szabó László elnök.	20
Szabó Tibor, a HTMH volt elnöke.	22
Éhn József elnök	24
Vajda Gábor: Szerkesztői kommentár.	26
Hatvannég Vármegye Ifjúsági Mozgalom: Hogy lesz a 450-ből nulla?	27
Kiss Melinda (Szabadka): Versek	28
B. Foky István (Szabadka): A nyereg alatt puhított Magyar Szóról	30
Bata János (Horgos): Íme, hát meglelte hazáját	32
Vicei Károly (Zenta): Hedonista nomádok	36
Gábrity Molnár Irén (Szabadka): Van-e a délvidéki értelmiségnek vallásos magatartása?	39
Csorba Béla (Temerin): A forradalom újratemetése	44
W.-Nemessuri Zoltán (Budapest): A Kárpát-medence európai esélyei	46
Botlik József (Budapest): Makacs tények és adatok a trianoni békediktátum 85. évfordulóján.	56

Bertha Zoltán (Debrecen): Nekünk még mindig Mohács kell	68
Vallomás és emlékezéséfe	71
Új Lakitelki Nyilatkozat:	74
Ágoston Mihály (Budapest): Naiv mars helybenjárásra (Gondolatok egy nem létező stratégiáról)	75
Csorba Béla (Temerin): Jugómagyar mártír románca	79
Kerekes József (Szabadka): Össze kell törni az aranyborjút (Srebrenica 10 év után).	80
Délvidéki négyes	83
Mirnics Károly (Szabadka): A Délvidék (Vajdaság) népességének alakulástörténete (1. rész)	85
Nemzedékek értékcsereje	101
Hódi Sándor (Ada): Családi konfliktusok.	103
Szloboda János (Zenta): Valami személyes	123
Bata János (Horgos):Műfordító kisebbségben, avagy gyilkosok közt cinkos, aki néma	129
Beke György (Budapest): Gyergyói „hideg napok”	132
Csíki Sándor (Erdély): Székely Autonóm kálváriája	143
Az Aracs Társadalmi Szervezet 2005. évi díjkiosztó műsorából.	145
Gubás Jenő (Szabadka): „Az emberiségének egy nemzetét megtartani”	147
Hajnal Jenő (Zenta): Hűségük formálja történelmünket	149
Orbán Viktor (Budapest): Halljuk-e még a harangok szavát?	153
Msgr. Huzsvár László (Nagybecskerek): A szeretet lángjával perzseljünk	156
Az Identitásklub kerekasztal-beszélgetésének zárónyilatkozata	158
Vajda Gábor (Szabadka): Hajszák a nyolcvanas években	159
Huszár Zoltán (Horgos): Alkalmi jegyzet néhány török vonatkozású eseményről	173
Juhász György (Budapest-Eszék): Magyar múlt horvát szemmel.	181
Cs. Varga István (Budapest): Remekmű Lillafüreden	184
Helyreigazítás.	187

„Ne bántsd a magyart!”

Szabadkai tüntetés,
2005.október 15.

A Civil Mozgalom követelése

Kedves nemzettársaim!

Mindenekelőtt megköszönném mindenkinek, hogy eljött a tiltakozó megmozdulásra, és köszönet mindazoknak, akik nem lehetnek jelen, de támogatásukról biztosítottak bennünket, mert fontosnak tartják a probléma mielőbbi, békés megoldását, emberi jogaink gyakorlati megvalósulását.

A Civil Mozgalom két civil szervezet, a Délvidéki Magyarok Ifjúsági Szervezete és az Összefogás a Fennmaradásért szövetségeként jött létre. Elsődleges feladatunknak a szó valódi értelmében vett civil szféra megteremtését tartjuk, de síkraszállunk azért, hogy emberi jogaink a gyakorlatban is a lehető legteljesebben megvalósuljanak, hogy kisebbségi jogaink érvényesüljenek, a magyarelles atrocitások megszűnjenek, ezenkívül fontosnak tartjuk a magyar egyetem létrehozását, valamint közösségünk kulturális és gazdasági felemelkedését.

A tiltakozó megmozdulást azért kezdeményeztük, mert a nemzeti alapon elkövetett támadások esetén, a rendőrség és az igazságszolgáltatás nem végzi hatékonyan munkáját, ebből kifolyólag, sokak egybehangzó véleménye szerint is, ezek az intézmények állami szinten legitimizálják az erőszakot.

Egy ilyen eset történt tavaly, itt Szabadkán, a gólyabuli alkalmával, amikor megtapasztaltuk, hogy a rendőrség nem akarja meggátolni az erőszakot és elfogni a támadókat...A történet úgy kezdődött, hogy 11 óra körül befelé igyekeztünk barátommal a sportcsarnokba, amikor a bejáratnál balra levő parkolónál szerb nyelven hangoskodó fiatalok egy csoportjára lettünk figyelmesek. Egy pillanatra megilletődtünk, de nem tulajdonítottunk különösebb jelentőséget a hangoskodásnak, így továbbmentünk. Amikor a parkolóban álló rendőrkocsi mellett haladtunk el, nagy kiabálásra és ütések zajára figyeltünk fel, ebben a pillanatban már az autóban ügyeleteskedő rendőrök is elhagyták a kocsit és az esemény színhelye felé igyekeztek, ami tőlünk

mintegy 15 méterre lehetett. Erre mi is visszafordultunk, mert nyilvánvaló volt, hogy a hangoskodó fiatalok megtámadtak valakit. Mint nemsokára kiderült, két magyar fiút minden ok nélkül kirángattak autójukból (egyiküket még az autóban fejberúgták), majd ütlegelni kezdték őket. Világosan láttuk, hogy a rendőrök jelenléte mellett is kaptak több ütést a magyar fiatalok (a tavalyelőtti gólyabulin is valami hasonló történt). Amikor végre abbahagyták a verést, néhány rendőr tovább csitítgatta a még mindig hangoskodó fiatalokat, másik két rendőr pedig a két magyar fiatalot kezdte igazoltatni, nem törődve azzal, hogy egyikük orra és szája erősen vérzett, és az adatok felvétele helyett talán előbb elsősegélyt kellett volna hívni. Itt léptünk mi közbe, tiltakozván a rendőri intézkedés hiányosságai ellen, elsősorban az ellen, hogy a jelenlétük mellett is kaptak ütések a magyar fiatalok, másodsorban pedig, hogy a szerb nemzetiségű fiatalokat nem igazoltatták, csupán eltessékelték a helyszínről. A rendőrök előzőleg próbálták figyelmen kívül hagyni tiltakozásunkat, de amikor látták, hogy komolyan gondoljuk mondanivalónkat, elkezdtek szabadkozni, hogy az elkövetők már szerepelnek a nyilvántartásukban és hogy be fogják őket idézni másnap. Arra meg, hogy a jelenlétük mellett megütötték a magyar fiút, azt felelték, hogy azzal ne foglalkozunk, lényeg az, hogy meggátolták a további fizikai bántalmazást. Tapasztalatainkból kifolyólag, feljegyeztük az egyik rendőr nevét és igazolási számát, később pedig a parancsnokuk tudomására adtuk, hogy a nyilvánosság előtt is beszámolunk az incidensről. Az incidens híre természetesen azután megjelent a médiában, viszont a rendőrség nem adott ki semmilyen közleményt, így nyilván a tetteseket sem kerítette elő, eljárást nem indított, ítélet nem született az ügyben. Az elkövetők pedig lehet azóta is szabadon garázdálkodnak Szabadka utcáin. Ez csak egy tipikus példa arra, hogy a rendőrség hozzáállásával igazán komoly gondok vannak, amelyeket minél előbb orvosolni kell. Hogy nyomatékosítsuk elégedetlenségünket az állami szervek munkájával szemben, megfogalmaztuk követelése

seinket, amelyeket az illetékes minisztériumoknak és Vojislav Koštunica kormányfőnek is eljuttatunk.

Követeléseink pedig így hangzanak: - Követeljük a rendőrségtől, hogy azokban az esetekben (ilyen az esetek többsége!), ahol nemzeti indíttatású a támadás, azt úgy is kezelje, és ne bagatellizálja el az ügyet.

- Követeljük, hogy minden etnikai alapon történt támadás esetén, a rendőrség a lehető legrövidebb időn belül intézkedjen, és kerítse kézre az elkövetőket.

- Követeljük a rendőrségtől, hogy a korrekt és szigorú vizsgálat lefolytatása után, az esetet adja át az igazságszolgáltatásnak.

- A rendőrség összetételénél figyelembe venni az adott település etnikai arányait, követeljük a paritás elvének érvényesítését (multietnikus rendőrséget).

- Követeljük az igazságszolgáltatástól, hogy a magyarellenesei támadások elkövetőit például büntesse meg.

- Követeljük a számarányának megfelelő parlamenti hely biztosítását a délvidéki magyar közösség számára.

- Tiltakozunk mindenféle negatív diszkrimináció ellen.

Mozgalmunk tevékenysége az atrocitások kapcsán nem merül ki ezzel a megmozdulással, hanem minden demokratikus eszközzel küzdeni fogunk azért, hogy jogegyenlőségben és jobbiztonságban élhessünk a Délvidéken.

Elsősorban igyekszünk minél teljesebb dokumentációt készíteni a magyarság ellen elkövetett atrocitásokról, ezeket a dokumentumokat el fogjuk juttatni nemzetközi fórumokhoz, valamint ezzel párhuzamosan kérjük nemzetközi megfigyelők állandó jelenlétét ebben a térségben, néhány súlyos esetet pedig, ha kell, nemzetközi jogászok képviselőjével Strasbourggig viszünk.

Ágoston András beszéde (a Vajdasági Magyar Demokrata Párt elnöke)

Tisztelt jelenlevők, kedves fiatalok!

Szükség van a szabadkai tiltakozó gyűlésre.

Mert leginkább a délvidéki magyar fiatalok válnak a nemzeti alapú súlyos incidensek sokszor megalázott áldozataivá. S mert ezzel a tiltakozással kifejezhetjük a vajdasági magyarság óriási többségének a véleményét, hogy népcsoportunk helyzete továbbra is nyílt és megoldatlan.

Van egységes vajdasági magyar érdek. Mi, vajdasági magyarok szeretnénk békésen egymás mellett élni a most már nagy többségben itt élő szerbekkel. De nem úgy, ahogy ezt ők Trianon óta megszokták. Nekik is rá kell jönniük, hogy a vajdasági magyarok nem képezik a tulajdonukat, hanem ők részei a Kárpát-medencében élő magyar nemzetnek. Meg lassan arra is, hogy a vajdasági magyarok az EU-tag Magyarország kisebbségei, akikre most már talán állandó jelleggel odafigyel az Európai Unió is.

A vajdasági magyarok nem akarják azt a feszültséget, amelyet főleg a félrevelt fiatal szerbek keltenek sokszor megalázó, durva, testi sértéseket okozó kötekedő viselkedésükkel. Nem akarjuk, hogy a szerb hatalom saját érdekeitől vezérelve elnéző legyen pont az effajta viselkedéssel szemben. S ami a legfontosabb: ezt a véleményünket nem akarjuk tovább megfélemlítve magunkba zárnunk.

Köszönjük a fiatal szervezőknek, hogy új kezdeményezésükkel hatékony anyagi támogatás nélkül, saját erejükkel nyilvánosságot biztosítanak ebbéli véleményünk kifejtésének. A Vajdasági Magyar Demokrata Párt fiataljai tevőlegesen is hozzájárultak a mai megmozdulás megszervezéséhez. Nekik is köszönjük a lehetőséget.

Célunk az, hogy politikai jóindulatunk bizonyítékaként rámutassunk a tennivalókra, amelyeket ha a

szerb hatalom megszívlel, oldódhat a két nemzet közötti, mindkét fél számára káros feszültség.

Véleményünk szerint ideje, hogy a szerb hatalom félretegye a kisebbségek szerepéről és helyéről alkotott sok évtizedes kliséket, megvizsgálja, mi az, ami hozzájárulhat közös boldogulásunkhoz ezen a vidéken.

Először is figyelembe kell vennie, hogy magyarok vagyunk, s az uniós nemzet részeként azok is akarunk maradni. Másodsor, hogy önazonosságunk megőrzésére és a meglevő egyre kínosabb nemzeti alapú feszültség kezelésére a jelenlegi intézményi struktúra nem alkalmas. Tényleges, magyar (perszonális) autonómiára van szükség. Emellett csakúgy, mint a szerbeknek, mondjuk Horvátországban és Kosovón, szükségünk van részarányos parlamenti képviselőre is. Előre szavatolt képviselői helyeket kérünk a szerb parlamentben, hogy azokra, többpárti alapon, maguk a magyarok választhassák meg képviselőiket. Akik csakúgy, mint a szerb képviselők Horvátországban, valóban a vajdasági magyarság érdekeit képviselik, s ami a legfontosabb, egyedül a magyar választóiknak tartoznak politikai felelősséggel.

Tudjuk, egyelőre nincs meg a politikai akarat a szerb vezetésben sem arra, hogy a nemzeti alapú súlyos incidensek esetében a zéró tolerancia elvét alkalmazva határozottan járjon el, sem arra, hogy ténylegesen párbeszédet kezdjen a magyar autonómiáról és a részarányos parlamenti képviselőiről.

Ez az oka annak, hogy a tiltakozó nagygyűlésről kéréssel fordulunk Budapesthez, az EU-tag Magyarországhoz. Azt kérjük, ne elégedjen meg azzal, hogy Európa csak figyelemmel kísérje a vajdasági magyarság helyzetének alakulását, hanem mind Szerbiában, mind az EU-ban szorgalmazza a demokratikus kisebbségbarát intézmények, a magyar (perszonális) autonómia és a részarányos parlamenti képviselőlet mielőbbi bevezetését.

Páll Sándor beszéde (a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnöke)

Tisztelt egybegyűltek!

Az ország, amelyben élünk, függetlenül a hatalmi változásoktól, íme 15 éve mellőzi a vajdasági magyarság nyílt és megoldatlan kérdéseit. Mi már mindenkinek mindent elmondunk (többször is), és süket fülekre találtunk. Gondjaink elfogadtatásában kipróbáltuk a politika minden eszközét, kivéve a tüntetést, és most eljött ez a pillanat is.

Felháborító módon, kézlegyintéssel, balkáni szokáshoz híven, derúvel és mosollyal intézték el panaszaikat, mondván, hogy nem igaz, túlzásba viszsük, majd kivizsgálják, itt így is túl sok már a jogunk, és finoman sejtették, ha nem tetszik, akkor mehetünk. A durva üzeneteket az utcán, a munkahelyen kaptuk meg.

A vajdasági magyarság ellen, már 15 éve, ez az állam (vagy más valaki a nevében és hallgatólagos beleegyezésével) különleges hadviselést folytat, nyílt pszichoterrort, melynek alapvető jellemzői a hosszú távú, alacsony intenzitású, és nagy területet befogó konfliktusok szítása.

Megoldás csak egy lehet – autonómia. Olyan autonómia, amilyent a VMDK kíván, hol a perszonális autonómia mellett (mert most nem szabad alálicitálni követeléseinkben) ennek egyik alappillére az etnikai alapú területi elkülönülés, minden következményével: részarányos foglalkoztatás az állami szervezetben (így a rendőrségben is), az anyanyelv teljes jogú használata, törvények és határozatok önálló meghozatala...úgy, ahogyan ez a VMDK autonómiakonceptiójában le van írva. Lehetséges-e ez? Határozott válaszuk: igen, mert éppen ezt a megoldást találták jónak a kosovói szerbek identitásának megőrzésében. Ha ebben az országban nem lesznek kettős mércék, akkor mi is jogsultak vagyunk mindenre, ami másokat is megillet.

Ha megengedik, pár szót szólnék azokhoz is, akiknek ezt szántuk, anyanyelvükön, hogy megértsék, mit is mondunk.

Gosp. Rasime Ljajiću, zakon na koji se tako rado pozivate, i kažete da je među najboljima u Evropi je bez kaznenih odredbi, bezvredna hrpa paragrafa. U Srbobranu, iako postoji pravosnažna odluka suda, predsednik opštine ne dozvoljava da se postavi tabla i sa natpisom Szenttamás, jer navodno nema para, ali mu zato ne smeta da dođe u selo Péterréve, po pare iz svoje apoteke. U Novom Bečeju, predsednik opštine minira postavljanje tabli, ali mu zato ne smeta, da za ručkom, sa suprugom svaki dan govori mađarski. A vi ste bespomoćni protiv samovolje prosvetčenih srpskih nacionalista i idete na turneju samo tamo gde Vam niko ništa ne sme reći.

Gosp. Dragane Jočiću, ko, i zbog čega protiv manjina vodi psihološki rat niskog intenziteta, po širokom prostoru i na duge staze? Kome odgovara ovaj psihoteror koji milicija neće ili ne može da reši. Kad ćemo saznati nešto o ubistvu u Horgošu? Da li ste stvarno nesposobni, ili je u pitanju nešto drugo?

Gospodine Zorane Stojkoviću, kako to da se u slučajevima kada su oštećeni pripadnici manjina, suđenja ne zakazuju mesecima. Zna li da su vinovnici temerinskog slučaja, koji je za svaku osudu, ekspresno pronađeni i osuđeni, i da su onako, za primer, dobili drakonske kazne od ukupno 63 godine robije, više nego ratni zločinci koje Vi vodite u Hag. Zna li da jednog od osuđenika svakodnevno maltretiraju, šutiraju, šamaraju, da mu odvaljuju bubrege, da je gotovo oslepeo od batina? Zar baš mora tako?

Gospodine predsedniče vlade, čemu igra dvostrukih standarda o Zakonu o izboru narodnih poslanika? Cenzus za ulazak u parlament je, istini za volju snižen, ali je i za predlog manjinske liste potrebno sakupiti 10.000 potpisa. 7.500.000 prema 10.000 nije isto što i 300.000 prema 10.000.

Gospodo, Srbija je, na žalost, zemlja dvostrukih standarda, laži, etničke i verske netrpeljivosti, korupcije, diktature beznačajnih stranaka koje ucenjuju sve, a najviše žele da se nagrabe para. Suočite se sa istinom,

a mi ćemo biti partneri u razrešavanju nagomilanih problema.

(Rasim Ljajić úr, a törvény, amelyre nagy elöszeregettel hivatkozik, és amelyről úgy véli, hogy Európában a legjobbak közé tartozik, nem tartalmaz büntető rendelkezéseket és a paragrafusok értéktelen halmaza. Szenttamáson a bíróság jogerős ítélete ellenére a község elnöke nem engedélyezi, hogy elhelyezzenek egy olyan táblát, amelyen a magyar nyelvű Szenttamás felirat is szerepel, mert állítólag nincs rá pénz, az azonban egyáltalán nem zavarja őt, hogy (a jelzőtáblán magyar nyelven is kiírt) Péterrévére elmenjen felvenni a gyógyszertára bevételeit. Törökbecsén a község elnöke aláaknázza a tábla kihelyezését, viszont ebéd közben a feleségével minden nap nyugodt szívvel magyarul beszélget. Ön pedig tehetetlen a felvilágosult szerb nacionalisták önkényével szemben, és csupán oda rucan ki, ahol Önnek senki semmit nem mer mondani.)

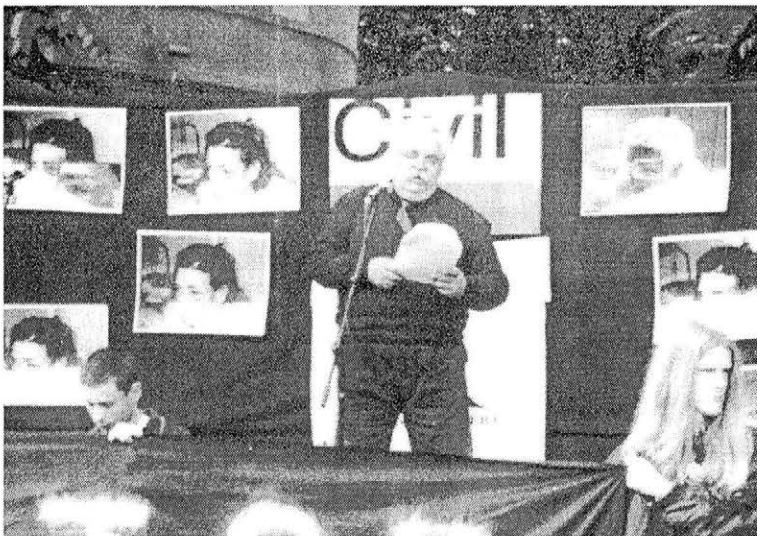
Dragan Jočić úr, a kisebbségek ellen nagy területen és hosszabb távon ki és miért folytat kis intenzitású pszichológiai háborút? Kinek felel meg ez a pszichoterror, amelyet a rendőrség vagy nem akar, vagy nem tud megoldani? Mikor tudunk már meg valamit a horgosi gyilkosságról? Vajon Ön tényleg alkalmatlan, vagy valami másról van szó?

Zoran Stojković úr, hogyan történhet meg, ha a kárvallottak a kisebbségek tagjai, akkor a tárgyalást hónapokig nem tűzik ki? Tudja-e, hogy a temerini eset elkövetőit, akiknek a cselekedete elítélendő, villámgyorsan megtalálták és elítélték, és csak úgy, a példa okáért drákói börtönbüntetést kaptak, összesen 63 év terjedelemben, többet, mint azok a háborús bűnösök, akiket Ön kísér Hágába. Vajon tudja-e, hogy az egyik elítéltet nap mint nap bántalmazzák, rugdalják, pofozzák, hogy leverik a veséit és hogy már majdnem megvakult a verésektől? Tényleg így kell ennek lennie?

Kormányelnök úr, mi végre játszadozni a kettős mércével a népképviselők megválasztásáról szóló törvény kapcsán? A parlamentbe való bejutási küszöböt leszállították ugyan, de a kisebbségi lista javaslatához is 10 000 aláírás szükséges. A 7 500 000 azonban nem ugyanúgy aránylik a 10 000-hez, mint a 300 000 a 10 000-hez!

Uraim, Szerbia sajnos a kettős mércék, a hazugságok, az etnikai és a vallási türelmetlenség, a korrupció, a mindenkét zsaroló és az önmaguk zsebeit jól megtömni akaró jelentéktelen pártok diktatúrájának az országa. Nézzenek szembe az igazsággal, mi pedig partnereik leszünk a felhalmozódott problémák megoldásában!

(Mácsai Tibor fordítása)

Dr.Gubás Jenő elnök (Aracs Társadalmi Szervezet)

Kedves Barátaink!

Nagy nap ez a mai, hiszen először történik meg, a háborús időszakot nem számítva, hogy a délvidéki magyarság felemelte hangját és nyilvános tiltakozását fejezte ki. Ezzel kivívta a tiszteletre való méltóságát. Köszönet érte a szervezőknek, a fiataloknak.

Tisztelt demonstráló, tiltakozó megjelentek!

Egy francia tudós több mint kétszáz éve azt nyilatkozta: „Ha valami használna nemzetemnek, de árta- na egy másiknak, nem javasolnám az uralkodónak. Mert elsősorban ember vagyok, és csak másodsorban francia, szükségszerűen ember, és csak véletlenül francia.”

Végső ideje, hogy ezt a magatartást azok is megtanulják és magukénak vallják, de legfőképp e módon cselekedjenek is, akiknek a jogegyenlőség s a törvények betartatása a hivatásuk és a kötelességük. Jó lenne, ha a rendőrség és a bíróságok irányítói is belátnák, tudomásul vennék, hogy mi mindannyian, akik ebben a viharverte balkáni térségben élünk, elsősorban emberek vagyunk, és csak utána szerbek, magyarok, horvátok stb. Szükségszerűen emberek, és csak véletlenül szerbek, magyarok, horvátok vagy más nemzeti- ségűek. Emberek, akiknek már több száz éve a francia forradalom garantálta a jogegyenlőséget és a jogbiztonságot. Ennek ellenére, ennyi eltelt év után most mégis azt kell tapasztalnunk, hogy ebben a mi nagy demokráciánkban vannak egyenrangúak és egyenrangúbbak, törvénytisztelők és azok, akik még szórakozni is jogtalanul tartott fegyverrel járnak, vagy abban lelik élvezetüket, ha másokat meggyaláznak, megfélemlítenek vagy megkínóznak. Persze, mindig bandás- tól támadják meg az egyedül lévőket vagy a gyengébb-

eket, mert a bátorság és az erkölcsösség már nem az erősségük.

Egyes politikusok pedig hamis próféták módjára minduntalan azt szajkózzák, hogy nem kell ezekből a jogtiprásokból ügyet csinálni. Nem lényeges dolgok ezek. Azzal érvelnek, hogy a fiatalok mindig heves vé- rűek voltak, korábban is összeszólalkoztak. Kocsmai verekedések szintjére kívánják bagatellizálni a törté- neteket, és mindezt a szőnyeg alá söpörni. Látszattervé- kenységgel, tolerancia-tanácskozásokkal igyekeznek jobb belátásra bírni az ifjúságot, pedig nem is övelük van a baj, hanem, és sokkal inkább a felnőtt társada- lommal. Mert azt, hogy a másként beszélők vagy a más szokásokkal rendelkezők eleve csak ellenségek lehet- nek, akiket ütni kell, azt otthonról, a felnőttektől tanulják a fiatalok. Az általuk megnyilvánuló ellenségeskedés és gyűlölet csak ennek az otthonról hozott magatartás- nak a kisugárzása.

Ha mi helyesen akarunk cselekedni, akkor ne- künk nem szabad hallgatni. Az az egészséges viszo- nyulás, ha idejében felfedjük ezeket a jogtiprásokat és követeljük a teljes körű kivizsgálásukat, valamint a bü- netésekről szóló döntések nyilvánosságra hozatalát. Amint Illyés Gyula is mondta, „mert növeli, ki elfedi a bajt.” Ezért kell sérelmeinket nyilvánosságra hozni. A néma gyermeknek az anyja se érti a szavát, és Babits is arra int, hogy „vétkesek közt cinkos, aki néma”. És mi nem akarunk cinkosokká válni, hisz e társadalomnak és az országnak is csak az tesz jót, aki az erkölcsös magatartásért és a törvényesség betartásáért száll sík- ra. Azok pedig, akik ezt megszegik, támogatják vagy el- nézik, nem hazafiak, nem országépítők, hanem e tár- sadalmi rend ellenségei és rombolói. Évszázadok távo- lából, de még ma is aktuálisan cseng Berzsenyi figyel- mettetése: „...minden ország támasza, talpköve/ A tiszta erkölcs”.

Mindezekért végső ideje lenne a rendőrségnek, a bíróságoknak, az igazságügyi szerveknek, s végső soron a kormánynak is meghallani a kisebbség segít-

séget kérő hangját, és megszívlelni azokat, nem pedig másokra mutogatni és politikai manipulációt emlegetni. Nem elég a kivizsgálásokat elindítani, be is kellene a vizsgálati folyamatokat fejezni és nyilvánosságra hozni az eredményt.

Mi reméljük, hogy amit ma az itt megjelent politikusok, közéleti személyiségek, civil szervezetek kérnek, nem több és nem kevesebb, mint ami minden polgárnak jár: az egyenlő bánásmód elve. Hogy EGYFORMA MÉR-CÉVEL MÉRJENEK MINDENKIT, tekintet nélkül nemzeti, vallási vagy bármilyen más megkülönböztető jegyére. A MAGYAR FIATALOK ELLENI TÁMADÁSOK NEM SZÜNNEK, HANEM SZAPORODNAK, FIATALJAINK FÉLNEK, S EZ TÜRHELETLEN ÁLLAPOT. Se-

gítsünk nekik felemelni fejüket. Reméljük, hogy ebben a jóérezésű és az egyenlő bánásmódot, jogegyenlőséget elváró szerb polgártársaink is csatlakoznak hozzánk, s eljön az az idő is, amikor szerb fiatalok fognak megvédeni magyar gyerekeket, ha bántalmazzák őket, vagy fordítva. A közös történelmi múltban voltak erre már jó példák. Tanuljunk ezekből. Nem két náció küzd itt egymás ellen, hanem az igazság az igazságtalanság ellen. Üdvözöljük a Civil Mozgalom fiataljainak a kezdeményezését, hogy mertek hangot adni mindannyiunk elégedettségének és követelni a jogegyenlőséget a magyarverések ügyében.

(Felolvasta:Gubás Ágota)

Becsey Zsolt levele a szabadkai tüntetés résztvevőihöz (A Fidesz EP-képviselője)

Tisztelt vajdasági magyar fiatalok !

Az utóbbi másfél évben , tudom, egyre nehezebbre fordult az amúgy is nehéz és kisebbségi sorban élő vajdasági nemzettársaink helyzete. Nemzettársainkat mondok, mivel ugyanazt a történelmi múltat és ugyanazt a közös kultúrát, ugyanazt az államisági értéket képviseljük, mint amelyet eddig már Magyarország és a felvidéki magyarok be tudtak vinni az Európai Unióba. Magam, mivel néhány kilométerre a magyar-szerb határtól születtem, még inkább tudom ezt, hiszen ugyanazokat a dél-alföldi szokásokat őrizzuk, ugyanazt az "ö-betűs" tájszólást beszéljük. Ezért is érzem át, ezért is mondom ki azt, hogyha a Vajdaságban őshonos magyarokat bántják és sértegetik, akkor az olyan, mintha minket érne támadás. A test és a lélek egyszerre sajog, még ha nekünk, magyarországi magyaroknak ideát, tőletek néhány kilométerrel északra, sokkal könnyebb is az élet, mert nemzeti létünkben, anyanyelvünk használatában és vallásunk gyakorlásában nem akadályoznak minket.

A fizikai és lelki támadások, valamint az oktatási, kulturális, gazdasági és foglalkoztatási diszkrimináció örli az idegeket a közös ősök földjén, a Vajdaságban. Ezt magam is minden idegszálammal próbáltam föltámi az Európai Parlament délszláv delegációjának tagjaként, vagy Brüsszelben nyilvános közmeghallgatások kezdeményezőjeként, illetve a Vajdasággal foglalkozó rendkívüli ülések és határozatok elindítójaként.

Mérföldkő a mai nap, hiszen olyan rendezvényre gyűltek össze a vajdasági fiatalok, amilyen rendezvény eddig még nem volt. Civil, független, önálló kezdeményezésű rendezvényünkkel azt fejezik ki, hogy a Vajdaság soknemzetiségű voltát veszélyeztető eddigi politika nem folytatható. Azt fejezik ki, hogy a passzív hatósági hozzáállással megtűrt, sőt bátorított etnikai tisztogatás egy itt őshonos nép és más nemzetiségek ellen nem lehet egy európai folyamat része.

Különösen értékes ez a megmozdulás azért, mert fiatalok kezdeményezése, akiknek jövőre van szükségük itt a Vajdaságban, és akik ezzel azt akarják kifejezésre juttatni, hogy nem akarnak innen elmenni az anyaországba. Itt akarnak élni a Vajdaságban, magyar nemzetiségű szerbiai állampolgárként, helyi lakosként és adófizetőként.

Különös ez a rendezvény azért is, mert békésen, fegyelmetten és méltósággal juttatjátok kifejezésre azokat az igényeket, amelyek minden európai polgárnak alapvető normái közé tartoznak: az anyanyelvek egyéni és közös művelését, az igazságszolgáltatás előtti egyenlőséget is beleértve.

És különös ez a rendezvény azért is, mert egy civil szervezet kezdeményezése, tehát nem a pártpolitika eszköze. Nem felülről lefelé manipulálva szervezték, hanem európai módon: alulról fölfelé építkezve, mintegy üzenve a politikanak, hogy ezé a módszeré a jövő itt, a Vajdaságban is, nemcsak néhány kilométerrel odébb.

Magam hallom ezt a szép szót, és megértem az üzenetet, annak módját, kulturáltságát. Mindahhoz, hogy ez a tisztaság megmaradjon, szükséges, hogy miközben figyelünk rátok, odahallgatunk a szavatokra, egyúttal elkerüljük azt az alaptalan vádaskodást, miszerint civil megmozdulásokat a politika, netán a választások előtt álló anyaországi politika hozta volna létre. Azok, akik ilyesmivel vádaskodnak, saját gondolkodásukat leplezik le. Ezt nekünk el kell kerülni.

Ezért döntöttem úgy, hogy nagyon megtisztelő felkéréseketek megköszönöm ugyan, ám személyesen mégsem veszek részt a megmozduláson. Egy ezzel kapcsolatos esetleges polémia ugyanis méltatlan lenne nemem, és közös céljainkhoz.

Kérem ezért megértéseketek.

Személyesen nem vagyok jelen, de higgyétek el, lélekben ott vagyok veletek, Szabadkán.

Brüsszel, 2005 október 13.

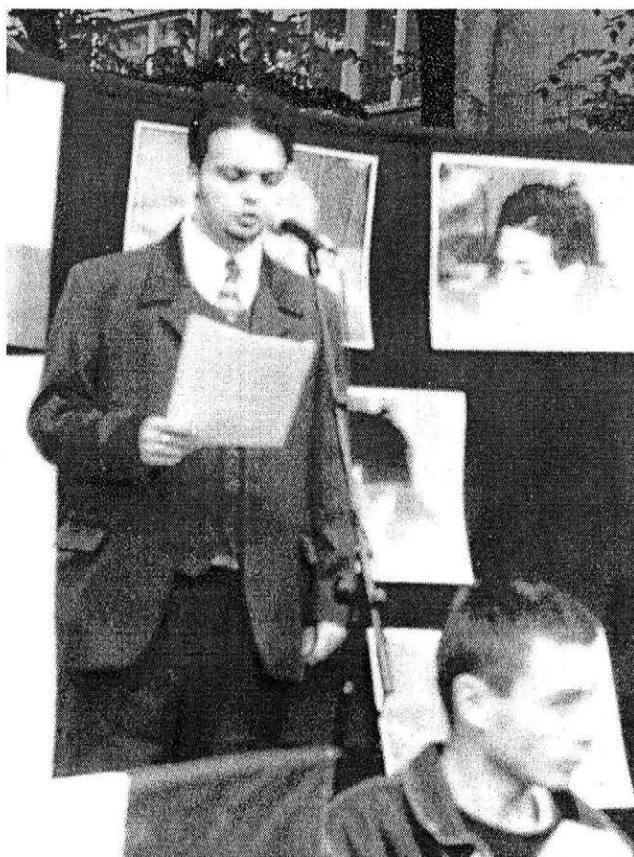
Becsey Zsolt, az Európai Néppárt tagja, a Fidesz európarlamentari képviselője

Doris Pack üzenete

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az Európa Parlament képviselői részt kívánnak venni Szerbia, de különösen Vajdaság demokratikus fejlődésében. Személy szerint is a szívemen viselem a régió kisebbségeinek a sorsát és gondjait, amelyekkel hétköznapi életük során szembesülnek. Remélem, mindenki, de különösképpen a Szerb Kormány és az igazságügy, tisztában van óriási felelősségével, hogy békés együttélést kell biztosítaniuk a régióban élő összes nemzeti közösség számára. Fontos, hogy fenntartsuk és továbbfejlesszük a multietnikus életmodellt és az európai civilizációs vívmányokat ebben a régióban.

A ti Doris Packotok.

Sűge Zsolt műsorvezető (Civil Mozgalom)

A HHRF üzenete (Hungarian Human Right Foundation – New York, USA)

Kedves vajdaságiak, Tisztelt Résztvevők, Tisztelt Szervezők!

Örömmel tölt el, hogy Vajdaság népe kiáll az igazáért, kiáll az európai értékrendért, kiáll a kisebbségek védelméért, azért, hogy gyermekeik ne rettegjenek, hogy az igazságszolgáltatás pártatlanul viszonyuljon minden polgárához, nemzetiségétől függetlenül. Külön köszöntöm a Civil Mozgalom képviselőit, a mai megmozdulás szervezőit, az ötlet szellemi szülőatyjait, és mindannyiukat, akik az igazságért, jogállamiságért emelik fel szavukat.

Szervezetünk, az immár 29 éve dolgozó Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF) megalakulásakor hasonlóképpen, tiltakozó megmozdulásokkal kezdte meg működését 1976-ban. Akkoriban a Ceausescu-diktatúra magyarelles intőzkedései ellen emeltük fel szavunkat. Mai megmozdulásuk ifjú lendülete, kiáltványuk határozott, józan tartalma, követeléseik jogossága, és elszántságuk, hogy nem szabad elkeseredni, inkább meg kell ragadni a lehetőséget és cselekedni – mindez közös jellemvonás köztünk. Hisszük, ha kitartanak a ma meghirdetett célok mellett, és küzdenek a maihoz hasonló, gyakorlati módszerekkel, minden józan követelésük teljesül.

Külön üdvözlöm a szervezők célkitűzését, hogy jelezzék a belgrádi kormány felé: egy európai, toleráns Vajdaságban szeretnének élni, gyermekeiket ilyen környezetben felnevelni. Fontos hangsúlyozni, amennyiben Szerbia valóban Európa részévé szeretne válni, be kell tartania, érvényesítenie kell a – saját maga által meghozott – kisebbségvédelmi rendelkezéseket. Törvényszék elé kell idézni és el kell ítélni a kisebbségel-

lenes bántalmazások elkövetőit, a modern európai társadalmakban nincsen helye az intoleranciának.

A héten Brüsszelben jártam, ahol csaknem 30 európai parlamenti képviselőt személyesen tájékoztattam a vajdasági kisebbségek helyzetéről, az őket (az Önöket, a Titeket) ért fizikai és lelki bántalmazásokról. A képviselők nagyfokú megértést tanúsítottak az ügy iránt, hangsúlyozva, hogy senkit sem szabad lelki és fizikai terrornak kitenni csak azért, mert nem a többségi nemzet tagja.

Kedves vajdaságiak!

Európa és Amerika támogatja Vajdaságot, Vajdaság sokszínűségét, Vajdaság európai értékévé válását! Az autonómia kérdése, a Milošević-rezsim által elvett jogkörök visszaszerzése most, hogy Szerbia és Montenegró államközössége megkezdte a stabilizációs és társulási tárgyalásokat az unióval, időszerűbb, mint valaha. Az igények, a jogsérelmek feltérképezése úgy a leghitelesebb, ha belülről, az érintettektől jön! Jelezzék (jelezzétek) Belgrádnak az igényeiteket, hivatkozatok az európai értékrendre, az emberi és kisebbségi jogaitok elidegeníthetlenségére. Csak határozott, közös és szívós fellépéssel érhetnek el eredményt!

A Magyar Emberi Jogok Alapítvány elnökeként támogatásomról biztosítlak Benneteket emberi és kisebbségi jogaitokkal kapcsolatban! Ahogy az elmúlt csaknem három évtizedben, továbbra is azon munkálkodunk, hogy a Kárpát-medencei magyarok, s velük együtt a környezetükben élő összes kisebbség jogainak érvényt szerezzünk!

Rokonlelkű, baráti üdvözlettel:

Hámos László és a HHRF munkatársai

Barátaink, délvidéki nemzetársaink!

Ma azért tüntetünk, mert másfél évtized alatt sem teljesült az erdélyi magyarság egyik legfőbb igénye, a magyar oktatási nyelvű állami egyetem létrehozása, az 1959-ben önkényesen, az '56-os forradalmi megmozdulások megtorlásaként megszüntetett Bolyai Egyetem újraindítása. Jogos igénye ez az anyanyelvükön tanulni, érvényesülni vágyó magyar fiataloknak. Szimbolikusan is jogos restitúciós igénye ez az erdélyi magyar nemzeti közösségnek, amely annak idején arculcsapásként élte meg a Bolyai Egyetem megszüntetését. Jogos igény és a megmaradás, a jövőépítés alapvető feltétele. Bizonyítani nem lehet, de tagadni sem, hogy az erdélyi magyarság tíz év alatt bekövetkezett kétszázézeres, migrációs és asszimilációs vesztesége jelentős részben az egyetem hiányának következménye. Az egyetem ugyanis a megalapozott perspektívát és reményt jelenti azzal a megalapozatlan, kincstári optimizmussal szemben, amelyet a politika sugall. Ami most van a romániai magyar felsőoktatásban, az éppen jövőjét tekintve, bizonytalan. A kolozsvári egyetemen folyó magyar oktatás jogi, adminisztratív és intézményi helyzetében továbbra is alárendelt, napi működésében és további létében ki van szolgál-

tatva a többség jó- vagy rosszindulatának, a román politika széljárásának. A magyar egyetem, a Sapientia és a Partium költségvetésében van kiszolgáltatva a magyarországi politikának. Ezek a bizonytalanságok okozzák, hogy a fiatalok közül sokan máshol keresik a biztosabb jövőt. Ehhez újabb ösztönzést és lökést adhat a felsőoktatás mostani átszervezése, amely csak növeli a bizonytalanságot, és akadályozza a színvonalas képzést, és lökést adhat az európai csatlakozással megnyíló világ a maga esélyeivel és csábításaival. Egy hajóban evezünk veletek, délvidéki barátaink. Ha van a sokat hangoztatott kulturális autonómiának fontos eleme, amelyet ti is jogosan igényeltek, akkor az az önálló egyetem. Ebben és más közös törekvésünkben szolidarizálnunk kell egymással. Az erdélyi tüntetéseken Csíkszeredában, Nagyváradon és Kolozsváron felemeljük hangunkat a délvidéki magyarverések ellen is. Kinyilvánítjuk szolidaritásunkat, ugyanakkor az erdélyi tüntetések szervezői a Magyar Ifjúsági Tanács, a Bolyai Kezdeményező Bizottság, az Erdélyi Magyar Ifjak, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, Oktatási Szakbizottság, a Kolozsvári Magyar Diákszövetség megköszönik a ti együttérzéseket. Köszönöm a figyelmet.

Tarics Péter alelnök („ÖSSZETARTOZUNK” Csallóköz-Kisalföld Társaság)

Tisztelt Egybegyűlteik, kedves délvidéki magyar Barátaink, Sorstársaink!

Az anyaországi Kisalföld és a felvidéki Csallóköz valamennyi tájáról jöttünk el Hozzátok, hogy szolidaritást vállaljunk Veletek, és segítsünk.

Az utóbbi időben egyre több a vajdasági magyarok elleni támadás, atrocitás. Egyre többet hangzik el Szabadka, Temerin, Zenta, Magyarkanizsa, Nagybecskerek, Bácsfeketehegy és más települések neve, ahol immár rendszeresen történnek magyarellenes incidensek.

Az elmúlt két évben 194 nemzeti színezetű incidens vagy provokáció történt Szerbiában. Ezek közül 98 jogsértés kárvallottjai vajdasági magyarok voltak. Már halálos áldozata is van a magyarellenességnek, mégpedig egy 33 esztendőes magyar fiatalember. Ez, és a kialakult helyzet mélységesen felháborít bennünket, amely annál is inkább drasztikus és tarthatatlan, mivel szinte napi rendszerességgel jelen van a Vajdaságban. Ez pedig nem véletlen. Úgy gondoljuk, hogy a vajdasági magyar fiatalok elleni támadássorozat egy többé-kevésbé tudatos, tervezett akció szerves része. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a folyamatos magyarellenes terror és a hatóságok részéről tapasztalható szemhunyas már több mint gyanús. A hatalom nem akar tudomást venni arról, hogy a fiatalok körében óriási a tolerancia hiánya, és magyargyűlölet tapasztalható. Kérdezem én: Miért? A szerb belügyminisztérium, a rendőrség, az ügyészség és a bíróságok tudatosan vagy latens módon tehetetlenek. Hiszen mindmáig nem voltak senkit érdemben felelősségre a törtétekért. Sőt: mindmáig nem hozták nyilvánosságra a közelmúlt diákveréseivel kapcsolatos nyomozás eredményeit. A mondvacsinált előzetes letartóztatások, a színlelt felelősségre vonás már-már az európai intézeteket is megtéveszti. Az Európai Parlament 2005.

szepember 29-én felszólította az Európai Bizottságot, hogy fordítson nagyobb figyelmet arra a biztonsági veszélyre, amelyet a vajdasági kisebbségek zaklatása jelent. A dokumentum figyelmezteti a Szerbia és Montenegró-i, illetve a szerb kormányt, hogy a "szabadság és a demokrácia elve, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása előfeltételét képezik annak, hogy az Európai Parlament beleegyezését adja ahhoz, hogy az ország társulási megállapodást írjon alá az Európai Unióval." Az Európai Bizottság tehát figyeli a vajdasági történéseket. A kérdés csupán az: milyen hatékonysággal? A különböző európai szervezeteknek ugyanis már eddig is sokkal hatékonyabb jogvédő és válságmegelőző tevékenységet kellett volna végezniük a Vajdaságban, és szerte a Kárpát-medencében, a határon túl élő magyarok körében, mint ahogy azt eddig tették. Óriási mulasztás történt tehát Európa részéről. Csak bízni tudok abban, hogy a most itt jelenlévő európai szervezetek konkrét ügyekben és hatékonyan segítenek a vajdasági magyaroknak. Mert ez az ő kötelességük is. Mert az Európai Unió és az európai jogvédő szervezetek nem Brüsszelben, nem Strasbourgban, nem Luxemburgban, hanem Zentán, Kosovóban, Újvidéken, Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Ungváron, Munkácson, Kassán, Pozsonyban, Lendván vizsgálznak. A médiumok is bűnösök az atrocitások valódi felfedésében. Ezért felszólítjuk a tömegtájékoztató eszközöket, hogy segítsenek fényt deríteni arra: az illetékes ügyészségek miért zárkoznak el attól, hogy bűnvádi eljárást indítsanak az incidensek elkövetői ellen, még akkor is, ha egyértelmű bizonyítékok léteznek.

Kedves vajdasági Magyar Testvéreink!

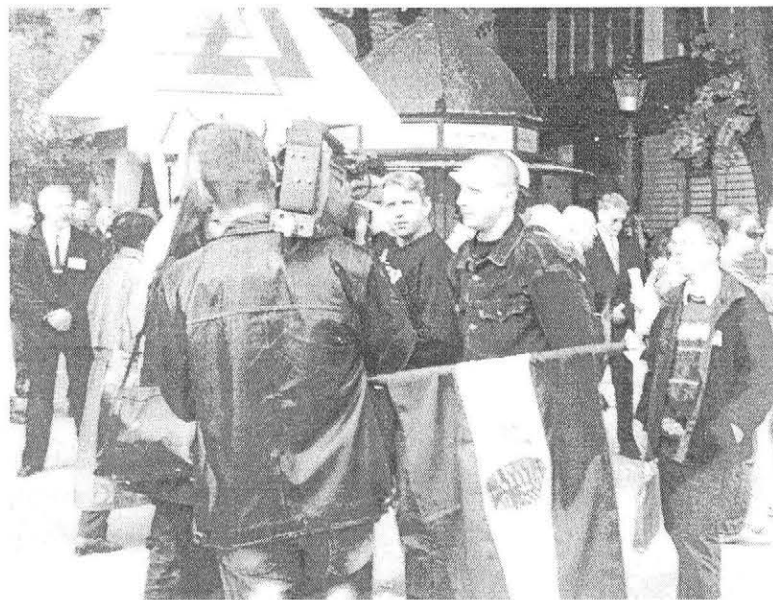
Biztatlak Benneteket. Erőt, egészséget, kitartást, szívósságot adjon Nektek a sors és a Mindenható! Ki kell vívni az igazi, félelem nélküli szabadságot Szerbiában. Ebben mindig mellettetek állunk. Minden olyan

szellemi, fizikai, gyakorlati segítséget megkaptok tőlünk, amit csak igényeltek.

Ragadjatok meg és használjatok ki minden olyan törvényes lehetőséget, amivel a Vajdaságban eredményes lehet jogvédő munkátok, és megszüntethetők vagy megelőzhetőek a magyarverések, a magyarok elleni rendszeres támadások, magyargyűlölő falfirkák. Éljetek minél többször a tiltakozó nagygyűlések, tüntetések, valamint a polgári engedetlenség lehetőségével. Mi is ekképpen védtük meg a Felvidéken magyar iskoláinkat, színházainkat, múzeumainkat 1994-ben, 1995-ben és 1996-ban, amikor a sovinszta hatalom magyar intézményeinket be akarta zárni, és drága magyar anyanyelvünket a konyhanyelv szintjére akarta degradálni.

Tisztában vagyok azzal, hogy ma rettegnek a vajdasági magyar diákok. A gyerekek sokszor még szüleiknek sem merik elmondani, milyen incidens történik velük. Ha pedig elmondják, könnyes szemmel könyörögnek, hogy a szülő ne csináljon cirkuszt. Félnék a bosszútól. Mint határon túli magyar, pontosan tudom, mit jelent az állandó rettegés. Nem tudod, mikor aláznak meg, mikor vernek meg, mikor zárnak be, és

nincs semmilyen garancia arra, hogy a támadókat, a valódi bűnösöket megbüntetik. Ez embertelen, lehetetlen állapot. Mindezek ellenére azt kérem tőletek: soha ne fogadjátok el a másodrangúságot! Ne hunyászkozzatok meg, mert ennek az állapotnak egyszer vége lesz! Ti egyenrangú polgárai vagytok ennek az országnak. Reméljük, hogy a szerb elnök 2005. október 3-án Budapesten tett kijelentése, miszerint számára ugyanolyan fontos a Szerbiában élő magyarok sorsa, mint bármely más nemzetiségű polgáré, és majd megbüntetik azokat, akik etnikai alapon szítanak konfliktusokat a Vajdaságban, nem csak politikai szólam volt. Ti a Trianonban szétvert egységes magyar nemzet tagjai vagytok. Az egységes magyar nemzethez való tartozás érzése vezéreljen titeket jogvédő munkátokban! Láthattátok: jelentős Kárpát-medencei összefogás történt az erdélyi és a székelyföldi árvízkárosult magyar testvéreink megsegítésére. Ilyen összefogás segít majd Benneteket is itt a Vajdaságban. Ne feledjétek: Egységben az erő! A magyar összefogást, a magyar erőt több mint ezer éven nem tudta megtörni senki és semmi. Ma sem tudja megtörni. Így legyen!

Rácz Szabó László elnök (Vajdasági Magyar Polgári Szövetség)

Mindenekelőtt engedjék meg, hogy köszöntsek mindenkit, és azt mondhassam: bátrak vagytok, és köszönöm, hogy velünk tartatok. Engedjétek meg ugyanakkor, hogy köszöntsem mindazokat a pártokat is, amelyek itt vannak, hiszen ők is valamilyen szinten a bátorságukról tettek tanúbizonyságot, és kifejezzem a sajnálatomat azért, hogy nincs itt minden vajdasági magyar párt. Nagyon szomorú ezen a mai napon, hogy ilyen fontos dologban, amiben minden egyes magyar ember egyetért itt a Vajdaságban, még ilyenkor is vannak, akik kilógnak a sorból. Nagy dolog az, amit ma itt teszünk. Mindenki legyen büszke erre. Azt kérdezték tőlem, mikor megérkeztem, hogy miért jöttünk ide? Hát ennek nagyon komoly oka van. Az az oka, hogy bántanak bennünket. Idestova 85 éve már, hogy nem abban az országban élünk, amelyben őseink születtek. A földünkkel együtt hoztak erre a helyre. Ötszázezren voltunk akkor. Egyes adatok szerint tán hatszázötvenezer is. Azután egyre kevesebben lettünk. Kétszázötvenezer körül vagyunk, kétszázkilencvenet mondanak a jelen pillanatban. Hogyan történhetett ez meg? A történelem úgy viselkedett velünk, hogy ahová kerültünk, ott nem szerettek bennünket. Az első világháború után jogainkat tiporták, a második világháború után 44 ezer magyar embert pusztítottak ki a világból. Ez háborús bűnként fogható fel, és a mai napig nincs feldolgozva, és a mai napig nincsen letárgyalva. A polgárháború ötvenezer embert üldözött el. Ne csodálkozzunk, hogy egyre kevesebben vagyunk, mert egyfajta háború, harc folyik az élettérért. Jelen pillanatban azért vagyunk itt, mert ennek a harcnak egy olyan szakaszába érkeztünk, amikor azt mondják, hogy béke van, és mégis az élettérért folytatott harcban atrocitásokra kerül sor, embereket vernek meg, fiatalok nem mernek kimenni az utcára, nem mernek elmenni a diszkóba, és mindarról, amit tesznek a magyarokkal, azt mondják, hogy ez semmiség. Százszor elmondtuk már, hogy ez nem az. Ezerszer megfogalmazzuk, de az íróasztal mögül nem lehet megnyerni ezt a csatát, és nem tudjuk magunkat megvédeni. Ki kellett jönnünk ide a térre, és

elmondani, hogy bizony mi többre is képesek vagyunk, mint az íróasztal védelméből valamit tenni. Mik a megoldások? A megoldások között természetesen ott van az, hogy írunk a külföldi médiába, a külföldi politikát felszólítjuk, vigyázzanak ránk, hiszen ómiattuk jutottunk ide, felelősek értünk, és meg kell hogy védjenek bennünket, ha már ide taszítottak bennünket, s kisebbségben kell élnünk. A megoldások között természetesen vannak olyan dolgok is, amelyekre most nemsokára sor fog kerülni, hogy az Európai Parlament közvetlenül foglalkozik majd a vajdasági magyarság ügyével, és megtekintik majd azt a filmet, amely a magyarverésekről készült. Nagyon fontos dokumentum, nagyon fontos bizonyíték. A világgal nagyon nehéz elhitetni, hogy valójában mekkora bajban vagyunk. A következő lépés az írások, a felszólítások után természetesen az, hogy kijövünk ide, és elmondjuk, demonstrálunk, tüntetünk. De ha már tovább üldöznek bennünket, meggondolhatjuk azt is, hogy elmegyünk, de mi csak egyféleképpen mehetünk el innen: csak úgy, ahogy jöttünk, amit hoztunk, azt visszük. De nem kell, hogy erre sor kerüljön. Van még lehetőség millió. Például az autonómia, nem egyfajta, hanem többféle: perszonális, területi. Olyan autonómiákra van szükségünk, amelyek valós védelmet adnak. Ahol a mi bíránk becsületesen fognak majd viselkedni, ahol a rendőrség becsületesen fogja védeni az embereket, szerbeket, magyarokat és minden más nemzetet ezen a területen. Azért vagyunk most itt, mert jelen pillanatban ez nincs így. Hozzunk fel néhány példát. Egyébként 250 olyan eset volt már, ahol magyar embereket meggyaláztak, megverték, nem kell, azt hiszem, másra mutatnom, csak ezekre a fényképekre itt a hátam mögött. Gondolom nem önmagát verte meg ez a képen látható fiatalember. Hogy mennyire becstelelenül viselkedik a törvénykezés, erre két példát is felhozhatunk, amelyeket már nem egyszer említettünk. Az egyik a temerini eset, ahol (hát ismerjük be) részeg fiatal magyar emberek megverték egy szerb embert. Jól megverték. Ami igaz az igaz, büntetést érdemelnek, de nem fejenként 13 meg 15 évet, hogy egész életükre

nyomorékok maradjanak, tönkremenjenek. Csak azért, mert rájuk fogják, hogy szándékosan embert akartak ölni. Nézzük a másik esetet, az Bácskossuthfalván történt. Egy fiatalember összeszólkkozott egy másik fiatalemberrel. Szinte nem jutott többre idő, csak szemkontaktust váltottak, csúnyán néztek egymásra. A szerb fiatalember hazament, majd kisvártatva megérezte az apja egy feszítővassal, és ezt a magyar embert fejbe vágta ezzel a feszítővassal. Nézzük csak a tényeket. Nem ő volt konfliktusban ezzel a fiatal magyar emberrel. Fegyvert vitt magával azzal az eltökélt szándékkal, hogy leüti vagy megöli végül is, mert egy feszítővassal bizony meg lehet ölni az embert. Ez az ember kihágási bíró elé került, tudjuk, hogy ez két-három ezer dináros büntetéssel jár, és utána megköszönik a szereplését és hazaengedik. A temerini fiatalokat pedig börtönbe zárták, másfél éve már börtönben vannak, megverték őket, meggyalázták őket, nem hagyják, hogy a látogatáson a szülőikkel magyar nyelven beszéljenek, és sorolhatnám ... ilyen példából nagyon sok van. Mindet nem mondhatjuk el, csak azt említhetjük még meg, és értelme van megemlíteni, hogy még a kaszárnában, ott, ahol az állam vállalja a felelősséget a fiatalemberekért, akiket oda engednek a szülők, azok sincsenek biztonságban. Egy gombosi fiatalember

hogyan járt? Olyan kegyetlenül megverték, hogy nyomorékká vált, a lépét ki kellett operálni. Igaz, bíróság előtt van az ügy, talán ez lesz az első olyan eset, amelyet majd nagyjából normálisan fognak letárgyalni. De hol van az összes többi eset? Ezért mondom, ne szégyelljünk mi kijönni ide, és ne mondják nekünk azt, hogy legyenek toleránsak, mert mi bizony nagyon is toleránsak vagyunk, hiszen még mindig csak a tüntetésnél tartunk, és csak az államtól, a szerb államtól függ, hogy tovább lépünk-e vagy nem. Az ő dolguk eldönteni, mit akarnak. De a földünket nem adjuk! Ez a miénk! Arra kérem önöket, hogy ha most innen hazamennek, beszéljenek a szomszédokkal, egy kis lelket kell önteni az emberekbe. El kell mondani, hogy mi nem csináltunk semmi rosszat, tüntetésünk nem irányul a másik nemzet ellen, mi nem bántjuk a másik nemzetet, ez valóban így igaz. Nem tudnak még példát sem mondani arra, hogy másképpen viselkedtünk volna. És bizony elvárjuk most már véglegesen, hogy velünk szemben is így viselkedjenek. Egyébként másfajta eszközökhöz fogunk folyamodni, ami nem erőszak, természetesen, de az eddiginél sokkal hatásosabb, sokkal keményebb, és akkor csak egyet mondhatunk utána, sajnáljuk, nem mi okoztuk a bajt.

Szabó Tibor, a HTMH volt elnöke

Kedves délvidéki barátaim, nemzettársaim!

Először is szeretném megköszönni a megmozdulást szervező fiataloknak, hogy lehetővé tették: a hivatalos Magyarország képviselőjének hiányában (bár magánemberként) mégis Magyarországról üzenjek Önöknek. Úgy gondolom, hogy amikor bántják a magyart, és amikor a magyarok felemelik szavukat ez ellen, akkor itt lenne a helye azoknak is, akiknek hivatalból kellene szólni és tenni.

Kedves barátaim!

Bibó István azt mondja, demokratának lenni annyit jelent, hogy nem félni. És azt is hozzáteszi, nem félni a más véleményűektől, a más nyelvűektől és a más fajúaktól. Tekintsünk egy kicsit körbe magunk körül, itt, a Délvidéken, a Kárpát-medencében és Európában, és nézzük meg, tudunk-e, szabad-e nekünk demokratáknak lennünk, szabad-e nem félnünk. S ha ezt a kérdést itt tesszük föl a Délvidéken, ahol két hét múlva, a halottak napjának tiszteletére valószínűleg még nagyon sokan a temetők árkaiban fogják elhelyezni a gyertyáikat, akkor bizony nehéz igennel válaszolni arra, hogy lehet-e már, szabad-e már nem félni és lehet-e már demokratának lenni a Délvidéken. Addig, amíg ez így van, addig nehezen tudunk igennel válaszolni. S mégis, a délvidéki magyarok öt évvel ezelőtt, amikor csak a legkisebb csírája, lángja mutatkozott annak, hogy mégis lehet demokratának lenni, az elsők között voltak itt Szabadkán, Újvidéken, Zentán és minden kisvárosban, faluban azok között, akikkel együtt úgy gondolták, hogy mégis lesz demokrácia Szerbiában. Azokban a napokban öt évvel ezelőtt, október 5-én, 6-án itt jártam a Délvidéken, Nagybecskerekén, ahol az aradi vértanúk emlékére gyászmise volt. És a gyászmisén egyszer csak megjelent a helyi ortodox pópa, aki könnyes szemmel mondta, hogy együvé tartozunk, egyek vagyunk, egyek a fájdalmaink és egy a bizodalunk. Nos, ha most megkérdezzük, hogy hol vannak ezek az

emberek, akik öt évvel ezelőtt úgy gondolták, hogy együvé tartozunk, bizony itt a téren egész biztosan nincsenek. S föltehetjük azt a kérdést is, amire már utaltam, hogy tudnak-e, mernek-e demokraták lenni? És nem félni Magyarországon, a hivatalos Magyarországon december 5-e után kimondani azt, hogy igenis együvé tartozunk, egy nemzet vagyunk, és ezt nem félünk kimondani, és amikor tenni kell azért, hogy ez az együvé tartozás a mindennapokban a bántott, megalázott magyarság érdekében megnyilvánuljon, akkor vajon elég bátrak-e ma Magyarországon ahhoz, hogy merjenek demokraták lenni. De bátraknak kell lenniük egészen biztosan, mert ha a hivatalos Magyarország nem emeli fel szavát erősebben, hatékonyabban és hangosabban, mint tette eddig, akkor bizony akár mennyien fogunk itt összejönni ezen a téren, még mindig félni fogunk és nem leszünk elég bátrak és elég demokraták. És szerb polgártársainknak is meg kell találniuk a bátorságot a félelem legyőzéséhez. Ahhoz, hogy kimondják: bántják a magyart, és ez igazságtalan, törvénytelen, s egy demokratikus Szerbiában, amely az Európai Unióba készül, ezt nem lehet eltérni. Ki kell mondani a szerb állam vezetőinek ezt, és amíg ezt nem mondják ki, addig nem mondhatók bátraknak és nem mondhatók demokratáknak sem.

És végül Európában vagyunk, az európai demokratáknak az Európai Unióban is szembe kell nézniük azzal, hogy az elmúlt száz évben a Balkánt ismerték-e, megismerték-e, megértették-e, tudták-e, hogy mi történik itt, és ha ezt az utóbbi tíz-tizenöt évre vonatkoztatjuk, akkor bizony sajnos azt kell mondani, hogy nem igazán tudták. Nem igazán tudták, hogy mi készül itt, tízezrek, százezrek fognak meghalni, Horvátországból elűzik a szerbeket, Kosovóból el kell jönniük. És vajon mi volt ennek az oka, és tudott-e volna Európa tenni ellene, a világ tudott volna-e tenni, vagy csak az volt a megoldás, hogy le kell bombázni a hidakat Szerbiában, és sok ezer embert földönfutóvá tenni. Én bízom benne, hogy most az Európai Unió valóban megpróbál-

ja megtanulni, hogy mit jelent itt magyarnak lenni, és megtalálja a módját annak, hogy elkerülhető legyen az, ami az elmúlt tizenöt évben sokszor előfordult. De kedves barátaim, ha mindez megvalósul, ha merünk bátrak lenni, demokraták, ha szerb polgártársaink is így viselkednek, Magyarország is megáll a lábán és Európában is elfogadják, hogy demokrácia kell itt is, és akkor már esetleg nem verik a magyart a Délvidéken, akkor még

ne mondjuk azt, hogy már elértük, amit akartunk. Mert nem az a célunk, hogy ne üssenek minket, hanem az a célunk, hogy emberhez méltóan, a saját ügyeinkben saját magunk dönthessünk, hogy saját magunk válasszunk meg vezetőinket, hogy a jövőnkéről, gyermekeink jövőjéről egy autonómia keretében hozhassunk döntést. Köszönöm, hogy meghallgattak.

Éhn József elnök

(Társaság a Kárpát-medence Magyarorszáért)

Kedves Barátaim, vajdasági magyar fiatalok, honfitársaim!

A kettős állampolgárság ügyében 2004 december 5-én félresiklott magyar népszavazás keserű tanulságai döbentettek rá bennünket, magyarországi civileket arra, hogy a politikusok a fejünk felett hozhatnak olyan, a sorsunkra közvetlenül ható döntéseket, amelyek életminőségünket, identitásunkat hosszú távon is negatívan befolyásolhatják. Ez az esemény döbentett rá bennünket, civileket arra, hogy sürgősen újra létre kell hozni a kommunista diktatúrák előtt hatékonyan működő, de a huszadik század diktatúrái által szétrombolt civil érdekképviseleteket, mert csak ezek lehetnek képesek arra, hogy a rossz döntésekben rejlő ellentmondásokra felhívják a tájékozatlan nyilvánosság figyelmét, sőt, ha lehet, igyekezzenek megelőzni a civil közéletet mérgező, rossz politikai döntéseket.

Nos, ezért alakult meg 2005. január 22-én szervezetünk, a „Társaság a Kárpát-medence Magyarorszáért” egyesület, melynek nevében szólok most hozzátok. Alapszabályunk szerint ugyanis tevékenységünk legfontosabb eleme a Kárpát-medencei magyarság kulturális és perszonális értékeinek feltárása és védelme, az európai jogintézményekben biztosított jogok ismertetése, a párbeszéd élénkítése, a határainkon túl élő magyar kisebbségi közösségek identitása megőrzésének támogatása.

Kedves Barátaim! Az Európai Unió tagországaiként azt látjuk, hogy a kisebbségi jogokra vonatkozó irányelveket az Európai Közösség ugyan megalkotja, de ezek alkalmazását már a közvetlenül érdekeltek megállapodására bizza. Ha az érdekelt tagállam az európai irányelveket nem alkalmazza, helyette és a kisebbségek érdekvédelmében az Unió nem jár el, legfeljebb az irányelvek ellen vétő kap egy figyelmeztetést. A kisebbségi jogintézmények megalkotását, a vi-

tás kérdések rendezését az Európai Bizottság és Parlament az európai államok belügyének tekinti, s a többség és a kisebbség megállapodására bizza.

Tény, hogy a szomszédos többségi nemzetek megértésének és nagyvonalúságának hiányában a Trianon óta eltelt 85 év folyamán a jelentős létszámú magyar kisebbségeink fokozatosan hátrányba kerültek. Az európai normák szerint ebben a helyzetben érdekképviseletüket az anyaországnak kellene felvállalnia. Téves, sőt félrevezető az a politikusoktól gyakran hallott kijelentés, hogy a csatlakozás előtt álló országok kisebbségi jogállásának kérdése ügyében feleslegesek lennének az ezt következetesen szorgalmazó kisebbségi kezdeményezések, mert a vitatott kérdéseket megoldaná a későbbi csatlakozás az Európai Unióhoz, az európai határok légisítése. Ez az álláspont figyelmen kívül hagyja azt a körülményt, hogy ha egy kisebbségi közösségnek rendezetlen a helyzete, akkor fokozatosan romlik a tárgyalási pozíciója, ami, az idő múlásával, egyre kedvezőtlenebbé válik. **A szlovákiai magyarság példájából levonható az a legfrissebb következtetés, hogy a csatlakozás ténye az addig rendezetlen problémákat konzerválja, sőt felerősíti. Ugyanis a csatlakozással megerősített többségi nemzet tárgyalási pozíciója megmerevedik, mert az önrendelkezési jogok rendezésének hiányában jóváhagyott csatlakozást az elutasító magatartást tanúsító többség saját érvelése megerősítésének, igazolásának tekinti.**

Nos, ennek a felismerésnek a jegyében lehet kiemelten fontos a civil magyar-magyar és a magyar-serb párbeszéd a Vajdaságban is. A civil szervezeteknek rá kell mutatniuk a politikusok érvelésében megmutatkozó ellentmondásokra, és rá kell bírniuk azokat a politikusokat, akik a megegyezést elutasítják vagy halogatják, hogy a jogegyenlőség és a kisebbségek pozitív diszkriminációja jegyében cselekedjenek.

Miért kellene nekünk, magyaroknak lemondanunk a négy szomszédos országban élő, összlétszámát tekintve a legnagyobb európai nemzeti kisebbség érdekképviselőtől és támogatásáról, amikor hasonló helyzetben bármely európai nemzetnek természetes joga és kötelessége a kisebbségeinek védelme? A kisebbségi identitás megőrzéséhez, a szülőföldön maradáshoz szükséges alapvető intézménynek minősül a többszintű anyanyelvű oktatás, beleértve az egyetemi-főiskolai képzést, az egyházak autonómiája, az arányos népképviselési elv biztosítása a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban, valamint az egyenlő elbírálás a foglalkoztatás területén. Nos, ezen a téren a szerbiai Vajdaságban élő, ma már csak 350 ezres magyar kisebbség körül bőven van még tennivaló. A megmaradáshoz nélkülözhetetlen annak a kölcsönös, jószomszédi bizalomnak, társadalmi békének a helyreállítása, ami a világháborús idők kivételével a Vajdaságban egymás mellett élő etnikumok együttélését évszázadokon keresztül jellemezte.

A kisebbségek helyzetéről beszélve tisztázni kell látni a nacionalizmus fogalmát. Szervezetünk álláspontja szerint nacionalizmusról akkor lehet és kell beszélni, ha egy többnemzetiségű állam többségi nemzetéből hiányzik a kisebbségek iránti tolerancia és a jogintézmények létrehozása iránti nagyvonalúság, ami csak és kizárólag a többségi nemzettől várható el. Ez a megállapítás, természetesen, Európa bármely nemzetében hasonló érvényességgel bír.

A magyar kisebbség helyzetének rendezését sürgeti továbbá az a körülmény is, hogy, a kilátástalanság miatt a munkaképes magyar fiatalok gyorsuló ütemben elvándorolnak szülőföldjükről, pusztulnak szellemi műhelyeink, kulturális örökségünk, egyre ke-

vesebb a magyar gyermek és iskola, kiüresednek templomaink. Az európai kisebbségvédelmi alapelvek szellemében elvárható mind a mindenkori magyar kormánytól, mind azoknak az országoknak a kormányaitól, ahol magyar kisebbségek élnek, hogy nyújtsanak a területükön élő magyarságnak olyan megkülönböztetés nélküli garanciákat, amelyek a szülőföldön maradáshoz szükségesek, anélkül, hogy a kisebbségeink nemzeti identitásuk feladására kényszerüljenek. Ez Európa, Magyarország, valamint Szerbia és Montenegró közös érdeke.

Ehhez kívánok sok erőt a vajdasági magyarságnak. Kérem, érezzétek át, hogy sorsotokért mind több magyar állampolgár és civil szervezet érez felelősséget az anyaországban is. Túrhetetlennek tartjuk, hogy Európa szívében magyar fiatalokat a többségi szerb nemzet tagjai rendszeresen, büntetlenül bántalmazhassanak. Támogatjuk jogos igényeiteket a közbiztonság, valamint a foglalkoztatás területén a jogegyenlőség helyreállítása tekintetében. Jogos igény továbbá az anyanyelvű oktatási intézmények megerősítése, a magyar anyanyelvű egyetem létrehozása, a jogtalanul elvett magyar egyházi vagyon visszaszolgáltatása.

Készek vagyunk, Veletek együtt, azon dolgozni, hogy a magyarság helyzete a Kárpát-medencében, a magyar-szerb megértés itt, a Vajdaságban fokozatosan javuljon. Ha bátran és kitartóan dolgozunk a népeink közötti megértés érdekében, az európai kisebbségvédelmi jogintézményekhez illeszkedő, jogos követeléseitek sikerre lesznek ítélve. Ebben a munkában számít-hattok ránk, Veletek vagyunk s leszünk a jövőben is.

Köszönöm, hogy itt lehettünk, Szabadkán.

Szerkesztői kommentár

Bevallom, némi szorongással írtam le a Kanizsai Írótáborban fölolvastott, utána a Magyar Szóban megjelent szövegemben a demonstráció szót, mint a megoldásainkhoz vezető út egyik kulcsfogalmát. Aztán (többször is) elszégyelltem magam. A belénk nevelt félelem akkor is működni próbál bennünk, amikor már a szerb hatalomnak majdnem annyira érdeke, mint nekünk, hogy ne essen bántódásunk. Nem a váratlanul hatni kezdő humanista szellem csodatevő hatása következtében, hanem mert az ország Európába a többi között a tomboló ösztönök megfékezésével juthat. Ez a feltevés a tüntetésen tökéletesen beigazolódott. Még csak provokációra sem került sor.

A fősztólalók elmondták azt, aminek ürügyén összegyűltünk, sőt valamivel többet is, mint amit a testi épségükben fenyegetett fiatalok terveztek. Mert kétélű fegyver a magyarverések elleni tiltakozás. Az a lehetőség is benne rejlik, hogy általa a veretésünket nyugtázzuk. Úgy ti., hogy – kizárólag a fizikai bántalmazásokra összpontosítva a figyelmet, a rendőrség és az igazságszolgáltatás munkáját bírálva – nem az okozati összefüggéseknek megfelelően tárjuk föl a problémát. Mert egyrészt a magyarverésnek sokkal tömegesebb formája, hogy másfél évtizeddel a kommunista diktatúra bukása után még mindig nincs önálló oktatásrendszerünk, magyar egyetemünk. Továbbá a vajdasági magyar diá-

kok által használt tankönyvek között még mindig akadnak teljes egészükben magyarverők, vagy legalábbis ilyen jellegű fejezetet is tartalmazó tankönyvek.

Ugyanakkor a szó szerint vett magyarverések hosszú távon csak akkor szűnhetnének meg, ha a magyarok által is lakott helységeinkben a szerb diákok számára kötelezővé tennék a magyar nyelv tanulását és a kultúránk megismerését. Nem beszélve arról, miszerint a szerbek történelmi és társadalomismereti tantervével ill. tankönyveivel kapcsolatban európai (magyar) történészek véleményét is okvetlenül ki kellene kérni. Első demonstrációnkon főleg az hangzott el, amit a fősztólalók már eddig – jóllehet nem ilyen rendkívüli körülmények között – többször hangoztattak. Ez így nagyszerű előgyakorlat volt. Viszont a legközelebbi rendezvényen már konkrétan (és szélesebb összefüggésekben) a pedagógiai apartheid ellen is tiltakozva kellene beszélni. Nem baj, hogy ennek a mi hatalmon levő politikusaink örülnének legkevésbé. Ők ui. az apróbb lépteket kifizetődöbbszeknek tartják. Nem fáj nekik, hogy a kényelmes sétájuk idején – viszonylag gyorsan – az egész délvidéki magyarságot agyonverik. Nem csak ököllel vagy vasrúddal. És nem pusztán sötétben vagy hátulról. Nem is kizárólag a rettegés okozta testi-lelki bántalmakkal.

Hogy lesz a 450-ből nulla?

A B92 szerb televízió A hét benyomása című politikai show műsorában (de más helyeken is) napvilágot látott az az adat, miszerint 2004-ben a Délvidéken mintegy 80, az idén pedig kb. 70 atrocitás történt az itteni magyarok ellen. A jelentés szerint tavaly a délvidéki magyarokat nyolcszor, az idén pedig egyszer sem verték meg! A többi atrocitás falfirkákban és sírgyalásokban nyilvánult meg. A jelentés szerzői szerint a tavalyi verekedések 75 százaléka alkoholizált suhancok között zajlott, akik ugyan különböző nemzetiségűek voltak, ám az incidensek zöme „nem volt etnikai indíttatású, valamint a rendőrség és a bíróság minden esetben fényt derített ezekre az esetekre”. Ezeket az adatokat Jelena Marković szerbiai kisebbségügyi miniszterhelyettes mutatta be (akinek főnöke ugyebár a hírhedt Rasim Ljajić). Az említett műsor másik vendége Bojan Pajtić, a Vajdasági Végrehajtó Tanács elnöke volt, aki szintén indokolatlannak tartja az EU elmarasztaló véleményét, hiszen mint mondta, a Vajdaságban stabil a nemzetek közötti viszony. Pajtić szerint a szabadkai tiltakozó nagygyűlés nem más, mint a vesztesre álló vajdasági magyar pártok VMSZ elleni elkeseredett csatája, valamint a Fidesz-MSZP választás előtti párharcának egyik állomása!? A műsor harmadik vendége Sonja Biserko, a Helsinkai Emberjogi Bizottság szerbiai elnöke volt, aki egészen másképpen vélekedett a délvidéki magyarok helyzetéről. Az ő adatai szerint a szóban forgó időszakban a szerbek 450 atrocitást követtek el az itteni magyar polgárok ellen. Mint mondta, a magyarok állandó rettegésben élnek, fizikailag bántalmazzák őket és ki vannak túrva Szerbia gazdasági életéből, míg a szerb kormány szinte semmit sem tesz, hogy megakadályozza a miloševići rezsimtől örökölt fenti jelenségeket. Indokoltnak minősítette a szabadkai tüntetést.

A betelefonáló nézők között akadt szabadkai, nagybecskereki és újvidéki. Kizárólag szerb nézők kapcsolódtak be a műsorba. Egy szabadkai hölgy szerint nagyon rossz a szerb-magyar viszony, amiért nagyrészt az ide telepített menekültek a felelősek. Elmondta, hogy minap a szabadkai kórházban szerb tettesek több

késszúrással támadtak meg egy magyar doktornőt. Az újvidéki néző felvilágosította Pajtićot, hogy a helyzet korántsem idilli, hiszen a Szerbia és Montenegró – Bosznia focimeccs után Újvidéken számos albán kisiparos boltjának a kirakatát verték be. A nagybecskereki betelefonáló pozitívan vélekedett az itteni magyarokról és a szerb kormányt tette felelőssé a folyamatosan romló etnikai állapotokért.

Nos, ők lehetnek a felvilágosult szerbek.

Egyébként a műsor közben bombariadó volt a B92 épülete előtt.

És ha már a médianál tartunk, a szabadkai tüntetés előtt a szerb (állami) televízió megszólaltatta volna szabadkai elnökünket, Lavró Tihamért, aki elutasította az interjút, jogosan tartva attól, hogy kiforgatják a szavait (amire már volt példa). Az állami tévé híradójában mégis leginkább vele foglalkozott. Több mint egy percig őt mutatták, róla beszéltek, noha ő nem vett részt a megmozdulás szervezésében, csak jelen volt az (ismét extrémnek minősített) társaival.

A HVIM délvidéki szervezete ezúton közli a nyilvánossággal, hogy hivatalos levélben meghívja Sonja Biserkót, a Helsinkai Emberjogi Bizottság szerbiai elnökét, akinek betekintést nyújt a vaskos dokumentációjába és segítségben részesíti az itteni magyarok szörnyű helyzetének további feltárásában.

Emellett követeljük a délvidéki, zömmel magyarlakta községek önkormányzataitól, de legfőképpen a szabadkaitól, hogy ismertessék velünk a menekültek számának pontos alakulását az elmúlt 15 évben, valamint azokat az esetleges intézkedéseket, melyeket a menekültáradat ellen tettek, továbbá, hogyan szándékozzák a következő időszakban csökkenteni a menekültek számát, akik közvetlenül és egyre agresszívebben veszélyeztetik a magyarok munkahelyeit és sajnos gyakran a testi épségét is. Amennyiben ez ügyben nem kapunk gyors választ, kénytelenek leszünk elkönyvelni, hogy ez ügyben az önkormányzatok semmit sem tettek-tesznek.

A HVIM délvidéki szervezete

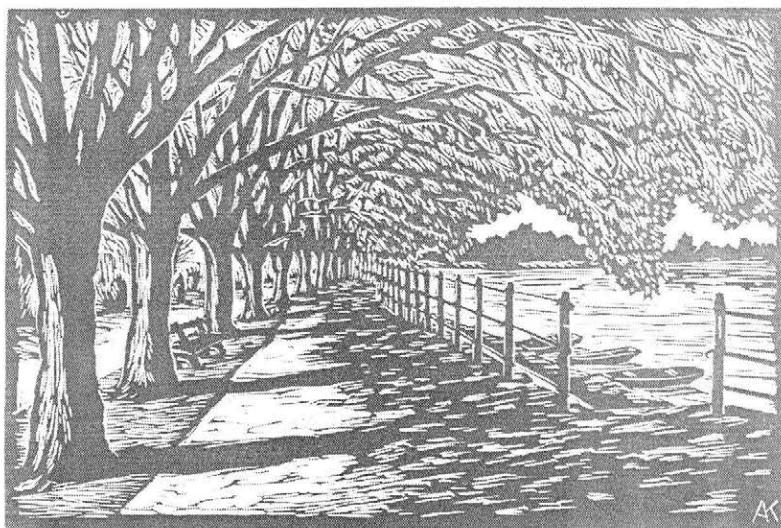
Kiss Melinda

(születésem)	(fátyolként)	(öt faluban)
születésem	fátyolként	öt faluban
sokat ígért	suhan át	öt hulla
a jövőmnek	a szénakazlak	az első kettő
a jelennek	a falusi	nem jelent meg
közömbös	istállótrágya	a harmadik
a holnap sosem jött el	illata	külföldön nyaral
nem voltam	learatva	a negyedik
gyerek	a föld	meghalt
öreg	kalászos szakálla	az ötödik
csupán	elnyűve	politikus
alany	a nyár	föltámad
sem színben sem ízben	barackos alsószoknyája	hatodszor temetik
különb a többinél	csizmákban	de kilenc élete van
csak eggyel több	a szundikáló	mint
ketrecben hizlalt	határ	a fekete
legyártott	kopár	macskának
világtalan	álmatlansága	

(s eljő)	(az elnyűtt)	(lelkek)
s eljő	az elnyűtt	lelkek
Jézus	világ	sötét
különböző formában	veszett	gödre
nem viselnek töviskoszorút	csaholása	homályban
de koronázták hatalmukat	ötszörös	formátlan rettegés
nem megmentők	erővel	ismeretlen ismerős
de mentegetőznek	visszhangzik	színtelen gyász
nem gyógyítanak megviseltek	ostobaságunkból	figurák szerep nélkül
de tömeget győznek meg	már	múlt emlék nélkül
s ily megváltókban	nem ébreszt fel	eljövendő
az egyetlen igazság	senkit	mi nem is létezett
a valós		most
vagyont gyártó hazugság		észrevétlen
		fájó idegen

(nincs kelet)

nincs kelet
csak nyugat
minden irány
hajnaltalan
senki sem lát
többet
mint amennyit
szabad
feketét
fehéren
cifrán
drágán
megszűnik a gravitáció
némelyeknek
fölénk kerekednek
óriás a kormány
zátonyra vezet
csak evezz
pórnép
evezz

A „nyereg alatt puhított” Magyar Szóról

– Már a Németh Pista sem a régi! – szabadkozik kora reggeli cinkos vigyorral a képén egyik régi ismerősöm, akivel vagy húsz éve reggelenként a lapárosoknál találkozok, s aki most ügyetlen magyarázattal állt elő, hogy miért szorongatja a hónalja alatt az újvidéki Polgári lapot oly előszeretettel.

– A nyugdíjasnak már csak ilyen a sorsa még íróéknál is, hogy kimozdulatlanságában képtelen valamirevaló mondandót összehozni! – mondom a szakma védelmében a magamét, de látom a szomszéd szeméből, hogy kételkedve veszi a lapot, már ami a magyarázatot illeti, mert távoztában még hozzáfűzi: attól még nem lesz olyan a újság, hogy az emberfia három perc alatt átfuthatja, ha szellemileg eléggé virgonc. Másik alkalommal aztán még megtoldotta az eddigieket azzal is, hogy a „nyereg alatt puhított” húsnak bizonyos körülmények között megkérdőjelezhető az ehetősége.

A Magyar Szó leckekönyvébe bizony nem éppen hízelgő osztályzatot firkantott a szomszéd druzsám, s mivel én ama elhíresült bogolyai macskapaprikás megtörténte óta veszem mindennapinkat, vittem magammal tágabb környékünk legeldugottabb vidékeire is, s hagytam ott olvasmányoknak azoknak, akik nem igen jutottak hozzá. Gondoltam, veszek annyi fáradságot, hogy kissé tüzetesebben figyeljek a jelenlegi Magyar Szó agóniájának egyes tényezőire.

A kérdés: miért nem veszi az olvasó a Magyar Szót? Szerintem azért, mert a Magyar Szó nem olvasható/olvasmányos. Az okát ennek ott kell felfedni, ahol a part szakad: ha történetesen én kecségére ülném meg a partot a Tiszán, mondjuk a kanizsai Fekete parton, akkor féreg helyett a csalim nem lehetne piszokhal, mert ilyen esetben harcsát vagy süllőt foghatok. Az embertől a halig hosszú az út, utcahossznyi zsineg feszül közöttük, s mégis találkozhatnak, ha az érdekük, érdeklődésük úgy kívánja.

Márpedig a Magyar Szó e horgászati példátlan-ság módján készül, nagy többségünk elégedetlenségére. Napilapunk nem ismeri annak igaz voltát, hogy két pont között a legközelebbi út az egyenes, viszont a var-

gabetűs, makrancos kitérőivel éppen azokat riasztja el, akiknek készül. Másik nagy baja mindennapi olvasmányunknak a kiszolgáltatottsága bizonyos belső megmondhatóknak, valamint a segédmotorként fölemlegetett külső anyagi támogatóknak és erkölcsi tartást követelőknek.

A hatvanéves Magyar Szót miért alapították anno? Hogy az újság egyik fele ollózás, negyede olvashatatlanság, a többi pedig a csiricsaré tömjénezése legyen? Jelenleg a Magyar Szóból leginkább a kérdésfeltevés hiányzik, meg egy olyan szerkesztéspolitikát, amely arra ösztönözne, hogy készítői választ keressenek ezekre a kérdésekre. De lapozzunk együtt, annak reményében, hogy legalább gondolatindító címekre lelünk kedvencünkben. Akárha egész heti lapszámot átnezzünk, nincs egy valamirevaló cím, amely eredményezhetné, hogy az egyik ember a másiktól megkérdezhetné: olvastad? Mert igenis ez az egyetlen kérdés adja el a lapot, nem pedig a benne hirdetett féloldalas önreklám, minek ellenére a Magyar Szó jelen pillanatában és állapotában ott tart, hogy a példányszám egyharmada talál gazdára, kétharmada pedig remittenda! Visszáruból nem lehet megélni nyomtatott sajtóéknál. Ugyanakkor egyeseknek a Szó berkeiben nagyon megfelel az újság eladatlansága. A húszmillió dinári mínusz szaldó. Kereken egy éve írtam meg az újságnak, hogy a szatadkai Mlakán százötven újságból száz visszáru, és hogy emiatt valakinek-valakiknek hamarosan gondjai lesznek. Az illetékes gondja erre annyi volt, hogy fiókjába rejtse a rossz hangulatot terjesztő tudósítást.

Lapozzunk és kérdezzünk! Miért nincs a lapban vezércikk, tárcsa, színes írás, tárcanovella? Hol vannak a szerkesztőségéből a vajdasági magyar írók? Valaha abból csináltak a redakciók versengést, hogy melyiküknél kávézik vagy tintázik hosszabban egy-egy író, most meg elvéve szólalhatnak meg a toll mesterei a Szóban! Miért olvasom én másnap reggel mindazt a lapból, amiről a tegnapi nap folyamán a tévé jóvoltából már értesültem az anyaországi eseményekkel kapcsolatban? Még arról is, urambocsá!, hogy a kormányfőnököt kí-

nozzák a szelek! Ennek okát abban látom, hogy az inkább ülő- mint olvasószerkesztők egyszerűen oda kintanak a hálóra, s az MTI potyaárúját egy az egyben beszerkeztik válogatás nélkül, tölteléknek. Ide tartozik még egy kis tallózás a határon túliaknak, s kész a harmadik oldal is, akárha tízpercnyi rekordidő alatt. Van még egy oldalnyi terünk az ollózásra, ami órányi munkára ad okot, és ki ne felejtjük jubiláló lapunk „köldök-néző” Egykor írtuk című rovatát, ami megint csak ollózás, és íme, a fele munkával megvagyunk. Éppen azzal a felével persze, amit az olvasó nem olvas.

És mit olvas az olvasó? Mondjuk, hogy a kultúrát, művelődést. Nos, erre a recept csupán annyi, hogy minél több színházi tudósítást helyezünk az újságba, hiszen színház az egész világ. Ezért aztán ha valaki megszámolná az európai és világhírű alakításokról, az azokat kísérő miegyébről szóló beszámolókat, érzésem szerint arra a következtetésre jutna, hogy minden napra jutott egy-egy, a világot jelentő deszkák hosszabb-rövidebb főlemlítése. Persze, hogy esetünkben kéznél van a láb: csak átlábalunk legfontosabbjainkhoz, megírjuk az olvasópróbát, aztán a főpróbát, hogy végül megkoronázzuk az egészet a bemutató halhatatlansági hangulatának ecsetelésével, különös tekintettel a színész-szerzők, értsd szövegírók remek önfeltárásával, ami állítólag híven tükrözi a ma, itt, mi ezek vagyunk általános vajdasági érzületet. Hamu a fejeken. És a fejekben?

A szombat-vasárnapi számot is valahogy el kellene adni. Leginkább a Kilátó okoz gondot, mert befelé és elfelé nézésével, olvashatatlanságával sokat fogyaszt a kalácsból, kevés hozommal. Azt mondják, egészen jó helyen volt az elhalálozások között, s most, hogy átemelődött a Hétségébe, gondot okoz, mert vele csupán veszít a lap olvasmányosságából. A szebb időket megélt rovat bizony valaha nagyon oda hatott, hogy a vasárnapi szám sok vajdaságának a szagos mise után kedvenc olvasmánya volt. Érzésem szerint azonban nincs hiba, az óriási keresztretjvény kilátatja a Magyar Szót a kilátástalanságból, hogy végre kilátszódjunk a kivételesen géniusznak születettek produkciói-

nak szorításából. Így érzésem szerint a Szó továbbra is csupán helyben dagványozhat, mozdulni nem tud, mert senki se mondja, hogy akár az előbbi „negyvenen írják és negyvenen olvassák” magasságok járta szellemi produktum, akár az „ötven írja, annyi is veszi meg” ifjúsági hetilap ne kergetné anyagi gondokba a mecénást.

Ha tehetném (sajnos nem tehetem), én személy szerint minden diktafonhasználatot eltiltanék az újságíróktól. Ez a masina lett az átka a szakmának, róla egy az egyben vágják az anyagot a komputerbe, s onnan be, a kemencébe, érési időt, minőségre törekvő javítást, tömörítést mellőzendő. Mondhatnánk, szabómeszter ülepén tanga, forróság okozta kitérülése lelegelemben hibáknak, melyek eluralták immár nem csupán a publicisztikát.

Végezetül van egy jó hírem az Olvasó számára, a rosszról történő tudósítást újságkészítőinknek mondanom végére hagyva: készülöben a sajtótermékekről szóló adóztatási törvénytervezet, amely előirányozza, hogy bárminemű nyomtatott árucikken kötelezően fel kell tüntetni a példányszámot, és forgalomba bocsátását megelőzően, az adókulcs táblázat szerinti befizetés után lehetséges piacra dobni az árut. Immár, kedves Olvasó, ajtónk előtt toporog a szakmában tudós egyéniségek fegyelmezője, akik ily mód kénytelenek lesznek mihamarabb karcsúsítani is meg takaréklángra venni az olvashatatlanságok, ollózások, átírások és miegyebek szorgalmazását, hacsak nem találnak maguknak olyan balekot, aki tőkét feláldozza tündöklők, különlegesek, mindenben sztárok menetelőinek siserehadára. Hacsak.... Mert van rá példa, hogy más pénzén nyomják a szöveget, mint süket az ajtót, hiszen a kibicnek semmi nem drága, de leginkább azoknak nem, akik még harmincon innen mélyen és tévesen gondolkodnak. Nekem azonban valami azt sugallja: lesz még a Magyar Szó vasárnapi száma tizenhat oldalasan a miénk, olvasóké, fél évszázada hűségeseké, s rólunk szól, hozzánk. És újra megkérdezhettük egymástól: OLVASTAD?!

Íme, hát meglelte hazáját – avagy egy kozmopolita hazát talál magának

„Lamperth Mónika magyar belügyminiszter ünnepélyesen átadta Végel László vajdasági magyar írónak a magyar útlevelet és személyi igazolványt kedden a belügyminisztériumban.” (MTI – Magyar Szó, 2005. június 23., csütörtök)

Eddig az örömhír, amely minden bizonnyal nagyon sok délvidéki magyart megörvendeztetett, különös tekintettel December 5-ére! (Talán a nyelvészek nem veszik zokon tőlem a nagy d betűt, hiszen 2004. december 5-e napjainkra önálló életre kelt, önálló fogalomként él a magyar köztudatban, igaz, nem nagybetűs ünnepként, de egyedi, remélhetőleg megismételhetetlen napként, hasonlóan a világhírnévre szert tevő Szeptember 11-éhez!)

Végel László tehát magyar útlevelet és magyar személyi igazolványt kapott, amelyekkel minden bizonnyal magyar állampolgárság is jár – gondolhatjuk mi, egyszerű halandók, hiszen a soros magyar kormány minden illetékese, a miniszterelnöktől az államtitkárokig mind elmondta, útlevelet állampolgárság nélkül nem adhatnak (az más lapra tartozik, hogy nem is akarnak), valamint már azt is minden határon túli veréb csicsergi, illetve minden varjú károgja, állampolgárság és állampolgárság között különbséget nem tehetnek. Így Végel 2005. június 21-e óta a Magyar Köztársaság állampolgárságával járó minden egyes előnyt és hátrányt – bocsánat: kötelezettséget élvez. Lapsus linguae – mondhatnók, de talán mégsem, mivel egy vérbeli kozmopolitának, mint amilyen Végel is, bizonyára hátrányt jelenthet az a fogadalomtétel, amellyel arra kötelezi magát, hogy bármely országhoz, jelen esetben Magyarországhoz hű lesz. Ez persze lehet az én téves föltevésem, mert Végel csak valamilyen kötődés miatt választotta új hazájának Magyarországot. Valószínűleg jobban kötődik Magyarországhoz, mint Albániához, Törökországhoz vagy éppen Kazahsztánhoz, mert ugye, nem ezeket az országokat választotta újabb hazájának. (Jobban belegondolva, a felsorolt államok nem ép-

pen a legjellemzőbbek Végel vonzódásaihoz, sokkal inkább megfelelő lenne számára az Egyesült Államok, annak is Dél-Dakota, vagy Idaho államai, mivel rezervátumok ott vannak, s Végel egyik kedvenc témája éppen a rezervátum. Talán megemlíthetnénk még Szlovákiát is, igaz, ott nem az indiánokat, és egyelőre a magyarokat sem, de a cigányokat már rezervátumokba zárják. Erről azonban később ejtünk majd néhány szót.)

Ahhoz, hogy kétségeinket Végel állampolgárságával kapcsolatban eloszlassuk, idézzük tovább az MTI-t: „Szeretnék átadni két dokumentumot, ami egy születésétől kezdve magyar ember dokumentuma arról, hogy a Magyar Köztársaság állampolgára – mondta az okmányok átadásakor a belügyminiszter. Én mindig is éreztem, hogy amit ön leír, azok az én magyar gondolataim is – jegyezte meg a miniszter.”

A belügyminiszter minden ország minden bizonnyal legtájékozottabb embere mindenkor, így Lamperth Mónika belügyminiszter asszony is bizonyára olvasta Végel írásait, amelyek az ő magyar gondolatai is. Még akkor is közös magyar gondolatokról lehet szó, ha tudjuk, Végel „Néhány könyve előbb szerb és horvát nyelven jelent meg.” (Új magyar irodalmi lexikon, Akadémiai Kiadó, Bp., 1994, J.L.) Vajon emlékszik-e a miniszter asszony azokra a szép, dolgos évekre, amikor Végel magyar gondolatai a szabadkai Népszínház dicsőnek éppen nem mondható Ristić-érájában nem csak papíron, de színpadon is kifejezésre juthattak. A tájékozatlan olvasót eligazítandó, említjük meg: a szabadkai Népszínház magyar társulata és színháza azóta is romokban hever. A rombolás – és ez nemcsak holmi szépséges költői kép – levezenylője a zseniális színházi rendező, a kor legnagyobb színházcsinálója az a Ljubiša Ristić volt, aki világszínvonalú világszínházat ígért, látnoki képességekkel megáldva fölvezolta azt a kozmopolita világképet, amely addig csak a szórványban élő, elszerbesedő magyar emberek gondolat- és nyelvi világát jellemezte, hogy ti. be-

szédünkben hadd keveredjen szabadon minden nyelv (a szerb), úgyis mindannyian összetartozunk, egyek vagyunk, meg még az idő tájt a testvériség-egység is dúlt, így aztán a magyar előadások hemzsegték a szerb, a horvát, a macedón mondatoktól. Ristić azonban hathatós magyar támogatás nélkül nem vitézkedhetett volna oly sikeresen Szabadkán. Támogatóinak, munkatársainak egyike volt Végel. És most itt kanyarodjunk vissza néhány gondolat erejéig a rezervátumokhoz. Ristić messianisztikus meglátása az volt, s ebben magyar szárnysegédei is odaadóan támogatták, az egykor volt Jugoszlávia magyarságának legnagyobb baja az, hogy bezárkózik, hogy gettósodik, hogy rezervátumban él. Ő és társai (Végel mellett Tolnai, Balázs Attila, Sziveri János) minden tőlük telhetőt megtettek azért, hogy a gettóból kiszabadítsanak bennünket, istenadta pór bácskai népet. Ristić és truppja már régges-rég nincs itt, de tanítványai gondolatvilágából, szóhasználatából még mindig nem kopott ki a gettó, a rezervátum, ami annak az ideológiának a megnyilvánulása, amely egy jó nagy szöveget vert a délvidéki magyarság koporsójának födelébe. (Igazam bizonyítására álljon itt egy idézet az újvidéki Magyar Szó napilapból, amely 2005. június 28-án arról tudósít, Szabadkán a Vajdasági Független Újságírók Egyesületének kisebbségekkel foglalkozó összejelentésén A kisebbségek vajon csak táncolnak és énekelnek? címmel tanácskozást tartottak, tekintettel arra, hogy a kívülállókban ez a közhelyszerű kép alakult ki. „Végel László szerint a rólunk festett ilyen »folklorisztikus« kép miatt részben maguk a kisebbségek is hibásak. Ez egyfajta önvédelem volt a kilencvenes évek során, ilyen módon védtek identitásukat. A hagyományörzés az író szerint valóban fontos, azonban ennek hátulütője, hogy *egyfajta rezervátumi képet fest a kisebbségekről, úgy tekintenek rájuk, mint valami egzotikusra, akár az indiánokra.* (a kiemelés tőlem, B. J.) Emellett ezek a nemzeti közösségek ilyen módon kizárják magukat a modern kulturális folyamatokból is. Szerinte e kép kialakításában a kisebbségi és a többségi nemzet elitje között hallgatólagos egyetértés alakult ki.” (Mi is hibásak vagyunk?)

Ennek a *rezervátumnak* a szögesdrójtját bontogatták Végelék már annak idején a szabadkai színház körül (és belül), s érdekes mód, a közel két évtizede tartó munkájuk során, miközben úgy dolgoztak, (hogy stílusosak maradjunk) mint a négerek, mégsem sikerült érdemi változásokat kieszközölniük, hiszen mi, kiseb-

ségek mind a mai napig csak táncikálunk és dallikázunk. Bizonyára ilyen „folklorisztikus” lap volt annak idején, az ezerkilencszázkilencvenes évek első felében a Napló című független magyar hetilap, amely Keszég Károly főszerkesztő irányításával teljesedett ki a miloševići éra diktatúra- és háborúellenes mementójává, ugyanis Végel akkoriban a Soros-iroda jugoszláviai vezetőjeként megtagadta a lap anyagi támogatását. Valószínűleg azért, mert ők is csak a gettó falait építették, s ezen falakon belül ropták az árvalányhajas csárdást és nyomtatták (volna) a kottafüzeteket a népdalokhoz. 1993 márciusában Szemerédi Magda elkeseredetten fordult a közvéleményhez, hogy a Végel-Žilnik bizottság nem tartotta kifizetődőnek az újvidéki tévé magyar nyelvű gyermekműsorait, mert nem lehet eladni azokat a világpiacon, s ezért leállítottak minden ilyen jellegű próbálkozást. Jól is tették, minnek is kellett volna a rezervátumban magyar műsor, amikor sokkal jobbat készítettek azon kívül.

Végel nagy ívű munkásságát még hosszasan lehetne ecsetelni, de ennél talán van, ami jelenleg fontosabb, nevezetesen az ő *állampolgársága*. (Azt azonban leszögezhetjük, neve joggal szerepel az egykoron határon túliak, ma azonban magyar állampolgárok neve mellett, mint pl. Bodor Pál vagy egy Tamás Gáspár Miklós!)

„Lamperth Mónika az MTI-nek nyilatkozva azt mondta, Végel László írói munkássága miatt érezte fontosnak, hogy személyesen adja át a magyar állampolgárság dokumentumait a vajdasági magyar íróknak.

Végel László, **az újból magyar állampolgárságot szerzett író**, (a kiemelés tőlem, B. J.) az okmányok átvétele után az MTI-nek elmondta: négy-öt évvel ez előtt kezdett bele a »procedúrába«, azonban akkor – mint mondta – »befáradt«, és csak tavaly döntötte el, hogy megszerzi a magyar állampolgárságot.

Végel László – most már Szerbia és Montenegró-i és magyar kettős állampolgár – publicisztikáért ebben az évben megkapta a magyar Pulitzer-díjat” (MTI, Magyar Szó, 2005. június 23.)

Erre a meglehetősen homályos „újból magyar állampolgárságot szerzett író”-ra Váradi Júlia interjújából kaphatunk fölvilágosítást, amely interjú szerkesztett szövege a Magyar Rádió online változatában olvasható A hontalan lokálpatrióta – Végel László címmel. Az interjú 2005. június 26-án hangzott el:

„Magyar írók magyar állampolgársággal. Végel László átvette ugyan a személyi igazolványát, de ettől még ugyanúgy úton marad a Keleti pályaudvar és az újvidéki vasútállomás között.

Másodszor lett magyar állampolgár; először 1941-ben, születése évében, amikor a magyar hadsereg bevonult Újvidékre. (a kiemelés tőlem B. J.) Másodszorra most, hosszas instanciázás után. Ez tűnhet formaságnak: neki nyilván nem az, annak ellenére sem, hogy Magyarországon díjakkal elismert alkotó, rendszeresen publikál az egyik magyar napilapban, könyvei szerbül és magyarul is megjelennek.”

Az MTI, Váradi Júlia és amennyiben az MTI pontosan idézi, a magyar belügyminiszter asszony, Lamperth Mónika is elismeri azt, amit a Magyarok Világszövetsége, valamint dr. Gaudi-Nagy Tamás, az európai jogrendszer szakjogásza és mások mellett Körömi Attila, a Magyar Országgyűlés független képviselője állít, nevezetesen azt, hogy a délvidéki magyarok magyar állampolgársága az 1938, 1939, 1940 és 1941-es visszatéréssel, illetve nagyhatalmi beleegyezéssel történt visszacsatolással állítódott vissza. Azért beszélünk a magyar állampolgárság „visszaállításá”-ról, mert az 1920-as trianoni békediktátum kollektív módon megfosztotta az elcsatolt területek lakosait, köztük a magyarokat is, a magyar állampolgárságtól, viszont a második világháborút lezáró párizsi békeszerződés már nem ejt szót az állampolgárságról, csak területeket érint. A kommunista magyar hatalom 1958-tól az 1980-as évek közepéig egyenként megkötötte az állampolgársági jogviszonyt rendező szerződéseket a keleti blokkba tartozó országokkal, Csehszlovákiával, a Szovjetunióval és Romániával. A különutas Jugoszláviával erre nem került sor, így dr. Gaudi-Nagy Tamás tanulmányából világosan kitűnik, a második világháború során visszacsatolt délvidéki területek lakosai, illetve azok leszármazottjai magyar állampolgárok, hiszen őket, azaz bennünket ettől senki nem fosztott meg.

Annak a soros magyar kormánynak a belügyminisztere, amely a gyászos emlékü december 5-ei népszavazás előtt mindent megtett a szavazás eredménytelenségéért, beleértve a hazugságok, a riogatás és a szándékos félrevezetés széles körű terjesztését, nos ennek a kormánynak a belügyminisztere állampolgárságunkat elismeri azzal, hogy Végelt „születésétől kezdve magyar ember”-nek nevezi.

Ugyanő, aki többször nyilatkozott arról, a magyar állampolgárság helyhez és munkahelyhez kötött, vagyis, aki magyar állampolgárságot szeretne, annak állandó magyarországi lakhellyel és állandó munkaviszonnyal, illetve akkora pénzüsszeggel kell rendelkeznie, amely biztosítja számára a megélhetést, nos ő személyesen adta át a Magyar Köztársaság állampolgárságot igazoló okmányait annak a Végel Lászlónak, aki a már idézett rádióinterjúban így nyilatkozott:

„Egész életemben azzal vádoltak, hogy túlságosan európai vagyok – mondja – mindig volt bennem egy ilyen, egyesek azt mondják kozmopolita érzés, mások azt mondják elvágódás, Európa-nosztalgia... sokféleképpen lehetne ezt mondani, de most már nem hangzanak vádakként, a Vajdaságban sem. Abban a pillanatban, amikor átvettem az útlevelet, abban a pillanatban úgy éreztem, hogy a magyarokkal együtt közel kerültem Európához.

Szeretem ezt a hibriditást, sokszínűséget bennem is és a világban is, tehát **Vajdaságban maradok, de Magyarországon is annyit, vagy ha nem többet töltök, mint tíz évvel ezelőtt.** (a kiemelés tőlem, B. J.) Továbbra is úgy élek, mint eddig, a hivatásom jelentős mértékben többnyire Magyarországhoz köt, a magyar kultúrához, itt vannak a barátaim, azok is, akikkel vitatkozom és azok is, akikkel egyetértek. Ez természetes állapot, most jogilag az én természetes állapotomba kerültem vissza.”

Hogy is van ez? – kérdezhetnénk egyik kedves, öreg ismerősöm szavaival. Végel a Vajdaságban marad, és mégis megkaphatta a magyar állampolgárságot? Váradi Júlia szerint az egyik magyar napilapban publikál rendszeresen – ez lenne a biztos egzisztencia, a biztosíték, hogy nem szorul az állam támogatására? A honorárium ezekért a cikkekért biztosítja számára az öregségi nyugdíjalapot, meg az egészségügyi biztosítást? Ugye jól emlékszünk még Lamperth Mónika főnökének, Gyurcsány Ferenc miniszterelnöknek a Magyarországot anyagi csődbe juttató határon túli magyarok százezreiről fölfestett víziójára? – Jönnek majd a bőgatyás, bugris magyarok, jönnek majd tíz- és százezerszám, elárasztják az országot, tönkreteszik az egészségügyi rendszert, mert mind itt akar majd gyógyulni, összeomlik miattuk a nyugdíjrendszer, mert mind itt akar majd élőködni a magyar állam nyakán!

Mi, ezek a bőgatyás, bugris magyarok, akik túlnyomórészt maradnánk itt, a déli végeken, mi nem kap-

hatjuk vissza a magyar állampolgárságunkat? Minket nem köt a munkánk a magyar kultúrához, nekünk nincsenek barátaink Magyarországon, meg olyanok, akikkel vitatkozni szoktunk? Számunkra az nem természetes állapot, hogy egykoron már voltunk magyar állampolgárok és mi jogilag nem kerülhetünk vissza ebbe a természetes állapotba?

Igaz, a mi könyveink nem jelennek meg szerbül is, meg magyarul is, sőt, olyan könyveink sincsenek, amelyeket előbb szerbül írtunk volna meg, aztán meg magyarul, nem voltunk a szerb állami televízió szerkesztői, a köztársasági szavazatellenőrző bizottság tagjai Milošević uralkodása idején, nem vezettünk Soros-irodát, nem kaptunk Soros-ösztöndíjakat, sem Pulitzer-díjat, és igaz az is, hogy nem léptünk ki a Ma-

gyar Írószövetségből. Meg talán nem vagyunk sem liberálisok, sem kozmopoliták.

Végel „Itt is jelen van, meg ott is jelen van, ami számára annyit jelent, hogy jön-megy. Pályaudvarok összehasonlíthatatlan illatait szívja, vonatokon zötykölődik, ő az az ismerős, aki hol megjön, hol meg éppen távozik, de *tartósan sosem ül meg sehol.* (a kiemelés tőlem, B. J.) Végel Lászlónak hivatalosan is két hazája van, ami vigasztaló lehet vészek idején, ám a hétköznapok ettől nem változnak.” (Magyar Rádió Online, A hontalan..., Váradi Júlia interjúja nyomán)

Nekünk meg egy hazánk van, mert haza csak egy van, mint ahogy apánk is egy, meg anyánk is egy. Mint ahogy egy a szülőföld és az anyanyelv.

Hedonista nomádok

Már gyermekkoromban is félelmetesnek éreztem bizonyos emlékműveket. Mi másért félközhetett felriasztó álmomba a villanypóznára feszített Krisztus.

Emlékművet többnyire a győztesek szoktak állítani. A győztesek nem mindig tárgyilagosak; a frissen kiontott vér gőzében aligha lehetnek elfogulatlanok: a győztesek többnyire nem ismernek irgalmat.

A győztesek emlékműve előtt nem szabad illetlenül viselkedni, nem illik derűsnek lenni, mert nyilván árgus szemek figyelik, melyik oldalhoz tartozhatsz, rokon- vagy ellenszenv jele látszik-e rajtad. Egyértelműen az utóbbihoz sorolható a részvételi arc mímelésének szórakozott elmulasztása: a közömbösség látszata. Szüleid gyilkosai nem bocsátanak meg neked, ha nem komorodnál el, ha nem színlelnél kellő megrendültséget az ő haditetteik érces mementóinak.

Az áldozatok névjegyzékének márványtábláiból fenyegetés árad, mert időnként – utcán, iskolában, vendéglőben, hivatalban, postán, pályaudvaron, országban... – tudodra adják, hogy a halálosan gyűlölt hóhérok leszármazottja vagy, amiért előbb-utóbb lakolni fogsz, elér a bosszú keze.

Aztán a némi külső segítséggel győzelemre vergődött egykori áldozat addig-addig bosszulgatott, hogy végül a maga termelte áldozat és ellenség seregeivel szemben sorra elveszítette az általa kirobbantott háborúkat.

Mit tudhatunk a kilencvenes években lezajlott balkáni háborúkról? A résztvevők mindegyike azt állította, hogy jogosan védelmezi szabadságát. A hét gonosz közül egy mindenki ellen volt, illetve mindenki egy ellen. Az az egy határán kívül harcolt fajtestvéreiért, míg a többi mind saját országában avagy tartományában küzdött a megszállt területek felszabadításáért.

A háború előszelét maguk a támadók kavarták, megtervezetten, azzal, hogy a meghódítandó területen kisebbségben élő tulajdon nemzetársaikat kényszerítették menekülésre, állítván, hogy közeleg az ellenség; gyilkol és gyűjtogat.

Az agresszor valójában területszerzésre spekulált, miután az elszakadó országrészekben rekedt nemzetársainak nem az élete forgott kockán, hanem, ami az életnél is fontosabb, megannyi kiváltsága, élőködő, uralmi pozíciója... Hogy, hogy nem, az ő soraikból került ki a legtöbb igazgató, rendőrfőnök, bíró és katonai parancsnok..., röviden: a külügy, a belügy s a pénzügy intézése egy nemzet kezében összpontosult, ami teljesen érthető; történelmi jussa van neki az irányításra, parancsolgatásra, miután évszázadokkal ezelőtt azért telepítette őt oda az osztrák impérium, hogy töröktől védő határőrként a térség ura legyen.

Az 1990-es évek háborúinak végét tudjuk; az agresszor vereséget szenvedett, csak hogy nem teljes vereséget, ezért köszönhetett be a béke félmegoldásokkal.

Ha újabb területhez nem is jutott a birodalmi álmokat kergető nép, „elnyerte” a hódításra kiszemelt régió lakosságának tetemes részét, menekültáradat formájában. A hátszág kincstárát gyarapította a temérdek kivert, elavult harc- és járőrkocsin túl számtalan hasznavehetetlen, ám tetre kész rendőr, önkéntes frontharcos, tábornok, bíró és igazgató.

Amiként az afrikai, ázsiai nyomorgók kivándorló tömegének vágyott úti célja a módos Nyugat, úgy vált a jövevények Kánaánjává a gazdaságában rég megroggyant, tönkretett, balkanizált, ám a munkafegyelmén és szorgalmon alapuló felemelkedés reményével kecsegtető Délvidék...

Az újabb balkáni háborúk előtt Zentát közel 90%-ban lakták magyarok. Az idegenek máig tartó beszívargása nyilván megbontotta a nemzetiségi arányokat. A jövevények két-, három- vagy ötszáz főnyi csoportja mint valami kiütés terpeszkedik a húszeszes törzslakosság testén.

Az újonnan jöttek még tétován keresik a városa háza hivatali bejáratát, és tévedésből még be-benyitnak a megfelelő kapuhoz közeli papírboltba, vadászboltba. Aki pedig tudatosan tér be ezekbe, az nyilván

betegbiztosítási, illetve munkakönyvet, avagy fegyvert vásárolna, tartós letelepedési szándékának jeléül. Ám, ha a munka világában nem is igyekeznek hamar elvegyülni, megemelt hangerővel hívják fel jelenlétükre a belvárosi járókelők figyelmét a gyalogjárdára kinyomuló kocsmák, kávézók süppedő székeiből.

Tömegükhöz képest viszonylag sokan hamar álláshoz jutnak a betelepülők. Új nyelvi közegükhöz még csak-csak próbálnak igazodni a piaci vállalkozók, ám közhivatalnoki – pl. banki, postai – meglehetősen föltűnő kirakatában a legtöbb ejtőernyős nemigen mutat hajlandóságot az alkalmazkodásra.

Aki pedig előző lakhelyén magas tisztséget, bizalmi posztot töltött be, az aligha adja alább „új hazájában”.

Adatok híján csak bátorkodunk feltételezni, hogy ezek az emberek se szorulnak az ingyenkonyha szolgáltatára. Sőt! Szemrebbenés nélkül vásárolnak üzemet, villát, luxusautót, és hasonszórú, semmittevő hedonista társaikkal naphosszat ellepik a belvárosi aszfalton szaporodó kávézókat.

Senkinek sincs homlokára írva, hogy bűnös pénzből éli-e gondtalan életét. De bizonyos erkölcsi szempontok, értékrendek különbözőségére hívja fel a figyelmet az alábbi anekdotikus történetke.

Jelenet valamelyik bácskai – vagy akár zágrábi – ékszerésznél.

Egy Boszniából menekült nagysága zsebkendőből pultra bontott temérdek aranyat kínál eladásra. A mester felteszi az ilyenkor szokásos kérdést; tisztességes úton jutott-e az értékes áruhoz. A komor, szikár hölgy önérzetes méltósággal felel:

– Már hogyné! Hisz ez hadizsákmány! Az uram az ellenség öt emberét ölte meg érte.

A háborús Balkánon nemcsak a hadszíntéren öldököltek, hanem a maradék Jugoszláviában is. Maga Čosić államfő jelentette ki '92 őszén, hogy a „gyilkosságok olyan simán mennek, mint a filmekben”.

A szerb szakadárak uralta Pélmonostor akkori elnöke pedig ilyen képet festett a helyi állapotokról: „Baranyában mintegy ötven ember rabol és gyilkol, szabadon jár-kezel az utcákon. Egy házaspár eddig tizenhét embert ölt meg haszonlesésből; ott töltik idejüket a pélmonostori kávéházakban. Kétezerkétszáz rendőrünk van, akik semmit sem tesznek ellenük. Sőt, előfordul, hogy maguk a rendőrök éjjel rabolnak és gyilkolnak, nappal meg nyomozást folytatnak saját bűncselekményeiről.”

Major Nándor '92 novemberi cikkében írja: „A külföldi emberi jogi szervezetek jelentései szerint a szabadcsapatokat nem annyira a frontharc, hanem a tisztogatások kötötték le, így a gyilkolásban, rablásban leginkább ők jeleskedtek. De a háborús bűnözésből kivették részüket a helybeli civilek is, a felkelők, a sorakatonaság, a tartalékosok is. A háborús bűnözés végül üzletté vált, lázas vállalkozássá, némelyek számára elsődleges tőkefelhalmozássá. Amikor a gombosi hídnál bevezették a szállítmányok ellenőrzését, volt mit látniuk az oda vetődő újságíróknak. A látványtól ekképpen fakadt ki Cedric Thornberry, az ENSZ-katonák parancsnokhelyettese: Meg kell vallanom, több barbárságot láttam, mint amennyinek a megtörténtét a második világháború után legfeljebb egy évezred alatt véltem elképzelhetőnek.”

A megtorolatlan bűn újabb bűnök elkövetésére biztat. Szolgálja-e bármilyen külső vagy belső fék a megelőzést? Van-e hatékony bűnüldözés, működik-e a lelkiismeret?

Az illetékes politikai körök többnyire külföldi nyomásra elszórtan és ímmel-ámmal ígérgetik ugyan, hogy készek felelősségre vonni a hadszíntéri túlkapások elkövetőit, de az igazságtétel rendre elmarad. (Az Osztrák-Magyar Monarchia szétverői és örökösei a hatalomban mindig is remek színjátékosok voltak a világ áttatásában, átverésében; a lelepleződések sose járnak következménnyel, a világ folyton megbocsát, s újra meg újra hagyja átverni magát. Már a trianoni diktátumok asztalánál is bizalmat előlegezve szavatartó úriemberekként kezelték a közép-európai egyesült államok darabjaiból eszkábált utódországok képviselőit.)

A balkáni háborúk Rigómezőn és végül Szerbiában lezajlott utolsó felvonásán túljutva, immár a béke hatodik évében nem tapasztalhatjuk, hogy a hazai bíróságokon napirenden lenne a háborús gaztettek számonkérése. Pedig az elkövetők többsége bizonyára nem a külföld valamely távoli sötét zugában dekkol, hanem idehaza beilleszkedve a tisztességes polgári életbe élvezi a rablott, vérnyomos vagyon áldását. Amiként egyesek korábban odahagyták orvosi rendelőjüket, tanári pulpitusukat, írói tollukat, hogy kivegyék részüket a népirítás örületéből – a néhány, Hágába juttatott delikvens kivételével – úgy, egyetlen megrovó ejnye-bejnye nélkül térhetett vissza valamennyi otthona és hivatása békés nyugalomába; a lapszerkesztőségekbe, oktatási intézményekbe, önkormányzatokba, törvényhozó tes-

tületekbe, a bűnüldöző és az igazságügyi szervekbe s a kétes derűt árasztó, zsvivajgó kávéházakba.

Az imént mesélt ékszerésztörténet aranykincsese asszonyától eltérően a jövevények olyannyira nem szeretnek kitárulkozni, hogy még a nevüket se szívesen árulják el, nemhogy a volt háborús övezetben, egykori lakóhelyükön viselt dolgaikat kifecseggék.

Nem tudni, ártatlanok kioltott élete árán jutott-e temérdek pénzhez, s általa családi házhoz, márkás autóhoz, hűtőköcsihöz piacunk szorgalmas gyümölcske-
reskedője, vagy gyanúsan forgatott tőkét miként szerezte meg a kávéházi teraszok idegenből idecseppent, üzletemberszerűen handabandázók serege.

Tolsztojjal és Dosztojevszkijjal kezdve nagyot változott, szigorodott a háború megítélése. A kezdetben általuk is csodált hadművész Napóleont végül is bűnösnek nyilvánították, elutasítva azt a gondolatmenetet, miszerint egy erőszakos halál gyilkosság, több erőszakos halál sorozatgyilkosság, míg a népirtásos tömeggyilkosság hadvezéri hőstett. Az orosz géniu-

szok értelmezésében Napóleonnal egy polcra kerülhet Dzsingisz kán és Hitler.

Csakhogy bizonyos mai, dologkerülő, nomád tarolók, a martalócok, a balkáni náci vérengzők elméje, erkölcsse, értékrendje nem Goethén, Victor Hugón, a tettei miatt összeroppanó Javier felügyelő lélekrajzán, nem Tolsztojékon, se nem Cseres Tibor gyónásán épült, csiszolódott, nemesedett, hanem a cseles hátba támadókat és merénylőket megéneklő dalokon, bitang politikusok, írók, ún. nemzetvezetők uszító szónoklatain, cikkein, memorandumán.

Amíg régebbi gyilkosok nevét dalba foglalják, tisztelettel említik a tankönyvek, utcák, városok veszik magukra..., félő, hogy a jövő nemzedék se igazodik ki velük kapcsolatban, s a zűrzavaros fejű fiatalok nemzeti felbuzdulásból utcai csetepatékba bocsátkoznak a másmyenekkel.

Akad ismét aggodalmas ember, egy ifjú költő, ki – mielőtt nép- és hadvezérként a tettek mezejére lép – ismét verssorokba önti nemzeti küldetésstudatát.

Van-e a délvidéki értelmiségnek vallási magatartása?

Bevezető gondolatok

A vajdasági, síkságon élő ember alapján véve csendes, dolgos, de nem igen hisz senkinek, elővigyázatos és türelmes. Az élet itt generációkat sodort egy **multikulturális valóságba**, ahol a szomszédot becsülni kellett, ha nem is beszéltek ugyanazon a nyelven. Vajdaság történelmében az utóbbi évszázad során öt állam fennhatósága váltotta egymást és több gazdasági berendezés cserélődött (monarchiáktól, szocializmuson keresztül a pluralista-tranzíciós társadalomig). A nagyhatalmak megbeszéléseitől függően, a háborúk és menekülések során, több tíz nép és nemzetiség jöttment és telepedett le itt.² Ebben a légkörben nevelkedik és tevékenykedik a délvidéki értelmiségi réteg. Legtöbbször egzisztenciális küzdelmeket folytat, akár anyagi, akár nemzeti identitástudatáról van szó. Hogyan keveredik ebbe a vallási tudata? Változott-e a hitéleti magatartása az utóbbi évtizedekben?

1. Ki az értelmiségi és ki a magyar értelmiségi?

Értelmiséginek számít a felsőoktatást, főiskolát vagy egyetemet végzett szakember és alkotó (művész, tanár, orvos, mérnök, újságíró stb.), aki korának eseményeiről önálló véleményt formál, bíráló magatartást tanúsít, a jövő kérdéseivel foglalkozik, és befolyásolni igyekszik. Megkülönböztetünk humán és reálértelmiségit, ez a felosztás azonban csak a szakmai tevékenységi terület alapján különbözteti meg őket. A fenti jellemzők egyformán vonatkoznak mindkét csoportra, és elvárható, hogy mindkettő a társadalmi jólétért, a közösségi érdekekért álljon ki.

Ki számít vajdasági magyar értelmiséginek? Legelterjedtebb az a felfogás, hogy a magyar értelmi-

ségit elsősorban az anyanyelve (vagy legalábbis nyelvtudása) határozza meg, majd a nyelv, amelyen alkot, vagy tanít, publikál stb., miközben a magyar egyetemes kultúrát gyarapítja, terjeszti, népszerűsíti. Egyszerűbben, az, aki annak érzi magát, aki itt él a Vajdaságban, vagy aki innen származik. A vajdasági magyar **értelmiség magatartásmodelljei** mások voltak régen, a közelmúltban és mások ma. A titói korszakra jellemző volt egy nagyfokú alkalmazkodás, az asszimilációs hajlam a karrier érdekében, vagy a közéleti iránti közömbösség ("ne szólj szám, nem fáj fejem"). Ez a magatartás később erősödött, sőt a Milošević-rezsim idején végtelenségé fajult. Ma a vajdasági magyar értelmiségi körökre jellemző a magatartásformák keveredése, negatív vagy éppen a pozitív viselkedési modell. A negatív magatartás elemei: pesszimista életfelfogás, értékválság, széthúzás, a minden létező kritizálása, bezárkózás, emigrációs hajlam. A pozitív magatartás: az elemző-bíráló gondolkodásmód, az optimista jövőszemlélet, alkotásvágy, a szervezettség igénye, összefogás és a nyitás a világ (az anyaország) felé.

A nemzetiségi jogok biztosítására az államban igyekeztek kialakítani különböző (tegyük hozzá mi: és **ellenőrizhető**) **értelmiségi központokat** a Vajdaságban. Ennek eredménye mindenkor egyrészt a magyar értelmiségiek egymásközi mesterséges rivalizálásának szítása, másrészt természetes irányultsága a tömbmagyarság felé. Így beszélhetünk ma újvidéki értelmiségi körökről (az állami intézmények által régóta támogatott központ), szabadkai értelmiségről (tömbmagyarság önkezdemenyvezése politikai pártjának támogatásával, anyaország közelsége), majd kisvárosi központokról (Zenta, Ada, Becse), végül pedig vidéki/szórvány vagy szigetmagyarságról (Temerin, Muzsla).

¹ A szerző egyetemi tanár az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdaságtudományi Karán és a Magyarágkutató Tudományos Társaság elnöke.

² Hivatalosan 26 nemzet és etnikai közösség és 34 vallási közösség él ma Vajdaságban

Miért osztjuk fel értelmiségünket életfeltételeik szerint is? Ennek az a szociológiai magyarázata, hogy a városi magyar értelmiség gyakran hajlamos már a munkája és karrierje miatt is a beolvadásra; a kisvárosi értelmiség magatartása a lakosság többségi arányától függ: tömb- vagy szórványmagatartás; a falusi (lakhelye vagy származása szerinti) értelmiségnek viszont a leghosszabb ideig tartó nemzeti és vallási öntudata van, egészen addig, míg „fel nem adja” azokat megélhetési gondja miatt. A Vajdaságban ezek a magatartásformák szinte regionális életfeltételekhez kötik a magyarságot.

Bánság szórványhelyéseiben mind nehezebb megmaradni a sorvadó iskolahálózat, szerény művelődési élet és az elszegényedés miatt. Gyakran csak két út választható: marad és beolvad, vagy elköltözik. A feltörő értelmiség és vállalkozó hajlamú munkásréteg Szabadka környékére és külföldre (akár a tengeren túlra is) távozik.

Dél-Bácskában és Nyugat-Bácskában a feltételek mindinkább hasonlítanak a bánati feltételekhez. Nemcsak a beolvadás és az elvándorlás van jelen, de a magyarság szórvánnyá válásában a betelepítések is hatottak. Ha nincs tömör magyar közösség (valamikor a jugoszlávság lazította fel, ma a gyakori vegyes házasságok és az anyanyelvű iskolák hiánya miatt), akulturáció lép fel. A kisebbség igyekszik elfogadtatni magát a többségi nemzettel oly módon, hogy lemond kultúrájáról és beolvad, s ha ez nem sikerül, kivándorol.

Észak-Bácska és Észak-Bánát: tömbmagyarság, amit erősít az anyaországi kötődés; magas azonoságtudat, anyanyelvét jól beszéli (már gyengébben a szerbet), de a külföldre vándorlás és a tanulás továbbra is alternatíva az életében.

2. Miért/hogyan kell pótolni a vajdasági magyar értelmiséget?

Egy közösség értelmiség nélkül leépül. Ez főleg abban nyilvánul meg, hogy az etnikai térség megváltozik egy településen belül, a kisebbség számaránya lecsökken, a korábbi etnikai arányok felborulnak. A Vajdaságban, a régiókban és településeken szórványosodás van folyamatban, sőt a nagyvárosban is. Kialakultak a tömbmagyarságra, a szórványvidékre és a szigetma-

gyarságra jellemző jellegzetes magatartásformák is. Az **értelmiség elvándorlása és fogyása következtében egy-egy településen gyorsabb a magyar közösség leépülése**, elszigeteltsége, majd beolvadása. Ha egy kisközösség már nem eléggé szervezett, akkor nem szerves etnikai közösség, hanem töredék. Nem tudják közösségben megélni nemzeti hovatartozásukat. Ha megtörténik a nagyobb anyanyelvi közösségektől való elszigetelődés, és nincs igény közös szellemi kultúrára, és fellép az igénytelenség, már csak egy lépés van az anyanyelvű oktatási intézmények leépüléséig. Ezt követi a politikai mellőzés, gazdasági esélytelenség, a gyenge vállalkozói hajlam, a vallási élet gyakorlásának a hanyagolása. Az anyanyelvet csak a családban használják, a többségi nemzet nyelvének állandó használatával beáll a kétnyelvűség, keveréknyelvűség, nyelvcserre, beolvadás³. A Vajdaságban a szórványban élő magyar gyerekek 50%-a szerb iskolába indul.

Egy-egy településen az értelmiségfogyás egyik legfontosabb leépülési momentuma, amikor a magyar közösség már nem tud lelkeszt, tanítót, önkormányzati hivatalnokot alkalmazni, megtartani. Nincs, aki gondoskodjon a teljes anyanyelvi létről, a nemzeti hagyományokról, nincs kire felnézni, nincs kit követni. Különösen a fiatalok vesznek el gyorsan (vagy el sem sajátítják) a nemzeti öntudat elemeit. A családon kívül már csak a többségi nemzet értékeleit szívják magukba. Természetesen növekszik a vegyes házasság aránya is. Először elszórtan egyedi, majd gyakori, végül közösségileg elfogadott jelenség lesz, sőt ez a házasságforma státusértékké válik (könnyebb munkához jutni, kétnyelvűség előnye stb.). Azokon a szórványtelepüléseken, ahol hiányzik az értelmiség, leépül az etnikai önbecsülés. A kisebbség a nemzeti másságot nem előnyként, hanem szegényként éli meg. A kevert értékrend dominál, a többséghez való minden szintű igazodás a cél. Az anyanyelvét ilyenkor már csak a családi körben használó egyének elvesztik közösségtudatukat. Ha az egyház ilyenkor nem hat a nemzeti/szakrális tudatra, akkor már nincs olyan önazonosságot nyújtó intézmény, amely megtartja az egyén etnikai gyökereit.

Az értelmiség jelenléte egy-egy kisközösségben több szempontból fontos. Elsősorban a példamutatása, bíráló magatartása, határozott útmutató készsége és optimista jövőbelátása nélkülözhetetlen. Ugyanakkor az értelmiségi személy pótolhatatlan a szervezői és al-

³ A szerző sose tagadta, hogy a széleskörű anyanyelvhasználat mellett a többségi nemzet nyelvének nagyon jó ismerete is szükséges.

kötőkészsége, az európai értékek kiismerése, új életminőség alkalmazása miatt is. A kilencvenes években a tartomány lakossága nehezen viselte az összeütközéseket, a háborús veszélyt, a tehetetlenséget. A gazdasági megszorításoknál talán még nehezebb volt elviselni a politikai bizonytalanságot, a diktatórikus intézkedések hibásorozatát. A vajdasági magyarok nemcsak a folyamatos asszimilációval küszködtek, de a leszegényedéssel, az elvándorlással és a kilátástalan jövő gondolatával is. A **hontalanság, a kitzasztottság érzése uralkodott el a magyar nemzeti közösségen.** A begubózást követte az alkalmazkodási kényszer, sokaknál megjelent az **identitászavar.** A Magyarsággutató Tudományos Társaság kutatási eredményei igazolták, hogy a vajdasági magyarok regionális tudata legalább olyan erős, mint a nemzeti, és a kettő eltérő is lehet. Például, a magyarok hazájukként Vajdaságot, vagy esetleg Szerbiát emlegetik, de szülőföldjüként legtöbbször még szűkebb régiót fogadnak el (Bácska), de sokan a településüket nevezik meg. Nemzetiségi hovatartozásukként legtöbbször vajdasági magyarnak, vagy magyarnak vallják magukat.

A délvidéki **értelmiségpótlás sürgős és fontos feladat.** Ezt szolgálja a magyar tannyelvű iskolahálózat, a magyar pedagógusképzés (különösen a tanárképzés), a magyar nyelvű színvonalas média, vagy tájékoztatói hálózat, a magyarul ápolott hitéleti tevékenység, ugyanakkor a régió magyarlakta területének behálózása szervezett művelődési élettel. Az előbbi mondatomban a leggyakoribb szó a hálózatépítés: együtt a tömb és szórvány! Az egymás megtámogatása, a folyamatos kapcsolattartás nélkülözhetetlen.

3. A magyarok vallásgyakorlása a Vajdaságban

A vallásgyakorlás a délvidéki felnőtt lakosság körében több tudományos kutatás tárgya volt a közelmúltban. Újra bebizonyosodott, hogy az **idősebb korosztály vallásossága nagyobb** mértékű, mint a fiataloké, még a hitélet megújulása ellenére is. Ugyanakkor **a falusi és középréteget képviselő városi rétegek vallásossága is erőteljesebb az értelmiségénél.** A táblázatból láthatjuk, hogy a **vallásosság** egyes fokoza-

taiba kérdezettjeink milyen arányokban sorolták be magukat. A valláshoz való kötődés valamelyik formáját együttesen a minta 72%-a (Magyarországon 50%-a) vállalta, ami nagyon jó eredmény:

A vajdasági magyarok vallásosságának mértéke önbesorolás alapján (2000 tavasza)⁴

A vallásosság fokozatai	%
Kifejezetten vallásos	26,3
Valamennyire vallásos	45,9
Vallásos is meg nem is	17,6
Valamennyire nem vallásos	3,2
Kifejezetten nem vallásos	5,9
Nem tudja, ill. nem válaszolt	1,1
Összesen	100,0

Isten létében (némi kétségekkel vagy teljes bizonyossággal) a vajdasági kérdezettek 63%-a hisz (Magyarországon 47%-a). A vallásgyakorlás terén a vajdasági (legalább havonkénti) *templombajárók* aránya 38%, Magyarországon 20%. Az *imaélet* legerősebb formáját, a naponkénti imádkozást a délvidékiek 35%-a gyakorolja (saját bevallása szerint - Magyarországon 24%). Mindkét vallásgyakorlati tevékenység tekintetében a vajdasági adatok a szlovákiai magyarokéhoz állnak legközelebb, s e két csoport amolyan *erős közepes* teljesítményt nyújt: lényegesen meghaladják a magyarországi felnőtt népesség hitbuzgalmi tevékenységét, de elmaradnak Erdély és Kárpátalja teljesítménye mögött.⁵

A vajdasági magyarok igazolják, hogy a **kisebbségi lét általában kedvez az egyházakhoz és a valláshoz való kötődés intenzitásának, mivel a vallásosság és a vallásgyakorlás általában egyike a nemzeti identitást erősítő tényezőknek.** A 2000-ben lefolytatott vallásszociológiai kérdőívvezetés a vajdasági felnőtt lakosság körében (több mint félezer kikérdezettel), vallásosabb helyzetre utalt, mint a 2001-ben megkérdezett fiatalok (15-28 év között) véleményének elemzése⁶. **A fiatalok ugyan szintén vallásosnak vallják magukat, de a templomba járás és a vallásgyakorlás legtöbbször részére idegen.**

⁴ Gereben Ferenc (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar tanára) előadása Szabadkán, a Nyitott Távlatok tanácskozásán, 2001-ben.

⁵ V. ö.: Tomka Miklós: Vallás és nemzeti tudat. I. m. 18. és 19. p.

⁶ Mozaik-2001, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest; ld. a Gyorsjelentést 2002-ben.

Tito idején minden vallásgyakorlat jelentős korlátozás alá esett, s a lelképásztorok gyakorlatilag a társadalmon kívüliség állapotába szorultak, a pártellenőrzés pedig le-lesújtott a templomba járó hívőkre. Az **egyházak nemzetudatot formáló hatása** a katolikusoknál gyengült, a reformátusoknál valamivel jobban érvényesült. A lelkészek a helyi társadalmak életébe hivatalosan sem kapcsolódhattak be, hiszen a tanítóknak és az értelmiségieknek tiltották a kapcsolattartást az egyház képviselőivel. A hívek főleg idősek és asszonyok voltak. Milošević idején a nacionalizmussal egy időben feltámadt az ortodox egyház szerbeket összetartó ereje. Az államvezetés szerb hegemoniai törekvésekkel **biztosította a pravoszláv egyház dominálását** ezen a területen is. A politikai pluralizmus és a háborús veszély idején Vajdaságban, a két római katolikus püspökség és egyházaik tevékenysége elsősorban **háborúellenes fellépéseikben és a karitatív munkában** nyilvánult meg. A tóthfalusi plébánia, amelyhez a Szabadkai Püspökség Lelkigyakorlatos Háza és Művelődési Központja tartozik, fontos szerepet tölt be ma is a vajdasági magyarság szellemi életében. Ott nyitották meg az első magyar egyházi általános iskolát (2003). Jelentős közösségformáló erővel bír a Horgos község melletti Domus Pacis (Béke Háza), a horvátországi ferences rendtartomány lelkiségi és közösségi háza, valamint a zentai Kis Szent Teréz Plébánia és a köré csoportosuló értelmiségiek a Thurzó Lajos Közművelődési Központból.

A hatalmi fordulat után, 2001-től bevezették az iskolákba a **hitoktatást**, vagy a polgári nevelés tantárgyakat. Domináns hatása újra a pravoszláv egyháznak van, vagyis a szerbség hagyományos nemzeti ünnepei kerülnek előtérbe, mint például a Szent Száva nap kötelező megünneplése az iskolákban. A nacionalista törekvéseket tehát csak látszólag építették le az államhatalmi körökben.

4. Több felekezet egy területen, multikonfesszionális régió

A többnemzetiségű Vajdaságban - szűkebb Szerbiához viszonyítva - erős az európaiság szelleme, de az ide települtek (a tartomány 13%-a friss menekült, és a lakosság fele se autochton) megbontották a viszonylag toleráns együttélési légkört. Az itt élő magyarok már nem képviselik a tartomány lakosságának ¼-t se és a Tisza mellé, valamint Szabadka-Zenta környékére tömörültek. Hitéletükben nemcsak azért küzdenek, hogy az istentiszteletet saját anyanyelvükön hallgathassák, hanem gyakran szembe kell nézni sok

egyéni incidenssel, vallási és nemzeti sérelemmel. Nem véletlen figyelt fel az Európai Parlament is, az anyaország felszólítására, a 2003 évi etnikai színezetű falfirkákra, verekedésekre a Vajdaságban. Öttagú Tényfeltáró Bizottság (Doris Pack vezetésével) járta a terepet 2005. január végén. A háborús évek fiatal nemzedéke, amely most nő fel, nem tanulta meg a toleranciát. Másrészt a Vajdaságba frissen **betelepülők** azok, akiknél a **toleranciahiány** legfőképp tapasztalható. Hiszem, a veszélyeztetettség pszichózisát, sőt a vesztes lelki zavarát éli most át Szerbia lakosságának nagy része, s ez visszahat a fiatalok és a gyerekek civakodó/veszekedő magatartására. Sokan azok közül, akik az elmúlt években ideköltöztek (menekültek, akiknek állampolgárságot adott Szerbia, mert csak kis része térhetett vissza szülőföldjére Boszniába vagy Horvátországba), azt gondolják, úgy kell viselkedni a kisebbséggel szemben, ahogyan azt korábbi lakhelyükön megszokták. A szerb menekült, aki most éli meg a **vesztes szindrómáját**, s nem tudja érvényre juttatni a dominanciáját, az a kisebbséget hibáztatja azért, hogy nem lett győztes, domináns nemzet. Ezek európai mércékkel nem mérhető dolgok. Itt identitászavarról van szó. A nemzeti verekedések az utóbbi években gyakoriak voltak a tömbmagyarság körében, hiszen a szerb jövőnyek nem az az érdekes, hogy ott domináljon, ahol elenyésző, szinte észrevehetetlen a nemzeti kisebbség létszáma. A dominancia szándék ott jelenik meg, azokban a vajdasági községekben, ahol nemcsak a szerb a hivatalos nyelv, ahol sok iskolában több magyar osztály működik, ahol évszázadok óta több felekezet létezik. Ebben a helyzetben (etnikai vagy nyelvi)versengés, rivalizálás jelenik meg, majd elharapózik és verekedésé fajul.

Mind a katolikus, mind pedig a református egyház kitaró, de **nem elegendő teljesítménnyel végzi a magyar értelmiségiek vallásának megerősítését**. Miután mindkét történelmi egyház paphiánnyal küzd, az előregedő lelkészállományra fokozott terhelés nehezedik. A katolikus plébániák egy részének idegen ajkú lelképásztorokkal való betöltése, a településeken belüli etnikai átrendeződések egyaránt korlátozzák a magyar nyelvű vallásgyakorlatot és az egyháznak a közösség megtartására gyakorolt szerepét. A Vajdaságban gyakori nemzeti incidensekre és **az egyházakra irányuló sérelmekre, sírgyalázásokra jellemző, hogy szolidarizáló hatásuk van**, hisz még azokat is sújtják, akik nem vallási beállítottságúak. Egy-egy vallási felekezet tagjának, szimbólumának megsértése általános etnikai üggyé minősül, és szélesebb köröket érint, mint hinnenk.

Zárógondolat:

Az identitástudat összetevői az egyén életében komplexek, összetettek (szociális, nemi, nemzeti, regionális, vallási identitástudat). Vannak velünk született, vagy inkább gyermekkorban/neveléssel korán átvett identitásmintáink, és választhatunk magunknak későbbi életünk során másokat is. A választható minták azt a lehetőséget adják a modern kor emberének, hogy a hagyományos közösségek felbomlása korábban megtalálhatja magának azt a vonatkoztatási csoportot, amelyen keresztül mérheti személyisége alakulását, kötődhet, és megmaradhat társas lénynek. A generációkon átívelő identitásláncok kialakulása regenerálja a hagyományos identitásmintákat, például a vallási identitástudatot, vagy egy adott területi egységhez való kötődést, és megalapozhatja akár nagyobb emberi közösségek összetartozás-tudatát is.

A délvidéki értelmiség vallási tudata gyakran zavaros, nem kiegyensúlyozott és az egyes egyének hitélete specifikusan alakul („vallásos vagyok a magam módján”), leggyakrabban családfüggő, nem pedig a magyar közösség érdekére alapozódik.

Összegzésül:

1. A Vajdaságban mindkét identitástartalom az „etnikai” s a „vallási” is összekeveredik, egymást kiegészíti a saját kultúra megélése és az önazonosság-tudat megfogalmazásának terein egyaránt, így **összetett „etnikus-vallási” jelenségekkel találkozunk. Jellemző a vallási jellegű sérelmekre, hogy szolidarizáló hatásuk van, hisz még azokat is sújtják, akik nem egyházas beállítottságúak.** Ilyen esetben egy-egy vallási mozgalom betiltása, korlátozása általános etni-

kai ügyé minősül és szélesebb köröket érint, mint hinnénk.

2. Amikor a belháború sújtotta délszláv társadalomban egykettőre összeomlottak az évtizedekig fennálló (jóllehet hazug) értékiszintek, az **értelmiségi afféle légüres térben találta magát: egyrészt az ideológia- és világnézetvesztés következtében, másrészt a korábban meglévő és most hiányzó szociális biztonság miatt,** valamint az egyéb okokból eredő mérhetetlen bizonytalanság, a gazdasági válság és a háborús veszély fenyegetése miatt. Az addigi értékrend felbomlása a szórványban és kisebbségben élő embereket menekülésre készíti a bizonytalan nyilvánosságtól és a kisebb csoportosulások felé fordul, begubózik: (család, vallási kiscsoportok, szűk baráti kör).

3. Az értelmiségit a közéletből való menekülése családorientálttá tette, de ettől **még nem lett szorgalmas templomba járó.** A társadalomban észlelt erkölcsi krízis feloldását nem mindenki találta meg a hitben. A vajdasági római katolikus egyház igyekezett bizalmat kelteni, nemzetösszetartó, segítőkész karitatív tevékenységével, de a szórványban élő katolikus családok már régóta félnek nyíltan kimutatni vallási hovatartozásukat, hiszen ez Szerbiában nemzeti megkülönböztető jel is.

4. A vajdasági magyar népcsoport is igazolni lát-szik azt a tételt, hogy a kisebbségi lét általában kedvez az egyházakhoz és a valláshoz való kötődés intenzitásának, mivel **a vallásosság és a vallásgyakorlás általában egyike a nemzeti identitást erősítő tényezőknek.**

A forradalom újratemetése

Kié 1956?

A végtelenen megosztott magyarországi belpolitika ádáz pszeudoeszméi küzdelmei ellenére hovatovább e szónoki kérdésből is tömény unalom árad. A lényegében már megkezdődött parlamenti választási kampány szellemében folyik a kiszorítósi, vajon kit is illet örökrész „az isten testén való osztásánál”, miközben – hogy ismét a huszadik századi költözési máskor és másért leírt, de ide is illő szavaival némileg önkényesen élve – tovább nő az eközben csupán száraz kenyeret evők mindig is népes, hallgatag tábora.

A jobboldal egy része örömmel szűkítené le a forradalmat csupán a nemzeti függetlenségért folytatott küzdelmre, s értelmezésében már-már marginálissá jelentéktelenedik a közvetlen demokrácia számtalan nyilvánulási formája, beleértve az 1956-os munkástanácsokat is. De nem tud mit kezdeni az 1956-os reformkommunistákkal sem, különösen nem a boszszantó ténnyel, hogy Nagy Imre a nemzeti mártíromság vállalásának pillanataiban sem szakított baloldali meggyőződésével.

A hivatalos baloldal – látva az ellentábor fanyalgását – némi habozás után ma már előszeretettel öleli magához a mártír miniszterelnök tetemét, azonban ennek a gesztusnak nincsen semmilyen erkölcsi hitele. Nem elég ugyanis szavakban szakítani a kádárizmussal, az igazi megtisztuláshoz tettekre lett volna és lenne szükség. Az MSZP ehelyett, miközben a retorika szintjén elhatárolódott a totalitarizmus erőitől és hagyományától, annak vagyoni, pénzügyi és uralmi hagyatékát továbbra is görcsösen megtartotta, a politikai hatalomgyakorlás minden személyi konzekvenciájával és kapcsolati tőkével. A késő kádári években kevésbé kompromittálódott nomenklatúra és a liberális gazdaságpolitikában közvetlenül is érdekelt kommunista technokrata és pénzügyi elit rövid úton jelmezelt váltott, majd átalakult hithű neoliberais kapitalista vállalkozók mohó és ügyes falkájává. A gazdaságról (és gazdagságról) kialakított elképzelésével tehát lényegében megtagadta Kádár hamis puritanizmuson alapuló, kispolgári ethoszt sugárzó

langymeleg totalitarizmusát, azonban átörököltette az elődök által szovjet tankok segítségével szerzett és akasztófák árnyékában legitimizált uralom számtalan személyi konzekvenciáját, kapcsolati hálózatát és társadalomirányítási technikáját.

De nem tudja hitelesen felvállalni 1956 örökségét az 1968-as újbaldali és radikális eszmékkel startoló, később liberális ellenzékké, majd neoliberais csatlóspárttá átalakult szabaddemokrata „közép” sem. Nem utolsó sorban azért, mert a neoliberais középosztályt és újbuzsoáziát zavarja minden, ami alapvetően nemzeti, hiszen az akadályozhatja gátlástalan pénzügyi önmegvalósítását. Ezért valójában nem csak 1956 nemzeti örökségével, de Trianonnal sem tudtak mindeddig mit kezdeni, pedig Magyarország huszadik századi tragédiája, s lényegében azóta is folyamatos kiszolgáltatottsága a különféle nagyhatalmi érdekeknek 1920-ban Párizsban vette kezdetét. Ezért 1956 – jórészt kimondatlanul ugyan –, de azon világtrend ellen is lázadt, amelynek alapjait a francia főváros környéki békekkel teremtették meg. A forradalom heteiben csalhatatlanul megérezték ezt a határon túli magyarok, ezért láttak össznemzeti ügyet a forradalomban, s ezért támogatták és segítették, sokan az életük árán is. A mai liberálisok a teljes problémát nagyvonalúan átengedték a jobboldalnak, mintha ez pártpolitikai probléma, és nem az egész nemzet ügyét meghatározó sorskérdés lenne. Igaza lett a sokak által és sokszor dühödten átkozott Eörsi Istvánnak, amikor jó tizenöt évvel ezelőtt ezt írta: „A nemzeti kiindulópont mélymagyar fajvédelemig tud zülleni, a nemzeti igényekkel szemben tanúsított süketség pedig már a legprogresszívebb gondolkodást is hatástalanná teheti, sőt mi több, széként is működtetheti önmaga ellen.” (Diagnózisában az egyébként kristálytisza logikájú Eörsinek igaza lett még saját magával szemben is, hiszen – talán pártgyűlölködésből – a nemzeti szempontokkal szembeni süketség oltóanyagát elhamarkodottan néhányszor önmagának is beadta.) Ma már tudjuk, egyáltalán nem volt véletlen, hogy a magyar forradalom leverését köve-

tő években a szomszédos államok – szinte már szinkronizáltan – hozzáláttak a kisebbségi anyanyelvű oktatási rendszer és a színes amatőr művelődési élet két nyelvűsítéséhez, elsorvasztásához, fokozatos ellehetetlenítéséhez, vezetőik kompromittálásához, a besúgói hálózatba történő beszervezéséhez. Nem történt ez másként a Délvidéken sem – azzal, hogy a vidéken folyó két nyelvűsítést itt a testvériség-egység szépségflastromjával, és egy-két csúcsintézmény, mint amilyen a Fórum Kiadóház s a Magyar Tanszék, kedvezményezettként történt kiemelésével és nemzetközi kirakatba állításával álcázták. Tito is csalhatatlanul megérezte a rendszerére leselkedő veszélyt az 1956-os forradalomban, talán éppen ezért árusította ki Nagy Imrét és társait Hruscsovéknak.

Miért a sok vita, az egymásra mutogatás, a kisértői kísérlet és kirekesztési törekvés a magyarországi politikai eliten belül, és miért a csüggedt apátia, a közömbösség és az amnézia az ország lakóinak körében, ha 1956 kerül szóba? Ma már mindezt sem az érzelmek kényszerű elfojtásával, sem a hiteles tájékozódás lehetetlenségével megmagyarázni nem lehet. Másról van szó. A forradalmat ugyan a mai, többpárti demokráciájú Magyarország politikai elitje a rendszer legitimitásának alapjaként szívesen és gyakran aposztrofálja,

különösen az ünnep és a megemlékezés óráiban, a valóságban azonban 1956 eszmei és politikai örökségéből a többpártrendszerű demokrácián és az oroszok kivonulásán kívül semmit sem valósított meg. A szociális igazságtalanságok és a vagyoni különbségek nagyobbak, mint valaha, a tulajdon és vele együtt a föld fokozatosan kicsúszik a lakosság kezéből, a közvetlen demokrácia lekerült nemcsak a magyar, de szemmel láthatóan a világtörténelmi fejlődés napirendjéről is, az ország nem csak semlegességéről mondott le, de gazdaságilag, s ennek következtében politikailag sem igazán független, Trianon káros örökségének megkérdőjelezéséhez és túlhaladásához a jobboldalnak csak szavakban van, a baloldalnak és a liberálisoknak pedig még úgy sincs bátorsága. Ez utóbbit ékesen példázza mind az kettős állampolgárság, mind a határon túli magyarok autonómiáinak lélegeztetőgépre kapcsolt, majd lassú kiszivárgásra ítélt ügye.

A magyar forradalom kétszer halt meg. Először 1956 novemberében, másodszor a huszadik század végi rendszerváltás után. Csak most több álszent gyűlt össze a temetésére.

A Kárpát-medence európai esélyei

A jugoszláv agónia Európa-szerte – így a Kárpát-medencében is – sokak képzelőerejére és elemzőképességére hatott. Csakhogy, még a hidegháború befejeződése, sőt, a Szovjetunió és az egykori Osztrák-Magyar Monarchia utódállamainak gyors szétesése sem volt képes a politikát a két világháború görccseitől megszabadítani. Breszt-Litovszk, Compiègne, Párizs, Trianon, München, Bécs, Teherán, Jalta, Málta, és feltehetően mindmáig titkolt helyszínek diktátumainak a valóság – az unos-untalan emlegetett „realitások” ellenére – sokadszor sem képes megfelelni. Rigómezőtől Erdélyig, a Baszkföldig és az északir grófságokig, Königsbergtől Karéliáig egyetlen kérdés to-lakszik a többi elé: vajon Európa az együttműködő nemzetek vagy az államokba gyömöszölt népességek földrésze lesz? S elbírja-e a keletről nyugatra tartó újkori népvándorlást, amire a franciák és a hollandok az EU-alkotmányt elutasító nemet mondtak?

A XIX. sz. vége felé, majd az első világháború során az itthon és az emigrációban uszító sovinszta román és szláv politikusok szentül hitték – Nyugaton is elhittették –, hogy az etnikai alapon szerveződő új államok olyan életerővel telítődnek, amely könnyen maga alá gyúri a sok évszázados gazdasági realitásokat. Még akkor is, ha legfeljebb rokonnépekről van szó, nem homogén nemzetekről, például a ruszin-ukrán, a cseh-szlovák vagy a szerb-horvát-szlovén-bosnyák lakta térségekben. Úgy vélték: ha kezdetben mégis nehézségeik adódnak, bőven ellensúlyozza azokat a zsákmány: az óriási terület, a felhalmozott termelési és közigazgatási tapasztalat, a mérhetetlen ingó és ingatlan vagyon. S mivel e hiedelem – a bomlás és az európai értékválság ellenére – mindmáig szívósan tartja magát, közel száz éve tökéletesen elfedi azt a folyamatot, melynek következtében a Kárpát-medence mindahány népe folyton veszít. Kezdvé a magyarsággal, folytatva a felvidéki cipszerekkel, a bácskai és bánáti svábokkal, a kárpátaljai és máramarosi zsidókkal, az erdélyi szászokkal és osztrákokkal, a krajnai, kosovói, montenegrói és boszniai szerb nemzetrészekig bezárólag. Minden veszteség fáj, s egyikre sincs gyógyír; a történelem lázas átírása, az erőszakos betelepítés, a zsákmányelv semmiképp sem az. Mert az évezredes együttélés – sőt: a közösen vívott harc is – olyan kölcsönhatásokat, kulturális és gazdasági előnyöket és szükségszerűségeket teremt, melyeket a nemzeti (lát-szat)önállóság, sőt, a globalizáció sem képes ellensúlyozni. Egyfelől az irracionális európai várakozások, a

fortyogó nemzeti érzelmek és az újkeletű mítoszok, másfelől a lappangó vagy nyílt acsarkodás és a szüntelen bűnbakkeresés a Kárpát-medence egy részét kiiktatja, más részét gyengíti abban a versengésben, mely a földrész nyugati és keleti fele közt évszázadok óta tart, s amelynek haszonélvezői sohasem a választóvonal kis nemzetei, hanem – egyelőre – az innenső és a túloldal birodalmi, bármilyen néven egyesülnek manapság. A hagyományos kisebb (Kárpát-medencei) és nagyobb (Duna-völgyi) regionális együttműködés előzménye hibáival és gyarlóságaival együtt a Habsburg Monarchia volt, azt elfújta a történelem szele (más szóval: a politikai mohóság), s nem úgy tűnik, hogy hamarosan képes helyébe lépni az önmagával küszködő, migrációval és munkanélküliséggel, terrorral és pénzügyi válságokkal sújtott Európai Unió.

Magad uram, ha szolgád nincs – mondhatnók – de szolgálni még önérdékünkben sem vagyunk képesek (sokan nem is akarunk?), ahogy a tavaly decemberi népszavazás keserves tapasztalatai egyfelől, másfelől a Beneš-féle törvények életbentartása Csehországban, a szlovákiai közigazgatás sokadik átszervezése, a román választójogi törvény, vagy a szerb tömeggyilkosok bűjtatása, a srebrenicai áldozatok elmaradt megkövetése és a délvidéki magyarverések mutatják.

John Stuart Mill szerint az ember a történelemben – de nem a történelemért él. Jól példázzák ezt a szembenállás erői, melyek bármekkora áldozatok árán minduntalan történelmet csinálnak, majd maguk is áldozatokká válnak – ellentétben az idejekorán felismert

egymásrautaltsággal (lásd: francia-német megbékélés), melyben a versenyképesség növelése, a gyarapodás, a nemzeti kultúra és a nemzetközi kulturális csere fejlődése; az egyes ember, a nép és a népközösség biztonsága egyaránt benne foglaltatik. Mindezek valódi fundamentumává válhat az Európai Unió, de szűkebb térségünkért elsősorban nekünk magyaroknak, szlovákoknak, románoknak, horvátoknak, szerbeknek kell tennünk – ahogy tettük is évszázadokon át.

A Kárpát-medencéről szólva példák hosszú sora figyelmeztet, hová vezet a politikai szüklátókörűség és a demagógia, beleértve az elemi gazdasági ismeretek hiányát, vagy azok tudatos mellőzését. Kezdjük önmagunkkal: a trianoni Magyarország. Kétezerégy december ötödikén a magyar társadalom nagyobb része úgy döntött (vagy még ahhoz se vette a fáradságot), hogy a Kárpát-medence magyar kulturális és gazdasági térségének békés kiterjesztése nem áll érdekében, illetve arra egyszerűen nincs szükség. Mivel e döntés érzelmi, nyelvi, tudományos, művelődési-oktatási és pszichikai következményeiről bőven esett szó, említessék e helyt pár mondat a gazdaságról is. Felbecsülhetetlen, mekkora pénzügyi, jogi s főképp lélektani előnyökkel jár a kettős állampolgárság mindazok számára, akik résztvevői a határmenti áruterelésnek és árucserének, vagy csupán egyszerű fogyasztók. Lehetetlen számszerűsíteni, mennyit gyarapodhatott volna az EU küszöbén toporgó Románia (Erdély), az odáig se engedett ukrán Kárpátalja, a szerb Délvidék, a Dráva menti Horvátország. S nem csak a magyarság – minden ott élő (!) tágabb értelemben az összes megbékélésre törekvő, jóakarátú polgár, – azaz a „vásárló”. Nem véletlen, hogy a nemzeti identitásukra kényes szerbek semmilyen kifogást sem támasztottak a kettős (magyar) állampolgárság ellen, ugyanígy a horvátok (nem is tehették volna, hisz maguk ezt a kérdést – ráadásul igen nagyvonalúan – rég megoldották).

Tán a szociális demagógia, a kisszerű önzés diktatúrák öröksége, vagy Trianon máig ható, léleknyomórító hatása érvényesült? S a területgyarapodáson kívül mások mit nyertek a Párizs-környéki békediktátumokkal? Mivel söpörtünk eleget a magunk háza táján, tárgyilagosan vegyük sorra, hogyan jártak szomszédaink.

A fájók közt legfájóbbról: Erdélyről szólva ne a kölcsönös sérelmekkel súlyosan terhelt magyar-román és székely viszony, hanem a szászok és a fiatal román állam kérészetű kapcsolata szolgáltassa az első példát. Nos: az Árpádi-házi királyaink alatt bevándorló

párezres szász népcsoport a magyar uralom, a török vazallus erdélyi fejedelemség, az osztrák impérium és a Monarchia hét évszázada során eredeti lélekszámának közel százszorosára gyarapodott. Azután elegendő volt a román államiság hetven esztendeje, hogy a szász népesség a városalapító ősök létszámára zuhanjon vissza. Olcsó elégtétel volna azt firtatni, hogy a megrabolt, majd a (nyugat)németeknek kiárúsított szászok megbánták-e nevezetesen, a román királysággal egyesítő gyulafehérvári döntésüket, de kérdés: vajon az erdélyi országlakosoknak, köztük a románságnak mekkora kárt okozott az eredeti államalapító három nemzet egyikének elűzése? Mindez persze az erdélyi zsidókra, örményekre, szerbekre és más beolvasztásra vagy kiebrudalásra ítélt nációkra nézve is igaz.

Vajon mit tudott kezdeni az első és a többi cseh-szlovák köztársaság a szudétanémetekkel, a szepességi cipszerekkel, a kárpátaljai magyarokkal, ruszinokkal, ukránokkal, a Csallóköz és a Mátyusföld színmagyar tömbjeivel? S mit tudott kezdeni önmagával: a pánszlávizmus délibábos eszméjére alapozott cseh-szlovák viszonytal?

Hét évtizedes együttélés, évezredes, csaknem maradéktalan nyelvazonosság kevés ahhoz, hogy a magyargyűlöleten, a nagy – és kisantant érdekeken, a külső fenyegetettségen, végül a kommunista diktatúrán kívül valami más: állameszme, közös (?) történelem, vagy akár a nyers gazdasági érdek tartósan összeabroncsozza az északi szomszédot. A trianoni-jaltai ajándékhoz való görcsös ragaszkodástól eltekintve a lánc egyetlen szeme sem bizonyult acélosnak. Végül törvényszerűen pattant szét, mert a nagymúltú Csehország nyügnék találta a Szlovákiában felszínre bugyborékoló etnikai ellentéteket, az értelmetlen bösi nagyberuházást, az alacsony termékenységet, a fejletlen iparszerkezetet és elosztási struktúrákat, a vizzálykodással és irigységgel terhelt szlovák-magyar államközi kapcsolatot. Csehek és szlovákok testvéri viszonyáról ma, az Európai Unión belül sem lehet beszélni. Mindehhez elegendő, ha egyetlen pillantást vetünk kettejük kereskedelmi volumenére, a kölcsönös beruházásokra, és a kulturális átfolyásra, melyek bővítése, ha nem testvérepek, legalább szomszédok közt elvárható volna.

A sorban legkirívóbb a délszlávok másodízben is önpusztító háborúvá fajult érdekellentéte. Az okok jórésze az Európa-szerte kevésbé ismert Balkán-történetben rejlik. Valamelyest leegyszerűsítve: a török uralom súlyos öröksége, a bizánci, és a nyugati keresztény hagyományok, eszmékör és életvitel eltérő sajátosságai, illetve az a tény, hogy az egyik hagyományo-

san inkább keletre, a másik nyugatra tekint, feltehetően még soká megosztja az ottani társadalmakat. Együvé kényszerítve is más-más irányba mentek; így van ez ma is. **Igaza lehet Pascalnak: nem árt hátrapillantani, miközben előre nézünk. A félmúlt arról tanúskodik: a délszláv nemzetek sorsközösségének szerb teóriája, a csetnik-usztasa vérözön, egy felemásan végbement, majd a Délvidéken népiirtássá fajult partizánháború, Tito marsall karizmatikusnak hitt személye és öngazgató szocializmusa csak elmérgesítette, egy ideig elfedte, végül felfakasztotta a népek sebeit. A fojtogató és militáns nagyszerb nacionalizmus – a legújabbkori szerb tragédia okozója – szlovének, horvátok, albánok, boszniai muzulmánok és vajdasági magyarok számára egyidőben vált elviselhetetlenné, végül helyi háborúkba, sőt: népiirtásba torkollt. Döbbenetes, hogy a jugoszláv széthullás legkeservebb kárvallottja mégis maga a szerbség, mely saját államáért évszázadokon át valóban mérhetetlen áldozatokat hozott. A történekeért a szervesen történelmi mozgás, a rövidlátó nagyszerb politika, a segítségére siető tudományos alvilág, az ortodox egyház, a vérre-dicsőségre szomjazó szoldateszka, és hát maga az „istenadta nép”, ha nem is egyformán, de egyaránt felelős. Ahogy mi, magyarok, kevéssé első, teljes egészében második Trianonunkért (a tavalyi kudarcos népszavazásért). Ugyanígy a csehek nevében is kommunista pártjuk megőrzéséért, a románok a meghamisított, feltehetően a Securitate által vezényelt Ceausescu-ellenes felkelésért, és így tovább.**

Délszlávok és albánok véres viszályai során volt, aki nemzeti identitását, volt, aki gazdaságát és európai pozícióit féltette. Mindhárom alapvető fontosságú – ha egy szerves fejlődés során létrejött népközösségben nem képes összhangra jutni. Mint láhattuk, nem képes (Svájc nem példa, inkább csodálatra érdemes kuriózum, a maga kontinentális bezárkózásával együtt). A háborús generációk integrálása, az utóbbi évek tömegmozgásai, a képzett fiatalok emigrációja, Crna Gora elszakadási törekvései együttesen talán a háborúnál is súlyosabb problémát okoznak Szerbiában; de mindekelőtt az az össznépi áldozat-mentalitás, mely a szerbek többségét képtelenné teszi a sok százezer valódi áldozat emlékével történő szembenézésre, és arra, hogy leszámoljon saját küldetésudatával, illetve azzal az illúzióval: a háborús bűnösök felelősségre vonása, polgári erkölcs, és más nemzetek megbecsülése híján is éppúgy fejlődhet, mint bármely európai nép.

A délvideki magyaroknak nem voltak illúzióik – hacsak a balliberális (magyar?) külpolitikába ve-

tett hitük annak nem tekinthető. Ám Göncz Árpád köztársasági elnök és Kovács László külügyminiszter hamar szétfoszlatták. Szóval se tiltakoztak az őshonos tömbmagyarság közé betelepített ház- és földfogláló szerbek ellen, mi több: zavartalan külkapcsolatainkra és a szerb szuverenitásra hivatkozva nagyon is helyénvalónak találták. Ha a szerbség kárvallott, a magyarság vétlen szenvedő, hisz legtöbbet veszítette a feje fölött vívott háborúkban: megmaradt népessége jórészét, integritását, vagyonát, számos templomát és iskoláját, sokszor a pusztá életét. S a gyilkos körforgásnak messze nincs vége; a foglalások, a magyarellenes gyalázkodások és az erőszakcselekmények napirenden vannak.

E vázlatos körkép alapján félok, hogy a Kárpát-medence kibillen(t)ése korábbi kényes egyensúlyi helyzetéből – akár a Monarchia, akár erőszakkal az Antant, vagy a szovjet birodalom tartotta fenn – vagy manapság az ENSZ, a NATO, az EU, sőt, a multinacionális óriásvállalatok – nemcsak újabb konfliktusveszélyt, hanem helyenként gazdasági káoszt, elszegényedést, butulást, agyelszívást, a még meglévő komparatív előnyök gyors ütemű elenyészését, végül egy újfajta imperializmus: a nyugati és a hazai harácstőke, valamint egy komprádor újbuzsoa réteg tényerésének veszélyeit hordozza, EU-n belül és kívül egyaránt.

Pedig ésszerű, okos kompromisszumokkal a térség szinte minden (helyben nem előállítható) árut és szolgáltatást felvevő hatalmas piac lehetne; és fordítva: értékközvetítő és kibocsájtó országcsoport. Mindannyian az antik, a kelta, és a zsidó-keresztény kultúrkör le-téteményesei – azaz európaiak vagyunk. Ez máig élő hagyományt, termelési tapasztalatot, munkakultúrát, emberanyagot, a képzés színvonalát és sok mást jelent. Hogy nem tudunk mindezzel élni a Kárpát-medencében, közel egy évszázada?

Az okok sokfélék, mégis egyetlen tényezőre: a térség eredeti államszervező nemzete, a magyarság meggyengülésére vezethetők vissza. A török hódoltság alatt megritkult népesség a svábok Mária Terézia-féle betelepítésével, a szerbek északabbra, a szlovákok délebbre húzódásával, az erdélyi román bevándorlással, később a nagyarányú galíciai zsidó migrációval képes volt feltöltődni, de az etnikai egyensúly megbomlása a Szent István-i kereteket szétfeszítő rugóvá vált. Az I. világháborút lezáró békediktátumok nyomán régi (osztrák, szerb-horvát) és fiatal (román, csehszlovák) államok egyaránt lehasították a magukét a koncból, mit sem törődve az említett egymásrataltsággal, vagyis a gazdaság, a közlekedés, a közigazgatás, a képzés, a

művelődés, és a megtermékenyítő kulturális csere realitásaival – nem szólva a (tömeg)lélektani következményekről. Az okok bővebb elemzése meghaladja e tanulmány kereteit, de a Monarchia után keletkezett vákuum két összetevője mindenképp említést érdemel. Az egyik a Kárpát-medence megkésett és felemás polgárosodása, ezzel párhuzamosan a magyar uralkodó osztályok szűkkeblősége, önzése, és veszélyérzetük kóros megfogyatkozása; a másik az antant középkorias bosszúvágya, mely az önálló (kis)államiságra törekvő románok és szlávok homogén (?) etnikai gondolkodásában és zsákmányelvűségében kellő fogékonyságra talált. Tekintet nélkül az előrelátható következményekre: a terjeszkedő szovjet (nagyoroszi) imperializmusra, a kifosztott és mértéktelenül megalázott Németország náciizmussá fajuló revansvágyára, a Magyar Királyság teljességgel érthető visszacsatolási törekvéseire, a kibontakozó helyi fasizmusokra (Tiso, Hlinka, Antonescu, Pavelić, stb.) végül a nemzeti önállósulás fegyveres megnyilvánulásaira (Finnország, a balti államok, Horvátország, Ukrajnában a Vlaszov hadsereg).

Összegezve: az I. világháború következményei a Kárpát-medence minden lakosában a veszélyérzetet, következképp a védekezés kényszerképzetét táplálták, a javak gyarapítása, munkamegosztás, és előnyös cseremechanizmusok kialakítása helyett. E körkép első pillantásra történelmietlennek tűnik, hiszen a harmincas években Nyugaton se volt ez másképp; csakhogy térségünkben létezett egy működő előzmény: az Osztrák-Magyar Monarchia. Meglepő, hogy senkinek sem jut eszébe: az egekig dicsért, korszakosnak kikiáltott euro közvetlen előzménye nem a római solidus, hanem a névértékét tíz nyelven feltüntető aranykorona! Még egy adalék: I. Károly Róbert király korát messze megelőző kezdeményezését, a visegrádi kongresszust Antall József miniszterelnök akkor próbálta feltámasztani, amikor az EU politikusai még javában alkudoztak, kik, mikor és mennyiért válhatnak az Unió új tagjaivá. A szatócs-lelkű alkufolyamatnak koránt sincs vége, csakhogy a súlypont áttevődött nyugatra, míg mi „keletiek” önmarcangolóan viszálykodva, saját kishitűségünkkel és poszt-kommunistáinkkal küszködve bugyután nézgelődünk.

A Kárpát-medencét megosztó, Nyugaton jórészt már meghaladott kisebbségi kérdést, például az északír, a baszk, a flamand-vallon, a ciprusi konfliktust véglegesen az EU keretein belül sem sikerült rendezni. Utóbbi tanúsítja, hogy még a NATO-tagság sem képes megakadályozni két szövetséges kvázi hadiállapotát. A

józan ész és az elemi emberséget egyelőre háttérbe szorítja a közép- és ilyen-olyan helyi hatalmak vélt érdeke, a múlt legterhesebb öröksége: a birodalmi gondolkodásmód (mellyel sajátos módon csak a „másfél” valódi nagyhatalmat: az USA-t és Oroszországot vadjolják s nem az ugyanígy cselekvő franciákat).

Mindez nem vigasza, csupán egyik oka annak, hogy a magyarság ma Európa leginkább széttagolt nemzete. Erdélyi és partiumi részeink a kontinens legnépesebb kisebbségét alkotják. A határainkon túl élők lélekszáma az anyaországiak több mint harminc százaléka. A súlyosan megfogyatkozott délvideki magyarok ma is többen vannak, mint öt európai ország lakosai. Az egész Kárpát-medence magyarsága – nem számítva a határainkon belülieket – tizenegy európai állam polgárainál nagyobb lélekszámú! Mindebből kitűnik, hogy többszörös tagoltságunk következtében olyan helyzet foglyai vagyunk, mely történelmileg példátlan, s amelyet egyetlen nemzet sem fogadna el kívánatos végső állapotként. A kitörés kezdő lépései tavaly decemberben néhány szavazaton múltak. A kudarc legsúlyosabb következménye: számbeliségünknek korántsem felel meg európai összehasonlításunk, s változatlanul mélyen saját lehetőségeink alatt kényszerülünk boldogulni.

A lehetséges megoldásokat tekintve számos ábrándos ötlet és naív elgondolás születik, mindenekelőtt az EU-ra ácsingózva. A legtöbbször hivatkozott minta az egységesülő Európa, melynek kereteiben a kisebbségi problémák maguktól megoldódnak, vagy jelentőségüket veszítik. Adja Isten, hogy e várakozás beigazoldjon – de nem így fest egyelőre. Ha varázsütésszerűen véget is ér a belvillongás, egy annál sokkal súlyosabb támad: a nem európai bevándorlók tízmillióinak beilleszkedése. A gombamód szaporodó mecsetek árnyékában, s a gyilkos robbanások füstjében nehéz európai rendezésről, nemzeti-vallási türelemről és integrációról beszélni. Vagyis, átvitt értelemben még a legutóbbi londoni metró- és buszmerényleteknek is kárvalottjai vagyunk!

Ezek szerint nemhogy nem rapid megoldás az Európai Unió, hanem épp az örökölt problémák és az újak gördítenek akadályokat a jövevények elé. Mert az EU ma még nem egyenrangú népek közössége, hanem szintiszta gazdasági konglomerátum, s az USA-hoz, Japánhoz, Kínához képest manapság ez a gépezet is akadozik. Inkább az anyagi, mint a mentális jólét forrása, márpedig utóbbi nélkül tovább lépni nem lehet.

Igaz: a „minden rosszban van valami jó is” most a magyarországi állapotokra érvényes, hiszen nincsenek számottevő kisebbségeink; a kevés meglévővel pedig méltányosan bánunk. Ez a tény önmagában, a szomszéd országokban uralkodó mai állapotokat tekintve a holnap politikai játszmáinak egyik erős ütőkártyája lehet. Lássuk be: az európai haza és identitás egyelőre illúzió – ha csak a régi különutas brit és francia, majd az újsütetű holland, svéd, dán, lengyel, cseh politikát elemezzük. Maga a feltételezés szarvashiba, hogy a nemzetállamokat Európa a közeljövőben képes lesz eljelentékteleníteni. Ez a törekvés nyugaton és keleten egyaránt a történelmi tudattal nem rendelkező, vagy azt lekicsinylő, saját értékeket nem teremtő, (legfeljebb mércéket fabrikáló) szélsőségesen liberális körök poszt nacionális arroganciájából fakad. Kelet-Közép-Európában a helyzet ennél is aggasztóbb. Az egyik markáns álláspont azoké, akik identitás híján mindig is fitymálták a nemzettudatot, a másik a megveszekedett sovínisztáké. Még jó, hogy a kettő közt nincs átjárás, mert ha volna, végképp elfedné az értékconservatív patrióta gondolatot.

Nyugaton a töretlen öntudattal rendelkező erős nemzetek mind patrióták, mi több: jórészt kifejezetten nacionalista. A monacóiak, a luxemburgiak, a „belgák” talán nem, de például a franciák, sőt, a németországi törökök annál inkább, holott utóbbiak az őshonosságtól távol állnak. Így van ez – túlzó, sőt, gyilkos változataiban – az oroszok, a szlovákok, a románok, a szerbek egy részének esetében is. Összegezve: a Kárpát-medence magyarságának európai esélyeit és tárgyalási pozícióit – nyugaton és keleten egyaránt – kifejezetten javítaná, ha régi nemzettudatát egészében sikerülne visszanyerni és megőrizni. Szívmelengető, hogy napjainkban az egész közösség szintjén legmagyarabb érzelműeknek legveszélyeztetettebb néprészeink: a székek, valamint a kárpátaljai, a délvidéki és a partiumi magyarok tekinthetők.

Az európai szalmaszálba ennyire görcsösen csupán a mi térségünkben, és attól keletebbre kapaszkodnak. Jóllehet valójában az EU-pénzekért tipródunk, figyelmen kívül hagyva, hogy a nehezen kialakított alimizsna mellett saját szuverenitásáról senki se hajlandó lemondani. Vagyis, akiknek csupán jövedelmük és tartózkodási helyük van – nem hazájuk – azok Európában sem fognak otthonra lelteni (ez az egyes országok repedt lelkű kozmopolitáira nézve is igaz). A Kárpát-medence magyarságának következő esélye tehát – a visszanyert nemzettudat birtokában – a kettős állampolgárság napirenden tartása; annak szüntelen követelése. Igaz: e törekvés elsősorban nem politikusi, hanem államférfiúi

feladat (ha ismét lesznek államférfiaink), ám addig is – negyvenévi diktatúra után – a népet a nemzetnek kell felváltania. Napjainkban a közgondolkodás jelentős módosulására van szükség, melyet a határon túli magyarság legjobbjai ösztönöznek (ahogy láthatjuk Duray Miklós, Bugár Béla, és Kovács Miklós esetében is). Jó magyarországi példa a határon túli magyar tudósok és művészek befogadása hazai intézményekbe; a nemzetközpontú oktatás, az irodalom, a képzőművészet, a zene, és az építészet magyar-magyar kapcsolatokat élénkítő kölcsönhatása; a történelmi egyházak rendezvényei; a képzési és kulturális célú összejövetelek (ilyen volt legutóbb a Rákóczi Szövetség által a határon túli magyar történelemtanárok részére szervezett sátorlajújhelyi találkozó).

Egy közkeletű hiedelem: a határok légiesítéséhez fűződő remény is meglehetősen csalóka. A légiesítés az ún. schengeni határookra nézve igaz, melyek valóban lehetővé teszik az emberek, az áruk és a szolgáltatások szabad áramlását (az új tagok munkavállalóiét még nem). Mindez a gazdaságot, a kívülrekedtek távol tartását, és nem a nemzeti identitást szolgálja. Például a francia-német határ korlátlanul átjárható, de az elzárt német identitás szempontjából nem ér semmit, mert mihelyt egy német átkel a Rajnán, azonnal francia közegbe jut, ahol németsége legalább is idegenszerű. Nos, ha annyira légies, akkor meg is változtatható, ha mégsem, akkor éppolyan nemzeti választóvonal, mint a határok bármelyike. Ugyanakkor a schengeni térségen belül láthatjuk, hogy az EU-tagság mennyire nem akadályozza a cseheket a Beneš-féle dekrétumok melegengetésében, a szlovákokat a választási térkép örökös átrajzolásában, a balliberális magyar külpolitikát az önfeladásban, sőt, a strasbourgi-brüsszeli (magyar) érdekérvényesítési törekvések lesöprésében. Ejnye – korholnánk a szocialista-liberális delegációt – ha nem tapasztalnánk: legutóbb a józan és harcos összeurópai néppárti küldöttek is kizárólag saját javadalmazásukra szavaztak a Nemzetek Palotájában, s nem a költségvetésre. Román, bolgár, török tagságról van szó, nem a horvátokról, holott – ha az Unió az, aminek mondja magát – a horvátoknak évezredes kultúrájuk, mai fejlettségük, sőt: pusztá földrajzi tényezők alapján is régesrég az EU-ban a helyük. Hihetetlen, hogy stratégiai gondolkodásúnak vélt, valójában ciklusról ciklusra vergődő politikusok egy Ante Gotovina nevű valamikori tábornok hollétére hivatkozva képesek egy nagymúltú európai nemzetet nem európainak titulálni. Ezek után a közeljövőben mi jót várhat tőlük a Kárpát-medencei magyarság? Miféle megváltásban reménykedhet, ha egy európai bizottság a délvidéki magyarveré-

seket a helyszínen vizsgálva, jóformán dolgvégezetlenül távozik?

Nézzünk szembe a tényekkel: saját biztonságunkat mi magunk még nem, a Nyugat már nem akarja, vagy nem képes szavatolni. Az EU-nak egyelőre nincs egységes külpolitikája és biztonságpolitikája. S a biztonság mindenekelőtt nem egzisztenciális, hanem lelki tényező, magyarul: hit kérdése. A magyarság megmaradásának következő stációja tehát a történelmi egyházak megbecsülése, különös tekintettel arra, hogy "minta-Európánk" nagy nehezen világra vajúdott, majd elutasított alkotmányából kihagyta a keresztény gyökereket, vagyis csaknem a teljes és máig érvényes közvetlen civilizációs előzményt. Vajon lehetséges ezt büntetlenül megcselekedni? A jelek szerint korántsem, még ha az alkotmány elutasításának okai közt nem is első helyen szerepel az elvetett keresztény tradíció. Hiába nem vesznek egyesek tudomást Aranyszájú Szent Jeromosról, Nagy Szent Gergelyről, Aquinói Szent Tamásról, Assisi Szent Ferencről, Lutherről, Kálvinról, Dávid Ferencről, Pázmány Péterről, végül a legutóbb százezer által megsiratott II. János Pál pápáról, a múlt múlt marad. S mint közhelyszerűen tudjuk: a múlt nélküli társadalmaknak jövőjük sincs.

A Kárpát-medence népeinek a középpontból ösztönzött, a széleken megtámogatott összefogását az itt élők helyett senki nem végzi el. Ábrándos elgondolás azt szorgalmazni, hogy a térséget tarka, mégis egynemű szövetté formáló szálakat csomózzák össze azok, akik elvagdalták. Hogyan tehetnők felelőssé a trianoni döntéshozók dedunokáit, akár a magasabb erkölcsiség, akár a gazdasági észszerűség nevében? Miközben a Nyugatot még a boszniai népiirtás, a közlekeleti atomfenyegetés, az integráció megtorpanása, a biztonságát immár közvetlenül megingató nemzetközi terrorizmus is alig tudja közös nevezőre hozni? A együtt cselekvéshez és a lemaradottak felzárkóztatásához nem Chiracra, Schröderre és Tony Blairre, hanem legalább egy Konrad Adenauer, egy Ludwig Erhard, egy Maurice Schumann, egy de Gasperi formátumú államféfira van szükség (a Kárpát-medencében egy Deák Ferencre, egy gróf Andrássy Gyulára, egy gróf Bethlen Istvánra, és így tovább). Vajon teremnek-e ilyenek? Erős hit nélkül ez a kérdés is megválaszolhatatlan.

Ebben a változatlanul ingatag helyzetben a Kárpát-medencét gazdaságilag integráló, és az EU-val szervesen összekapcsoló népességnek első sorban a (ma még) mindenütt jelenlévő magyarság

tekinthető. Az ösztönzők már nem annyira történelmiek, sokkal inkább nyelviek és gazdaságföldrajziak. A térség magyarsága beszéli a többiek nyelvét, ismeri szokásait és érzékenységeiket, részt vesz a termelő és cserefolyamatokban, egyszóval: ott hon van mindenütt. A megmaradás újabb tényezője tehát a haszonelvűség – amennyiben a nem magyar közeg ezt hajlandó és képes felismerni. Területi revízióról rég nem beszélünk, nem is gondolunk rá – habár a történelemben soha semmit se lehet kizárni – de gondolunk egy olyan tárgyasítható koncepcióra, mely az újonnan létrejött államok egymásra találásához valamilyen itt honos szervező erőt feltételez. A magyarság feladata persze nem a Trianont követő konvergencia, vagyis megkapaszkodás a román vagy a szerb közeg alacsonyabb termelési szintjén, hanem annak minél magasabbra emelése. Jugoszlávia széthullása nem kis részt annak volt köszönhető, hogy különböző fejlettségű területei nem közeledtek egymáshoz, ha mégis, mindvégig az alacsonyabb szintűek domináltak. Ezért az egyszerű konvergenciánál jóval többről: az együtt és egymásra utaltan élők legjobb eredményeinek mércévé emeléséről kell(ene) gondoskodni.

Egy nap talán a Kárpát-medence népei is eljutnak oda, ahová nemrég a britek, akik valósággal ráerőltették a skótokra az évszázadok óta megszüntetett skót parlament újjászervezését, a walesiekre pedig a gól nyelv iskolai tanítását. Londonban felismerték, hogy Britannia (vonz)ereje a történelmileg létrejött sokféleségben rejlik, s nem a szigeten őshonos nemzetek mérgoly enyhe diszkriminációjában. Az angol szupremációját így sem kérdéses, de nem akaratlagosan, hanem mert a skótoknak, walesieknek és másoknak eszükbe se jut elvitatni. Miért tennék, ha tudják, hogy az edinburghiak és a llanwyganiak éppolyan államalkotók, mint a sheffieldiek? Az irracionális nemzeti vetélkedés a politikai szintérről rég áttevődött a futballstadionokba, vagyis oda, ahova való. (Az északi helyzet azért más, mert ott nem angolok küzdenek írekkel, hanem évszázadokkal ezelőtt betelepített protestáns skótok, vagyis kelták, az ugyancsak kelta, őshonos ír katolikusokkal.)

Európa, ha lomhán és nehézkesen is, de ismét mozgásban van. Úgy tűnik, az alkotmányos fiasco óta nem csupán ilyen-olyan egyéni akaratok, s főleg nem hatalmi diktátumok, hanem a felismert szükségszerűség: a meghaladott támogatási struktúra és a gazdaság szerkezet átalakítása fészegeti az eddigi kereteket, s vélhetően ez szab a fejlődésnek új irányt. Csak te-

remnének végre olyan vezetők, akik a kisszerű taktikákon felülemelkedve, a politika és a gazdaság stratégiáért – és nem választási ciklusokért munkálkodnak...

A tényektől elrugaszkodó magyar elképzelések egyik iskolapéldája az "Európában érvényesülő kisebbségi bánásmód normáinak" alkalmazása. Vajon kikre gondolnak e hagyományos elgondolás hívei? A baszkokra, a korzikaiakra, a megsemmisülés felé tántorgó bretonokra, a nyelvét is elveszített Langue d'oc-ra, az elzászi németekre? Az említettek helyzete csupán gyökér- és tévesztésükre nézve hasonló; amúgy teljességgel különböző. Európában ma mindössze két jó példa akad: a finnországi svédoké és a dél-tiroli osztrákoké – a többi épp a törvény előtti egyenlőség és az általános jólét révén itéli sorvadásra a kis népcsoportokat, és néprészeket. Ezt ismerték fel a britek a walesi ősnyelv pozitív diszkriminációjával, s erre kéne törekednie egy épeszű román művelődéspolitikának: hogy tudniillik érdemes megőrizni például a csángók archaikus magyar nyelvezetét. Mert egész Románia lesz szegényebb, ha örökre eltűnik egy másutt nem létező, mélyen rétegzett népi kultúra.

A Kárpát-medencei magyarság megmaradásának első közt említendő feltétele tehát maga a nyelv. Ezt a reformkor óta tudjuk, mégis mintha a kisebbségi lét és az angolul globalizálódó világ elfedné azokat az értékeket, melyek a művelődés és az irodalom révén épülnek be a mindennapokba. A magyarság óriási szerencséje, hogy irodalma – kérésre idézett idegen irányzatokat majmoló posztmodern kísérletezgetésektől eltekintve – ma még egységesnek mondható. Nincs érték és (lényeges) felfogásbeli különbség a Délvidék, a Partium, és mondjuk Pest megye magyar irodalmi között, ha csak az írók egyéni élményeit és látásmódjait nem tekintjük annak. A jó irodalmat mások megbecsülésével párhuzamosan mindig a nemzetföltés hatja át, mert – a hazaszeretet mellett – tisztában van annak általános érték- és kultúragyarapító szerepével is. Aki fordításban magyar írókat olvas, az feltehetően nem Márquez, Krleža, vagy Hrabal-utánpótlásra kíváncsi, főképp a Nobel-díjas osztrák írók kópiáira nem, akit az osztrákok nagyobb része is hamisnak, deviánsnak és idegenszerűnek tart. Összegezve: a Kárpát-medence magyar művelődése és irodalma az a megtartó erő, mellyel felvértezve Európában is lehet és érdemes boldogulni. Mint fundamentum, a történelmi egyházakéhoz hasonlítható, hiszen magyarságunkhoz, illetve a versengésben történő helytállásunkhoz nem a testet, hanem a lelket szí-

lárdítja, s mint ilyen, az anyagi valósághoz a lélek felől közelít.

Számosan képviselik köreinkben is a svájci mintájú, kantonálisan szervezett Erdély, vagy épp Szerbia koncepcióját (különös tekintettel Kosovóra, az elszakított Crna Gorára, s főképp a teljeskörű autonómiáját visszakövetelő Vajdaságra). A példa hirdetői egyszerűen nem ismerik a svájci valóságot. Svájc három, etnikailag teljesen egynemű rész-országra, sőt, világra osztható. Az utazó Németországot valójában nem Baselnél hagyja el, hanem a San Bernardino alagútnál, ahonnan átmenet nélkül egy kis svájci Itáliába cseppen, ugyanígy homogén francia területre a Genf-be (Genève) érkező. Ez a domborzat és a történelem által formált elszigeteltség Európában egyedülálló. Ugyanakkor a svájciak semmilyen kívülről vagy felülről irányított, etnikai hegemoniát erőszakoló hatalomnak nem voltak alávetve. A belső határok sose képezték vita tárgyát, míg Szerbiában nagyon is azok. A szerbek Rigómező-érve olyan, mintha mi magyarok az Etelközt, vagy az Árpádokra hivatkozva Halicsot, Mátyást emlegetve Bécszet követelnénk (ráadásul ott él is elég magyar). Sajnos az erdélyi székelység, vagy a délvidéki tömbmagyarság sem érv autoriter államokban, ahol a többségi nemzet politikai jogait is képesek hol egekbe emelni, hol kérdésessé tenni. Röviden: a Kárpát-medence peremvidékein közönséges politikai éretlenségről van szó, de mi másról lehetne, ha a helyzet ebből a szempontból mondjuk Franciaországban, vagy Belgiumban sem különb?

Svájcnak egyetlen olyan városa sincs, mint Pozsony, Marosvásárhely vagy Szabadka. Genf francia, Zürich német, Lugano olasz. Bár az ország háromnegyede német, a többiek ellenük sem játszhatók ki, mert azok kisebbségben ugyan, de feloldhatatlanul egynemű tömbökben élnek. Ott tehát három népnek a múltban szerencsésen kialakult gazdasági-politikai összetartozásáról van szó, miközben éppen hogy az etnikai elkülönülést példázzák. Egy ilyen „modell” megvalósítása Erdélyben vagy a Délvidéken olyan méretű áttelepítéseket tenne szükségessé, amelyek helyett egyszerűbb az említett országrészeket megosztani magyarok és nem magyarok között. Ha Svájc valaminő csoda folytán mégis minta lenne, legfeljebb egy adott nagyságrendig. A svájci etnikumok ugyanis anyaországuk népességének elhanyagolható, ahhoz nem kötődő részét képezik – ami a magyarságra, de a románokra, vagy a szerbekre nézve sem érvényesíthető. Egy svájci típusú megoldás a betelepítések nyomán ma sokkal több román és szerb jogaiba gázolna, mint tette azt az első és a második bécsi döntés. A megoldás tehát nem

a svájci típusú kantonizálás, hanem a magyar állampolgárság megadása a határon túli nemzetrészeknek; ezzel párhuzamosan olyan közösségi (közigazgatási) autonómiák szorgalmazása, amelyeket az adott állam nem csak megtűr, hanem hajlandó erőteljesen támogatni is. Erdély esetében jó megoldás volna a némely román értelmiségi által szorgalmazott tartományi státus, vagyis a román állam konföderációvá alakulása. Ugyanígy Szerbiáé, ha az említettek végre felismernék, hogy – akárcsak Európa, mely nem válhat egy német-francia vezetésű nemzetekfeletti konglomerátummá – úgy Románia és Szerbia is legfeljebb erőszakkal, és óriási komparatív veszteségek árán képes egy ilyen helyzetet fenntartani.

A nemzetközi fórumok kisebbségvédő szerepét eltúlozni egyszerűen botorság. Az Európai Unió tett ugyan lépéseket efelé, törvényeket alkotott és bizottságokat is szervezett, de a kisebbségi jogok kodifikálása még gyerekcipőben jár. Miért? Mert a részletes és számonkérhető jogalkotás – s főképp a jogsértés szankcionálása – pár erős EU-tagállamban érdekütközést jelent. Ennek kapcsán tízegynéhány éve találóan fogalmazott a bécsi Die Presse tudósítója, a koppenhágai emberi jogi konferenciáról szólván: "kisebbségi problémái mindig csupán a másik félnek vannak". Vagyis, egyelőre emberi – és nem kisebbségi jogokról van szó. Az egyik humanitárius kérdés, a másik nem csak az. Megbecsülendő, hogy legalább idáig jutottunk, de innen kell érdemben tovább lépni, s ez egyelőre sem az ENSZ-től, sem az EU-tól nem várható. A néhai Mitterrand elnök budapesti látogatásakor az általa javallott föderális szerkezetet bizonyára nem alkalmazná például a bretonokra; ahogy azt a bukaresti román lapok ironikusan szóvá is tették. Mitterrand nem fogadta el, hogy francia területen élnek nemzetiségek is, más sem teszi egyelőre, nem szólva azokról az országokról, melyeknek más nemzetek által elnyomott kisebbségek vannak, miközben maguk is elnyomók (például a szerbek, vagy az EU kapuját döngető törökök). Nos, hogyan szavaznának a nemzetközi szervezetekben? Hol így, hol úgy?

Ami Magyarországot illeti: mely nyugat-európai állam hajlandó miattunk perlekedni időközben demokratizálódó szomszédainkkal? Ugyanez a helyzet az EU-ban is, melyet mostanság számos probléma gyötör. Hiába mutatunk rá a kisebbségi bánásmód felháborító példáira, míg mások az európai egyesülés kerékkötőiként éppen hogy minket próbálnak pellengérré állítani. Hál'istennek újabban messze nem akkora sikerrel, mint azelőtt. (Ez az EU-csatlakozás kevés kézzelfogható

előnyeinek egyike, de nem a dinamikus magyar külpolitikának, hanem alapvetően a magyar néppárti delegátus erőfeszítéseinek köszönhető). Mindezek ellenére a Kárpát-medence gondjainak figyelemmel kísérése, és napirenden tar(ta)tása az EU, és az Európai Parlament döntéshozó fórumain a politikai megoldáshoz vezető egyik esély, melyről bűn volna lemondani.

Közkeletű tévedés azt hinni, hogy a képviseleti demokráciákban a kisebbségeket nem éri diszkrimináció. Épp ellenkezőleg: a jóléti társadalmak képesek a leghatékonyabban beolvasztani a kisebbségeket. Igaz, nem alkalmazzák az egykori "szocialista országok, vagy egyik-másik utóduk látványos brutalitását. A Nyugat diszkrét bája, a jólétre és a személyes biztonságra ügyelő, de minden más tekintetben a nemzeti identitást sorvasztó megoldásai sokkal hatásosabbak, mint a keleti favágó módszerek. Igaz, létezik két kivétel: Finnország és Dél-Tirol, de utóbbi egyrészt Olaszország peremvidéke, másrészt homogén osztrák tömb lakja, harmadrészt nyomós gazdasági-idegenforgalmi érdekek szólnak a térség autonóm közigazgatása mellett (nem beszélve a toleráns finn és olasz politikai kultúráról). Az ugyancsak peremvidék Baszkföld véres története messze nem ezt példázza; s másról szólnak Belgiumban a flamand-vallon villongások is. Az általános emberi és a kisebbségi jogok mindenütt ütköznek. Előbbi abszolút, egy és oszthatatlan, állandó és változtathatatlan, önmagából fakadó érték; utóbbi viszonylagos, mert ütközik a demokrácia alapeszméjével, a többségi elvvel.

A többségi elv tragikomikus furcsaságait szemléltetendő, vegyünk egy nem magyar példát. A moldáviai oroszok mindaddig többségben lévönek hitték magukat, mígnem (a Szovjetunió széthullása után) felvilágosították őket a gagauzok, hogy az ő földjükön élnek. Majd a románok intették le a gagauzokat, mondván: Besszarábiában a többséget ők alkotják. Erre felelték az ukránok: ti, románok csak azért léteztek itt, mert nem úgy bánunk veletek, mint ti az erdélyi magyarokkal, de a szerb példa nyomán ezen még változtathatunk... végül létrejött a Dnyeszter menti orosz miniállam, melyet nem ismer el senki (a vegyes összetételű Moldáviát se sokan) de köszönik, jól megvannak egyelőre. A térségben ukrán, gagauz, román, tatár, orosz mind úrnak érzi magát. Tanulság: bármely nép többségi joga csupán térkép, ceruza és vonalzó függvénye – ahogy láthattuk a szerb többségű Jugoszlávia, majd a szerb kisebbséggé olvadó jugoszláv utódállamok esetében is.

Összegezve: milyen rendezési elv az, mely milliós nemzetrészeket kisebbségekbe nyilvánít, miközben néhány tíz vagy százezres népcsoportok szuverenitását tekinti kétségbevonhatatlannak? Ezen az alapon elenevezhető, hogy bármely magyar (vagy boszniai-kosovói szerb, és moldáviai román) nemzetrészt „kisebbségnek” nevezzünk, mert az – a történelmi tapasztalatok szerint – másodrendű állampolgárságot jelent. Magyarán: ma nincs olyan alkotmányos és ellenőrizhető formula, mely nem magyar környezetben a Kárpát-medence magyar lakosainak lét- és jogbiztonságot szavatol, egyszer s mindenkorra. Nincs olyan eszköz, mely megakadályozhatja, hogy további román milliók betelepítésével az állam a Székelyföldön tetszés szerinti helyzetet alakítson ki (ugyanígy újabb szerb tömegek beözönlése a Vajdaságba). A többséggel szembeni kiszolgáltatottságot a demokrácia legfeljebb enyhíti, de nem szünteti meg. Az arányos népképviselő tehát – mely minden más tekintetben a társadalomfejlődés eddigi csúcsa – nemzetiségi összefüggésben egyszerűen felmondja a szolgálatot. Ennek ellenére már most előkészítheti a talajt a tolerancia és a józan gazdasági felismerés megalapozásához. Ezért (is) érdemes nekünk, magyaroknak a Kárpát-medence valódi demokratikus átalakulását mind a térségben, mind a nemzetközi fórumokon lankadatlan eréllyel szorgalmazni.

Széttagoltságunk további következményeit illetően kiindulhatunk abból, hogy a határoknak nemcsak politikai – számtalan kökemény gazdasági vonatkozásuk is van. A nagy adminisztratív egységek történetileg bevált és működő gazdasági teret alkotnak, így a Szent István-i Magyar Királyság, mely etnikai sokfélesége mellett is koherens ökonómiát tartott fenn a Kárpát-medencében. Az országlakosok egészen Trianonig egymás tevékenységét kiegészítve alakították ki azokat a termelő- és cserefolyamatokat, melyekben mindenki megtalálhatta a maga helyét. Politikai egységeket meg lehet bontani, miközben a változások során lesznek vesztesek és győztesek. Ezzel szemben a gazdasági folyamatoknak megvannak a maguk sajátos törvényszerűségei, melyek felrúgása sújtja a veszteseket – de a győzteseket is! Ahol a politikai mohóság összefüggő gazdasági tereket bontott meg (lásd Erdély, Kelet-Porosország, Karélia, az egykori szovjet közép-ázsiai köztársaságok stb.), a hanyatlás következményeként mindenki veszített. S nem csak erről van szó. Egy társadalom – látható intézményrendszerén kívül – láthatatlan személyi szálak, bonyolult kapcsolatok, vegyesházasságok összessége is, melyek mind hozzájárulnak az életszínvonal fenntartásához. A sokszínűség előnye, hogy fel se merül: egy magyar-román vagy ma-

gyar-szlovák egybekelésből származó utód vajon milyen nemzetiségű? Olyan, amilyennek vallja magát. (Érdekes, hogy csakis az apaági leszármazására ügyelő arisztokrácia esetében nem gondolunk vegyes eredetűkre, holott a magyar főúri családok ereiben germán, cseh, horvát, olasz, és zsidó vér bőven folydogál – még ha nem is dicsekszenek vele.)

Trianon után a történelmi, a vérségi, a közéleti-gazdasági és a nyelvközösség a Kárpát-medencében fokozatosan elhalt, az utódállamok új többségei részéről pedig csupán töredékesen jött létre, ha – legalább időlegesen – egyáltalán létrejött. Ma tehát a Kárpát-medence természetellenesen labilis állapotban van. Politikailag a határok választóvonalai miatt (még az EU-n belül is!), társadalmilag a művi úton létrehozott kisebbségek passzív és védekező életvitele okán, végül gazdaságilag a térség szétszakítottságából fakadó általános elszegényedés következményeként.

A Kárpát-medence, sőt: Délkelet- és Kelet-Közép-Európa ma a kontinens legnagyobb emberi, politikai és gazdasági vákuuma. E légüres térben, ahol az újdonsült birtokosok egyedüli közös nevezője a megraboltak iránti gyűlölet, előbb-utóbb felbukkan egy idegen, Szerbiában például a NATO, Kosovóban a (nyugat)európai haderő, az új EU-tagállamokban a nemzetközi harácstóke és idegenszívű helytartói.

E tanulmány írója úgy véli: a Kárpát-medence természetes központja, Magyarország nélkül nem térség. Ezért talpra állítása és a fejlettebb struktúrákba történő integrálása erőteljes kezdeményezésünk és cselekvő részvételünk nélkül nem lehetséges. E megállapítás kivált érvényes a határainkon túli magyarokra, kik szorongatásukból következően a rendezés legfőbb érdekeltjei. Így határon innen kutyakötelességünk a határon túli magyar szervezetek messzemenő támogatása, még ha véleményeink egyben-másban el is térnek. Könnyen beláthatjuk: az említett sokoldalú támogatás nem csak az anyaország és a térség magyarjait szolgálja. Minden itt élő érdekeit egyaránt, ahogy ezt legutóbb az Orbán Viktor miniszterelnök, Martonyi János külügyminiszter és Németh Zsolt államtitkár által szorgalmazott “szegedi folyamat” (tárgyalási forduló a szerbekkel), valamint a szociál-liberálisok által megnyirbált státustörvény és az egyelőre hiába kezdeményezett kettős magyar állampolgárság mutatta.

Ha ma még nem is, de az EU-tag Magyarország előbb-utóbb – feltéve, hogy megvan hozzá a kellő politikai akarat – a térség mozdonyává fülhet, mint hosszú időn át Európában a németiség (akiket

a várható őszi kormányváltás után megint nem ajánlatos leírni). Úgy tűnik, változóban az USA Kelet-Közép-Európa-hoz viszonyulása, ami nélkülözhetetlen egy nemzetközpontú, hiteles magyar külpolitika megvalósulásához, sőt, a posztkommunisták leváltásához, és a jobbközép erők kormányra jutásához is. Legyünk tisztában azzal, hogy a határainkon túli magyarság az utódállamok szempontjából is nemzedékek óta holt tőke, kihasznál(hat)atlan lehetőségeik miatt, az anyaországi lakosok jórésze számára pedig egyszerűen megemészthetetlen.

Így hát, amíg a trianoni-jaltai (stb.) gondolkodás a magyarság legsúlyosabb terhe, addig ez az áldatlan állapot a többiek megengedhetetlen társadalmi és gazdasági luxusa.

Ténylegesen egyenlő társulásokhoz teljesítő- és versenyképes gazdaság kell, ami függ a hatékony regionális együttműködésektől is. Ehhez az teremt lehetőséget, ha szomszédainkkal nem „alapszerződésekre”, hanem valódi kiegyezésekre kerül sor. A Kárpát-medencében azonban a kiegyezés, az integráció és a trianoni szellem inkubátoros életben tartása egymást kizáró tényezők.

Mit tehet addig is a magyar állam? Legelsőbbben arra kell törekednie, hogy országon belül szüntesse meg az első világháború után keletkezett, majd a második, végül az '56-os forradalom és szabadságharc után újjáéledt össznépi önbizalomhiányt, a gazdaság szétlopását, és értelmetlen elfecsérlését. Igyekezzen megtartani és következetesen fejleszteni összes komparatív előnyünket, a lehető legtöbb helyi erőforrás igénybevételével, legfeljebb a transzatlanti és az EU-integrációra támaszkodva. Próbáljunk meg a szűkebb térség vezető szellemi és gazdasági erejévé válni (v.ö: gróf Klebelsberg Kúnó) minden érzékenységre figyelmezve, de eltávolodva mindazoktól, akik fejlődésünket fékezhetik. Határon inneni és túli magyarok kapcsolatáról szólva Illyés Gyulával összegezzünk: „...úgy tapadnak ránk, mint kenyérre a héja – s az a kenyér bizony itt sül.”

Vélhető: a fegyverekre támaszkodó hatalmi hierarchiák ideje Európában – tán a Balkánon is – lejárt. Ma egyedül a gazdaság teljesítőképessége mérvadó. Mivel a gazdasági erő, a toleráns lelkiség, és a virágzó kultúra, illetve az ezeken alapuló jólét előbb-utóbb mindenkit vonzani kezd, a Kárpát-medence középpontisága a perifériák közeledését von(hat)ja maga után. Mindezek miatt érdemes folyamatos kooperációt aján-

lani vonakodó szomszédainknak, például az olykor kényszeresnek tűnő visegrádi együttműködés kereteiben; akár annak bővítése révén. Ez az elgondolás azt célozza, hogy a fejlődő magyarországi életszínvonal, gazdasági-társadalmi stabilitás és szabadságfok láttán szomszédaink tekinték kifizetődőnek a gyümölcsöző együttélést. Állapotunk a korábbiakhoz képest annyiban új, hogy az Európai Unióhoz csatlakozva geopolitikai helyzetünk megerősödött, gazdaságilag pedig (remélhetően) izmosodni fogunk, ha a kisszerűen viszálykodó Nyugat ezt egyelőre nem is igen segíti.

Az úgynevezett „szocializmus” és a kisebbségi kérdés között a félmúltban ok-okozati összefüggés állt fenn, amennyiben a hatalom nem kezelte, hanem jelgelte az etnikai problémákat. Ezzel megállította az idő kerekét, s félévszázadra kiiktatta térségünket a maga történelmi szerkezetéből, majd a Balkánon visszalökte a középkorba. Az ezredforduló előtti események túlzó, mégis találó megállapítása egy brit újságírótól származik, aki nemes egyszerűséggel jelentette ki: „...Kelet-Európa történelem előtti állapotban van”.

A kommunista birodalom összeomlása a statusquo világméretű bilincseit törte szét. Igaz: azóta újak keletkeztek, de legalább életünket és szabadságunkat nem béklyózzák. S messze nem olyan szorosak, hogy közös erővel ne lehetne rajtuk lazítani. Kelet-Közép-Európa és Délkelet-Európa népei még keresik az eddig eltagadott igazságokat. Egy- más után tárják fel a félmúlt és a közelmúlt hamisításait, mi több: kezdik követelni azok helyreigazítását. Magyar szempontokra szorítkozva: beszéljenek a tények végre önmagukért – s azok mellettünk fognak szólni. A közös történelem viszontagságai, a századok során kialakult gazdasági és közlekedésszerkezet, és a mai gazdasági előnyök vagy lesznek olyan erősek, hogy legyőzzék a békediktátumokat, vagy nem: ez a tét. Végtere, ahogyan 1956-ról, a délvidéki népiirtásról és a marosvásárhelyi erőszakról beszélünk kellett, eljön az az idő is, amidőn a magyarság elnyeri Kárpát-medencei rehabilitálását. S ez nem csak magyar mulasztás és feladat – éppúgy a szomszéd népek mulasztása és feladata is.

Tanulmányhoz tán nem illően fejeződjének be e sorok egy ízig-vérig magyar, egyben európai felelősségű kortárs költőnk, Döbrentei Kornél fohászával: „Uram! Csak pártatlan légy, ne kegyes! A felelősség egyetemes.”

Makacs tények és adatok a trianoni békediktátum 85. évfordulóján

Károlyi Mihály, Linder Béla és Böhm Vilmos hazaárulásáról

Bűnös módon, lényegében teljes nemzeti önfeladással Károlyi Mihály miniszterelnök, Linder Béla hadügyminiszter és Böhm Vilmos hadügyi államtitkár 1918. november elejétől a hónap végéig kb. 700 ezer, majd december közepéig összesen 1,2 millió fős, a frontról hazatérő magyarországi hadsereget – ennek 54 %-a, 650 ezer katona a korábbi, 1910. évi népszámlálás szerint magyar nemzetiségű volt! – szereltetett le,¹ amivel lényegében idegen hatalmakat szolgált. Miközben az 1918. november első felében a Magyarországra tört idegen hadseregek éppen csak megkezdték létszámuk erőltetett feltöltését. A 650 ezer főnyi magyar ajkú haderő számát gyarapította az Északkelet-Felvidékről származó kb. 50-60 ezer rutén (ruszin) katona, a II. Rákóczi Ferenc Nagyságos Fejedelem leghűségesebb népének („gens fidelissima”) fiait. A Kárpát-medencében a magyarsággal évszázadokon együtt élő ruszinok az egyetlen olyan nemzetiségnek számítottak, amelynek a kezébe magyar fegyvert lehetett adni. Hozájuk számíthatjuk a történelmi Magyarországhoz akkor még lojalis hazai németekből hadra fogott kb. 200 ezer német ajkú katona (cipszer, sváb, szász) nagy részét. A Károlyi-kormány – számításaink szerint – tehát több mint 800 ezer olyan katonát szerelt le bűnös módon, akik megvédehették volna az országot!

A további tények: a csehszlovák véderő prágai vezetésének 1918. decemberi 7-i hivatalos adatai szerint a Felvidékre betört csehszlovák hadsereg „szlovákiai” részének ekkori összlétszáma: legénység 6 788 fő, 317 tiszt, 41 lovas, 158 utász, 75 gépfegyver, 4

ágyú, egy páncélvonat, 3 repülőgép. A morva–magyar határtól a kárpátaljai Ung folyó vonaláig húzódó, kerekén 50 ezer km² területű Felvidék elfoglalására kidolgozott ekkori csehszlovák hadtápadatok valamivel nagyobb számot emlitenek: 8 300 fő, 50 ló.²

A bukaresti román hadilevéltár egyes újabb dokumentumai szerint az Erdélyre november első hetének végén orvul, hadüzenet nélkül támadó román haderő létszáma még 1918. december végén (!) is mindössze 39 ezer fő volt. A korabeli források szerint a rosszul felszerelt és az elégtelen hadtápellátás miatt kiéhezett katonaság naponta rabolt, fosztogatott. A román hadsereg ereje ebben az időben igen kevésnek bizonyult, a Tisza vonaláig, a kitűzött célig eljutni, azaz a kiszemelt 124 ezer km²-nyi történelmi Erdély, a Partium és a Tiszántúl elfoglalásához. Emiatt 1919. február elején a román vezérkar a megszállt területeken széles körű kényszerosorozást indított nyolc gyalog- és egy tüzérezred felállítására az erdélyi románok körében, mert döntő részük nem akart önként beállni az ó-romániai (regáti) hadseregbe.³

1918 őszén a délvidéki magyarság is félelemmel telve, dermedtségben, bizonytalanságban élte meg az új helyzetet. Az első világháború alatti katasztrofális vereség után Korfu szigetére visszaszorult, de 1918 őszére részben újjászervezett délszláv, főként szerbekből álló haderő foglalta el november 7. és 19. között a déli történelmi magyar határtól, azaz a Duna, illetve a Dráva folyásától északra fekvő hatalmas, kb. 45 ezer km² területet a belgrádi konvencióban kijelölt Barcs –

¹ *A magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919.* Közread. Hetés Tibor. Bp., 1969: 83. p.

² *Hronský, Marián:* Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919. – In: *Historický časopis*, XXXII. 1984/5., p. 734-755. Idézet e mű magyar fordításából: *Szlovákia elfoglalása a csehszlovák katonaság által 1918 novemberétől 1919 januárjáig.* Bp., 1993., Honvéd Hagyományörző Egyesület, 21. p.

³ Lásd bővebben, *Raffay Ernő:* Erdély 1918–1919-ben. Szeged, 1988: 141., 243-244., 331. p., stb.

Szigetvár – Pécs – Baja – Szabadka – Szeged, majd a Maros folyón továbbhaladó demarkációs vonalig. Ekkor a dél-magyarországi / délidéki részeket megszállt délszláv katonaság létszáma kb. 20 ezer fő, amely csak fél év múlva emelkedett 30-31 ezer főre. Ezt onnan tudjuk, hogy a Tanácsköztársaság egyik hadügyi népbiztosa, egyben a Vörös Hadsereg parancsnoka, az imént említett Böhm Vilmos, emlékiratában a katonai helyzetet elemezve közölte az alábbi adatokat: 1919. május második felében délen az eszéki főparancsnokság vezetésével a szerb hadsereg három (a Drina-, a Morava- és a Duna-) hadosztálya állomásozott összesen 21 500 fegyverrel, 1300 lovassal és 54 ágyúval, valamint a Muraköz körzetében egy hadosztály.⁴

Miként arathatott a szerb hadsereg kétségtelen sikert, miközben a budapesti Károlyi-féle államcsíny napján – október 31-én – a Monarchia déli főparancsnoksága még Belgrádban székelt, és a történelmi Magyarországon még egyetlen ellenséges katona sem tartózkodott? A kérdés megválaszolásakor fontos felvilágosítani az előzményeket. A puccs után négy nap múlva, november 3-án Padovában kötött fegyverszüneti egyezmény – melyet Viktor Weber, a Monarchia gyalogsági tábornoka és az antant nevében Armando Diaz olasz vezérkari főnök írt alá – elrendelte az ellenségeskedés azonnali beszüntetését, a *Monarchia csapatainak az 1914. évi határok mögé való visszavonulását, amely kedvező volt Magyarországnak számára*. Ez magyar viszonylatban a történelmi Magyarország határait jelentette, amelyen belül még ezen a napon sem volt egyetlen ellenséges katona, és az ország határai még sértetlenek voltak! A padovai fegyverszünettel lezárultak az Osztrák-Magyar Monarchia és az antant között négy éve dúló harci cselekmények. Már ezt megelőzően, november 1-jén Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere parancsot adott ki arról, hogy a magyar csapatok tegyék le a fegyvert, miközben Padovában még folytak a fegyverszüneti tárgyalások, amelyről természetesen tudomása volt. A két nap múlva, november 3-án aláírt padovai egyezmény, mely másnap lépett hatályba, nem avatkozott az országhatárokbá, és azt a békekötésre hagyta.

Semmibe véve a padovai fegyverszünet rendelkezéseit, november 5-én Mišić vajda, szerb vezérkari főnök hadiparancsban adta ki 1. és 2. hadseregének, hogy szállja meg a Szerémséget, Szlavóniát, Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát és Dalmáciát, valamint Dél-Magyarországon a Bánátot, keleten a Temesvár – Versec – Fehértemplom, északon a Maros vonaláig, továbbá Bácskát, azaz a Bajától és Szabadkától délre eső területeket. Két nap múlva, 7-én, a szerb hadsereg bevonult a Szerémségbe. Ugyanezen a napon Magyarország nevében külön fegyverszüneti tárgyalást folytatott Belgrádban Károlyi Mihály miniszterelnök vezetésével a Nemzeti Tanács, a Budapesti Munkástanács és a Katonatanács tagjaiból alakult küldöttség Louis-Félix Franchet d'Esperey francia tábornokkal, az antanthatalmak keleti frontjának főparancsnokával. A tábornok 18 pontból álló fegyverszüneti szerződést adott át, amelyben többek között azt követelte a magyar kormánytól: ürítse ki az erdélyi Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, majd a Maros mentén a Tiszáig, innen a Szabadka – Baja – Pécs vonalon a Dráváig húzott demarkációs vonaltól délre és keletre eső területeket, szerelje le a hadsereget és a területén engedje át az antanthatalmak csapatait. A magyar küldöttség a fegyverszüneti pontokat elfogadhatatlannak nyilvánította, és nem írta alá. A tárgyalásokon a magyar küldöttség egyébként hangsúlyozta, hogy az ország ragaszkodik a béke megkötéséig „mai határaihoz”, vagyis az ország területét Horvát-Szlavónország nélkül érti.⁵ (Röviddel előbb, október 29-i határozatával a Zágrábi Nemzeti Tanács kimondta a Monarchiától való elszakadást, illetve felmondta az 1868. évi horvát-magyar kiegyezést, amellyel véget vetett a két ország közötti társországi viszonyoknak.)

A Horvát-Szlavónországhoz tartozó Szerémség november 7-i elfoglalása után a szerb hadsereg Bácskába tört. Ezért érthetetlen, hogy másnap közzétették Linder Béla hadügyminiszter rendeletét, amely november 11-i hatállyal leszereltette az 1896. előtt született nem tényleges állományú legénységet és tiszteket. Szurmay Sándor tábornok, a Károlyi Mihály által október 31-én leváltott addigi, 1917. február 19-től hivatalban lévő magyar hadügyminiszter írta később: „A magyar kormány még [1918.] november közepén is oly

⁴ Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben. /Októberi forradalom. Proletárdiktatúra. Ellenforradalom./ Bécs / Wien, 1923. Bécsi Magyar Kiadó. Idézi: *A magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919*. Közread. Hetés Tibor. Bp., 1969: 280-281. p.

⁵ Botlik József – Csorba Béla – Dudás Károly: *Eltévedt mezsgyékövek. Adalékok a délidéki magyarság történetéhez 1918-1993*. Bp., 1994: 34. p.

fégyveres erőt tudott volna sorompóba állítani a szent hazai föld megvédésére, mellyel Nagymagyarország határait teljes biztonsággal meg tudta volna védeni".⁶ (Három hónap múlva, 1919. február 23-án Károlyi elrendelte Szurmay tábornoknak mint háborús bűnösnek a letartóztatását. Azzal vádolták, hogy az Északkeleti-Kárpátokban 1914-1915. fordulóján csapataival kiverte az országba betört cári orosz hadakat, amivel – mondván – ő okozta az évekig tartó háborút. Károlyi Mihály tehát már akkor idegen érdekeket szolgált, Magyarország katonai vereségét és cári megszállását óhajtotta!)

Károlyi Mihály legnagyobb bűne, hogy rövidlátóan – e sorok írója szerint, tettei ismeretében a szándékoság sem kizárt! – nem vette figyelembe az alábbi cáfolhatatlan tényeket. Az első világháborúba egy Osztrák-Magyar Monarchia nevű állam lépett be, és következképpen az is veszítette el négy év múlva. Ezt felismerve, a császári és királyi legfelsőbb hadvezetés az uralkodó, IV. Károly jóváhagyásával fégyverszűnetet kért. A tárgyalások – mint az imént írtuk – az olaszországi Padovában folytak, amelynek értelmében 1918. november 3-án a Monarchiának le kellett tennie a fégyvert, hogy azt követően a béketárgyalások következheszenek. *Ebben az időben Magyarország nem volt független állam, hanem a Habsburg Birodalomnak az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezés óta egyik kiváltságos része.* Nem önálló, mert nem volt független kül-, had-, illetve pénzügye – bár volt egy korlátozott hatáskörű magyar honvédelmi minisztériuma –, és Magyarország ügyeit a közös uralkodó és a bécsi központi kormányzat intézte. Magyarországot sehol, semmiféle külön követség nem képviselte a világban, mert azok közös osztrák–magyar nagykövetségek voltak!

Magyarország ekkor „...külön államként nem is létezett. Ennél fogva nem is lehetett (volna) külön kezelni. Tehát Károlynak, mint császárnak, mind Ausztria–Magyarország államfőjének, mind magyar királyi minőségében azt kellett volna követelnie, hogy a békefeltételeket is ezzel az Ausztria–Magyarország nevű birodalommal közöljék. Külön Magyarországot felelősségre sem lehetett volna vonni, ideértve megcsonkítását. Mivel azonban Károlyi Mihály a padovai központi küldöttségtől függetlenül, magyar kormányfőként kezdett tárgyalni Belgrádban, Ausztriától elkülönülve, ki-

szolgáltatta Magyarországot a győztes hatalmaknak. (kiem. tőlem – B. J..) ...valószínű ugyan, hogy a győztes hatalmak így is meglelték volna a módját a megcsonkításunknak, de legalább erre hivatkozva, ezen a cáfolhatatlan alapon, hogy tudniillik önmagunkban nem is lehetett bennünket hadat viselő államnak tekinteni, megnehezítettük volna ellenségeink dolgát és megkönnyítettük volna a magunk sorsát. Még azt is előadhattuk volna – így jártak el például a csehek –, hogy ki voltunk szolgáltatva Bécsnek... Károlyi Mihály pedig, noha kötelessége lett volna a fent vázolt módon cselekedni, tudatosan rosszhiszeműen járt el. Ómódi kifejezéssel élve: *elárulta hazáját*".⁷

Ma már közismert, hogy az 1918. október 31-én államcsinnyel megszerzett ingatag hatalmát Károlyi Mihály az antantra támaszkodva akarta megerősíteni. Ezért utazott le november 7-én Belgrádba a Nemzeti Tanács, a Budapesti Munkástanács és a Katonatanács képviselőinek az élén, megkötni a november 3-i padovai egyezményt megszegő, külön magyar fégyverszűneti szerződést, az ún. belgrádi konvenciót. Az antanthatalmak keleti frontjának főparancsnoka, Louis-Félix Franchet d'Esperey tábornok 18 pontos diktátumát – melynek követeléseit egybeestek a szerb és román területi igényekkel! – azonban a delegáció elfogadhatatlannak találta, és nem írta alá. Egy hét múlva, november 13-án Károlyi Mihály és kormánya megbízásából Linder Béla volt hadügy-, ekkor már tárca nélküli miniszter mégis aláírta az ún. belgrádi konvenciót. Az egyezmény fő pontja kijelölte a Dráva folyótól a Barcs – Szigetvár – Pécs – Baja – Szeged, a Maros folyó, Marosvásárhely, onnan a Nagy-Szamos felső folyásán húzódó demarkációs vonalat. E szakasz alatt az antant-csapatoknak, azaz valójában szerb és román szövetségeseiknek joguk volt megszállniuk a magyar területeket, sőt, az ezen kívül fekvő, stratégiaileg fontosabb helységeket is, köztük Budapestet. A konvenció nyolc napot adott a demarkációs vonal alatti délvidéki terület kiürítésére, aminek a magyar kormány határidőre eleget tett.

Ezzel párhuzamosan a Barcs – Szigetvár – Pécs – Bátaszék – Baja – Szabadka – Szeged – Arad – Maros folyó, illetve délről északra a Duna mellől az Orsova – Karánsebes – Lugos, Maros folyó vonaláig, azaz Ba-

⁶ Szurmay Sándor: A magyar katona a Kárpátokban. Bp., 1940. Idézi: Nemeskürty István: Mi történt velünk? Bp., 2002: 15. p.

⁷ Nemeskürty István: Mi történt velünk? Bp., 2002: 84-85.

ranya, Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék túlnyomó részét, illetve Somogy, Tolna, Csongrád és Arad vármegyék kisebb tájait – összterületük, mint irtuk, kb. 45 ezer km² volt! – 1918. november 9. és 21. között egyszerű bevonulással, akadálytalanul foglalta el a szerb hadsereg. Újvidéket már november 9-én, négy nappal (!) a belgrádi konvenció november 13-i aláírása előtt megszállta, majd háta mögött a várossal, a Bánságban elérte a Pancsova – Versec, illetve a Pancsova – Antalfalva-vonalat.

A két stratégiai fontosságú várost, az akkor 85 %-ban magyarlakta Szabadkát november 13-án, Aradot pedig 21-én özönlötte el a szerb hadsereg, amely minden magyar településen azonnal bevezette a cenzúrát, s elkobozta a magyar újságokat. Ez annál is inkább fájdalmasan érintette a magyarlakta városokban, falvakban élőket, mert sorsdöntő napokban, hetekben maradtak információ nélkül. A szerb csapatok egyes helyeken erőszakkal föleskették a polgári lakosságot a szerb állampolgárság föl vételére. Napirenden voltak az erőszakoskodások, Torontál vármegyében például november közepén törvénytelenül elrendelték a 21-30 életév közötti magyar fiatalok besorozását a szerb hadseregbe. A belgrádi konvenció nyolc napot adott Magyarországnak arra, hogy kiűrtse a Barcs – Pécs – Baja – Szeged – Arad vonaltól délre eső területeit, amit ez meg is tett. A szerb hadsereg e vonalat elérve általában megállt, kivéve, ha különleges érdekei fűződtek az átlépéséhez: ilyen volt a baranyai Pécs-körméki bányavidék, amelyet Szerbia meg akart szerezni.

Fontos rámutatni, hogy az 1918 novemberétől hosszú hónapokra megmerevedett demarkációs vonal a Barcs – Szigetvár – Pécs – Bátaszék – Baja – Szabadka – Horgos – Szeged vasútvonallal párhuzamosan haladt, attól néhány kilométerre északra. Nyilvánvalóan azért, hogy a szövetségesek ellenőrzése alatt lehessen tartani az akkoriban egyedüli vasúti kapcsolatot a nyugati antantállamok és a későbbi kisantant országok között. Akkor a Tiszán Szegedtől délre nem volt (vasúti) híd és a Dunán Belgrádtól lefelé ugyancsak nem; a belgrádi hídon viszont nem lehetett a Bánságba, illetőleg Romániába eljutni. Szabadkától nyugatra és Szegedtől keletre fonódtak össze azok a vasútvonalak, amelyeken akkor a nyugat-keleti forgalom lebonyolítható volt.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság egyik osztaga még 1918. december 25-én önkényesen megkezdte a Muraköz megszállását, s két nap múlva elfoglalta annak központját, Muraszombatot. Ezzel jókora területet szakított le Zala vármegye déli, a Mura és Dráva közti részéből. Mindezt a Károlyi-kormány tétlenül eltűrte, a vidék népe azonban nem fogadta el a megszállás tényét, és a következő napokban Bednyák Vince helyi polgár vezetésével megszervezte az ellenállást. 1919. január 2-án a kora hajnali órákban megtámadta a jugoszláv csapatot. A harc Muraszombat falai között és a város közvetlen közelében a délutáni órákig tartott, s a helyi hazafiaknak sikerült a jugoszláv egységet szét-szórni és megfutamítani. A muraszombati csata hatására a szlovén kormány egyik vezetője kijelentette: Jugoszláviának nincsen szüksége a Muraközre, vagyis korabeli szóhasználat a Vend-vidékre. „Ennek a csatának tulajdonítható az is, hogy a Legfőbb Tanács és a Territoriális Komisszió 1919. május 12-én kelt határozatában a jugoszlávoknak a Vend-vidékre vonatkozó kívánságát visszautasította. Zolger Ivánnak, a párizsi békekonferencia jugoszláv delegátusának egyik nyomtatásban megjelent írásából megtudtuk, hogy a 'Vend-vidék sohasem került volna jugoszláv fennhatóság alá, ha a francia delegátusok és szakértők állandóan a jugoszlávok kezére nem jártak volna, és ha Tardieu a Legfőbb Tanács határozatait néhányszor a jugoszlávok javára önhatalmúlag el nem csavarta volna', amely műveleteiért 'sokszor igen heves konfliktusba keveredett más nagyhatalmak képviselőivel'. A jugoszláv kormánynak a párizsi békekonferenciára kiküldött hivatalos delegátusa tehát maga írásban bizonyítja, hogy a vendséget a Legfőbb Tanács Magyarországnak ítélte, de Tardieu ezt a határozatot önhatalmúlag megváltoztatta".⁸ Így kapott Jugoszlávia engedélyt a Muraköz megszállására. Erre azonban csak 1919. augusztus 12-én kerített sort, amikor Budapesten már elbukott a Tanácsköztársaság. A jugoszláv hadsereg ekkor már olyan haderőkkel jelent meg a Magyarország által magára hagyott vidéken, hogy a helyi lakosság nem gondolhatott fegyveres ellenállásra.

Összegezve: 1918 novemberében és december közepéig Károlyi Mihály, Linder Béla és Böhm Vilmos mintegy 650 ezer magyar nemzetiségű katonát szerelt le, akik a frontról zömében zárt alakulatokban, fegyelmetlenül és a fegyverzetükkel együtt vasúton tértek

⁸ Fall Endre: Jugoszlávia összeomlása. (A Délvidék visszatérése.) Bp. 1941. Magyar Revíziós Liga kiad., 61. p.

haza, és akikhez a már említett 50-60 ezer ruszin és a mintegy 200 ezer német ajkú katona zömét is hozzá kell számítanunk. Ezzel szemben az ország területére ez időben betört csehszlovák, román és délszláv csapatok összlétszáma a lehetséges magyarországi haderőnek csak a töredéke, 60-65 ezer fő volt. Ez utóbbi tény bizonyítja, hogy 1918 novemberében és decemberében igen jó esély volt egy sikeres magyar honvédő háború megvívására, sőt a legkisebb rossz esetén is meg lehetett volna akadályozni a hazánkra tört csehszlovák, román és délszláv haderő által kiszemelt színmagyar és döntően magyarlakta területek elszakítását. Az ország fegyveres ellenállása esetén még a vegyes lakta területeken is ki lehetett volna kényszeríteni a népszavazást a hovatartozás kérdéséről. Erre példa a később említett soproni népszavazás! Szerencsére voltak bátrak, akik mertek cselekedni, igyekeztek valamiképp megmenteni a nemzet becsületéből.

Így történt ez Balassagyarmaton, ahová 1919. január 15-én az Ipoly folyón átkelve egy mindössze 45 fős (!) csehszlovák légionárius csapat érkezett, hogy elfoglalja Nógrád vármegye akkor csaknem 11 ezer lakosú székhelyét. A városban ezekben a napokban a miskolci tüzérezred több tisztje állomásozott, akik a helyi lakosoknak „könnyek között panaszolták, hogy a Ruttká (város – fontos vasúti csomópont Turóc vármegyében, ekkor Ruttká lakóinak egyharmada magyar – B. J.) melletti ütegállásukból, ahonnan tüzérségi tüzrel az egész környéket uralták, a Károlyi-kormány visszaparancsolta őket”. A Károlyi-féle, az idiotizmus határát súroló makacs pacifizmusnak szembeszegülve, Balassagyarmat népe nem sokáig tűrte a csehszlovák megszállást, és fegyveres felkelést szervezett. 1919. január 29-én hajnalban Vízy Zsigmond és Bajatz Rudolf századosok irányításával; katonák, polgárok és vasutasok támadták meg, majd kiverték a csehszlovák megszállókat. A harcokban tízen hősi halált haltak, huszonhárom személy megsebesült, de Balassagyarmat nem került idegen megszállás alá, különben Csehszlovákia részévé vált volna. Tettéért a város méltán érdemelte ki a „Civitas Fortissima”, a „Legbátrabb Város” címet, amelyet már a trianoni diktátum után is használtak, és minden évben meg is ünnepelték a jeles napot.⁹ Hivatalosan azonban csak a felkelés 80. évfordulóján,

1999. január 30-án hozott a városi önkormányzat rendeletet a Civitas Fortissima cím felvételéről.

A Károlyi-kormány a Pozsonyt védő 2500 fős tüzérséggel megerősített magyar alakulatnak is megtiltotta az ellenállást, és az egyik ősi magyar koronázó várost is cserbenhagyta. A helyi polgárok itt is szembe szegültek az 1919. január 1-jén Pozsonyba bevonult megszálló csehszlovák légiós katonasággal. „A városban az új hatalommal való együttműködés megtagadása és a vasutas-postás sztrájk támogatása miatt tíz nap alatt rendkívül feszültté vált a helyzet. 1919. február 12-én a pozsonyiak tiltakozó nagygyűlést szerveztek, amelyet azonban a csehszlovák légiós járőrök sorozatlövésekkel szétverték. A hét halálos áldozatot és huszonhárom súlyos sebesültet követelő rendteremtés után Šrobárék (Vavro Šrobár ekkor Szlovákia teljhatalmú minisztere – B. J.) nekiláttak Pozsony és egész Szlovákia magyartalanításához”.¹⁰

Pedig még másfél évvel az 1920. június 4-i trianoni békediktátum aláírása után is volt esély a fegyveres ellenállásra. Még hozzá Nyugat-Magyarországon, amelynek egy több mint négyezer km²-nyi keskeny sávját – Moson, Sopron és Vas vármegyék nyugati szélét – az 1919. szeptember 10-i saint-germaini szerződés az első világháborúban szintén vesztes Ausztriának ítélte. Az ezeréves nyugati magyar határvidék feladása a trianoni békediktátumban megcsonkolt, megmaradt Magyarország lakosságának is nagy lelki megrázkódtatást okozott. A közvéleményt elsősorban az háborított fel a végletekig, hogy a világháborúban szövetséges és az országgal együtt vesztes Ausztria is gyarapodott magyar területekből. Ezt a korabeli magyar közvélemény egyszerűen nem akarta elfogadni, akkora arcátlanságnak tekintette a döntést. (Ausztriának az Olaszország által megszállt és elcsatolt Dél-Tirolért adták át fájdalomdíjként a hajdani magyarországi Őrvidék egy részét, a mai Burgenlandot az antanthatalmak.)

A magyar minisztertanács 1921. április 28-án vitatta meg a „nyugat-magyarországi kérdés külpolitikai vonatkozásait”.¹¹ A nemzeti érdekű kormányzat ezt követően dolgozta ki azt a tervet, hogy az Ausztriának ítélt terület átadását junktimba hozzák, azaz összekapcsolják a szerb-horvát-szlovén hadsereg által megszállt Baranya vármegye és Pécs kiürítésével, amelyet a tri-

⁹ Lásd bővebben: *Nógrád és Hont vármegye*. Sajtó alá rend. Ladányi Miksa, 1934.; *Civitas Fortissima*. Balassagyarmat története írásban és képekben. Szerk., Tyekvicska Árpád. Balassagyarmat, 2002: 165-166. p.

¹⁰ Szarka László: A (cseh)szlovákiai magyar közösség nyolc évtizede 1918–1998. Történeti vázlat. – In. *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. Szerk., Filep Tamás Gusztáv, Tóth László. Bp., 1998: 15. p.

¹¹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL), K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1921. április 28.

anoni békediktátum Magyarországnak hagyott. A junktim lehetőségét egyébként Teleki Pál kormányfő már az 1921. január 4-i minisztertanácsi ülésen felvetette.¹² A fentiekből is jól érzékelhető, hogy az előbb Teleki Pál, majd 1921. április közepétől a Bethlen István vezette kormány a lehetséges utolsó pillanatig keményen védte az őrvidéki és általában a mindenkori magyar érdeket. (Írtuk az imént, hogy különösen Károlyi Mihály és Linder Béla a magyar hadsereg leszerelésével, azaz lényegében a teljes nemzeti önfeladással, idegen hatalmakat szolgált.)

Az antanthatalmak képviselőiben Sopronban állomásozó Szövetségközi Táborki Bizottság „Plan de transfert” címmel 1921. augusztus 6-án adta ki az Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területek kiürítésére, átadására és átvételére vonatkozó részletes tervét, amely szerint a kiürítés augusztus 26-án kezdődik és 28-án fejeződik be.¹³ A terület átadásának megkezdésére az antant 48 órás halasztást adott (augusztus 28.), mert a szerb-horvát-szlovén hatóságok nem adták át a trianoni diktátumban Magyarországnak ítélt dél-baranyai részeket.

Különösen súlyosan érintették az események a döntően magyar érzelmű, de német többségű Sopron lakosságát, ahol 1921. augusztus 20-án különösen lehangoltak, elkeseredettek voltak a polgárok. Ezen a napon jelentek meg szerte a városban azok az augusztus elsejei keltezésű falragaszok, amelyeken a soproni antantbizottság közölte Nyugat-Magyarország átadásának tervét. Végrehajtását a párizsi Nagykövetek Tanácsa – feltehetően cinikus sugallatra – végül 1921. augusztus 29-én (az 1526. évi mohácsi csata napja!), 16 órára tűzte ki. A helyi polgárok joggal úgy érezték, hogy a mostani Szent István nap lesz az utolsó magyar ünnep. Első királyunk miséjére zsúfolásig megtelt a Szent Mihály templom, ahonnan a tömeg a Széchenyi téri domonkos templomhoz hömpölygött. Itt már több ezren voltak azok, akik a soproni helyőrség búcsúzó tábori miséjét hallgatták. A szemtanú, Träger Ernő írta négy évvel később: „A postaigazgatóság előtti részen az út mentén az emberek két oldalt sorfalat állanak: elvonulnak a soproni magyar katonák. Kimért, katonás lépésük súlyától keményen döng a föld. A magyar föld,

amelyért annyit harcoltak, és amelyet most el akarnak venni. Ésők, akik véreztek Ausztriáért a galíciai homokban, az Isonzó partján, a dél-tiroli és a doberdói sziklákon, most ne tudnák megvédeni a saját földjüket Ausztria ellenében?”¹⁴ A Széchenyi téren ekkor hirtelen, senki által nem szervezett, a lelkekből kirobbant tüntetés kezdődött. Öklök százai emelkedtek a magába és Ausztriát átkozó hangok törtek fel a tömegeből. Az antanthatalmak megbízottjai megrendülten néztek körül, és meghatotta őket a Magyarország iránti hűség és ragaszkodás.

A Sopronban székelő szövetségközi katonai bizottsággal, Sigray Antal fő kormánybiztos augusztus 21-én közölte: az illetékes magyar hatóságok minden intézkedést megtettek, hogy a terület kiürítése kellő időben, zavartalanul megtörténhessen. Másnap – augusztus 22-én –, több mint egyéves várakozás után a magyar csapatok végre bevonulhattak Pécsre. A belgrádi kormánynak, oly sok huzavona után, végleg át kellett adnia Magyarországnak – az értékes Mecseki-szénmedencével együtt – Baranya vármegye nagy részét, valamint Baja városát és környékét.

A Nyugat-Magyarország átadásával kapcsolatos jegyzőkönyv aláírására, 1921. augusztus 29-ére az antanthatalmak Sopronban székelő képviselői a Széchenyi városi palotáját jelölték ki. A család élesen tiltakozott, és kérte: ne sértsék meg a „legnagyobb magyar”, Széchenyi István szellemét azzal, hogy egyik kedves tartózkodási helyén pecsételik meg Magyarország nyugati végeinek halálos ítéletét. A táborki bizottság elfogadta a kegyeleti szempontot, és a katonai nevelőintézet Rákóczi úti épületét jelölte ki az aláírás színhelyének.

A következő napokban Sopron utcáit ellepték a társzekerek. Ismét Träger Ernőt idézzük: „...elköltöznek a hivatalok és az iskolák: a törvényszék, járásbíró, pénzügyi igazgatóság és a csendőrpáncsnokság Győrbe ment, az alispáni hivatal Kapuvárra került, a megyei árvaszék, számvevőség, gyám-pénztár Csornára, a szolgabíró Pinyére költözött. Az evangélikus főgimnáziumot Győrbe, az evangélikus tanítóképző intézetet Bonyhádra helyezték. Az emberek az utcára sem mertek kimenni, hogy ne lássák a város haldoklását, a halottaskocsikra emlékeztető tár-

¹² MOL. K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1921. január 4.

¹³ MOL. K 26., 1388. csomó, 1922–„H” tétel, 80-85. p.

¹⁴ Lásd bővebben: Träger Ernő: A soproni népszavazás. A szomorúság, bizakodás és hűség napjaiból. = In. *Sopron civitas fidelissima*. Szerk. dr. Thirring Gusztáv. Sopron, 1925: 75-93. p.

szekerek fájó dübörgését. A vármegye alispánja sírva járt a vármegyeháza üres falai között.” Most egy újabb ősi magyarországi város esetében ismétlődött meg 1918-1919 fordulójának nemzeti végzet-sorozata, amikor Károlyi Mihály, Linder Béla, Böhm Vilmos hazaárulása következtében színmagyar városokból – például Érsekújvár, Kassa, Ungvár, Beregszász, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Marosvásárhely, Kolozsvár, Nagyvárad, Arad, Szabadka, Zenta, Zombor, Újvidék –, és hatalmas magyarlakta területekről 350-400 ezer magyarnak kellett elmenekülnie. S költöznie a trianoni békediktátumban meghagyott, kifosztott Magyarországra a hódító csehszlovák, román és délszláv csapatok elől. Közülük több tízezeren – lakás, szállás híján – hónapokon vagy éveken át a budapesti pályaudvarokon több ezer vagonban vagy rögtönzött barakkokban laktak. Ezért a magyar kormánynak 1920-ban és 1921-ben több alkalommal korlátoznia kellett az elszakított területekről való tömeges beköltözést, mert a nehéz gazdasági helyzet miatt a menekülteknek sem lakást, sem munkaalkalmat nem tudtak adni.¹⁵

Közben ugyanis az történt, hogy a saint-germaini szerződés aláírása után két évig a bécsi kormány katonailag egyszerűen képtelen volt birtokba venni a neki rendelt területet. Sőt, röviddel az átcsatolást ugyancsak kimondó trianoni békediktátum magyar nemzetgyűlési törvénybe iktatását (1921. július 26.) követően a magyar hazafiak, a Székely Hadosztály volt tisztjei, mintegy 3500-4000 fő – köztük a fehérterror idején valóban megpörkölődött Prónay Pál, Héjjas Iván vezetésével – a tervezett kiűrités kezdő napján, augusztus 28-án kirobbantották a nyugat-magyarországi felkelést. Ezt követően Mosonmagyaróvár körzetétől Szentgottárd környékéig naponként támadták – s eközben több fényes győzelmet arattak –, majd kiűzték a benyomuló 11 osztrák csendőralakulatot.

A nyugat-magyarországi fegyveres ellenállás kivívta, hogy szeptember 11-én – olasz közvetítéssel – újabb magyar-osztrák tárgyalások kezdődtek. Ezek során alakult ki az ún. soproni formula, amely a további megbeszélések alapjává vált. Lényege: a magyar kormány azonnal kiűriti és átadja Ausztriának a nyugat-magyarországi sávot a kijelölt trianoni határig, ha biztosítékot kap Sopron város és környéke végérvényes átengedésére, és biztosítja az igazságos határkijelölést. Ezt az osztrák kormány úgy fogadta el, hogy a

lemondás egyetlen formája a népszavazás. A felkelők ezt az eredményt kevésnek tartották, az elszakításra ítélt terület egész lakosságának az önrendelkezését követelték. Ezért tovább harcoltak – ismét kiűzték a betolakodó osztrák csendőralakulatokat –, majd október 4-én Felsőőr járási székhelyen, az ősi magyarlakta őrvidéki terület központjában, nagy tömeg előtt Prónay Pál fővezér kikiáltotta az önálló, független és semleges Lajtabánság államot. Itt felolvasták, majd elfogadták a „Függetlenségi Nyilatkozat”-ot, melynek címe: Kiáltvány a világ népeihez!, amelyet Prónay 8 ezer példányban nyomtatásban is közzétett. A gyűlés jegyzőkönyve és a nyilatkozat később, október 30-án megjelent a Felsőőrön kiadott „Lajtabánság Hivatalos Lapja”-ban. A nyilatkozat értelmében az államfői és a végrehajtó hatalmat az alkotmányozó gyűlés által választott bán gyakorolta a végrehajtó hatalomként szervezett hattagú kormányzótanács, azaz kormány segítségével. A bán tisztségét ideiglenesen Prónay Pál, az e napon egyesített felkelő hadsereg fővezére (főparancsnoka) töltötte be.

Másnap, október 5-én megalakult Lajtabánság állam kormánya, elnöke – egyben ideiglenes vallás- és közoktatásügyi miniszter – Apáthy László. Tagjai: Lévy Ferenc külügy-, illetve ideiglenes igazságügyi, Bárdoss Béla belügy-, Hir György gazdaságügyi-, valamint Prónay Pál hadügyminiszter. A nyugat-magyarországi felkelő csendőrség parancsnoka gróf Erdődy Tamás vasvörösvári földbirtokos. A Bánság hivatalos nyelve a magyar, anyanyelvét azonban mind a hivatalos, mind a magánéletben mindenki használhatja. A törvények, rendeletek magyar, német és horvát nyelven jelennek meg, tekintettel arra, hogy Lajtabánság kikiáltása a területen élő három népcsoport, a németek, a horvátok és a magyarok nevében történt. Átmenetileg a magyar állam törvényei maradnak érvényben. A Bánság minden polgára nemzetiségi, nyelvi, vallási különbségre való tekintet nélkül a törvények előtt teljesen egyenlő, s ugyanazon politikai és polgári jogok és kötelezettségek részese. A nyilatkozatot magyar, német és horvát nyelven adták ki, és falragaszokon terjesztették az elszakításra ítélt nyugat-magyarországi területen. Lajtabánság kikiáltása után Prónay, a magyar kormány által a „B” zónából kivont katonaság helyére a saját felkelő egységeit küldte, és ezt a körzetet is az ellenőrzése alá vonta. Ezzel – Sopron és környéke kivételével – az Ausztriának

¹⁵ MOL. K 26. 1299. cs., 1922–XLIII–61. sz. 114-125.; 160-161.; 183-186. p.

ítélt teljes nyugat-magyarországi terület a szabadcsapatok fennhatósága alá került.

Az 1910. évi népszámlálás szerint Lajtabánság állam területe – Kismarton város, a nezsideri, a nagymartoni, a felsőpulyai, a felsőöri és a németújvári járás – kereken 476 ezer katasztrális hold, 198 ezer lakossal. A Lajtabánság állam kormánya önálló posta-szolgálat megszervezésére is törekedett, saját posta-, illetve okmánybélyegek kiadásával. Ezért kétféle módon felülnyomták a Magyar Királyi Posta Lajtabánság területén addig használt bélyegeit, amelyeket jelentős számban újra megjelentettek. Az egyik sorozaton „Lajtabánság posta” felirat szerepelt. A másikon a „Felkelő magyarok által megszállt Nyugat-Magyarország 1921. augusztus – szeptember.” Ezen kívül Bécsben új bélyegsorozatokat is nyomtattak, amelyek Prónay portréját, illetve az Őrvidék legjelentősebb várait ábrázolták.¹⁶

Miközben a magyar hazafiak harcot indítottak Nyugat-Magyarország megtartásáért és a nemzeti érdekű magyar kormány – mint említettük – junktimba hozták a délszláv csapatok által megszállt dél-magyarországi területek (Baranya vármegye és a Bácska) visszaszerzésével, az 1918. októberi „őszirózsás forradalom” (valójában Károlyi Mihály és szűk körének, az ún. pesti társaságnak a puccsszerű államcsínye) bukása után a Pécsre menekült polgári radikális, szociáldemokrata politikusok, kommunista emigránsok az ellenség szolgálatába álltak s a magyar nemzet árulóivá váltak. Előzmények: az 1918. november 13-án megkötött belgrádi konvenció megsértésével a délszláv csapatok rövidesen megszállták Baranya vármegye területét a Duna – Pécsvárad – Hosszúhetény – Orfű – Bükkösd vonalig s Pécsset. A magyar Fővezérség 1919 október 28-án parancsot intézett a Nemzeti Hadsereghez, hogy vegye birtokba a szerb csapatok által jogtalanul elfoglalt részeket, de Pécs baloldali vezetése a fehérterrorra hivatkozva az antanthatalmagnál elérte a szerb megszállás meghosszabbítását. A trianoni békediktátum ratifikációs okmányainak az 1921. július 26-i okmányainak kicserélésére után a párizsi Nagykövetség Tanácsa utasította a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot a békeszerződésben Magyarországnak ítélt terület végleges kiürítésére. Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere, aki ekkor Pécs szocialista polgármestere, au-

gusztus első napjaiban Belgrádban tárgyalta, és 7-én Nikola Pašić miniszterelnök is fogadta. Linder memorandumot nyújtott át a magyar kérdéssel a kormányfőnek, aki kijelentette: ha a délszláv államnak ki ürítenie Pécsset és Baranyát, akkor az SZHSZ-kormány menedékjogot ad az összes politikai menekültnek. Ezt követően, augusztus 10-én került nyilvánosságra a magyar és a délszláv kormány tárgyalásainak eredménye, miszerint a szerb csapatok tíz nap múlva, 20-án kivonulnak a megszállt részokról. A bejelentés hírére zavargások törtek ki a városban. Az ide menekült baloldali vezetők, Linder és a pécsi szocialista párt mozgósították a lakosságot s augusztus 14-én, kb. 15 ezer ember részvételével a Széchenyi téren tiltakozó népgyűlést tartottak a „Horthy-uralomnak Baranyába való bevonulása ellen”. Itt először Dobrovics Péter (Petar Dobrović) festőművész indítványozta: „Jelentse ki a népgyűlés, hogy megalakítja a baranyai szerb-magyar köztársaságot, s azt a SHS védelme alá helyezi!”¹⁷ A gyűlés intézőbizottságot alakított, elnökévé Dobrovicsot választották, majd küldöttséget szerveztek, amely a szerb kormánybizottságon felkereste Svetislav Rajić főispánt. Bejelentették a Baranya-Bajai Szerb–Magyar Köztársaság létrejöttét, és kérték, hogy a főispán erről értesítse a belgrádi kormányt. Az intézőbizottság magyar, német, horvát és angol nyelvű kiáltványban adta hírül megalakulását, amely kinyilvánította: az augusztus 14. népgyűlés az újonnan alakult köztársaságot „az SHS-állam fennhatósága és a kisantant védelme alá helyezte”. A köztársaság elnöki posztját Károlyi Mihálynak ajánlották fel. Az intézőbizottsághoz üdvözlő táviratokban csatlakozott Szigetvár, Barcs, Siklós, Mohács, Baja és minden nagyobb település a vidéken. A bábáram kikiáltásának estéjén Dobrovics Péter az intézőbizottság két tagjával Belgrádba utazott, hogy az SHS-kormánytól és belgrádi külföldi nagykövetségeknél bejelentsék az „új ország” megalakulását, amely formálisan csak néhány napig létezett. A párizsi Nagykövetség Tanácsának fellépésére augusztus 18-án a szerbek kénytelenek voltak kivonulásukat Baranyából és Pécsről, a megyeszékhelyet augusztus 22-én vették birtokba a magyar csapatok.¹⁸ A megszállókkal kb. öt-ezer baloldali személy távozott az SHS Királyságba, akiknek – mint írtuk – Pašić miniszterelnök politikai menedékjogot ígért. Élükön Linder Bélával, aki 1962-ben

¹⁶ Ádám T. István: Soprontól Munkácsig. Bp., 1939: 17-32., 75-82.; Zsiga Tibor: Horthy ellen, a királyért. Bp., 1989: 110-149. p.

¹⁷ Császár Géza: Baranya 1918–1921. Novi Sad, 1921: 96. p.

¹⁸ Részletesen: Szűts Emil: Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság. Pécs, 1991.

Belgrádban bekövetkezett haláláig a délszláv királyságban, majd a titói Jugoszláviában élt, ahol az államtól négy évtizeden át anyagi ellátásban részesült.

Visszatérve a nyugat-magyarországi / ővidéki eseményekre: Lajtabánság-állam 1921. október 4-i kiáltása kikényszerítette az újabb olasz közvetítésű magyar-osztrák tárgyalásokat, amelyek október 11-én Velencében kezdődtek, és 13-án jegyzőkönyvvel zárultak. Ebben Magyarország vállalta Ausztriának terület átadását, a felkelőcsapatok visszahívását és leszerelését. Cserébe Ausztria jóváhagyta, hogy a pacifikálás után Sopron és környéke hovatartozásáról népszavazás döntsön, melyre két hónap múlva került sor. A velencei jegyzőkönyv aláírása után is folytatódott az öszszecsapások a felkelők és a területre betörő osztrák csendőralakulatok között, Császárkőbánya, Gyanafalva és más települések térségében. A velencei jegyzőkönyv értelmében a Bethlen-kormány október második felében megkezdte a felkelők leszerelését. Ez bizonyodalmakkal járt, mert a felkelők kevésnek tartották az egyezményben elért eredményeket, – szerintük – okosabb diplomáciával többet is el lehetett volna érni. A magyar tárgyalók közül többen ugyanis bűnösen mulasztottak. Elsőnek október 19-én Friedrich István tért vissza végleg Budapestre, alakulata azonban Prónay irányítása alá került, aki nem tett eleget a kormány fegyverletételi felszólításának. Ezt a helyzetet használták ki a karlisták, és október 21. és november 1. között újra megkísérelték a Nyugat-Magyarországra érkezett IV. Károly magyar trónra való ültetését. A 2. királypuccs végkifejletében a Horthy Miklós kormányzóhoz hű erők a főváros előterében, Budaörsnél vívott összecsapásban megadásra kényszerítették a király alakulatait.¹⁹

A párizsi Nagykövetek Tanácsa október 27-én jóváhagyta a velencei jegyzőkönyvet. A Sopronban és környékén megtartandó népszavazás ellenében a magyar kormány végleg lemondott Nyugat-Magyarországról, amely megpecsételte a terület és Lajtabánság állam sorsát. A magyar kormány újabb intézkedéseket tett a felkelők leszerelésére. Végül Horthy Miklós kormányzó nyomására Prónay november 4-én csapatainak kiadta a kiürítési és a leszerelési parancsot. A magyar sorkatonai alakulatok összesen 2 125 felkelőt gyűjtöttek egybe, de csak 1400 kézfegyvert tudtak be-

szedni tőlük, mert a többit elrejtették egy második felkelés céljára. Ezzel megszűnt az 1921. október 4. és november 4. között fennállt Lajtabánság állam. Az augusztus 28-án kitört nyugat-magyarországi harcokban összesen 24 magyar felkelő és egy csendőr halt hősi halált. Osztrák részről 30 katona, 13 csendőr és egy hivatalnok esett el.²⁰ A Sopronban állomásozó Szövetségközi Tábournoki Bizottság november 10-én értesítette Ausztriát a terület kiürítéséről, és felszólította Nyugat-Magyarország elfoglalására, amely 23 nap alatt, december 3-ára megtörtént.

Sopronban december 14-én, a környező nyolc községben 16-án tartották meg a népszavazást az antant hatalmak képviselőinek szigorú felügyelete alatt. A szavazásra jogosultak teljes száma 27 069 fő volt, akiknek zöme, 19 164 polgár Sopron nyolc kerületében, illetve a városhoz tartozó, 9. kerületnek számító Brennbergbányán, kisebb része – 7 905 fő – a környező nyolc községben lakott. Közülük 24 063 polgár (Sopronban 17 298, a falvakban 6 765 fő) szavazott, és mindössze 502 személy voksa volt érvénytelen. Érvényes szavazatot adott le 23 561 polgár, akik közül 15 338 személy Magyarország (65,1 %), 8 223 fő (34,9 %) Ausztria mellett foglalt állást. Fontos megemlíteni, hogy a népszavazáson Sopron polgársága döntötte el a Magyarország számára kedvező eredményt: a város szavazóinak 72,8 %-a szavazott az ősi hazában való maradásra, ellene 27,2 %, a nyolc községben ez az arány 45,5; illetve 54,5 % volt.

A népszavazással Sopron városa és nyolc környéki falu – Ágfalva, Balf, Bánfalva, Brennbergbánya, Felsőboz, Fertőrákos, Harka, Kópháza, és Nagycenk –, összesen (kerekítve) 257 km² területtel Magyarország birtokában maradhatott. Az 1920. évi népszámlás szerint a népszavazás körzetében 50 021 lakos élt, akiknek anyanyelvi megoszlása a következő: 19 525 magyar (39,0 %), 27 473 német (54,9 %), 2 472 horvát (5,0 %), egyéb 551 (1,1 %). Az említett 50 021 lakosból 34 197 fő (68,4 %) ismerte a magyar nyelvet. Még egy fontos adalék: ugyancsak az előbbi népösszeírás szerint 1920-ban Sopron feljegyzett 35 248 fős népességéből 28 467 polgár (80,8 %) tudott magyarul. Miközben a város lakóinak ekkori anyanyelvi összetétele: 17 166 magyar (48,7 %),

¹⁹ Lásd bővebben: Ormos Mária: „Soha, amíg élek!” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pécs, 1990.

²⁰ Fogarassy László: A nyugat-magyarországi kérdés katonai története. (III. rész: 1921 szeptember – november). – In. Soproni Szemle, XXVI. évf., 1972. 2. sz., 128-129. p.

16 911 német (48,0 %), 733 horvát (2,1 %), egyéb 438 (1,2 %)²¹

Sopron hűségét a magyar nemzetgyűlés az 1922. évi XXIX. cikkelyben örökítette meg. A jogszabály értelmében a város címere alul egy szalaggal bővült, rajta a „Civitas Fidelissima”, azaz a „Leghűségesebb Város” felirattal. A 61 méter magas Tűztorony déli részén, az 1921. decemberi népszavazás emlékére készült az ún. Hűségkapu, Kisfaludi Strobl Zsigmond szobrászművész és Hikisch Rezső tervei alapján.

És még mindig volt remény, évekkal 1918 ősze, és másfél évvel a trianoni békediktátum 1920. június 4. párizsi kényszer aláírása után. Még mindig teremtek igazi hazafiak, akiknek tettei szintén méltóak a magyar nemzet emlékezetére.

Lajtabánság-állam 1921. november 4-i megszűnését követően a magyar-osztrák határ mentén – Sarród és Mexikó-pusztá, Nyáros-major –, a Fertő-tónál az oda visszahúzódott, a fegyverét megtartott kb. 300 felkelő Budaházy Miklós és Szabó József századosok vezetésével újra szervezkedett. Terveket készítettek az elszakított magyar területek fegyveres visszavételére. Hivatalosan mezőgazdasági munkát végeztek Esterházy Pál birtokán. A magyar kormány nem háborgatta őket, sőt kérésükre Horthy Miklós kormányzó és Bethlen István bizalmasa, Gömbös Gyula volt az összekötőjük. A magyar belügyi felderítő szervek 1922 januárjában megkezdték a felkelők titkos megfigyelését, a februári összesítő jelentés szerint összlétszámuk már 381 fő. Ugyanebben az időben, január-februárban a magyar-osztrák határ déli szakaszán – Egervár, Zalaháshágy, Órimagyarósd, Szőce, Rimány-major térségében – kb. 200 gyülekező felkelőt a magyar csendőrség letartóztatott, és a lakhelyére toloncolt.

Az osztrák hatóságoknak a magyar felkelőktől való rettegése még ezekben a hetekben sem csökkent. Például 1922. március 12-én éjjel az osztrák katonaság tűz alá vette a magyar területen, Kőszegtől délre fekvő Bozsok községet, mert olyan hírt kapott, hogy ott szabadcsapatosok vannak. Az ügyet a magyar hatóságok kivizsgálták, az osztrákok feltételezésének nem volt alapja. A Fertő-tónál mezőgazdasági munkát végző felkelők száma 1922 márciusában az egyharmadára csökkent, mert a kormány utasítására el kellett távolítaniuk maguk közül az anyaországi illetőségűeket, külö-

nösen az időközben hozzájuk csatlakozott főiskolai hallgatókat. Az elszakított felvidéki, erdélyi és délvidéki területekről menekült felkelők maradhattak. A végrehajtást csendőrkülönítmény ellenőrizte. 1922 májusában az osztrák hatóságok közbenjárására a felkelők a határ mentétől a Hanságba tették át a székhelyüket, Kistölgyfa-pusztára és Osli községbe.

Május-június fordulója kedvezett a felkelők újjászerveződésének, a létszám jelentős növelésének, mert a magyar kormányt lekötötték a nemzetgyűlési választások. Június elején újabb szabadcsapatosok szervezését kezdték meg az egész ország területén, sőt Budapesten toborzóirodát nyitottak. Ekkor már fő céljuk egy második nyugat-magyarországi / örvidéki felkelés kiobbantása. Ezért erőteljesen fokozták az elszakított nyugat-magyarországi területre irányuló felderítő tevékenységüket, a tisztek éjjelenként sikeresen átlépték az akkor még meglehetősen hiányosan őrzött magyar-osztrák határt. A felkelő-parancsnokság, Burgenland területére nyolc diverzáns csoportot szervezett, többek között Kismarton, Felsőpulya, Savanyút körzetének egyenként, tucatnyi településére, amelyek bekapcsolódtak a Burgenlandban ugyanekkor rendezett választási küzdelembe. Az Ausztriától való elszakadásra buzdító falragaszok százait vitték át a határon, kiragasztották, illetve terjesztették az elcsatolt örvidéki német és magyar falvakban. A Felsőpulyán alakult Horvát Párt és a jobboldali Parasztszövetség támogatására buzdították a lakosságot.

A felkelők az osztrák területre való fegyveres betörés tervezett július 17-i időpontját elhalasztották, mert a Népszövetség Tanácsa július 21-én tárgyalta a magyar-osztrák határmegállapító bizottság javaslatát az új, végleges államhatárról. Ennek eredményét akarták megvárni. A szabadcsapatosok azt is tervezték, amennyiben a Népszövetség jóváhagyja a magyar kormány által kért 23 helység visszacsatolását, azokat nyomban megszállják. Mondván, így akarják megakadályozni a szélsőséges osztrák szervezetek ottani, esetleges fellépését. A Népszövetség azonban – mivel a határmegállapító bizottság határozatát sem a magyar, sem az osztrák érdekelt fél nem fogadta el –, a vitás kérdések megtárgyalását újabb szakértőbizottság elé küldte, és a döntést elnapolta. A Prónay Pál, Hir György és Sigray Antal gróf vezette szervezkedést a magyar

²¹ Lökkös János: Trianon számokban. Az 1910. évi magyar népszámlálás anyanyelvi adatainak elemzése a történelmi Magyarországon. Bp., 2000: 358-360. p.

kormányzat július 11-ére teljesen felderítette, amellyel világhosszra vált, hogy hamarosan várható a második nyugat-magyarországi felkelés kitörése. Július 15-ére virradó reggelre a mozgalomban résztvevők közül kb. 400 fő Sopron környékén titokban átlépte az államhatárt, és Burgenlandban megkezdte a felkelés előkészítését. Nagysároslak, Monyorókerék, Németújvár térségében megbénították a telefonösszeköttetést, számos faluban széles körű agitációt fejtettek ki az elszakított Nyugat-Magyarország visszacsatolása mellett.

A szabadcsapatosok és legitimista társaik július 24-25-én három irányból tervezték a fegyveres betörést az elszakított nyugat-magyarországi / őrvidéki területre. Héjjas Ivánnal az élen, az ún. „Északi-csoport” Magyaróvár környékére összpontosította embereit. A „Középső-csoport” Budaházy Miklós és Szabó József vezetésével Kapuvár; a hajdani Lajtabánság kormányzótanácsa elnökének, Apáthy Lászlónak az irányításával a „Déli-csoport” Körmend térségében, gróf Sigray Antal birtokán – Ivánc és más községekben, illetve pusztákon – gyülekezett. Héjjas és Apáthy harcosait az Ébredő Magyarok Egyesülete, az ÉME toborozta, és indította vonattal a helyszín közelébe. Ez csak részben sikerült, mert a kormány utasítására a rendőrség és a csendőrség Budapesten, illetve az ország belsejében megkezdte a Nyugat-Magyarországra szándékozók – több száz fő – feltartóztatását.

A felkelés katonai előkészületeit Prónay Pál irányította Dénesfa községből, a legitimista Cziráky József gróf birtokáról. A magyar kormány a szombathelyi 3. honvéd vegyes-dandárt utasította a szervezkedés felszámolására. Július 13-án egy csendőrkülönítménnyel megkezdtek a „Déli-csoport” vezetőségének és tagjainak a lefegyverzését, Nagycsákány vasútállomásán lefoglalták a szabadcsapat fegyverkészletének nagy részét. Vezetőjük, Apáthy László letartóztatása után a „Déli-csoport” felkelőinek egy része, 38 fő a fogság elkerülésére július 17-én a Kondorfa melletti Huszári-majorból észak felé a semleges övezetbe nyomult, és 18-án éjjel Magyarbükksőnél átlépte az államhatárt. Karácsfa községnél az osztrák katonaság váratlanul tüzet nyitott, a felkelők sikeresen védekeztek, de lőszerük fogytával, 19-én hajnalban veszteség nélkül visszahúzódtak magyar területre. Lovászd mellett a

csapatot egy csendőrkülönítmény bekerítette, majd lefegyverezte őket. A „Középső-csoport” két osztagát Kapuvár térségben július 20-21-én, a Héjjas Iván vezette északi csapatot Mosonszentjános mellett 27-én, további kisebb-nagyobb egységeket 29-ére számolták fel a kirendelt magyar csendőralakulatok. A becslések szerint összesen 1200-1300 fő vett részt a második nyugat-magyarországi felkelésben. A magyar kormányzat az „egyszerű” szabadcsapattagokat a lakóhelyükre toloncoltatta, csak a szervezőkre és a három csoport vezetőire hárította a felelősséget, akiket hosszabb-rövidebb vizsgálati fogságban tartottak, majd szabadon engedtek.²²

Az 1922. júliusi, ún. második nyugat-magyarországi fegyveres felkelés kísérlete a bécsi kormányzatot újabb meghátrálásra készítette. Ez különösen jól érzékelhetővé vált az új államhatár pontos megállapításaakor, illetve kitűzésekor, amikor az elcsatolt nyugat-magyarországi falvak lakosságának véleménye, cselekedetei sajátos „népszavazási akarat”-ként nyilvánultak meg Magyarország mellett, amire addig nem volt lehetőség. A második felkelés eredménye a Szombathely–Szentgotthárd közötti keskeny területsáv sikeres visszaszerzése a határmegállapító bizottságnál, amikor a soproni népszavazást követően, a Népszövetség Tanácsának jóváhagyása után ezt a 10 községet (Alsócsatár, Felsőcsatár, Horvátlövő, Kiszarda, Nagyszarda, Németkeresztés, Magyarkeresztés, Olmód, Pornó (ma: Pornóapáti), Szentpéterfa), valamint a kőszegi erdőt csatolták vissza Magyarországhoz. A falvak 1923. január 1-jén tértek haza hivatalosan az anyaországhoz. Az ekkori határmegállapítás során – Villani Frigyes bizalmas jelentésének egyébként nem egészen pontos adatai szerint – Magyarország 19 756 kataszteri hold területet és azzal 5 383 lakost szerzett vissza a trianoni békediktátumnak a soproni népszavazás utáni újabb felülvizsgálatakor, miközben Ausztria 1 807 holdat és 471 lakost nyert.²³

A hazatért települések közül az osztrák megszállás idején Magyarország mellett a legelszántabban kiállt és a legtöbb áldozatot hozta Szentpéterfa község lakossága. A községek visszacsatolása után két héttel, 1923. január 14-én tartotta Vas vármegye Törvényhatósági Bizottsága soron következő ülését. A közgyűlés

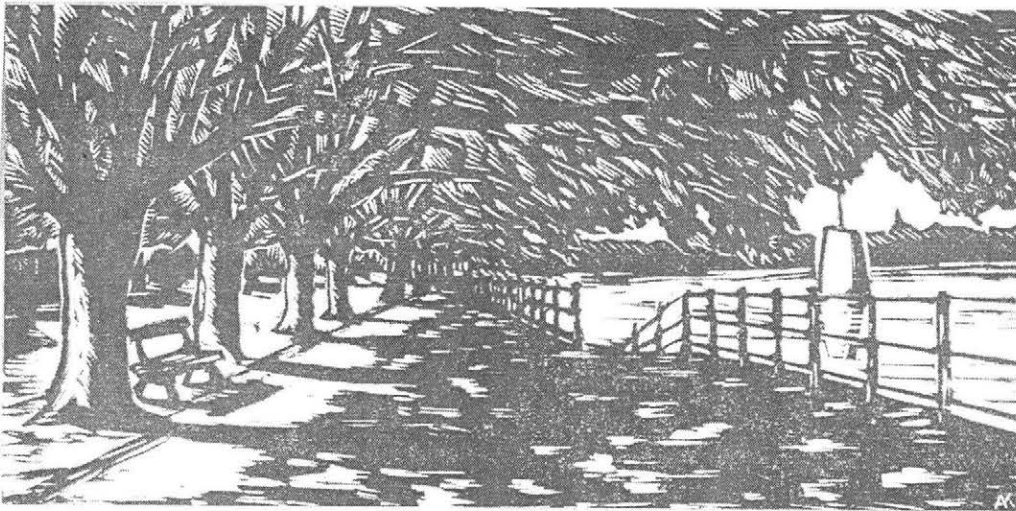
²² Zsiga Tibor: Burgenland, vagy Nyugat-Magyarország? – Burgenland oder Westungarn? Felsőőr–Oberwart, 1991.

²³ Lásd bővebben, Villani Frigyes, Báró: Jelentés a soproni népszavazásról és a magyar osztrák határ megállapításáról. Sopron, 1923: 39-87. p.

„hazafias magatartásáért” elismerését és köszönetét fejezte ki Szentpéterfa népének. Később, a május 22-i tanácskozáson került sor a település érdemeinek a részletes méltatására, a „visszatérési mozgalom”-ban betöltött vezető szerepére. A közgyűlés ekkor a „Communitas Fidelissima”, a „Leghűségesebb Község” kitüntető címet adományozta Szentpéterfa közösségének. Közben, március 13-án a Magyar Nemzeti Szövetség országos elnöke, báró Perényi Zsigmond díszes oklevelet küldött Szentpéterfa előljáráshoz, amelyben a következőket írta: „... a község apraja-nagyja, mely kivétel nélkül 15 hónapon át aggódó, féltő, reménykedő, vágyó, bizakodó szeretettel várta Magyarországhoz való visszacsatolását, és ez alatt a válságos idő alatt ragaszkodásának, kitartásának, hűségének és

odaadásának oly sok szép tanújelét adta, hogy ezzel méltán kiérdemelte / 'a leghűségesebb községi lakosság' / elnevezést, fogadja a község lakossága eme tántoríthatatlan hazafias magatartásáért az egész magyar társadalom osztatlan elismerését és háláját”.²⁴

A dolgozatban felsorakoztatott tények makacs dolgok, azokat lehetetlen megcáfolni. Legfeljebb elhallgatni, amire egyes nemzetietlen, az idegen hatalmakat mindig készségesen kiszolgáló magyarországi körök évtizedek óta folyamatosan, sőt napjainkban is törekednek. Főként Károlyi, Linder, Böhm és társaik tetteit, nemzetárulását akarják tisztára mosni. Olyan történelmi bűnöket, amelyek megbocsáthatatlanok. Ezekre is rá kell mutatnunk Trianon évfordulóján, mert 85 éve törtétt szét az ezredéves történelmi Magyarország.

²⁴ Zsiga Tibor: „Communitas fidelissima” Szentpéterfa. A magyar–osztrák határmegállapítás 1922/23. Szombathely, 1993: 6., 161., 172., 209. p.

Nekünk még mindig Mohács kell?!

Kis-Trianon? Nem: még nagyobb, s még hihetlenebb, mint a gyalázatos eredeti. Amit külső és ellenséges hatalmak nemzetgyilkolása („hungarocídium”!) véghezvitt, azt most az áldozat-nemzet önként elismeri és készséggel szentesíti. Ami egészséges és természetes nemzeti öntudatban elveszett, az most hetyke nemzetellenes önérzetben (vagy álságos és körmönfont magyarázkodásokkal igazolni próbált alapvető közönyben és aktív részvétlenségben) nyilvánul meg – tömegesen. Két trianonista büntény (1920, 1947) – „eszélős ceruzahúzásokkal” végrehajtott „területhabzsoló térképszabdálás” (Illyés Gyula) – után a „harmadik” Trianon a magyarság módszeres demográfiai, gazdasági, erkölcsi, szellemi tönkretétele, zsugorítása („etnikai tisztogatással”, „békés genocídiummal” való kiirtása) lesz – pontosabban ennek bevégzése, mert a folyamat bő fél évszázada tart. De most váratlanul elébe vágott ennek valami: a magyarság és a magyar öntudat felszámolását célzó törekvéseknek új szakaszát kezdte el maga az érintett nép (legalábbis annak hatalmas többsége) – szívesen kiszolgálva parancsolói érdekeit, s gazdái utasítása szerint köpve szembe sok ezer éves történelmi identitását, szégyenletesen, sőt, szégyentelenül megcsúfolva halálig önfeláldozó elődeinek és legjobbjainak életakarátát, megmaradásvágyát, értékűzenetét. Nem kell már erőszak a nemzethalálhoz – megoldja azt a lelki suicídium, a „nemzeti harakiri”, a „mostohaanyországgá”, „Öncsonka-Magyarországgá” válás bányán önköltő, önpusztító cselekedete. 2004. december 5. „Fekete Adventje” csakugyan történelmet írt; de az emelkedés történelme helyett az önmegszüntetés eddig elképzelhetetlenül példátlan kísérletének történelmét.

Nagyon fájdalmas lett volna nyolcmillió országglagosnak (akikről bebizonyosult, hogy valóban nem polgárok, csak itt laknak) egyszer magyarnak éreznie magát? Jobb érzés egy hazug haspropaganda terjesztőihez tartozni, mint értelmes és jóindulatú emberek (írók, írószövevények, művészek, tudósok,

tanárok, diákok, lelkészek, egyházak stb.) neves és névtelen másfél milliós seregéhez? Ekkora sérelem lett volna egyetlen tollvonással kifejezni a nemzeti hovatarozást? De akkor miért kell megsértődni, ha más is észreveszi és nyugtázza ezt a tömeges kiiratkozást a nemzetből? Ha valaki nem tartja magát magyarnak, attól még igazán tartozhat akárhová, s lehet akármilyen identitású értékes ember. De ne kívánja, hogy azok, akik viszont vallják és vállalják a magyarságukat, továbbra is annak tekintsék.

Magyar az, aki vállalja – s titkos szavazáskor igazán kockázat nélkül is kinyilváníthatja. Mert igaz, hogy Magyarországon hosszú ideje nemcsak uralmi terrorkövetelmény, hanem sikk is a magyarellenesség vagy a magyartalanság (Németh Lászlótól is tudjuk, hogy „a félművelt magyar számára semmi sem olyan ellenszenves, mint ami magyarságára emlékezteti”; hogy „minden divatnak több reménye van az elterjedésre, mint amit népünk jellegében, problémakörében akar megtartani”), s magyarnak lenni és magyarként viselkedni a nemzeti megsemmisítés hadműveletei közepette valódi áldozathozatalt követelt. Magyar az, aki megbélyegzés, kigúnyolás, hátratétel ellenére is vállalkozik erre. „Van egy emberfajta, amelyiknek millió és millió egyedét valami megfoghatatlan hatalom arra kényszeríti, hogy akkor is magyarnak vallja magát, ha abból kára származik” – szögezte le a harmincas évek elején az erdélyi László Dezső; „magyar az, akinek napi gondot okoz a magyarsága”; „aki az érdekei ellen is magyar akar maradni” – mondta a kilencvenes években Csoóri Sándor is. Ezek szerint (és valóban ez a több évszázados sorstapasztalat): a magyarság vállalása, a magyarsághoz való tartozás feltételként követeli meg az érdekről való lemondás mindennapi – sokszor a köznapokban is emberfeletti követelményeket szabó – hősiességét. Most viszont elemi létérdek éppenséggel a magyar önfelmutatás lett volna. Itt kivételes szerencse folytán az a helyzet állt elő, hogy a közvetlen érdek egybeesett az össznemzeti öntanúsítással – a kézzelfogható nemzetpolitikai érdek

is a nemzetegyesítő jogi-törvényi megoldásokat követelte volna meg. Az egységes magyar kultúrnemzet hosszú távú politikai-gazdasági érdeke, racionális önérdék-érvényesítő erejének növelése kívánta volna meg az együvé tartozást kinyilvánító erkölcsi demonstrációt – így is hiába. Mégiscsak elég volt a rögzült hiedelem, pontosabban az akár öntudatlan beidegződése annak, hogy magyarnak lenni érdek ellen való. Elég a kitartáshoz az önlefozozó örök sorsélmény mellett a zsigeri tapasztalathoz való ragaszkodás: hogy magyarnak lenni nem szabad, nem lehet, nem érdemes. Elég a vélt érdek választásához a magyarság helyett, a magyarsággal szemben; s így elég a lelkiismeret- és identitáspróbán (e voltaképpeni egyszerű, elemi magyarságvizsgán) való dicstelen elbukáshoz is. (Sehonnai bitang ember, ki most, ha kell – élni sem mer magyarként; mintha csakugyan a dacos-ostoba kihalás irracionális ereje vonzaná. És valamiképpen igaz is: elég szenvedés volt már magyarnak lenni.)

És miféle demokratikus felfogás a hajdan Magyarországon született magyar hon- és állampolgároknak vagy azok utódainak a kitagadása identitásukban gyökerező, eredendő és elemi emberi jogaikból? A voltaképpeni természetszerű – az egykori állampolgári, honpolgári státust helyreállító, annak legitím történelmi folytonosságát biztosító – „visszahonosítás” jogából? Az akaratok ellenére szülőföldjükkal együtt elszakított, önrendelkezés és autonómia nélküli nemzettestvéreink további jogfosztottságba taszítása? Ez bizony eldöntendő kérdés tárgya sem lehetne, oly evidens, hogy képtelenség és természetjogi elvek szerint is emberellenesség az elmúlt évtizedekbeni illegitim diktatúrák történelmi botrányának tartósítása – demokratikusnak látszó körülmények között is. A határon túli magyarság megtagadása, elárulása tehát egyszerre nemzeti, erkölcsi és emberi abszurdítás. (A kettős állampolgárság minden demokratikus ország jogrendje szerint elfogadott intézmény. Csak a nemzeti mivoltában – kisebbségi nemzetrészeiben – többszörösen „hazátlanná”, „bozgorrá” alázott magyarságnak nem járnak szimpla demokratikus jogok?) A nemzetvesztéssel szembeni önépítést igénylő szavazás így valóban morális, lelkiismereti, becsületbeli (akár a nemzeti szemponttól függetlenül egyetemes jogelvi) ügy volt, ahogy az egyházak templomokban felolvasott felhívásai is hangsúlyozták, s ahogy – a méltóságörzés mellett olykor kétségbeesetten rimánkodva is – az ötszáz erdélyi, felvidéki, kárpátaljai,

délvidéki magyar lelkész hirdette a szószékről a szavazás napján. A magukat valláshoz, egyházhoz, felekezethez (vagy akár nemzeti-keresztény jellegű pártokhoz) tartozónak érzők közül sokan miért éppen ebben az ügyben szegültek ellene saját vezetőik kérésének? Megnyugtatóbb ilyen erkölcsi deficittel élni? S tekintsük viccnek Tamási Áron szentenciáját (amely szerint aki „embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas”) – legfeljebb olyan kedves-humoros mondásnak, amely soha semmi felelősséget nem ró senkire?

Az igencsak problematikus távlatokat sejtető európai uniós (sőt NATO-s) népszavazáskor a gazdagodás reménye inkább megmozgatta a sokaságot; kevesebb félelem munkált benne a gyarmatosító-globalista nagytőkével és saját milliárdos kirablóival, mint szerencsétlen honfitársaival szemben. (Vagy pedig olyan mértéktelen – mert örökös tapasztalatból fakad – az állandó és halmozott egzisztenciális félelem, bizalmatlanság, hogy a szegénység az általa kiszolgált uralkodó gazdasági-politikai kasztól is /vagy elsősorban attól és okkal/ retteg: érzi, hogy az minden változást megtorolhat rajta, s a határon túliak ügyét is ürügyként használhatja fel az ő /a szolgaréteg/ még kegyetlenebb elnyomorításához.) Most összeadódott a szolgai kiszolgáltatottság és a manipulált tudatlanság nyomora, a fullasztó létbizonytalanság szorongása, a félelem rabságába nyomorítottak, a féktelen önzésre és a dacos közönyre idomítottak félrevezetettsége, a lumpenbölcsséggel szövethető hatalmi banditizmus és a műveletlen gazdagság bugris cinizmusa meg a kényszerűségből és ideiglenesen még a magyarhoz hasonlatos nyelvet beszélő (illetve törő) pláza-zombik fogyasztói ostobasága (konzum-idiotizmusa). Elnyerve a politikai hatalom állatidomár-szerű, vállveregető dicserétét is: hogy ők a „felelős hazafiak” – netán máris és így „európai polgárok” (szegény Európát!). (Nem például a magyar kultúra teremtő személyiségei és intézményei – határokon innen és túl.)

Most még élesebben kiviláglott: a magyarság nem elsősorban etnikai, hanem erkölcsi kategória. Mintha népszámlálás történt volna – a magyarországi magyar kisebbségé, a lelki magyarságé. Amelynek most már még szorosabban kell szolidaritást vállalni és összefogni a határon túliakkal, nehogy a nemzetietlen politikának a nemzetrészeket egymásra uszító ördögi terve szerinti sérelmi háborúskodás, önmegosztó mérges gyűlölködés hatalmasodjék el. Keserűen emelkedett székelyföldi szavakkal óv ettől Farkas

Árpád is: „Mikulás óta a magyar állam felől nézvést nincs magyar nemzet”; „Magyarország nem anyánk ugyan, de másfél milliányi testvérünk, és testvérnél is ragaszkodóbb barátunk van ott, akik az emberiség modern történetének legaljasabb kormány- és pártkampánya közepette is velünk van. Bennük bízunk, mert ezt a gyalázatot, amit ránk kentek, csak ők tudják lekaparni.” Magyarországon (nevezhető még így csúfolás nélkül?) a magyar érzésűek hitvallási kisebbsége akár pozitív diszkriminációt is igényelhetne – mint számszerű kisebbség. De – félretéve az iróniát – a

maradék nemzet belső kohéziójának megtartása megint elsődleges feladat, s mivel a lelkiileg is szétszaggatott magyar nyelvű közösség egészére vonatkozó erkölcsi ráhatás energiája, olykor emberfeletti erőfeszítése önmagában láthatóan kevésnek bizonyul, egyelőre a médiaipart is átalakító politikai küzdelem marad mint egyetlen esélyt kínáló nemzetpolitikai stratégia. Hátha mégse csak az áradó szenny lehet olyannyira követésre csábító, hanem esetleg az emberi érték szava is – ha elégséges politikai erő szavatolja.

Vallomás- és emlékezésfele

A debreceni diákság és fiatalság köreiben már a nyolcvanas évek legelejétől – a lengyel szabadságküzdelmek idején, azokra élénken figyelve – erősödtek azok a mozgólódások, amelyek elsősorban ellenzéki, diktatúraellenes hangú összejövetelekben, öntevékeny klubszervezésben, egyetemi szakkollégiumi, önkormányzati önállóság követelésében vagy az induló magyarországi szamizdatok terjesztésében-olvasásában mutatkoztak meg (persze állandó retorziók, fenyegetések, besúgások légkörében). Összefonódott ez a forrongás a „nomád nemzedék” hátizsákos Erdély-járásának, táncházmozgalmának, a fiatal írók, értelmiségiek lapalapító, cenzúraellenes autonómiatörekvésének számtalan formájával. Kezdő kritikusként magam is elmélyedtem a határon túli, kisebbségi magyar irodalmakban (munkáimról a Szabad Európa Rádió is hírt adott), s részese lettem a szabad szellem alig vagy meg nem tűrt fórumai (Mozgó Világ, Tiszatáj, Alföld) körüli csoportosulásoknak, aláírója, terjesztője többféle tiltakozó nyilatkozatnak (ellenzéki személyiségek bántalmazása vagy a nagymarosi vízi erőmű építése ellen), részt vettem az Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Nagy Gáspár és mások fémjelezte folyóirat-tervezésben (az akkor még nem engedélyezett *Hitel-ében*) vagy a féllégális Bethlen Gábor Alapítvány baráti köreinek, a többek között '56 emlékét is ébresztő, forradalmi hangulatú írószövetségi rendezvényein, tagja voltam a fiatal írók József Attila Köre vezetőségének (Lezsák Sándor, Csengey Dénes, Elek Tibor és a többiek társaságában). Majd az egyre nyíltabb politikai kiállást tanúsító mozgalmaknak és eseményeknek is – így résztvevője, felszólalója az 1987-es első lakitelki találkozóknak, a Szárszón vagy a budapesti Jurta Színházban '88 folyamán lezajló, már teljes mértékben forradalmi hangütésű nagygyűléseknek (amelyeken még együtt beszélte elnökölt Csoóri Sándor, Fekete Gyula, Csurka István, Konrád György, Kis János vagy Tamás Gáspár Miklós). És alapítója az MDF, a Fidesz, a Szabad Kezdeményezések Hálózata (s az ebből kialakuló SZDSZ) vagy a szabad szakszervezetek (TDDSZ) országos, illetve

debreceni szerveződéseinek. Akkor még pártosodás nélkül, a szellemi vezéregyéniségek és a hangadó szimpatizánsok sokaságának szinte mindenüvé tartozásával szövődtek össze ezek a mozgalmak (a maguk szóhasználatában is „fórumok”, „szövetségek”) – nem beszélve a nagy nyilvánosságot megmozgató tüntetésekről, ünnepi tömegdemonstrációkról. Felemelő volt látni és átélni a demokratikus erők összetartozásának megnyilvánulásait, aztán az ezeket formálisan is összekapcsoló ellenzéki kerekasztal működését. Debrecenben én mondtam a nyolc-tíz szervezetet tömörítő helyi ellenzéki kerekasztal képviseletében az MSZMP-vel szembeni tárgyalások nyitóbeszédét, vagy az első '56-os ünneplés emlékbeszédét. A sokféle árnyalatú antikommunista „egységfront” a teljes rendszerváltás reményével kecsegtetett.

Az ellenzéki – most már, a '90-es választásokra készülődő – pártok között felsejlő törésvonalak nem látszottak még végzeteseknek, a jobbnál jobb program egymást serkentő versengésében – az alapvető szolidaritás és a kommunizmus utódpartjaival való radikális szembenállás megtartásában – lehetett bízni. Az én fokozatos kiábrándulásom egyik fő oka volt, hogy az addig legharsányabban kommunistaellenes retorikájú SZDSZ – amelynek országgyűlési padsoraiba kerültem – azonnal élesen szembefordult (nem ám a kommunista „új undokságokkal”, hanem) az első legitim nemzeti kormány partjaival, gyűlölködő hadjáratba kezdett, s például a fontos „rendszerváltó” törvények (kárpótlás, egyházi ingatlan-visszajuttatás, igazságtétel, '56-os bűntények elítélése) leszavazására, megbuktatására a kommunistákkal – s tágabb társadalmi, gazdasági értelemben: a volt rendszer haszonélvező rétegeivel – fogott össze. (Később aztán, a '94-es restaurációban már szentesítették is ezt a tartós – és eredendő? – összefogást.) Még a szelídebb magyarázatok közé tartozott (a kormányon lévők és támogatóik örökös becsmérlésének és vádaskodó lenacionalistázásának hisztérikus hangerőre kapcsolása mellett), hogy a számszerű parlamenti kisebbségnek a matematika okán kell folyton

opponálni a kormányt; hát nem súlyosabb elvi, erkölcsi, történelmi alapon zajlik a rendszerváltoztatás, és nem az előző rezsim politikájával szemben? – kérdeztem. Így aztán a választást követő évben, az elsők között, ki is váltam innen, a független képviselők közé (s pártba azóta sem léptem). A nagy pártok erodálódása, korrumpálódása elkezdődött, s így járt az MDF is – mára már a leghűségesebb alapítóját is kizárva zsugorodott törpepárttá. Csalódást persze, már akkor, keltettek a rokonszenvesen nemzeti szelleműnek látszó kormányerők is – például a tagság fölötti paktumkötéssel, az elmúlt és az új rendszer közé igenis éles választóvonalat húzó új alkotmányozás gondolatának, a közélet erkölcsi megtisztításának, a „nagytakarítás” igényének a feladásával. Az úgymond „reálpolitikai” érveket persze be lehetett látni; de mi kényszerítette az önfeladó, öngyilkos – mert a főhatalmi eszközöket a hatalomátmentő („spontán privatizáló”) erők kezén hagyó – gazdaság- vagy médiapolitikát; mi szükség volt a lemondó, defetista magyar–ukrán alapszerződésre; és miért kellett semmibe venni az olyan nagyjelentőségű (és azóta is megismételhetetlenül széles körű) nemzeti demokratikus értelmiségi találkozók vészjelzéseit, mint amilyenek a '93-as balatonszárszói és kisújszállási tanácskozások, vagy a Magyar Újságírók Közössége rendezvényei voltak? A fenyegető visszarendeződés és a morális csőd helyes előérzetével sokan láttuk akkor elveszni a Lakiteleken még erősnek hitt „magyarság esélyeit”. S nem véletlen, hogy azután minden pártból a magyarság égető sorskérdéseit a leginkább a szívükön viselők (például a magyarság határon belüli és kívüli fogyását egyetemes kulturális értékvesztésként fájlalók) szorultak ki, a sokárnyalatú de egyfelé húzó nemzeti tábor pedig tovább forgácsolódott.

Kommunista-internacionalista diktatúra után: nemzeti demokrácia. Ez lett volna a gyökeres változás. Ehelyett szinte folyamatos a jórészt uralmi pozícióban maradó volt nomenklatura nemzetellenessége és nemzeti közönye, s ez a tömegessé duzzadt paranoiás magyarfóbia vagy nemzetundor triumfált és farsangolt 2004. december 5. „fekete adventjén” – a nemzeti öntudatvesztés, a testvéráruló önzéssel, gonoszsággal vegyes (egyszerre parancsolt, kizsárolt és újdonságként már önkéntes) nemzetpusztítás újabb „trianoni” napján. Demokrácia? Maximum szólásszabadság a nyomasztó igazságtalanság, a mélyülő szociális nyomor, az elszegényedés, az általános egzisztenciális félelem közepette, elvi politikai szabadságjogok a gyakorlati esélyegyenlőtlenség és méltánytalanság, a rab-

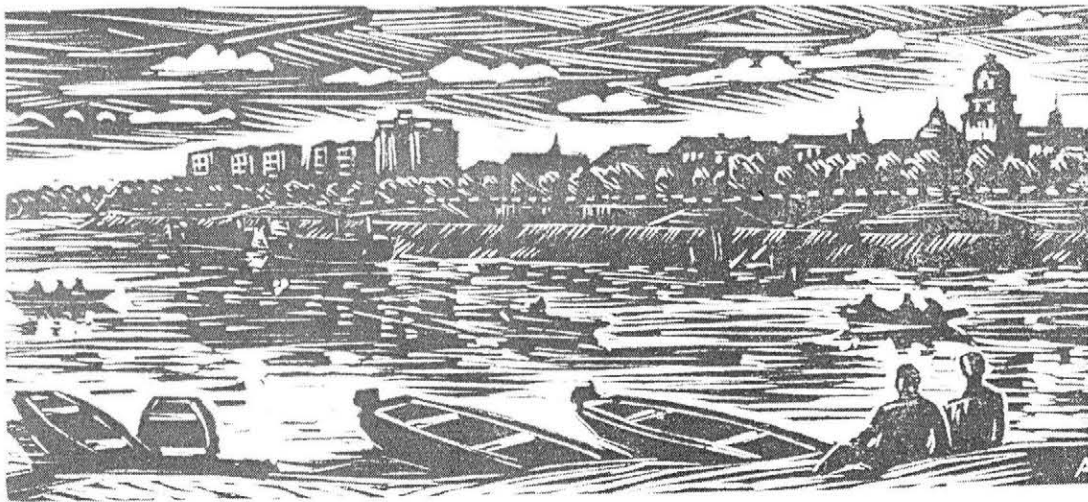
szolgai kiszolgáltatottság fullasztó közegében. A Magyarországot lesüllyesztő és kolonizáló tendenciáknak semmi közük még a hagyományos elméleti liberalizmushoz sem: például hatékony föld- és tulajdonmegtartó érdekvédelem, szakszervezet, a kulturális, erkölcsi leépülés elleni küzdelem intézményei nélkül csak a mohó haszon- és zsákmányszerző indulat diadalmaskodhat, a rabló privatizátorok és a Madách drámájából ismerős „civilizátorok” basáskodása. Ugyan mi az, ami nem szabadelvűség a nemzeti függetlenség és szuverenitás rég elfeledett eszméjében, a diszkriminációellenes kollektív szabadságok alakzataiban, az emberszabású öngazgató-önkormányzó (termelői, kereskedői, szabad szövetkezeti stb.) tulajdonformák sokaságában, a kisebbségi magyar nemzeti-közösségi autonómiákban vagy a határon túli magyarok kettős állampolgárságában?! (A nem sérelmi politika – noha másoknak az is megengedett.) Mi a baj ezekkel? Tán csak nem az, hogy az ilyen liberalizmus a magyarság javát és megmaradását is szolgálja? Ami mindenki másnak jár, az csak nekünk nem? Netán valami ráfogott örökös kollektív bűnösség (beneši típusú) elve alapján? Büntetni az ártatlant és pártolni az erőszaktevőt?

A magyarság, a magyar társadalom nagy nemzetfenntartó rétegeinek (parasztság, szerves értelmiség, történelmi egyházak stb.) kifosztása megtörtént a kommunizmus alatt. A tönkretétel második lépcsője: az elorzott vagyontömeg magántulajdonként való szentesítése (nagyreszt az előző hatalombitorlók kezén), s a még megmaradt nemzeti vagyon nagy részének elherdálása, a kárvallottak kiszipolyozásával és tömegkommunikációs elbutításával megfejelve – az új rendszerben. S rafinált médiauralmi félrevezetéssel, önparodisztikus tudatipari manipulációval, minden politikafilozófiai (és szavazói!) értelem összezavarása érdekében a globális (sokszor adókedvezményes) nagytőke totalitarizmusát, a pénzoligarchia kasztszerű hatalomkoncentrációját és bugris terrorját nevezve ráadásul baloldali értékek, bármiféle protestáló, demokratikus kritikai szempontot pedig (mint eddig is fél évszázada) jobboldalinak bélyegezve. Miért van több szabadsága és esélye az értékvakágnak, az értékpusztításnak, mint az értékteremtésnek, az értékvédelemnek? Miért bocsánatosabb a keresztények kívánatos kiirtásáról rádióban vihorászni, mint az ilyen ellen tiltakozni? – A mindenkor hatalommániás baloldal mindenestre újra levizsgázott értéktudatból és megint leleplezte, világossá tette oldódni képtelen nemzetallergiáját. Vízválasztónak semmi mást, csak a sajátos nemzeti szempontot

tekintve – és örökké ettől irtózva, ezt negligálva, ezt kárhoztatva.

Másfél évtizede egyfolytában bizonyul – kirekesztettségében is – mélyértelmű gazdasági, morális, kulturális alternatívának a Németh László, Bibó István és mások körvonalazta harmadik út modellje. Ha az állam vállalja a központi szabályozást például jogrend, törvények, határozatok által, akkor mi akadályozza az értékszabályozó és nemzeti kulturális értékmentő tevékenységét a züllesztő erkölcsi közállapotok vagy a szétömlő médiamocsok ellenében? Az még csak nem is „illiberális protekcionizmus”, ha az állam nemcsak vagy esetleg nem az „etikailag ugyan helytelen, de a törvények szerint jogszerű” szófordulattal becézett gazdasági banditizmust – hanem mondjuk a tradicionális lelki-szellemi értékeket is védi. De gyanítom, hogy ezen túl (horribile dictu!) még egy koncepciózusan értékvál-

láló kultúrállam felépítésébe, működésébe se halnánk bele. És mi az akadálya egy Németh László-i „értelmi-ségi társadalom” szervezésének, amelyben a hatalom is hivatás és feladat, nem pedig öncél és zsarnokoskodás? A jog (jogértelmezés és joggyakorlat) pedig nem efemer politikai, hanem egyetemes erkölcsi érdeken nyugszik? Kevésbé álnaiv (mert hajszálnyit még bízakodó) módon a parlamentben is feltettem ezeket a kérdéseket a médiaháború idején, hogy például a közmédiát miért is nem lehet a némethi értékelvek szerint működtetni? (Konkrétan a rádió feladatait vázolta ő régen, de örökérvényűen.) – Jó lenne, ha az Új Lakitelki Nyilatkozat közismertté válnék, mozgalom szerveződne mögé, vagy legalább széles körű, demonstratív csatlakozó aláírásgyűjtés. S a nemzeti demokrácia (az „emelkedő nemzetért” küzdők) összekapcsolódó erői megélednének.

Új Lakitelki Nyilatkozat (2005)

A Magyar Demokrata Fórum életre hívói szólni kívánnak a magyar nyilvánossághoz. Erre kényszerít bennünket az ország és a magyarság mai áldatlan helyzete. Saját felelősségünk is erre sarkall bennünket, hiszen 1987 szeptemberében a súlyosodó válság nyomása alatt, de a megújulás reményében hívtuk barátainkat az első lakitelki találkozóra. Az általunk alapított párt jelenlegi vezetői már csak bitolják az MDF nevet. Meggyőződésünk szerint politikájuknak és magatartásuknak semmi köze sincs Lakitelek szelleméhez. Úgy érezzük: szólni kell ismét. Politikai nézeteinkben vannak ugyan különbségek, de közös nevezőnek tartjuk a jövő iránti felelősséget. Közállapotaink nyomorúságosak, az 1990 óta eltelt másfél évtizedben nemzetközi és hazai érdekcsoportok kiszolgáltatott helyzetbe hozták az országot. A nemzeti vagyon döntő hányada külföldi érdekeltségek és hazai spekulánsok kezére jutott. E vagyon maradványát – például a termőföldet – most akarják kiárusítani. Az ország eladósodása ismét veszélyes méretet öltött, az adózó magyar polgár nem láthatott elszámolást sem a felvett hitelekről, sem a privatizációs bevételekről. A társadalomban nőttön-nő az elkeseredés és a tehetetlenség érzése. A magyar népesség vészesen fogy a Kárpát-medencében, határainkon belül és határainkon túl. A nemzet bizonytalanná lett öntudatában, értékítéletében. Maga az állam is szinte eszköztelenné vált, ki van szolgáltatva a globalizmus erőinek és akaratának. A magyarnak nevezett

kormány nem képviseli a nemzet érdekeit. A miniszterelnök és köre a tavaly decemberi népszavazás előtt hazug és félelemkeltő kampányt folytatott a nemzet – legalább jelképes – újraegyesítése ellen. A nemzet jövőjét érintő fontos kérdésekben (népesedés, oktatás, egészségügy, kistelepülések, mezőgazdaság) ugyanilyen felelőtlen politikát folytat a kormány. Indokolatlan támadások érik a hazai egyházakat, semmi sem szab gátat a tömegtájékoztatás erkölcsöt és jó ízlést romboló ténykedésének. Lesújtó a láttelet, ez azonban senkinek sem adhat felmentést; sem nekünk, akik ezt írjuk, sem azoknak, akiknek szánjuk. A magyarságnak vannak erői, szellemi és erkölcsi tartalékai, melyeket lehet mozgósítani és megszervezni. Újra a magyar értelmiségnek, a közélet szereplőinek a feladata, hogy felrázzák társadalmunkat. Ehhez mindenképp össze kell fogásra és együttműködésre van szükség. A következő sorsdöntő országgyűlési és önkormányzati választásokra fel kell készíteni a magyar választópolgárokat, meg kell ismertetni az országot valóságos helyzetével és lehetőségeivel – minden szűk látókörű bal- és jobboldali elfogultság nélkül. A 2006-os választásokon nem a pártok, hanem az ország, a nemzet sorsa dőlhet el. Egyszer s mindenkorra meg kell törni a tegnapi diktátúra uraiból lett nagytőkék hatalmát! A szellem fegyverével, nemzeti közösségek mozgósításával. **Hódítsuk vissza Magyarországot!**

Naiv mars helybenjárásra (Gondolatok egy nem létező stratégiáról)

Hogyha esetleg nem jól tudom, azaz ha a magyar szaknyelv megújítására és megerősítésére mégis van már konkrét terv, van már stratégia, akkor ma indokolt lenne választ kapnunk, hogy most mért nem arról beszélünk. Hiszen egy akcióterv csak úgy ér valamit, ha megvalósul.

Ha pedig nincsen stratégiánk, akkor ezen a tanácskozáson bizonyára fogunk választ kapni arra, hogy miért nincsen. Indokolt lenne, hogy legyen, hiszen mai témakörünk nem először szerepel napirenden.

Ezek után nem kellene megkerülnünk a többi idekapcsolódó logikus és egyszerű kérdést sem:

Lényegében milyennek kellene lennie a szaknyelvépítés stratégiájának?

Ennek megfogalmazásában kikre tartozna a kezdeményezés és az irányvétel? Ha ez a lépés esetleg a Magyar Tudományos Akadémiát illetné meg, akkor az MPV-nek lehetne-e vele együtt lépnie? (Nem mondtam, de talán eddig is nyilvánvaló volt, hogy nem nyelvészeti föladatról lenne szó, legföljebb nyelvpolitikai-ról, de a magyar szaknyelv gyakorlati építése és ennek a folyamatnak a támogatása és serkentése közvetve tudománypolitikai és nemzetpolitikai kérdés és érdek is.)

Ezenkívül hasznos lenne tudnunk: hogyan csinálják ezt más kis népek? Mert hogy e tekintetben a kis és a nagy nyelvközösségek célja és tennivalója jelentős mértékben más és más, az nyilvánvaló.

S végül még azt a kérdést is föltehetjük: mire számíthatunk, hogyha az említett föladatra vonatkozó elszántságunkból ma sem futja többre, mint hogy megállapodunk: ez ügyben máskor is össze fogunk jönni? Hazafelé tartva majd magunkban mérlegelhetjük, hogy a helyben járástól lényegesen különbözik-e a hagyományos ritmus: egy kis lépést előre, kettőt hátra!"

Nos, a helybenjárás és a nullastart rokon fogalmak Találkozhatunk velük sokfelé, így nemzetpoliti-

kánkban is, annak pedig fogalmi és szókészleti ellentmondásai, sajnos, közismertek a mai magyar értelmiség számára. Nyolcvanöt éve tapasztaljuk. Mindenesetre úgy látszik, ebben nem tudunk hatékonyan szót érteni, néha még megszólalni sem, noha ezek az aggasztó ellentmondások egyre nyomasztóbban és kézzelfoghatóbban vannak jelen mindennapjainkban. Ilyen időszerű és figyelmeztető kérdésekre gondolok:

Az anyanyelv és a világnyelv viszonya

A szaknyelv és a köznyelv

Az anyanyelv és a többnyelvűsödés

A nyelvművelés tekintélye és szerepe

ittthon és másutt

Anyanyelvűségünk mai és várható gondjai, illetve hazai és európai helyzete

Ezeknek a témáknak nem annyira az elmélete, sem a bibliográfiai jelenléte hiányzik, még csak nem is az őszinte és explicit kifejtése. Megnyugtató és konstruktív megválaszolásuk, úgy tapasztalhatjuk, nincs meg a köztudatban és mindennapjaink gyakorlatában, de még a holnapok reményében sem.

A magyar szaknyelv más-más arányban van jelen nem nagy, de térben nem könnyen behatárolható nyelvközösségünknek különböző horizontális és vertikális rétegében. A tudományos életben köztudott a szerepe, de anyanyelvűségünknek ez itt is csak egy része. Fejlesztését és megtartását mindenesetre elsősorban innen várhatjuk, a szaktudományok művelőitől.

A szaknyelv elégséges vagy elégtelen jelenléte életképességi fontosságú a köznyelv egészében is, és külön szinte valamennyi rétegében. Ezekben elsősorban szókészleti elemei révén érvényesül, de itt sem csupán a saját szakszókincsével, hanem – a poliszémia által – a köznyelvi szavak szaknyelvi jelentéseivel is.

Szaknyelv és köznyelv: A kettő eleve nem egy, de egymástól szétválaszthatatlanok, sőt egymásnak életföltételei is. A médiát hallgatva, olvasva tapasztal-

hatjuk, hogy pl. egy-egy zenekritikából, csillagászati előadásból néha nem sokat értünk, jobbik esetben sokat nem értünk. Persze, ennek elsősorban nem nyelvi, hanem tárgyismereti oka szokott lenni. De azt leszögezhetjük: a köznyelv és a szaknyelv viszonya annál jobb, minél kevésbé jelent zsargont a szaknyelv a művelt átlagember számára, és mondanivalójához a szak tudós minél többet meríthet és merített a magyar köznyelvből.

Nemzeti megmaradásunk egyik föltételéről van szó. – Nagy szavak ezek, ám ha csak a fele lenne igaz, akkor sem hallgathatnánk el. De mielőtt ez utóbbit kifejtenénk, a nemzeti érdek érvéhez hozzátehetjük: egyetemes emberi és tudományos hozadékot is ígér, sőt garantál, ha a magyar tudósok (s ezen a magyar anyanyelvű tudósokat értem) minden munkájuknak legalább a felét magyarul írják meg, a másik felének magyarra fordított szövegét pedig maguk lektorálják. Szerte a világon, ahol ilyen magyar tudósok, szakemberek élnek Új-Zélandtól és Dél-Afrikától kezdve Magyarországon át Chiléig és Kanadáig. Hiszen anyanyelvünk sorsa a nemzet sorsa.

Az említettek fölkérése, megnyerése és mozgósítása az MPV-nek is, de nem kevésbé egy átgondolt, nem elfektetett stratégia felelőseinek is méltó föladata lehetne (és lett volna már régóta).

Ezzel az igénnyel és szándékkal a többnyelvűsödési hullám iránya ugyan önmagában nem elmentés, legalábbis önmagában nem, sőt egyik elemi föltételként mindkettőben benne van a szakfordítás minőségi és átfogóságbeli erősítése is. Vagyis benne van a kritériumszintű igény is, hogy egyrészt hitelesebben, másrészt közérthetőbben fordítsunk, közvetítve a tudomány nemzetközi értékeit, másrészt átfogóbban és cél tudatosabban kutassuk föl és juttassuk célba az egyetemes szellemi kincset.

Külön témánk lehetne tehát a fordító szakirodalom mozgósítása, igenis, a magyar szaknyelv megújításának keretében. Többek között egy ilyen jelmondat: a világ szellemi közkincsének abból a legidősebb tartományából, melyre a magyarságnak sürgős vagy általános szüksége lenne, mi nincs meg magyarul hozzáférhetően? Sőt mi az, amit a mai magyar nyelven kellene (újra is) hozzáférhetővé tenni? (A világháló korában ezt a kérdést okkal tehetjük föl, mert ha a megfelelő fordító a megfelelő helyszínen van, akkor nem minden sürgős anyaggal kell kiadóra várni, és pénztől

függő, kockázatos példányszámról alkudozni, mivel a számítógép nemcsak a honlapokat jeleníti meg, hanem ugyanazon órában ki is nyomtathatunk dolgokat, akár százszámra is.

A stratégiát viszonylag gyorsan, de hozzáértően és körültekintően kellene összeállítani, megfelelően ellenőrizve, hogy tartalmazza-e a vállalható legfontosabbakat.

A stratégiabizottságnak felelősséget kellene vállalniuk, hogy belekerül a minimum, és hogy pl. évente egyszer a nyilvánosságnak vagy az MTA-nak – nem pedig csak az MPV-nek – számot ad az eltelt időszak aktualitásairól (eredményekről, akadályokról, esetleges új körülményről).

A szakírónak (író/előadó szakembernek, -tudós-nak) a legtöbb esetben nem kitalálnia kell a megfelelő és terjesztendő szakkifejezést, nyelvi megoldást, hanem először is fölismernie a jelölendő fogalmat, s tudnia, hogy ahhoz hol keresheti az esetleg már meglévő, megfelelő nyelvi jelet. Ez ugyanis mindig fontosabb, mint egyéni ötlettel magyarítani. De – mint legilletékesebbnek – a szakírónak és a szakfordítónak munka közben örködni is lehetne és kellene a szótévesztések, átfedések elkerülése és a szinonimák árnyalt használata fölött.

A szó – így a szakszó is – általában nem azt jelenti, amit „kell(ene)” jelölnie, hanem amit használóinak többsége tartosan ért rajta. Ez a különbség leggyakrabban akkor keletkezik, amikor egy-egy közszó vagy kifejezés egyik nyelvből átkerül a másikba (vagy egyazon nyelv egyik szakterületéről a másikra). Néha más hangulati értékkel, máskor más jelentéssel, esetleg módosult alakban, más vonzattal.

Jóllehet most a szaknyelvnek és külön a magyar nyelvnek elsősorban a nyelvpolitikai és kevésbé a nyelvészeti, a filológiai elemzése szerepel napirenden, aligha mindegy, hogy milyen szaknyelv fejlesztésére és megtartására törekszünk. Ezért úgy vélem, hogy legalább egy mozzanatában ezt a minőségi kérdést ma sem lenne szabad megkerülnünk. Nem mindegy ugyanis, hogy a szaknyelv ápolásában tudatosan mire törekszünk, azaz törekszenek a leghivatottabbak. Még pontosabban: mire törekedjenek a szaktudományok hivatott művelői, a szakírók és a szakelőadók?

Fontos lenne ugyanis, hogy a sokarcú szaknyelv, vagyis az egyes szaktudományok nyelvi mozaikja minél közelebb maradjon a köznyelvhez, vagyis

hogy a köztük levő közérthetőségi sáv minél keskenyebbé váljon, a határ pedig minél kevésbé legyen éles. Fontos lenne, hogy egy-egy szakterület, egy-egy szaktudomány minél közérthetőbb maradjon, vagy minél inkább azzá váljon – elsősorban a határtudományok művelői számára. Másrészt viszont fontos lenne, hogy a szaknyelvből is gyarapodó köznyelv majd minél többet meríthessen belőle, elsősorban a művelt nagyközönség anyanyelvi készségének gyarapítására. E tekintetben viszont annál jobb lesz az esélyünk, minél tisztább és gazdagabb a magyar szaknyelv művelőinek egyéni anyanyelvi készsége, vagyis minél életképebb az anyanyelvi kultúrájuk.

Mindezek alapján jogunk, de nem kevésbé okunk is lehetne ezt a tanácskozást úgy fölfogni, hogy ez nem csupán egy az itt és ezért megszervezettek közül, tehát hogy nem kívülről várjuk (vagy nem is várjuk?) a lendítő erőt ahhoz, hogy megszűnjön a rutinos helybenjárás, hanem ez most – akárhányan vagyunk is – olyan együttlét, melyen a jelenleg legfontosabb alapelvek megvallásában erkölcsi konszenzusra juthatunk.

Pl. abban, hogy mai együttlétünk nemcsak megtisztelő alkalom, hanem elkötelező felelősségvállalás is anyanyelvünknek erről a jelentős sorsmozzanatról kezdeményező döntést hozni. Ezt a témát ugyanis nem az tette időszerűvé, mégpedig mostanában többször is, amiről az elmúlt évszázadban könyvtári tanulmány és kitűnő, ma is hasznos kézikönyvek jelentek meg (mint amilyen Grétsy László Szaknyelvi kalauza vagy a negyed századdal későbbi Szaknyelvi divatok Bíró Ágnes szerkesztésében, illetve a Péntek János szerkesztette Apáczai-kiadvány: a Magyarul megszólaló tudomány). Ma ez a kérdéskör elsősorban **anyanyelvűségünk lételemi dilemmájaként** merül föl – szinte hamleti súllyal.

Persze, stratégia létrehozására csak akkor érdemes vállalkoznunk, ha fölismertük legfontosabb föltételeit. Ilyenekre gondolok:

Egy ilyen stratégiának jó „fegyver”-ekre is szüksége van. Ilyen harci szerepet tölthet be a szaknyelvről is szóló, már meglevő magyar nyelvű és idegen nyelvű szakirodalom, a kitűnő magyar és nem magyar kézikönyvek — értelmező és helyesírási (szak)szótárak, enciklopédiák, szemléltető szótárak stb. —, valamint a kazetták és a lemezek sokasága. Ezek nagy része könnyen elérhető, csak bibliográfiai, tartalmi és hozzá-

férhetőségi adataikról kellene tájékoztatni az esélyes érdekelteket gyors, ellenőrzött és világos jegyzékben, megfelelő módon és helyen.n.

De az egyes szaktudományok magyar nyelve, miként a magyar köznyelv is, elsősorban nem könyvekben, s főleg nemcsak könyvekben, szótárakban, kézikönyvekben keresendő, hanem megvan kiváló szakembereinkben, akik a mában élnek és dolgoznak. Kisebbség-nagyobb mértékben sokakban van meg.

Ezt a fontos tényét szemlélteti, hogy jeles szakembereink egymással – egy-egy témakörben – gördülékenyen kommunikálnak egymással anyanyelvükön, azaz anyanyelvükön. Mert van magyar szaknyelv, szép és gazdag.

Stratégia tehát nem a magyar szaknyelv létrehozására kellene, hanem okos, hatékony gondozására, rendszeres és sokoldalú használatának megóvására vagy kialakítására, hogy fönmaradjon, hogy a szaktudományok jeles magyar művelői fejleszthessék életképességét. Más szóval: hogy minél több olyan magyar szakember éljen, dolgozzon és hasson közöttünk, aki anyanyelvén (is) megírja vagy elmondja szaktudományi tanulmányát, előadását és kritikáját, s aki magyar szaktudományi vitákban vesz részt, és aki képes ezen a nyelven megfelelően végezni a népszerűsítő munkát.

De az illetékesek megnyerése, a nemes mozgalom kiszélesítése érdekében az alábbiakhoz hasonlókra is gondolhatunk:

A művelődési minisztérium évente oszthatna díjat, elismerést a magyarul példásan publikáló és előadó szakemberek és tudósok között.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége vagy más alkalmas testület az interneten, de ennek a szaknyelvi stratégiának a keretében nyithatna mindennapos szaknyelvi szolgálatot (ha az még nem létezik), mégpedig úgy, hogy ennek hollétéről, esélyes hasznáról folyamatosan tájékozódhasson is a magyar anyanyelvű szakközönség.

Lehetne a magyar nyelvtudomány sokszorta erősebb is, és életképebb is, szaknyelvet sem létrehozni, sem megtartani nem lenne képes: műhelyben, lombikban, inkubátorban sem nyelvek, sem nyelvrétegek nem élnek. Élő nyelv fizikailag nincsen önmagában, hanem csak kommunikálás van mint élő folyamat. De kommunikálás sincsen önmagában, hanem csak a közösségi létben, akár heterogén társadalom hetero-

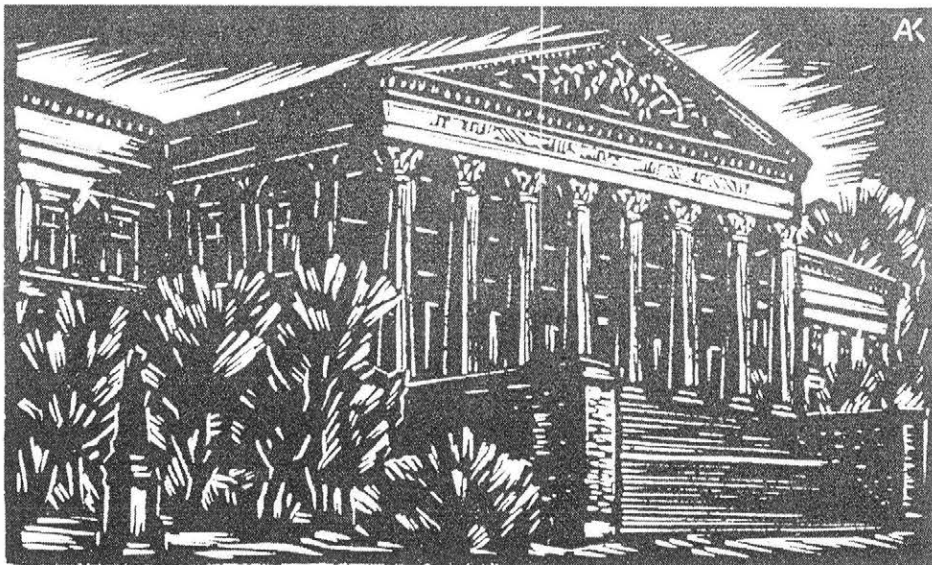
gén kommunikálásáról van is szó, akár homogén szak-közösség viszonylag homogén nyelvhasználatában. Ennek a stratégiának a színhelye tehát csakis a szak-társadalom tudományos és gyakorlati élettere lehet: szakfolyóiratokban, szakkönyvekben, előadásokon, konferenciákon, tárgyalóteremben, mérnöki rajzokon, a műhelyekben, a minisztériumokban, a médiában és a felsőoktatás tantermeiben., szakdolgozataiban és diszsertációiban.

Miként anyanyelvet csak közösség hozhat létre, csak az fejleszthet, és csak az tarthat meg, úgy anyanyelvünk egyik rendkívül értékes rétegét, még ha az önmagában mozaikréteg is, elsősorban a magyar szakképzettségű és a magyart anyanyelvként ismerő és használó tudóstársadalom mozaikközössége fejlesztheti a 21. század számára is egységessé és életképessé. És csak ez a közösség tarthatja meg. Nem bátor szándéknyilatkozattal, sem jó stratégiával, hanem jó stratégia sugallta és kalauzolta tudományos szaktevékenységgel – írásban és szóban. Tehát nem a nyelvről, sem a szaknyelvről kellene értekezniük (az a nyelvészek dolga), hanem **magyarul írniuk, előadniuk, megvitatniuk és tanítaniuk matematikát, fizikát,**

biológiát, orvostudományt, csillagászatot, kibernetikát, filozófiát stb. stb.

Ezen a tanácskozáson tehát végre már nem szaknyelvi tanácskozásokhoz és ilyen tárgyú tanulmányok megírásához kellene jó útiterv, azaz megfelelő stratégia, hanem annak a szemléletnek, szándéknak és gyakorlatnak a meghonosításához, hogy az illetékes magyarságréteg (itt és szerte a világon) ezt az ügyet felelősséggel vállalja és a magáénak vallja. Ilyen szemlélet vállalásával és kialakításával a magyar szaktársadalom nemcsak elhangzott előadásaiban és megjelent írásaiban, hanem – a magában hordott és csak ott létező szaknyelvi készségével – személyében is nyelvi hordozójává válhat a magyar tudományos élet folyamatának, eredményeinek, terveinek és vitáinak, az egységes magyar nyelven belül pedig a fejlődés folyamatosságának, anyanyelvi és nemzeti megmaradásunknak.

(Kissé rövidebb változatban elhangzott 2005. június 17-én a Magyar Professzorok Világtanácsának rendezvényén Gondolatok egy nem létező stratégiáról címmel.)

Jugómagyar mártír románca

Ó, a hős Csömöri,
Ismerem, mi fajta,
Független, de aki
Az állam seggét nyalta.

Tegnap még besúgott —
Majd kioktat mára,
Pedig ő ropta a táncot
Tangóharmonikára.

Nem baj, ha megdöglük
Ez az ócska nemzet,
Az a fő, hogy neki
A zsebe jól megtellett.

A zsebe megtellett,
De szíve szomorú,
Egy hiányzik még: fejről
A mártírkoszorú.

Hogy kéne elérni,
Részvétet remélni,
Egy-két pártot, alapítványt
Hogy kéne megfejteni?

(2005)

ször is, indoklás nélkül, megtagadta, hogy a légierővel a védett övezet segítségére siessen. A város megtámadásáról telefonlehallgatás útján napokkal előtte értesültek az amerikaiak, a franciák és a németek. Az emberben, miután sikerül a történet mozaikjait úgyahogy összeilleszteni, felmerül egy szörnyű gyanú:

Vajon eleve elhatározták (kik?), hogy ezt a várost, ezt az enklávét vagy a multinacionalitást jelképező bosnyákokat - leginkább azonban mindhármát - fel kell áldozni? Július 12-én 23 000 nőt és gyermeket evakuáltak a városból, ám a megegyezés értelmében Mladić visszafogott minden 12 és 77 év közötti férfit. 5000 embert Kamemans adott át, azokat, akik a hollandusok kaszányájába húzódtak, cserébe 14 UNPROFOR-hadifogolyért. Még látni lehet egy bejátszáson, amint Kamemans parolázik, pezsgőspohárral koccint Mladićyal, mielőtt ingre-gatyára vetkőztetett embereivel elhagyná a várost. Majd öt nap alatt a szerb egységek kivégeznek 7800 bosnyák foglyot. Naponta több mint ezer embert.

A 6 ember filmre rögzített kivégzése 10 percig tartott. Ha végig kellene néznünk a 7800 ember mérszálását, 216 órán át tartana. 9 nap és 9 éjszaka, pihenés, alvás nélkül.

(Undorítóan szégyellem magam.)

***

A hat férfi gyilkosai megkapták a visszavonhatatlan áldást egy pravoszláv paptól, mielőtt Boszniába indultak volna. Azt nyilatkozta Gavriilo - így hívják a Skorpió legénységének áldást osztó papját - nem tudta és tudhatta, mire készülnek a tar fejű katonák. Nagyon igaz. Ám ma, a film vetítése után már tudja. Mégis mondott akár egy mondatot is, ami a gyilkos és gyilkosság elítéléseként hangzana? Nem. Lesz-e író, akadémikus, történész, aki megírja a szerbség Hideg napjait? Mikor változik a tagadás Szerbiában szembesüléssé?

***

Dühöm ma már nem a gyilkosok, parancsnokaik vagy polgártársaim ellen irányul, hanem azok ellen, akik ma is büntudat nélkül nézik velem egyidejűleg a hágai filmbejátszást, vagy egyszerűen elzárják a tévét, összeesküvésről motyogva. Ezekkel egyszerűen nem vállalom a sorsközösséget, megtagadom az azonosulást velük, ha lehet, mind az öt érzékszervemmel.

Sokkal fájóbb, hogy szégyenérzetem lassan az ENSZ, az Európai Unió és a nagyhatalmak felé tájolódik. Mindazok helyett szégyellem magam, akik az emberi jogokat állítólag szívükön viselik, és naponta felelősnek ezeknek a védelmére. Vagy csak az ún. érdekszférára vonatkozna az eskü? Az emberi jogokra is érvényes a vasfüggöny elve? Vagy már nincs is vasfüggöny? Akkor mi van? Miért alávalóbb a Balkánon született emberi jog, mint az afganisztáni vagy a szaúd-arábiai? Még nem érett meg a világ a meghirdetett új világrend befogadására? Az európai civilizáció gyökerei annyira sekélyek lennének, hogy egy ultranacionalista periódus vagy diktatórikus rendszer hatalomra jutása szabad utat enged az élet meggyalázásának? 1944-ben a vajdasági magyarság a srebrenicai gyilkolásnak a többszörösét szenvedte el, 1956-ban Budapest utcáin tankok gázolták halálra a felkelőket. Azt nem gondoltam, hogy a nyugati demokráciák pillérein nyugvó ENSZ gyors, határozott és hatékony, ha az emberi jogok megcsorbitása tényszerűen fenyeget (eleinte azt is gondoltam), a világszervezetek következetességében viszont csalódtam, csalódtam abban az ingadozást nem tűrő magatartásukban, amivel minden kétség nélkül képesek megelőzni a jól körvonalazható, előre várható gonosztettet. Mindenki előtt világos volt, Mladić etnikai tisztogatásra készül Srebrenicában. Ha azt akarjuk, hogy világunkat maradandó törvények uralkodják, tétovázás nélkül össze kell törni az aranyborjút, tűzbe vetni, porát vízbe szórni, s megitatni azt a vétközőkkel.

2005 júliusában végre az Európai Parlament hosszas bevezető után kimond egy kerek, érthetően szabatos mondatot: „Az ENSZ békefenntartói megbízatása és hadereje nem védte meg a rábizott biztonsági területeket; felhívja az ENSZ-et és az érintett nemzetközi intézményeket, hogy ültessék át a gyakorlatba a hibákból levont tanulságokat, és valóban készüljenek fel a jövőbeni békefenntartási megbízatásokra.”

Mondhatnám így is: késő bánat, eb gondolat (after death the doctor) de nem gorombáskodnék, inkább halkan megkérdem: hogy került Pilátus a krédóba, ahonnan át kell ültetni?

Ma már – 10 év nagy idő! – semmi sem világos. Legegyszerűbb lenne kijelenteni, Mladić és Karadžić a bűnösök. Feltehetően azok. De amint múlik az idő, a történet krónikája egyre zavarosabb, semmi sem egyértelmű többé. Csúrog, Mozsor, Zsablya és más magyarlakta falvak lakosai elleni bűncselekményekre hány év után derült fény? S ennyi év után, mondhatjuk-e vajon, hogy nincs tovább: elmondtuk mindent az al-

fától az ómegáig? Semmiképp. Megemlékeztünk-e a vajdasági 30-40 000 ártatlan magyar legyilkolásának 60 éves évfordulójáról: 55, 35 vagy legalább 10 külföldi államfő részvételével? Hacsak valami csoda folytán fel nem emeljük holokausztunk közös emlékművét!

A reménysugár

Azért villan már a reménysugár: Joschka Fischer – nem akárci, a zöldek frakciójának vezetője – le merte írni ezeket a mondatokat: „...de ho-

gyan alkalmazható az erőszakmentesség az etnikai háború iszonyatára, az égbekiáltó elnyomásra, a néptömegek brutális elkergetésére? Mi a mi válszunk, ha ismét olyan hatalmakkal és politikai erővel, sőt emberekkel akad dolgunk, akik le se szarják a nemzetközi szabályokat, az emberi jogokat, nem beszélve az erőszakmentességről. Hogy kezelje tehát az erőszakmentesség politikája a fasizmusnak ezt az új formáját, mert pontosan erről van szó...”

Ő lehet indulatos, gorombáskodhat is, jól áll neki. Sőt...

Délvidéki négyes

1. A dúdoló

Bizony, hatványozódik a baj, amit az írni-olvasni tudó ember könnyedén előre megjósolhatott 2004. december 5-e után: a távolság mint üveggolyó elgurult.

Beérett az ominózus nap nemmel szavazásának vetése: vernek bennünket minden sarkon s az úton, és amíg a sarok felé tartunk, megaláznak, megaláznak, megaláznak. Adysra fordítva a szót: tudom, véreim, magyarok, hogy megpróbáltok csendben lenni, ha nem egymás között vagytok, a koldulástól is távol tartva magatokat. Habár volna miért szólni, halkul a panaszotok, a kéréstek, hiszen minden kiszámíthatatlan mozdulatra lehullhat nyakatokra Guillotin doktor pengéje.

A szerb politika mindenkori hatalomgyakorlói át-át ugranak Pestre, Budára, s ígérnek is ott esküdzve: ezután minden atrocitást kivizsgálunk, minden elkövetőt példásan megbüntetnek. Ám alig hagyják el a magyar felségterületet, ironikusan legyintenek, mondván: a magyar politika nagyít, torzít, bolhából elefántot csinál, ti mindez a közeli választások parazsa, füstje. Nem kell nagy ügyet csinálni belőle. És nem csinálnak semmilyen ügyet, Európa pedig megnyugodva a másik oldalára fordul. Hát, ilyen volt a vetés, ilyen lett az aratás.

Azért mi legyünk éberek, figyeljünk, mert ha sikerül porig alázniuk bennünket, megtörténhet, hogy onnan nincs többé felállás. Ez lenne eredetileg a céljuk, ezért hát elsősorban ez ellen javasolok gyógymodot: hajoljunk, boruljunk össze és *dúdoljunk, táncoljunk*. Mindjárt kifejtem, előtte azonban dúdoljunk együtt a délvidéki Ghymes együttesével (Andorral, Attilával, Tamással és Gyulával) a dalszöveget:

*félnek a szarvasok
régi joggal itt vadásznak farkasok.
Jó reggelt, jó napot
száz levágott békejobbot árulok.*

Tehetnének hozzá: meg százezres nagyságrendben félrecsúszott sorsot és értelmetlenül eltaposott éle-

tet, meg ezer letaposott békegyertyát (az a rendőr, aki kezemmel együtt taposta a gyertyát ott a zöld szökőkútnál, ma is egyenruhában feszít).

2. A tánc

Zorba, a görög nem (csak) Anthony Quinn emlékezetes alakításától, vagy a szirtaki fülbemászó zenéje miatt vált a filmművészet gyöngyszemévé, hanem attól a mély, igaz, hiteles közléstől, amit a megfáradtak és az elgáncsoltak felé sugárzott. A film azt üzeni, hogy a bánatból - jöjjön az bármily váratlanul, súlyosan, rendítsen meg akár léted alapjaiban - van felállás, a *bánatot ki lehet táncolni*.

Igenis van lehetőség az újrakezdésre, kilábalni a betegségből, szerelmi csalódásból, magánosságból, a megalázásból és megvertség- adta fájdalomból, egyszerűen bármely cifra nyomorúságból, mert magának az életnek az alaptulajdonsága a megújhó vágyás. Csak meg kell adni és találni a módját, helyét. Nekünk, a tegnapi és mai Szerbiába szorult magyaroknak kitanáncolni valónk pedig volna bőven, úgy mint jégpáncélként szorító bánatok, úgy mint rajtunk esett mindennapi sérelmek és bosszúságok.

Emiatt szeretek eljárni a Népkör muskátlizenés estjeire, vagy városszéli eldugott lakodalmas termekbe, ahol az ilyen-olyan „... betyárok” meg „...öreglegények” húzzák hajnalig a talpalávalót. A kép mindig lenyűgöz: galambősz 60 feletti férfiak, festett hajú, munkában elnehezült nők járják a csárdást kivilágos-kivirradtig, cifrázás nélkül, szinte meggörnyedve az ütem adta feladattól, komor arcúval, görcsösen összekapaszkodva, lépik a kettőt erre, kettőt arra, s ha néha akadna egy-egy fiatal táncospár, a kör közepébe terelek és védőn, óvva körül táncolják, mintha jeleznék: ez maradt, ennyi az írmag. Éjfél után már lágyulnak az arcvonások, a világgal kötött megbékélés elsimitja a ráncokat, néha már cinkosan egymásra is mosolyognak, most már a vízenjárók biztonságával ringanak a

zene hullámain (*ne félj, csak higgy*). Pirkad már, a városháza keresztjére rávetődik a nap fénye, amikor a zenekar marasztalónak belekezd a dalba: „az életet át kell táncolni”. Ha csak egy kicsit is hozzáérek ehhez a mondathoz, átigazítom így: „**egy életen át kell táncolni**”- akár a táncolók sorsát meghatározó jelmondattá is válhatna.

3. A híd

Ha a bosszúságot is ki lehet táncolni, akkor én veendő vagyok az elkövetkező multságokra. Újabban a sajtóban, politikusaink megnyilatkozásában ugyanis egyre sűrűbben tűnik fel a már Tito—Kádár-korszak alatt agyonkoptatott kép: a **népek közötti barátság hidja**.

Találkozzon bár a Szerb Laskakészítő Asszonyok Egyesülete (SzLAE), a Délszerb Zongorahangolók Szövetsége vagy akár, mint most szeptemberben a Vajdasági Parlament küldöttei a megfelelő magyarországi kollegáikkal, az egymásközi csevely - amint az elvárható komoly küldöttektől - emberi, azaz humán módon folyik, amíg.... Amíg meg nem jelenik az első újságíró, mikrofonnal a kezében. E szerencsétlen pillanatban aztán kibicsaklik a jobb sorsra érdemes küldöttek nyelve, s ilyen mondatokat dadognak: „**Vajdaság számunkra Európa kapuja... kisebbsége híd, mely népeinket összeköti...**” s mint kitűnik, ő irdalom atyja ne hagyj el, a híd jószerivel én lennék, veled együtt, mi lennénk az átjárhatóság zálogai, a kézfogások, ölelések, netán brezsnyevi cuppanós csókok elősegítői. Jó lesz ezt a dolgot komolyabban szemügyre venni, bőrunket visszük a vásárra, a hetediket, talán az utolsót, hiszen a Kádár—Tito- korszakban már sokat hallottam az elvtársakat összekötő hídról, már abban a korban is kórosan fülsértő közhellyé süllyedt.

Bizony, még Bojan Kostreš, ez a tisztos oldalon álló politikus is ezzel a mondattal köszöntött be szeptember elején anyaországunkba. Vajon mi ösztönzi politikusaink pesti beszédét ilyen nagy felkészülést igénylő tónusban előadni. Rövidzárlat? Időzavar? Nem ismerem küldötteink publicisztikai képességeit (az irodalmi ne is említsük) de ezt a fülsértő, toladóan bizalmaskodó közhelyet adjuk már át az enyészetnek, különben is, azok szajkózóit oda kell sorolnunk, akik háryjánoskodásuk kitalációit jókora alulteljesítéssel próbálják eladni, vagy egyszerűen nem látják, ami körülöt-

tük zajlik, azt ti. **hogy „mi borzadozva kérdezzük, mi lesz még, honnan uszulkan ránk új ordas eszmék”**.

Rendben: induljunk ki abból, ki ne hagyjuk azt, ami adott! Adott például a korlátlan lehetőség, hogy népviseletbe bujtatva, farkasokkal táncoló légy, eljárhatod a medvetáncot, mint **füstös, láncos, táncos, nyalka** vásári mutatványos. Adott az is, hogy csöppet sem EU-normák szerint tartott fejőstehén légy, karámba zárva, magad piszkában. Lehetsz és vagy még kimaradt nemzetrészt, mely nélkül hiánytalanul összeáll a haza képe, sőt Gyurcsány úr szerint csak így áll össze. Nem állítom tehát, hogy pillanatnyilag nem lenne semmi, van amolyan limba-híd is, olyan növényi rostokból font függőhídféle, a szakadék, pontosabban, a hasadék fölött, amely széltével szédít, akár a tordai, s emellett mintha egyre távolodna az a túlsó part. Persze ez lehet szubjektív félelem, látva a limba-híd tartóköteleinek fésülését a 85 éves használat után.

Am ha már mondják, kitartóan utalnak arra, hogy sorsunk nem más, **mint hidat biztosítani Európa felé**, nézzünk már komolyabban e mondat mögé:

hídként felhasználni e megroppant gerincű magyarságot Európa és anyaországunk felé, közvetíteni megalázottan és gyalázottan nap mint nap, szabad határlépesi lehetőséget kikönyörögni, hogy aztán vízmentesen, szabadon kényük-kedvük szerint átgázoljanak a falfirkálók, magyarverők, temetőgyalázók, fajgyűlölők és mosdatlan kezű csempészek, banditalelkű ügyeskedők, csepűragók, machók és drogosok, közkegyelmet élvező gyilkosok – **malo morgen**. Magyaritva: **egy frászt!**

Különben is hogyan akar egy ország terhelni egy olyan hidat, melynek nem három, egy pillére sincs?

Nem szívesen listázok, stílusomtól ez olyan távol áll, mint Makó Jeruzsálemtől. Mégis, a rend és kölcsönös méltányosság kedvéért, mielőtt kifeszítenének engem, téged, minket, mint egy széles átgázolható utat Európa felé, hadd kérdezzek rá egyes fájdalmaink sorsára, amelyekről évtizedes a csönd:

- Meddig marad anyanyelvünk használhatósága kivételes esemény hivatalainkban, közintézetekben?

- A kisebbséget óvó törvények meddig lesznek üres szlogenek, külföldnek mutogatható délibábképek, színfalak, miközben felülről szabják a gatyánkat, mint a nélkül.

- Nem múlik el nap nacionalista sérelmek nélkül, amelyeket gyerekeinken, iskoláinkon ejtenek. Meddig?

- Meddig marad tanítóképzőnk természetellenes közegbe deportálva?

- A hatalom mikor és hogyan bizonyítja be, hogy tud velünk racionálisan egyezkedni és véleményt cserélni...

A TELJES LISTA, REMÉNYEINK SZERINT, Kassa és Ágoston úrnál megtalálható.

És újra és újra (Havonta? Igen, akár havonta!*) be fogják nyújtani a lelkes hídatató illetékeseknek.

4. A Híd

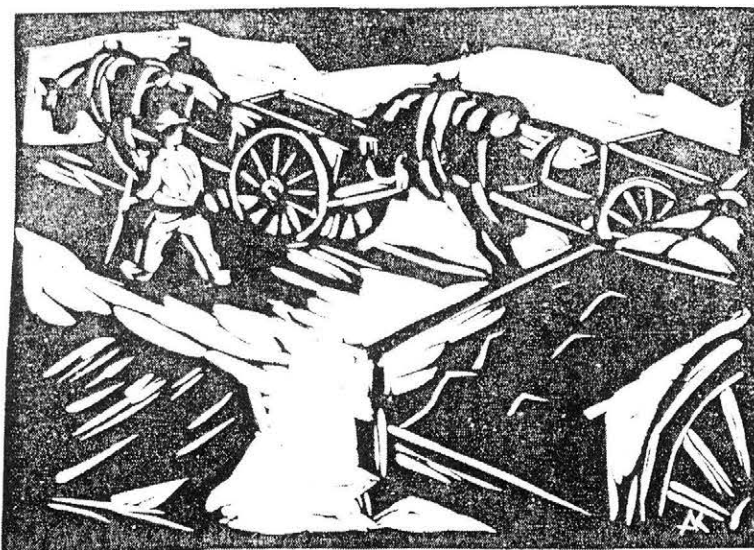
Hidakról esvén szó, nem hagyható ki az a jelenség, ami az utóbbi időben a Híddal, irodalmi folyóiratunkkal történik. Nem törekszem teljességre, hiszen egy egész év termését, kellő szakértelemmel, Vajda Gábor már analizálta (a Hét Nap pedig közölte!), csupán egy relatív új (?) jelenségre hívnám fel a figyelmet:

A HÍD 2004-ben megjelent tíz száma közül csak a május-júniusiban nem található szerb szerző műve vagy megfelelő ismertetés. (Ez a Bori Imre-émlékszám) Bori Imre: "Még Illyés Gyulától sem!" című Ily-

lyés-ellenes írásának ismeretében felfoghatatlan, hogy az Illyés Gyula emlékét méltóan megőrizni hivatott Illyés Közalapítvány miért támogatja a HÍD Bori Imre-émlékszámát. A HÍD 2005-ben megjelent számainak mindegyikében jelen vannak a szerb írók műveiről szóló kimerítő ismertetések és műveikből való fordítások. Azt is mondhatnánk, hogy a HÍD számára Szerbia jelent a nagyvilágot, mert a szerb fordításokon kívül más nyelvről való fordítás a folyóiratban nem található.

A HÍD a 2005. márciusi számában megtalálható Petri György magyarországi költő magyarul írt versének szerb fordítása. Mi az értelme ennek? Ismét felmerül a magyar állam pénzén való elszorbesítés kérdése, és az is, hogy ez a fordítás talán nem volt elég jó ahhoz, hogy egy szerb irodalmi lapban megjelenjen? Az Illyés Közalapítvány fizet azért, hogy Petri György versét a szerbek is olvashassák. (Egy magyar folyóiratban?!) Persze lehet, hogy bennem van a hiba, ez a dolog így örökké jó és sikeres lesz egy *darabig*. Mégis, Gerold úr engedelmével vagy sem, én erről leszálok, nem szeretek olyan Hídon járni, amely a semmibe vezet.

* Vajda Gábortól csent ötlet

A Délvidék (Vajdaság) népességének alakulástörténete

(1910–1991)
I. rész

Földrajzi fekvése

Az a terület, amelyet a Vajdaságnak (szerbül Vojvodina) neveznek, 920 évig a Magyar Királyság déli részéhez tartozott (Délvidék); Baranya, Bács-Bodrog, Szerémség, Torontál, Temes és Krassó vármegyék részei alkották. A mai Délvidék (a Vajdaság) Szerbia északi részén helyezkedik el, azon a részen, melyet a Duna, a Száva, Magyarország és Románia határol. Az I. világháború után, nagyhatalmi döntéssel 1920-tól a Vajdaság mai területe a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került, amikor pedig 1929-ben kikiáltották a Jugoszláv Királyságot, annak keretén belül a Dunai Bánság része lett. A Dunai Bánsághoz tartozott akkor még Baranya, Nyugat-Szerémség és Kelet-Szlavónia is. A II. világháború alatt Baranya és Bácska visszakerült Magyarországhoz, Szerémség a Független Horvát Állam része lett, Bánát (a Bánság), Szerbia részeként, német közigazgatás alá került.

A II. világháború után a szocialista Jugoszlávia szövetségi állammá alakult. A tagköztársaságok között közigazgatási határt húztak, s az akkori döntés alapján Baranya és Nyugat-Szerémség Horvátország határai közé került. Bácska, Bánát, Kelet-Szerémség Szerbiában maradt.

Amikor 1992-ben a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) szétesett, a tagköztársaságok közötti közigazgatási határ államhatár lett. A Vajdaság megmaradt Szerbia részeként. Az 1990-es szerbiai alkotmány megvonta a Vajdaság 1974-es alkotmányában rögzített államisági (alkotmányozási, törvényhozási és közigazgatási) jogait, s alapjában véve földrajzi fogalomná változtatta.

Területe 21 680 négyzetkilométer, ebből Bácska 8956, Bánát 8886, Szerémség 3838 négyzetkilométer. A Vajdaság Szerbia legtermékenyebb része, és sűrű szárazföldi, vasúti és vízi úthálózattal kapcsolódik Európához. Szerbia legnagyobb hajózható vízi útja, a Duna a Vajdaságon folyik keresztül. A Tiszával és a Duna–Tisza–Duna-csatornával egységes vízi közlekedési rendszert alkot. A Vajdaságban élt az egykori

JSZSZK népességének 8,6 százaléka, 1991-ben pedig a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) népességének 19, Szerbia népességének pedig 20 százaléka. A Vajdaság adta a JSZSZK szántóföldjeinek 22 százalékát. A kedvező időjárási adottságokkal együtt Európa legjobb termőföldje itt van. A JSZSZK kenyérgabonaszükségletének 32 százalékát fedezte, a terményfelesleg 48 százaléka innen került ki. Hasonlóképpen innen származott a JSZSZK kukorica-termelésének a 32 százaléka, illetve a terményfelesleg 63 százaléka. Még nagyobbak a mutatók a cukorrépa-termelésben (66%), a napraforgó- (74%), a szójatermelésben pedig 73 százalék. A Vajdaság adta a JSZSZK hízott marhaállományának 14 százalékát, de a hízott sertésállományának 40 százalékát is. A mezőgazdasági termelékenység egészen 1990-ig állandóan növekedett.

A Vajdaság nyújtotta a JSZSZK élelmiszer-termelésének 26 százalékát, Szerbián belül pedig az 58 százalékát. Vajdaság iparát 1918 után többször is leszerelték, és áttelepítették az ország más részeibe, részese a társadalmi termékben azonban még így is megközelítette az 50 százalékot. Fejlett az élelmiszer- és a feldolgozóipar. Szerbia kőolaj- és földgáztermelésének 100 százalékát, a kőolajszármazékok előállításának 86 százalékát, a hajógyártás 60,5 százalékát, az élelmiszeripar 58 százalékát adja.

Ennek ellenére a Vajdaságban a népesség természetes szaporodása csökkenőben van. Mint majd a későbbiekben látni fogjuk, a csökkenés elsősorban a nemzeti kisebbségek népességében tapasztalható. A településeknek csaknem 70 százalékában 1991-ben csökkent a népesség. A természetes szaporodás arányszáma negatív volt, vagyis -1,6. Különösen Bácska és a Bánság északi részében csökkent a népesség.

Bácskának 1910-ben 683 000 lakosa volt, 1991-ben pedig 1 006 000. A növekedés 47,3 százalékot tett ki. A Bánságban 1910-ben 553 000 lélek élt, 1991-ben pedig 648 000 fő, vagyis 17,2 százalékkal több. Szerémségben 1910-ben 290 000 fő élt, 1991-ben pe-

dig 358 000, a növekedés 23,4 százalék. Az elmúlt fél évszázadban a mezőgazdasági népesség rohamosan csökkent, a faluról városba való áramlás következtében. Az elmúlt fél évszázadban beállt változások a népesség korösszetételében nagyon rossz demográfiai előjelűek: a népesség rohamos elöregedésére utalnak.

A népesség etnodemográfiai kialakulása

A Vajdaság népességének összetétele még mindig soknemzetiségű. Ez a jellege a török hódoltság ideje alatt és után alakult ki a Magyar Királyságban. A török hódoltság és megszállás elleni ütközetek elnéptelesítették a térséget. A török kiűzése után, vagyis az utolsó 300 év alatt a Balkán-félszigetről menekülve a török elől, gyorsabban özönlött be a soknyelvű népesség, mint amennyire a magyar lakosság visszatérhetett elhagyott településeire. A Habsburg Birodalom a tervszerű betelepítések során különösen a német és a szerb lakosság betelepítését favorizálta a Magyar Királyság területére. Az első világháború utáni időszak még tágabb teret nyújtott szinte minden balkáni nép betelepülése előtt. Elsősorban a harcos és hegyi lakosok sokasága települt be 1918 után. Vajdaság 1944–1945-ben az elhurcolások következtében először elvesztette a jelentős számú zsidó népességét, majd 1944–1948 között megtörtént a német népesség részbeni kiirtása, részbeni elűldözése. A Vajdaságban 1918–1999 között több hullámban is nagyméretű, államilag jól megszervezett és pénzelt szerb betelepítés folyt. Ennek következtében ma már többségben van a szerb népesség. A Vajdaság népességét alkotó ún. történelmi magyar népesség száma, elűldözése következtében, 1990–1999 között jelentősen csökkent.

A nemzetiség fogalma a jugoszláv statisztikában és egyéb módszertani tudnivalók

A kiadványban közölt adatok és táblázatok elsősorban a jugoszláv népszámlálásokból származnak. A népszámlálások alkalmával, de más demográfiai és vitális statisztikai kutatásokban is, meghatározást nyert a nemzetiségi statisztikai fogalma.

Az 1880–1910 között folytatott magyar népszámlálások az anyanyelvet, illetve az érintkezési nyelvet vették figyelembe: ezeket kérdezték és dolgozták föl. Az első jugoszláv népszámlálás, amelyet a

Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 1921-ben tartott, az anyanyelvnek a következő meghatározást adta: „Anyanyelvként csak egy nyelvet lehet megnevezni és kimutatni. A kisgyerekek és némák helyett a szülei vagy legközelebbi rokonaik nyelvét kell beírni. Ennél, de más nyelv megnevezésénél is csak élő nyelv megjelölése lehetséges, s ezért olyan nyelvek, mint a latin vagy a héber, nem vehetők figyelembe. Tilos a számlálóbiztosok részéről a ráhatás vagy rábeszélés”. Az 1921-es népszámlálás alkalmával a macedón anyanyelvet a népszámlálási utasítás nem fogadta el. A vallási felekezethez tartozás kérdésére az adható és lehetséges feleleteket fel is sorolták, a választ csak alá kellett húzni. Az anyanyelv és vallásfelekezeti hovatartozásra vonatkozó népszámlálási eredmények megjelentetésére csak 12 évvel később, 1932-ben került sor. Az anyanyelv a következő nemzetiségeket jelentette: szerb vagy horvát (a montenegróit, macedónt vagy bosnyákokat nem ismerték el), szlovén, cseh és szlovák együtt, ruszin (rutén vagy kisorosz) lengyel, orosz, magyar, német, arnauta, török, román (cincár), olasz, francia, angol, egyéb és ismeretlen. A vallási felekezetre vonatkozó kérdésre a következő feleletek voltak adhatók: pravoszláv, római katolikus, muzulmán, izraelita, görög katolikus, evangélikus, egyéb, vallási felekezeten kívüli és ismeretlen. Akkor, 1921-ben e két jelleget a népszámlálási feldolgozásban nem állították viszonyba, s ezért a szlovénok kivételével a délszláv nemzetiségűek (szerbek, horvátok és mások) számának nemzetiségi szerinti megállapítása lehetetlen. A területi megközelítés sem járt eredménnyel a nemzetiség megállapításában, mert a Vajdaságban szinte minden település többnemzetiségű volt.

A következő népszámlálást 1931. március 31-én tartották. Ebben a népszámlálásban már az anyanyelven és a vallási hovatartozáson kívül szerepel a nemzetiségi hovatartozás is. A nemzetiségi hovatartozásra és anyanyelvre vonatkozó utasítást együtt adták meg, s így hangzik: „A 11-es és 12-es kérdésre a nemzetiségi hovatartozást kell bejegyezni, amelyhez az illető személy tartozik (délszláv vagy más), ha pedig a nemzetiség nem délszláv, pontosan kell megjelölni, melyikhez sorolható a kérdezett, mint például: a némethez, magyarhoz, törökhöz stb. Minden személy kinyilváníthatja, milyen nemzetiségű, mi az anyanyelve, és a népszámlálás szervei nem végezhetnek rá semmilyen nyomást e tekintetben. Azok helyett a gyerekek helyett, akik még nem beszélnek és a süketnémák helyett a szülei nemzetiségét kell bejegyezni”.

A megőrzött statisztikai táblázatok alapján az Állami Statisztikai Hivatal belső használatra egy kiadványt jelentetett meg. A háború előtti népesség vallásfelekezeti és anyanyelvi hovatartozása az 1931. március 31-i népszámlálásban (Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31 marta 1931 godine, serija II, sveska 3 iz 1945 godine) címmel. E kiadványban a pravoszláv, római katolikus, evangélikus, iszlám és egyéb vallási felekezetek szerepelnek. Az anyanyelvnél a szerbet, horvátot, szlovént és macedónt egy csoportba vették, és együtt dolgozták fel. Utánuk következtek a más szláv nyelvűek, majd a magyar, német, arnauta és egyéb.

Az 1931-es népszámlálás adatai egészen 1986-ig nem voltak hozzáférhetők. Akkor egy részletesebb feldolgozást készítettek a Szerbiai Statisztikai Intézetben: [1]. Kr[atić: Jugoszlávia népessége vallási felekezeti és anyanyelvi hovatartozás szerint az 1921-es népszámlálásban (Stanovništvo Jugoslavije 1921 godine po veroispovesti i maternjem jeziku, Radni dokument br. 32, Republički zavod za statistiku SR Srbije, Beograd, 1986), belső használatra.

E szerint a besorolás szerint a Vajdaság mai területére átszámítva a Vajdasági Tartományi Statisztikai Hivatal becslésében kimutatták, hogy 1921-ben 663 286 fő volt szerb, horvát, montenegrói és macedón (valamennyit együtt mutatták ki) 8013 fő szlovén, cseh és szlovák 59 540 fő, ruszin (rutén és kisorosz) 13 644 fő, magyar 371 006 fő, német 335 902 fő, román 67 675 fő. Más statisztikai kimutatások eltérése ettől a kimutatástól jelentéktelen, amelyet a Vajdasági Tartományi Statisztikai Hivatal tett közzé Vajdaság népessége az 1971-es népszámlálás idején címmel (Popis stanovništva Vojvodine 1971 godine, Pokrajinski zavod za statistiku, Statistički bilten br. 16, Novi Sad, 1972, 12. oldal).

Az 1931-es feldolgozás, mint azt már említettük, megszorításokat tartalmazott az 1921-es népszámláláshoz képest. Az ilyen, valamennyi délszlávot egybezámláló feldolgozás szerint a mai Vajdaság területére a következő lélekszámot állapította meg 1971-ben a Vajdasági Tartományi Statisztikai Hivatal: szerb, horvát, montenegrói, szlovén és macedón (valamennyi együtt) 770 518 fő, egyéb szláv 95 485 fő, magyar 377 038 fő, német 335 879 fő. Ez a feldolgozás lehetetlenné tette a szlovénok számának megállapítását, ezenkívül a szlovákokét, a ruszinokét, sőt a románokét is.

A második világháború utáni népszámlálások módszertanában jelentéktelen különbségek vannak a

nemzetiségi hovatartozás, az anyanyelv és a vallási hovatartozás bejegyzése és feldolgozása tekintetében.

A II. világháború utáni összes népszámlálásban, melyet a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban, Szerbia tagköztársaságában, illetve a Vajdaság Autonóm Tartományban azonos módszertan alapján végeztek, a nemzetiségi hovatartozás mércéjeként egységesen a személy szubjektív kijelentését fogadták el, s úgy csoportosították, hogy minél részletesebb legyen. A nemzetiségi hovatartozás meghatározása a személy szabad akaratából történt, és csak a kijelentéstől függött. Semmilyen más ún. objektív tényezőt (származás) vagy okmányt ennek bizonyítására a számlálóbiztosok nem követeltek. Mint ismeretes, ma már a nemzetközi statisztikai szervezetek is ilyen vagy ehhez hasonló módszertant ajánlanak, még akkor is, ha az nem minden esetben fedi a valóságot. Hiszen egy és ugyanazon személy nagyon sok esetben a soronkövetkező népszámlálások alkalmával egymástól teljesen eltérő feleletet ad nemzetiségéről. Ugyanez a jelenség tapasztalható az etnikailag vegyes házasságokban is, ahol az anyák és gyermekeik igen gyakran változtatnak nemzetiségükön két népszámlálás között, vagy több elmúltával.

Az 1948-as, 1953-as, 1961-es, 1971-es, 1981-es és az 1991-es népszámlálás módszertana véglegesítésénél a számlálóbiztos a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó kérdést és feleletet tehát úgy jegyezte be, ahogy azt a polgár kívánta; a polgár a bejegyzést ellenőrizhette. Az 1948-as, 1953-as és 1961-es népszámlálások módszertana szerint a tíz évnél fiatalabb gyermekek nemzetiségi hovatartozását a szülő vagy a gyám határozta meg. Az 1971-es, 1981-es és 1991-es népszámlálások esetében ez annyiban módosult, hogy a 15 évnél fiatalabb gyermekek nemzetiségi hovatartozását a szülők vagy a gyám határozta meg.

Az 1948-as népszámlálástól kezdve a módszertan lehetővé tette azt is, hogy aki nem akart, ne nyilatkozzon nemzetiségi vagy etnikai hovatartozásáról. A személynek ezt a jogát még bővítette és szavatolta is az 1965-ben meghozott szövetségi alkotmány 41. szakasza, majd később az 1974-ben elfogadott szövetségi, köztársasági és tartományi alkotmány is (a szövetségi alkotmány 171. szakasza). A népszámlálás módszertana lehetővé tette, hogy a polgárok az 1971-es népszámlálástól kezdve a jugoszláv állampolgárságot mint jugoszláv nemzetiségű hovatartozást jelöljék meg, vagy területi hovatartozást is bejegyezthettek. (Politikai értelemben ez abszurdum, mert jugoszláv nemzeti-

ség nem létezett sem korábban, sem a népszámlálás idején).

A feldolgozási klasszifikációk is figyelembe vették a nemzetiségi hovatartozás szubjektív kritériumát, és a legrészletesebb feldolgozást nyújtották (a népesség 1 százaléka alatt is). A feldolgozásban, mint a táblázatokban is látható, a válaszokat két csoportba osztották: „nemzetiségi hovatartozásáról nyilatkozott” és „nemzetiségi hovatartozásáról nem nyilatkozott”. A nemzetiségi hovatartozásáról nyilatkozók csoportjában, ábécé sorrendben előbb a délszláv nemzetiségekhez tartozókat mutatták ki, aztán a nem délszláv hovatartozásúakat, s végül azokat, akik nemzetiségi hovatartozásukról nem nyilatkoztak. A feldolgozás módszere 1971–1991-ig jelentéktelen mértékben bővült. Az 1971-es népszámlálás adatait 57 népességre vonatkozó kereszttáblázatban dolgozták fel, de ezek közül csak tízben szerepelt a nemzetiségi hovatartozás mint egyik jellegzetesség; a következő népszámlálások feldolgozásában valamivel többen. A nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó adatot minden esetben a legrészletesebb lebontásban, vagyis települések szerint is feldolgozták, és így jelentették meg. A nemzetiségre vonatkozó többi azonosító adat (nem, anyanyelv, kor, foglalkozás, aktív kereső, költözködés, tartózkodási hely, családi állapot, gyermekszám, iskolázottság) keresztezése már általában csak tartományi szinten nyert feldolgozást, illetve kivételes esetekben községi (opština) szinten. Az 1948-as népszámlálásban összegyűjtött statisztikai anyagot revízió alá vetették, ha a személy nem adott nemzetiségi hovatartozásáról egyértelmű választ. Megkísérelték ugyanis utólag megállapítani a vallási vagy területi hovatartozása alapján a nemzetiség szerinti hovatartozását is. Ez lehetővé tette például, hogy a bunyevácokat mint horvátokat dolgozzák fel, a boszniaiakat pedig, névelemzés alapján, a horvátok vagy a szerbek kategóriájába sorolták; a šumadijait a szerbek közé, a dalmátokat a horvátok közé. Ha valaki két nemzetiségi hovatartozást jelölt meg, feldolgozáskor mindig az elsőt vették tekintetbe.

Az 1948-as népszámlálásban a „jugoszláv” kategória még csak a délszláv származásúakra vonatkozott. Az 1953-as népszámlálásban már valamennyi személynél, aki nem jelölte meg nemzetiségi hovatartozását, kérdés során meg kellett állapítani, hogy délszláv származású valaki vagy sem. Ha a névelemzés vagy más ismertetőjel délszláv származásra utalt, „határozatlan jugoszláv”-ként jegyezték be. Ha nem volt délszláv eredetű, „határozatlan nemzetiségű”-ként

került az összeíróívbe. Ha valaki együtt adta nemzeti- és vallási felekezet szerinti hovatartozását (mint pl. muzulmán-szerb, muzulmán-horvát, zsidó), a nemzetiségi hovatartozás volt a mérvadó. Két megjelölt nemzetiségi hovatartozás esetében az elsőt vették tekintetbe.

Az 1961-es népszámlálásban a számlálóbiztos köteles volt figyelmeztetni a polgárt, hogy ha azt mondja: „jugoszláv vagyok” – jugoszláv nemzetiségüként kerül statisztikai feldolgozásba. A hercegovinait, dalmátot, bunyevácot és más terület szerinti hovatartozásúakat is a határozatlan nemzetiségű jugoszlávok csoportjába sorolták. Ez különösen nagy ingadozást okozott a horvátok számának megállapításában az egyik népszámlálástól a másikig. Aki tartományi hovatartozást jelölt meg magáról („vajdasági vagyok”), a határozatlan nemzetiségi hovatartozásúak közé került.

Az 1971-es, 1981-es és 1991-es népszámlálások idején már a számlálóbiztos nem segíthetett a polgár nemzetiség szerinti hovatartozásának megjelölésében. Azt, aki jugoszlávként jelölte meg nemzetiségi hovatartozását, jugoszlávként is jegyezték be az összeíróívbe.

Az 1948-as népszámlálásra vonatkozó utasításában nem szerepel a jugoszláv mint lehetséges felelet, és ezért a feldolgozásban sem jelenik meg. Az 1953-as népszámlálási utasításban azoknak a délszlávoknak az adatait, akik nemzetiségi hovatartozásukban „határozatlanok” voltak és a számlálóbiztos is úgy jegyezte be őket, a „határozatlan jugoszláv” csoportban dolgozták fel. A népszámlálási anyag revíziójában minden jugoszlávot vagy muzulmánt és azokat, akik nemzetiségi hovatartozásuk helyett terület szerinti hovatartozást vallottak magukról, „határozatlan jugoszláv”-ként dolgozták fel. Vajdaságban az akkori népszámlálás szerint 10 537 határozatlan jugoszláv volt, azaz a lakosság 0,6 százaléka.

Az 1961-es népszámlálás módszertani utasításában már ügyeltek, hogy az etnikai muzulmán hovatartozását külön kezeljék, a határozatlan jugoszlávok közé pedig azok kerültek, akik egyéb délszláv eredetűek, vagy akik jugoszlávnak vallották magukat, vagy területi hovatartozást adtak magukról. Vajdaságban 3174 határozatlan jugoszláv volt, aki jugoszlávnak is vallotta magát (a lakosság 0,2 százaléka).

Az 1971-es népszámlálástól az 1991-es népszámlálásig a feldolgozás eredményeiben különválnak azok, akik a nemzetiségi hovatartozásukról nem nyilat-

koztak, jugoszlávnak vagy területi hovatarozásúnak vallották magukat.

Az 1971-es népszámlálás szerint a Vajdaságban már 46 928 különféle anyanyelvű polgár vallotta magát "jugoszlávnak" – az összes népesség 2,4 százaléka. Az 1991-es népszámlálás a Vajdaságban már mindenféle anyanyelvű polgárból összetevődő „jugoszlávról” ad információt. Ők mint új nemzetiségűek jelennek meg a szerbek és a montenegróiak mellett mind Szerbiában, mind a Vajdaságban. Számukat az 1991-es népszámlálás 168 859 főben állapította meg, s ők adták a Vajdaság összes népességének a 8,6 százalékát.

A muzulmánok a II. világháború utáni minden népszámlálásban a határozatlan délszláv eredetű összeirtakból adódhattak. A muzulmán megjelölés ebből kifolyólag etnikai, nem pedig vallási hovatarozást jelöl. Azoknak az adatait, akik nem voltak délszláv hovatarozásúak, de szintén muzulmán hovatarozásúnak vallották magukat, török, albán, roma vagy más nemzetiségűként jegyezték be és dolgozták fel. Az 1948-as népszámlálás a muzulmán szerbet vagy horvátot szerbként vagy horvátként mutatta ki, de ha a személy ragaszkodott határozatlan muzulmán voltához, úgy a feldolgozásban is meghagyták határozatlan muzulmánként. Mint ahogy azt már említettük, az 1953-ban lebonyolított népszámlálás igyekezett megállapítani a muzulmánok délszláv eredetét. Ha ez sikerült, határozatlan jugoszlávként jegyezték be és dolgozták fel. Ha nem sikerült, határozatlan nemzetiségi hovatarozáshoz írták és dolgozták fel. Emiatt nem is lehet tudni, hogy az 1953-as népszámlálás szerint valóban mennyi is volt a muzulmán. Az 1961-es népszámlálás idején a számlálóbiztos elfogadta a muzulmánt, ezért ekkor már megállapítható a számuk, és mint etnikai muzulmánok kerültek feldolgozásra. Az 1971-es, 1981-es és 1991-es népszámlálásokban végleg elfogadást és létjogosultságot nyert az új muzulmán nemzetiségi hovatarozás mind a bejegyzésben, mind pedig a feldolgozásban. A Vajdaságban, 1948-ban 1050 határozatlan muzulmán élt, 1953-ban 10 537 határozatlan jugoszláv és más eredetű muzulmán volt. Az 1961-es népszámlálás szerint számuk ismét csökkent; 1630 etnikai muzulmánt állapítottak meg; 1971-ben 3491 muzulmán nemzetiségű volt. Számuk 1981-ben 4930-ra, 1991-ben pedig 6079-re nőtt a Vajdaságban.

A népszámlálás eredményeinek feldolgozásában a magyarok, szlovákok, románok és ruszinok azok a történelmi nemzetiségek, amelyeket az alkotmány szerint külön jogok is megillettek, ezért a népszámlálás

feldolgozásaiban általában külön is szerepelnek. Ennek ellenére a ruszinokról az 1961-es népszámlálásban nincs semmilyen adat. Ezenkívül a ruszinokat egészen 1971-ig az ukránokkal együtt mutatták ki, s csak ezután tértek át a ruszinok és ukránok szétválasztására a feldolgozásban. Ugyanez történt a szlovákokkal is, akiket 1971-ig számos feldolgozás a csehekkel együtt mutatott ki – ezt a tényt szem előtt kell tartani.

Az 1991-es népszámlálás feldolgozása abban különbözik a korábbiaktól, hogy a horvátok számába többé nem számították bele a bunyevácokat és sokácokat, hanem külön mutatták ki őket. A jugoszlávokat a nemzetiségükről nyilatkoztak között mutatták ki, mint ha Szerbia új nemzetiségi hovatarozású polgáraitól lenne szó.

Figyelembe kell venni a következőket is: 1971-től kezdve Jugoszlávia, Szerbia és Vajdaság kétféle népességet mutat ki. Az összes nyilvántartott és állandóan az országban tartózkodó népességet megkülönbözteti a népszámlálás. Az összes népességbe beletartoznak az ország határán kívül élő és dolgozó, csupán a polgárok kijelentései alapján összeirt vendégmunkások, családtagjaik, illetve egész családok. Természetes, hogy ez az adat rendkívül vitatható értékű. A Vajdaságból például 1971-ben 60 545 fő (az akkori Jugoszláviából 671 908 fő) dolgozott külföldön, akikhez hozzá kell adni a velük élő családtagokat is. Ugyanakkor a külföldi összeirtások ezt a számot hovatarovább nagyobbobnak mutatják ki (mintegy 1,5 millió vendégmunkásról és családtagjaikról adnak hírt). A következő népszámlálások megfelelnek ezeket az adatokat is, holott azt sem mutatják ki megfelelő mértékben, hogy mekkora az időközben hazatértek száma.

Az 1991-es népszámlálás lebonyolításakor az állami és a statisztikai szervek a Vajdaságban számos nemzetközi statisztikai ajánlást durván megszegtek, vagy egyszerűen figyelmen kívül hagytak. Az összeirtó-íveket, az utasítást, a módszertani anyagokat, a népszámlálás népszerűsítésére vonatkozó anyagokat stb. nem nyomtatták ki a nemzetiségek nyelvén. E helyett csak a számlálóbiztos kapott egy példányban nemzetiségi nyelvre lefordított kérdőívet. A számlálóbiztosok között sok volt a magát jugoszlávnak valló. A vegyes lakosságú és a nemzetiségek által lakott településekre is főként szerb számlálóbiztosokat neveztek ki. Nagyon kevés volt köztük a nemzeti kisebbségi. A társadalmi önvédelmi és honvédelmi bizottságok szinte mindenütt durván beleavatkoztak a népszámlálás lebonyolításába; sok helyen éppen ezek szervezték meg a felkészítést.

tő tanfolyamokat a számlálóbiztosok számára. A felkészítés során igyekeztek kifejezésre juttatni azt a nézetet, hogy a nemzetiségi hovatartozás nem is olyan fontos. Ennek következtében a magukat jugoszlávnak vallók hihetetlenül magas számát az 1981-es szinten sikerült megőrizni.

Az 1991-es népszámlálást a kosovói albánok teljes egészében, a szerbiai albánok pedig részben bojkottálták. Ennek következtében a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, illetve Szerbia népességének pontos kimutatása lehetetlen volt. A kiadványokban szerepel Szerbia összes népessége, de ez nem tartalmazza az albán népesség számát. Ezenkívül kimutatják Szerbia becsült népességének a számát, ami viszont már felöleli a becsült albán népesség számát is.

Nagyon fontos tudnivaló az is, hogy az 1974-es jugoszláv, szerbiai és tartományi alkotmányok, illetve elfogadott statisztikai programok (amelyek törvényerejűek voltak) engedélyezték, hogy ezeken a szinteken végleges statisztikai adatokat közöljenek. Ennek következtében, igaz, nem jelentős, hanem általában 0,1 százalék alatti különbségek keletkeztek azok között a végső eredmények között, amelyeket Szerbia vagy a két tartománya mutatott ki.

Általános áttekintés Szerbia és a Vajdaság népességének alakulásáról nemzetiségi hovatartozás szerint a XX. században

1918 előtt Szerbia határai még nem a jelenlegi határok voltak, s nagysága csak a mai Közép-Szerbia területére korlátozódott. A Vajdaság és Kosovo-Metohija tartomány csak a II. világháború után került a tagköztársaságba, de ekkor is korlátozott belgrádszerbiai joghatósággal. Emiatt Szerbia 1918 előtti állapotáról nem lehet általános áttekintést adni. A Szerbia területén bekövetkezett nemzetiségi változásokról nincs elég statisztikai információ (az akkori Szerbiában túlnyomórészt pravoszláv felekezetű népesség élt, de közel sem volt egynemzetiségű).

Annál több adattal rendelkezünk a Vajdaság területén történt etnikai változásokról. Ezek láthatók a következő statisztikai áttekintésből. (1. táblázat)

1. táblázat
Vajdaság népességének növekedése 1869-től 1991-ig

Népszámlálás éve	Népességszám	Különbség abszolút számban	Láncolt index	Évi átlag %-ban
1869	1.152 468	-		
1880	1.179 230	26.762	102.3	0.21
1890	1.332 635	153.405	113.0	1.30
1900	1.429 271	96.636	107.3	0.73
1910	1.505 755	76.484	105.4	0.54
1921	1.535 794	30.039	102.0	0.20
1931	1.624 158	88.364	105.8	0.58
1948	1.640 757	16.599	101.0	0.06
1953	1.699 545	58.788	103.6	0.72
1961	1.854 965	155.42	109.1	1.14
1971	1.952 533	97.568	105.3	0.53
1981	2.034 772	82.239	104.2	0.42
1991	2.013 889	-20.883	99.0	-0.10

Forrás: Hivatalos népszámlálások alapján a szerző.

Az elmúlt 112 év alatt a Vajdaság népessége a legnagyobb abszolút növekedést 1953–1961 között mutatta. (Voltaképpen a Vajdaságban a legintenzívebb növekedés 1945–1948 között volt, amit azonban elfed a németek ellen elkövetett genocídium és a szerbek betelepítése). Ruža Petrović szerint a növekedés 1953–1961 között 61,8 százalékban a természetes szaporodásnak és 38,2 százalékban az újabb bevándorlásoknak volt az eredménye (tehát 1948 után is). A népesség legnagyobb relatív növekedése azonban 1880–1890 között következett be, amikor is a népesség évi 1,3 százalékkal nőtt. Először csökkent a népesség száma 1981–1991 között az előregedés és a kivándorlás következtében.

A Vajdaság népessége a következőképpen oszlott meg történelmi tájegységei között 1910-ben és 1991-ben. (2. táblázat)

2. táblázat
A népesség számának alakulása a Vajdaság tájegységei szerint 1910–1991 között

	1910	1991	Változás
Bácska	683,000	1,006,000	47.3%
Bánát	553,000	648,000	17.2%
Szerémség	290,000	358,000	23.4%

Forrás: Hivatalos népszámlálási adatok alapján a szerző.

Mint látható, a sürgősségi politikai céloknak megfelelően („a szerb többség biztosítása minden tele-

pülésen") Bácska népessége növekedett a legintenzívebben.

A Vajdaságban bekövetkezett nemzetiségi változásokat a XX. század folyamán szemlélteti abszolút és relatív számokban a következő táblázat:

3. táblázat

román	5.0	4.4	3.6	3.3	3.1	2.7	2.3	1.9
orosz	...	...	0.3	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1
ruszin	0.9	0.9	1.3	1.3	1.3	1.0	0.9	0.9
szlovák	3.8	3.9	4.3	4.3	4.0	3.7	3.4	3.2
török	...	...	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0
ukrán	...	...	...	...	...	0.3	0.2	0.2
vlah	...	...	...	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
egyéb	4.4	0.9	0.3	0.0	0.0	0.0	0.5	0.1
nem nyilatkozott	-	-	-	-	-	0.1	0.2	0.3
jugoszláv	-	-	-	-	0.2	2.4	8.2	8.8
területi megh.	-	-	-	-	-	0.3	0.1	0.1
ismeretlen	-	-	-	0.0	0.1	0.3	0.2	0.8

Forrás: A jugoszláv Szövetségi Statisztikai Intézet közleményeiben közzétett végleges népszámlálási adatok alapján a szerző.

Megjegyzés: A muzulmánokat 1948-ban mint "határozatlan muzulmánokat", 1953-ban mint "határozatlan jugoszlávokat", 1961-ban pedig mint "etnikai muzulmánokat" és 1971-től 1991-ig mint "muzulmán nemzetiségűeket" mutatták ki.

A szerb nemzetiségűek lélekszáma a Vajdaság mai területén 1910-ben 510 186 volt, vagyis az összes népesség 33,8 százalékát tették ki. Ezt a lélekszámot 1991-re a szerbek 1 143 723-ra növelték, s ezzel az arányukat az összes népességben 56,9 százalékra emelték.

A horvátok száma 34 089 fő volt 1910-ben, s ez a szám nem tekinthető teljesen reálisnak, még akkor sem, ha tudjuk, hogy a bunyevácok és a sokácok egy része közösségi érzéseiben már szinte teljesen asszimilálódott a magyarokhoz. Ugyanakkor az 1921-ben kimutatott 128 510 fő sem tekinthető reális, hanem statisztikailag fabrikált számnak. A horvátok száma 1961-ben érte el a maximumot, amikor is 146 341 főt tett ki. A számuk azóta állandóan csökken, és 1991-ben már csak 98 025 volt. Ekkor a Vajdaság összes népességének már csak 4,7 százalékát adták, ellentétben az 1921-ben kimutatott és szintén megbízhatatlan 8,4 százalékkal. A szlovénok száma az 1948-ban megállapított 7223 főről 2730 főre csökkent.

A németek száma 1910-ben 323 779 főt tett ki, s ők alkották a Vajdaság összes népességének 21,4 százalékát. A számuk 1991-ben elenyésző volt, mindössze 3873 fő.

A magyarok száma 1910-ben 424 555 fő volt, s ők alkották az összes népesség 28,3 százalékát. Számuk 1991-re 339 491 főre csökkent, s a népességnek már csak a 16,9 százalékát jelentették.

A szlovákok száma 1910-ben 56 689 fő volt, s számuk 1971-ig növekedett (72 795 fő), s csak újabban csökken. 1991-ben 63 545 szlovák nemzetiségű élt a

Vajdaságban. A románok száma megegyeződött: az 1910-ben megállapított 75 223 főről 1991-ben 38 809 főre esett. Arányuk a Vajdaság összes népességében is, ennek megfelelően, 5,0 százalékról 1,9 százalékra csökkent.

Látványos a montenegróiak megjelenése (számuk 1991-ben már 44 838), a muzulmánoké (1991-ben 5851), a macedónoké (1991-ben 17 472), de jobbra szerb anyanyelvűeknek tartották magukat. Még látványosabb a romák

számának gyors emelkedése: 1948-ban 7585 romát mutatott ki a népszámlálás, 1991-ben már 24 366-ot. Leglátványosabb azonban a „jugoszlávok” számának felduzzadása rövid harminc év alatt: 1971-ben a lakosság 2,4 százaléka, 1991-ben pedig már 8,8 százaléka vallottak magat jugoszláv nemzetiségűnek. Számuk 46 928 főről 174 295 főre emelkedett. Nyilvánvaló, hogy a jugoszlávok száma nem a természetes szaporodás, s nem is a bevándorlás következménye, hanem tisztán politikai célú képződmény.

Mivel a zsidókat az izraeli állam létrejöttéig nem írták össze nemzetiségük szerint, nem is szerepelnek a II. világháború előtti nemzetiségi statisztikákban. A zsidók száma 1991-ben 513 fő volt. Vallási felekezetük szerint azonban számuk a Vajdaságban 1921-ben 19 498 fő volt. Nagy zsidó közösség élt Szabadkán és Újvidéken, de a többi városban is. Jobbra szerb és magyar anyanyelvűként mutatta ki őket a népszámlálás. A németek genocídium, a zsidók pedig a holocaust áldozatai lettek szinte ugyanabban az időben. (4. táblázat)

Ez a táblázat dr. Vladimir Djurić, dr. Slobodan Čurčić és dr. Saša Kicošev: Vajdaság népességének etnikai összetétele (Etnički sastav stanovništva

4. táblázat
Vajdaság népessége nemzetiségi hovatartozása szerint 1910–1991.

Nemzetiségi hovatartozás		1910	1921	1953	1971	1991
szerb	Szám	510,186	526,134	865,538	1,089,132	1,151,353
	%	33.8	34.7	50.9	55.8	57.2
	Index	100.0	103.1	164.4	125.8	105.7
magyar	Szám	424,555	370,040	435,179	423,866	340,946
	%	28.1	24.4	25.6	21.7	16.9
	Index	100.0	87.2	117.6	97.4	80.4
német	Szám	323,779	333,272	-	7,243	-
	%	21.4	22.0	-	0.4	-
	Index	100.0	102.9	-	2.2	-
horvát	Szám	34,089	122,684	127,027	138,561	74,226
	%	2.3	8.1	7.5	7.1	3.7
	Index	100.0	360.0	103.5	109.1	53.6
szlovák	Szám	56,689	58,273	71,153	72,795	63,941
	%	3.8	3.8	4.2	3.7	3.2
	Index	100.0	102.8	122.1	102.3	87.8
román	Szám	75,223	65,197	57,218	52,987	38,832
	%	5.0	4.3	3.4	2.7	1.9
	Index	100.0	86.7	87.8	92.6	73.2
montenegrói	Szám	-	-	30,516	36,416	44,721
	%	-	-	1.8	1.9	2.2
	Index	-	-	100.0	119.3	122.0
ruszin	Szám	13,479	13,644	23,038	20,109	17,889
	%	0.9	0.9	1.4	1.0	0.9
	Index	100.0	101.2	168.9	87.3	89.0
macedón	Szám	-	-	11,622	16,527	16,641
	%	-	-	0.7	0.8	0.8
	Index	-	-	100.0	142.2	100.7
egyéb	Szám	72,804	25,182	78,254	94,897	263,970
	%	4.8	1.7	4.6	4.9	13.1
	Index	100.0	34.6	310.8	121.3	278.2
összesen	Szám	1,510,822	1,514,426	1,699,545	1,952,533	2,012,517
	%	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
	Index	100.0	100.2	112.2	114.9	103.1

Forrás: Hivatalos statisztikai közlemények alapján

Vojvodine) címet viseli, és megjelent könyv alakban is, Szerbia és Crna Gora népességének etnikai összetétele és a szerbek Jugoszláviában címmel (Etnički sastav stanovništva Srbije i Crne Gore i Srbi u Jugoslaviji, Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Edicija etnički prostor Srba, knjiga 1, Beograd, 1993). Ez a felmérés tekintetbe vette a Vajdaság területének határkiigazításait: 1948-ban Borča és Ovča településeket a pancsovai járásból Közép-Szerbiához csatolták; az 1953-ban végrehajtott határmódosítás a következő településeket csatolta Közép-Szerbiához: Batajnica, Bečmen, Boljevci, Dobanovci, Jakovo, Petrovčić, Progar, Surčin, Ugrinovci; ugyanakkor az addig Közép-Szerbiához tartozó Mačvanska Mitrovica, Nočaj,

Radenković, Ravnje és Salaš Nočajski a Vajdasághoz került; a bánati Molim falut széttelepítették.

Bácska népessége fejlődésének nemzetiségek szerinti áttekintése 1910–1991 között

Bácska a mai Vajdaság részét képezi. A valami kor Bács-Bodrog vármegyéből szakították ki, székhelye Zombor volt. Területe a mai Vajdaság területének 39,2 százaléka, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területének 8,5 százaléka. Bácska népessége dinamikusan nőtt ebben az évszázadban. Ez látható a következő táblázatban. (5. táblázat)

A táblázat mutatja, hogy a népesség 1921–1931 között és 1948–1953 között nőtt a legjobban. A népesség növekedésének bázisindexe 150,5 volt, a láncozott index értéke átlagosan pedig 104,2 az 1900–1991 kö-

5. táblázat
Bácska népességszámának változása (1900–1991)

A népszámlálás éve	Lakosságszám	Index (előző év=100%)
1900	669,483	100.0
1910	705,563	105.4
1921	735,117	104.2
1931	784,896	106.8
1941	789,705	100.6
1948	805,589	102.0
1953	859,843	106.7
1961	904,591	105.2
1971	960,001	106.1
1981	1,010,641	105.3
1991	1,007,319	99.7

Forrás: S. Kicošev: Bácska népszámlálásának és etnikai szerkezetének változásai a 20. században. Földrajzi Értesítő. XLV. Évf. 1996. 1–2. Füzet, Budapest, pp. 147.

zötti időszakban. Az 1910–1914 között a népesség ténylegesen 36 080 fővel gyarapodott. A becslések szerint azonban ebben az időszakban a természetes szaporodás 66 911 fő lehetett. Bácskának tehát mintegy 30 831 fős kivándorlási vesztesége volt. Bácskában a népességének természetes szaporodása 1910–1914 között 26 795 fő kellett volna, hogy legyen. Az újabb kivándorlás 5300 lélekre tehető a Vajdaság Tartományi Statisztikai Intézet 1957-ben közzétett becslése alapján. Ennek az intézetnek a becslése szerint 1914–1918 között a népesség természetes fogyása 21 983 főre tehető.

1918–1921 között a szerb bevándorlás következtében 30 000 fős gyarapodás állt be. Az 1921–1931 közti időszakban is folytatódott a nagyméretű bevándorlás (17 846 fő); a természetes szaporodás 31 933 főt tett ki. Nikola Gaćeša szerint 1936-ig Vajdaság népessége bevándorlás útján 29 465 fővel gyarapodott; 1931–1940 között a természetes szaporodás útján 33 775 fővel növekedett.

Vajdaságban a természetes szaporodás 1945 után folyamatosan csökkent. A népesség száma jobbra bevándorlásból pótolta a csökkenést. Az 1945–1953-as időszakban a természetes szaporodás

még 45 788 főt tett ki, a 1971–1991-es népszámlálások közti időszakban azonban már Bácskában nem jeleztek természetes szaporodást.

Bácska népességének nemzetiségi hovatartozása látható a következő táblázatban. (6. táblázat)

A táblázat szerint a szerbek 1953-ban az összes népesség 18,8 százalékát képezték, és százalékuk 1991-ben már 45,6 volt. A magyarok aránya az 1941-es 47,2 százalékról 1991-re 25,6 százalékra esett. Az 1981-es népszámlálás szerint a magyaroknak 53 településben abszolút többségük volt (a települések 32,3 százaléka), és ez alapján véve megmaradt 1991-re is.

Bácskában a németek száma ma már jelentéktelen (a népesség 0,2 százaléka), holott 1900-ban 24,7 százalék volt. A németek száma a becslések szerint 1945-ben 174 000 főt tehetett ki.

A horvátok száma 1921-ig növekedett a legnagyobb mértékben, de számuk már 1961-től kezdve csökkenőben van. A szlovákok száma is 1900–1961 között növekedett, a következő harminc év alatt azonban már csökkenő irányzatot mutatott. Ez mondható el a ruszinokról is.

Bácskában a jugoszlávok számát a népszámlálás 1981-ben 92 624 főben állapította meg. Ez a szám az összes népesség 9,2 százalékát adta, és 1991-ig még tovább növekedett, ha nem is jelentős mértékben.

Bánát népességének alakulása nemzetiségei szerint 1910–1991 között

A történelmi Magyarországból Jugoszláviának juttatott mai Bánát területén 17 községben (opština) 182 település van. Ebből 16 község a Vajdasághoz tartozik 176 településsel és 648 611 lakossal. Közép-Szerbiához 17 települést csatoltak 59 376 lakossal.

Bánát népessége a következőképpen alakult 1869–1991 között. (7. táblázat)

Bánát népessége 122 év alatt 50 százalékkal nőtt, vagyis 234 859 fővel. A XX. században észlelt növekedés 157 135 főt tesz ki (28,5 százalékot). Bánátban az évszázad kezdetén a születési arányszám meghaladta a 40 ezreléket is, de a kilencvenes évekre visszaesett 10–11 ezrelékre. Bánát kivándorlási térség volt a század elején, és az maradt a század végére is. Ez látható a következő táblázatban. (8. táblázat)

Ha az egész évszázadot vesszük alapul, Bánátban 1 231 850 születés és 997 289 halálozás történt, tehát a születések száma 234 561 fővel haladta meg a

6. táblázat
Bácska népességszámának és etnikai szerkezetének változása (1900–1991)

Népszámlálás éve	Össz-népesség	Szerbek	Magyarok	Németek	Horvátok	Szlovákok	Ruszinok	Egyéb
1900 ^a	669,483	138,587	269,965	166,023	799	29,943	10,055	56,233
	100.00	20.63	40.20	24.72	0.12	4.46	1.50	8.37
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
1910 ^b	705,563	144,241	300,263	161,760	1,206	30,052	107,554	59,999
	100.00	20.37	42.39	22.84	0.17	4.24	4.52	8.47
	105.39	104.08	111.22	97.43	150.94	100.36	106.95	106.7
1921	735,117	172842 ^c	260,998	173,796	73756 ^c	30993 ^d	11,039	11,693
	100.00	23.51	35.51	23.64	10.03	4.22	1.50	1.59
	104.19	119.83	86.92	107.44	6115.75	103.13	102.65	19.49
1931	784,896	203896 ^c	269,143	173,058	81916 ^c	32178 ^e	13056 ^e	11,649
	100.00	25.98	34.29	22.05	10.44	4.10	1.66	1.48
	106.77	117.97	103.12	99.58	111.06	103.82	118.27	99.62
1941	789,705	148,693	372,706	157,500	6,497	30,068	13,306	60,935
	100.00	18.83	47.20	19.94	0.82	3.81	1.68	1.48
	100.61	72.92	138.48	91.01	7.93	93.44	101.91	523.09
1948	805,589	302,478	307,307	10,633	88,300	35,913	17,629	43,329
	100.00	37.55	38.15	1.32	10.96	4.46	2.19	5.37
	102.01	203.42	82.45	6.75	1359.09	119.44	132.49	71.11
1953	859,843	332,069	312,932	9113 ^e	89,347	36,612	17,146	62,624
	100.00	38.62	36.39	1.06	10.39	4.26	1.99	7.29
	106.73	109.78	101.83	85.70	101.19	101.95	97.26	144.53
1961	904,591	377,945	319,707	6059 ^e	96,098	37,245	18346 ^e	49,191
	100.00	41.78	35.34	0.67	10.62	4.12	2.03	5.44
	105.20	113.82	102.17	66.49	107.56	101.73	107.00	78.55
1971	960,001	413,898	311,379	3,826	92,207	36,560	16,580	85,551
	100.00	43.11	32.44	0.40	9.60	3.81	1.73	8.91
	106.13	109.51	97.40	63.15	95.95	98.16	90.37	173.92
1981	1,010,641	433,131	287,522	2,060	70,860	34,997	16,132	165,939
	100.00	42.86	28.45	0.20	7.01	3.46	1.60	16.42
	105.27	104.65	92.34	53.84	76.85	95.72	97.30	193.97
1991	1,007,319	459,376	257,542	2,059	42,788	31,901	14,801	198,853
	100.00	45.60	25.57	0.20	4.25	3.17	1.47	19.74
	99.67	106.06	89.57	99.90	60.38	91.15	91.75	119.83

Megjegyzés: Minden népszámlálásnál az első sor a lélekszám, a második a részarány, a harmadik pedig a láncindex.

^aAz etnikai struktúra 2122 katonai személyt is felölel.

^bAz etnikai struktúra 2712 katonai személyt is felölel.

^c Becsült érték, a szerbek és horvátok az összeírásban együtt vannak feltüntetve.

^d Becsült érték, a csehek és a szlovákok az összeírásban együtt vannak feltüntetve.

^e Becsült érték, nincsenek adatok.

Forrás: S. Kicošev: Bácska népességének száma és etnikai szerkezetének változásai a 20. században. Földrajzi Értesítő, XLV. évf. 1996. 1–2. Füzet, Budapest, pp. 153.

7. táblázat.
A népesség alakulása Bánátban

Év	Népesség	Népsűrűség km ²	Növekedés az előző időszak %-ban
1869	473,128	51.0	-
1880	469,395	50.6	-0.7
1890	518,930	55.9	10.0
1900	550,852	59.4	6.0
1910	566,943	61.1	2.9
1921	562,353	60.6	-0.7
1931	585,549	63.1	4.0
1948	609,168	67.7	2.3
1953	631,944	67.1	7.3
1961	677,743	73.1	8.7
1971	697,465	75.2	2.9
1981	717,991	77.4	2.9
1991	707,987	76.3	-1.4

Forrás: Population of Banat. Banat, Novi Sad, Timisoara–Szeged, 1997. 99. o.

halálozások számát. Bánát lakossága 1991-ben 785 413 fő lett volna a természetes szaporodásból, a népszámlálás azonban csak 707 987 főt mutatott ki (vagyis 77 426 fővel kevesebbet). Ez a kivándorlás következményének tudható be.

1961-ig növekedett, majd 1993-ig 32 százalékkal csökkent. A románok száma is megfeleződött, ami részben kiköltözésüknek, részben asszimilációjuknak tudható be. A szlovákok száma tartotta magát egészen 1981-ig, s csak azután tapasztalható csökkenés. Az említettek kivül Bánátban jelentős számú jugoszláv, macedón, roma és más nemzetiségű polgár élt. Számuk 1991-ig állandóan nőtt. Lényegében azonban Bánát szerb etnikumú tájegységgé vált.

Szerémség népességének fejlődése

Szerémséggel nem szándékozunk részletesebben foglalkozni, mert Szerémség ma már nemzetiségi szempontból legnagyobb mértékben homogén. A szerb nemzetiségű népesség 104 településben volt abszolút többségben. Szerémségben a szerbség aránya a 80 százalékhoz közelített 1991-ben. A horvátok csupán négy településen voltak abszolút többségben; a magyarok két kis településen; a szlovákok egy helyen (ezenkívül Ópázován (Stara Pazova) 47 százalékos relatív többséget alkottak).

A horvátok 1991-ben Szerémség népességének még 9 százalékát tették, mára azonban népességük alaposan megfogyatkozott, az etnocídium áldozatává váltak az 1991–1999 között véghez vitt erőszakos lakosságcsere és elűdözés következtében.

A Vajdaság népességének nemzetiségi összetétele 1880–1910 között

8. táblázat
A természetes szaporodás és kivándorlás aránya Bánát népességének növekedésében

Időköz	Népesség változása	Természetes szaporodás		Kivándorlás	
		szám	%	szám	%
1901-1910	14.084	51.822	mind	-37.738	nincs
1911-1920	-4.172	1.118	mind	-5.29	nincs
1921-1930	23.196	14.299	62	8.897	38
1931-1947	23.619	26.162	mind	-2.543	nincs
1948-1952	22.777	32.659	mind	-9.882	nincs
1953-1960	45.799	44.389	97	1.41	3
1961-1970	19.722	35.082	mind	-15.36	nincs
1971-1980	20.526	24.288	mind	-3.762	nincs
1981-1990	-10.004	3.410	mind	-13.415	nincs

Forrás: Population of Banat, In: Banat. Novi Sad–Timisoara–Szeged, 1997. 101. o.

Bánátba nem irányult olyan jellegű bevándorlás, amely gazdaságfejlesztési intézkedések következménye lett volna, hanem olyan, amely egy nemzetiséget „pótolt” egy másikkal. Ezt mutatja a következő táblázat. (9. táblázat)

A szerbek azáltal, hogy a németeket kitelepítették, több mint kétszeresére növelték lélekszámukat a század folyamán. A németek etnocídium áldozatává váltak, számuk ma már elenyésző. A magyarok száma

Dr. Vladan Jojkić: Bácska és Bánát nemzeti birtokbavétele (Nacionalizacija Bačke i Banata, Novi Sad, 1931) című könyvében kiemeli, hogy 1880–1910 között milyen arányú volt a népesség növekedése Újvidék, Zombor, Szabadka, Kikinda, Becskerek, Pancsova, Versec és Fehértemplom városokban együttvéve. Ez mutatjuk be a következő táblázatokban. (10. és 11. táblázat)

9. táblázat.
Nemzetiségi változások Bánátban

Év	Összesen	Szerb	Német	Magyar	Román	Szlovák	Egyéb
1900	551,727 ^a	219.305	134.663	95.621	75.826	15.375	10.937
1910	571,488 ^a	230.008	125.585	109.316	76.378	16.226	13.975
1921	560.750	235,984 ^b	126.522	98.468	67.88	17,595 ^c	14.301
1931	585.549	255,013 ^b	120.45	95.758	67,458 ^d	20.217	26.653
1948	609.158	363.506	17.882	110.761	57.006	20.79	39.213
1953	631.944	382.314	n.a.	113.073	56.468	21.392	58.697
1961	677.772	441.102	n.a.	12.505	55.774	22.438	45.953
1971	693.876	454.853	2.741	103.349	50.641	22.257	60.035
1981	705.748	450.084	1.503	90.649	44.557	21.454	97.501
1991	690.002	455.563	1.444	75.865	36.735	19.852	100.543

^a Polgári és katonai népesség együtt; ^b Szerb és horvát együtt (becslés); ^c Cseh és szlovák együtt (becslés); ^d Nincs adat a románokról (becslés); n.a. = nincs adat (a németeket nem írták össze).

Forrás: Banat, Novi Sad–Timisoara–Szeged, 1997, 125. o.

A táblázatokból egyértelműen kiderül, hogy a népesség növekedése következtében a magyarok aránya ezekben a városokban 26,5 százalékról 37,8 szá-

kedésében azonban a bevándorlás is jelentős tényező volt (32 000 fő), a délszlávok számának a csökkenésében viszont az elköltözés.

A Magyar Királyság területén (tehát még az erőszakos magyarosítási törvények bevezetése előtt) igen elterjedt volt a magyar nyelv ismerete. Ezt az alábbi táblázat mutatja: 12. táblázat.

A bánáti német népességű városokban, ahol viszonylag kevés magyar nemzetiségű népesség élt, leggyorsabban terjedt a magyar nyelv ismerete. Ezekben a városokban az említett időszakban megnégyszereződött a magyar nyelvet ismerők száma. A többi városban is, Szabadkán, Újvidéken, Becskereken és Zomborban a népességnek több mint a fele beszélt magyarul. Ebből kifolyólag Jojkić tanulmányában több helyen is arra kényszerült, hogy megállapítsa: a magyarok éppen akkor érték el a

10. táblázat
Újvidék, Zombor, Szabadka, Nagyikinda, Nagybecskerek, Pancsova, Versec és Fehértemplom lakosságának növekedése nemzetiségek szerint, 1880–1910 között

Év	Együtt Magyar Délszláv Egyéb			
1880	196.060	52.034 26.54%	90.882 46.35%	53.144 27.10%
1910	271.296	102.591 37.81%	110.008 40.56%	58.697 21.63%
Valós növekedés	75.236 38.37%	50.557 97.15%	19.126 21.08%	5553 10.37%
Természetes szaporodás	69.011	18.315 35.20%	31.99	18.706
Különbség	6.225	32.242	-12.864	-13.153

Forrás: Vladan Jojkić: Nacionalizacija Bačke i Banata, Novi Sad, 1931, 28. o.

zalékra nőtt, ugyanebben az időszakban a délszlávoké 46,4 százalékról 40,6 százalékra esett. A népesség növekedése 38,4 százalékot tett ki, a magyaroké azonban 97,2 százalékot. A szerző becslése szerint a magyarok természetes szaporodása az említett időszakban meghaladta 3,5 százalékot, a délszlávoké 2 százalékot mutatott. A magyarok számának valóságos növe-

legnagyobb eredményeket az asszimilációban, amikor szinte semmilyen állami erőszakot nem alkalmaztak, hanem a társadalom gazdasági, emberi, erkölcsi egyező és vonzó erejére támaszkodtak.

A mai Vajdaság területén lejátszódó etnikai és demográfiai folyamatokkal igen behatóan foglalkozott dr. Slobodan S. Čurčić: Etnikai változások a Vajdaság-

11. táblázat
Bácska és Bánát nemzetiségek szerinti fejlődése 1890–1910 között

	Együtt		Délszláv		Magyar		Német	
	1880*	1910**	1880	1910	1880	1910	1880	1910
Zombor	24.693	30.593	16.421	18.115	5.309	10.078	2.815	2.181
			66.5%	59.2%	21.5%	32.9%	11.4%	7.1%
Nagykikinda	19.845	26.795	11.512	14.161	3.092	5.968	4.732	5.855
			58.0%	52.8%	15.6%	22.2%	23.8%	21.8%
Pancsova	17.127	20.808	8.512	8.849	1.165	3.364	6.577	7.467
			49.7%	42.5%	6.9%	16.2%	38.4%	35.9%
Szabadka	61.367	94.610	27.861	36.761	31.481	55.587	4.534	1.913
			45.4%	38.8%	51.3%	58.7%	2.5%	2.0%
Újvidék	21.325	33.590	9.127	12.461	5.736	13.343	5.353	5.918
			42.8%	37.1%	29.9%	39.7%	25.1%	17.6%
Nagybecskerek	19.529	26.006	8.166	9.008	3.776	9.148	6.597	6.811
			41.8%	34.6%	19.3%	35.2%	33.8%	26.1%
Versec	22.329	27.370	7.681	8.640	1.005	3.890	12.839	13.556
			34.4%	31.5%	4.5%	14.2%	57.5%	49.5%
Fehértemplom	9.845	11.524	1.602	2.013	470	1.213	6.597	6.062
			16.3%	17.5%	4.8%	10.5%	67.0%	52.6%

*Csak a polgári népesség

** Polgári és katonai népesség együtt

Forrás: Vladan Jojkić: Nacionalizacija Bačke i Banata, Novi Sad, 1931. 30. o.

12. táblázat
Magyar nyelvismeret Bácska és Bánát városaiban (1880–1910 között)

	1880		1910	
	Magyar	Magyarul tudott	Magyar	Magyarul tudott
	%	%	%	%
Szabadka	51.3	62.6	58.7	80.4
Újvidék	26.9	42.8	39.7	64.5
Nagybecskerek	19.3	47.8	35.2	61.3
Zombor	21.5	35.1	32.9	52.2
Nagykikinda	15.6	26.7	22.2	45
Pancsova	6.8	15.2	16.2	44.1
Fehértemplom	4.8	12.7	10.5	43.1
Versec	4.5	11.1	14.2	39.5

Forrás: Vladan Jojkić: Nacionalizacija Bačke i Banata, Novi Sad, 1931, 34. o.

ban 1880–1910 között (Etničke promene u Vojvodini u periodu 1880–1910 godine, Zbornik Matice srpske za društvene nauke, br. 98, Novi Sad, 1995) című tanulmányában. Kutatásainak eredménye látható a következő táblázatokban: 13., 14. és 15. táblázat

A szerző adatai a Vajdaság mai területére vonatkoznak, mégsem veszi figyelembe a mačvai járásnak

(a valamikori Macsói Bánság egy részének) a Vajdasághoz csatolt településeit. Az 1880-as népszámlálásnál kimutatható egy 2976 fős eltérés az akkori és mostani statisztikai körök nagysága között (az összes népesség 0,25 százaléka). Az 1880-as népszámlálás csak a polgári lakosságot vette jegyzékbe. Az 1900-as népszámlálás viszont a polgári lakosság mellett összeírta a katonai népességet is, és e két népességet együtt mutatta ki. A katonai népesség 9549 főt tett ki, s ebből kifolyólag az összes népességben kimutatott eltérés 0,63 százalék volt.

Az áttekintésekből látható, hogy a Vajdaság összes népességének növekedése 128,8, illetve a katonaság nélkül 127,7 indexszámot mutatott. Az átlagnál gyorsabban növekedett a magyarok, a szlovákok és a ruszinok száma. A szerbek, németek és románok számának növekedése lassúbb volt az átlagnál. A vizsgált időszakban a magyarok száma 170 160 fővel, vagyis 66,6 százalékkal

13. táblázat
Vajdaság népességének nemzetiségi szerkezete

Nemzetiség	1880		1910		Index
	Népesség	%	Népesség	%	
Magyar	255,551	21.7	425,711	28.1	166.6
Német	272,172	23.1	324,180	21.4	119.1
Szlovák	42,244	3.6	56,697	3.7	134.2
Román	66,986	5.7	75,323	5.0	112.5
Ruszin	8,967	0.8	13,497	0.9	150.5
Szerb és horvát	474,895	40.4	546,926	36.1	115.2
<i>Horvát</i>	58,191	5.0	34,298	2.3	58.9
<i>Szerb</i>	416,704	35.4	512,628	33.8	123.0
Egyéb	55,439	4.7	72,970	4.8	131.6
Összesen	1,176,254	100.0	1,515,304	100.0	128.8
Polgári népesség	1,179,230		1,505,755		127.7

Forrás: Dr. Slobodan S. Čurčić: Etničke promene u Vojvodini u periodu 1880-1910 godina, Zbornik Matice srpske za društvene nauke br. 98, Novi Sad, 1995. 69. o.

gyarapodott. A ruszinok számának növekedése is 50,5 százalékos volt, a szlovákoké pedig 34,2 százalék.

A szerbek születési ezreléke és ebből kifolyólag a természetes szaporodása is kisebb volt a Monarchiában, mint a többi nemzetiség és vallási felekezet születése és természetes szaporodása a Magyar Királyság területén: a számukat csak 95 924 fővel, vagyis 23 százalékkal növelték. A németek száma 52 008 fővel növekedett, azaz 19,1 százalékkal; a románok száma 6368 fővel, vagyis 12,5 százalékkal nagyobb. Egyedül a horvátok száma csökkent 23 893 fővel, azaz 41,1 százalékkal, ami egy természetes asszimiláció következménye lehetett.

A 343 vajdasági település közül 154-ben átlagon felüli volt a népesség növekedése (index 127,7). Az átlagosnál nagyobb mértékben 34 olyan településen, ahol a magyarok voltak többségben, 84 szerb többségű településen, és 20 német többségű településen. Végeredményben azonban mind a 154 település esetében a magyarok 105-ben jelen voltak, és számuk átlagon felüli növekedést mutatott (tehát ott is, ahol nem voltak többségben). Utánuk következtek a németek (56 településen), a szlovákok (42

település), a szerbek és a horvátok (35 település), a románok (24 település), a ruszinok (11 település).

A 151 olyan település közül is azonban, ahol a lakosság az átlagnál alacsonyabb arányban növekedett, a magyarok számának növekedése szintén magasabb volt az átlagnál (117 ilyen település). A szerbek esetében 78, a németeknél 60, a szlovákoknál 35, a ruszinoknál 9 ilyen település volt. Ezek ismeretében megállapítható, hogy az összes település (343) 60,5 százalékában növekedett a magyarok száma. Őket követték a szlovákok

44,3 százalékkal, a ruszinok 44,2 százalékkal, a románok 29,6 százalékkal, a németek 24,6 százalékkal és a szerbek és a horvátok a települések 22,1 százalékával.

A magyarok 1880–1910 között 14 új településbe költöztek be (10 352 lélekkel); Muzslára 3247 fő, Bácsgyulafalvára 2575, Szilágyira 1672, Tiszakálmánfalvára (Budiszava) 1108, Vogányba 539 fő, stb. A németek is ekkor költöztek be 12 új településre (2829 fő). A szlovákok 50 új településen jelentek meg, de számuk jelentéktelen volt, mindössze 595 fő. A románok 30, a ruszinok 31 új településen jelentek meg, de ugyanakkor jelentős számú településről el tűntek.

14. táblázat
A települések népességének változásai indexekben kimutatva

Átlagnál nagyobb növekedés		Átlagnál kisebb növekedés		Népességfogyás	
Index	Települések száma	Index	Települések száma	Index	Települések száma
200>	10	120–127,6	42	90–99	31
150–199	39	10.19	56	80–89	5
140–149	33	100.109	53	<79	2
130–139	57				
127–129	15				
Összesen	154		151		38

Forrás: Dr. Slobodan S. Čurčić, *uo.*, 71. o.

15. táblázat
Az egyes nemzetiségek számának változása a települések típusa szerint.
A települések száma (százalékban)

Nemzetiség	Index					
	200>	150-199	127,7-149	100-127,6	<99	Összesen
Magyar	139(45,7)	45(14,8)	38(12,5)	35(11,5)	47(15,5)	304
Német	51(16,7)	24(7,9)	33(10,8)	71(23,3)	126(41,3)	305
Szlovák	65(37,4)	12(6,9)	11(6,3)	23(13,2)	63(36,2)	174
Román	37(21,5)	14(8,1)	8(4,7)	43(25,0)	70(40,7)	172
Ruszin	15(34,9)	2(4,6)	1(2,3)	7(16,3)	18(41,9)	43
Szerb-horvát	33(11,2)	32(10,9)	55(18,6)	93(31,5)	82(27,8)	295

Forrás: Dr. Slobodan S. Čurčić, uo., 71. oldal.

Azokon a településeken, ahol magyarok és németek éltek együtt, 102 esetben a magyarok száma gyorsabban növekedett, de a többi 53 település esetében is a magyarok növekedése átlagon fölüli, a németeké pedig átlagon aluli maradt. Ott is, ahol mind a két nemzetiség növekedése átlagon felüli volt, a magyarok számának növekedése nagyobb volt, mint a németeké (62 településen a magyaroké és 54-en a németeké). A magyarok számának növekedése jóval intenzívebb volt még az olyan települések esetében is, mint Versec, Apatin, Becskerek, Ruma, Szeghegy (most Lovćenac), Militics, Szilberek (Bački Brestovac), Bácsszentiván (Prigrevica), Fehértemplom stb., ahol együtt éltek a németekkel; sőt a németek száma több településen is csökkent. Szerb demográfusok véleménye szerint a németek száma 1910-ben 323 779 főt tett ki, és 1921-ben azért nőtt 332 272 főre, mert megszűnt a magyarok általi asszimilációjuk. Ebben a periódusban a magyarok vesztesége 54 515 fő volt, ami éppen abból keletkezett, hogy megszűnt a magyarokba való asszimilálódás, és megindult kiköltözésük Magyarországra.

A szlovákok 201 településen és kisközösségben éltek, igen gyakran költöztek, részben asszimilálódtak vagy kivándoroltak. Mégis a jelenlétük állandóan nőtt a települések számát illetően: Petrőc (most Bački Petrovac), Antalfalva (Kovačica), Ópázova (Stara Pazova), Kiszács, Nagylajosfalva (Padina), Bácsújfalva (Selenča), Dunagálos (Gložan), Alsó- és Felsőaradi (Aradac) és más települések. A románok 202 településen éltek 1910-ben, leggyakrabban szórványban. Csak 14 településen növekedett átlagon felül a számuk. A ruszinok 85 településen éltek, számuk növekedése három településen átlagon felüli volt. A szerbek és a horvátok 1910-ben mindenütt jelen voltak, Torda, Lázárföld (Lazarevo), Rábé és Káptalanfalva (Busenje) település kivételével. A szerbek és horvátok száma 33 településen az átlagnál kétszer gyorsabban nőtt. A bunyevácok és sokácok ebben az időszakban a

376-re növekedett; Zomborban 83 főről 9087 főre, Szondon (ma Sonta) 91-ről 3349 főre, Bácsón 9 főről 1310 főre, Palonán (Plavna) kettőről 1003 főre, Vajszkán 1068 főre, Bogyánon (Bodjan) 505 főre, Monostorszegen (Bački Monostor) 3458 főre, Bajmokon 2771 főre, Béregen (Bački Breg) 1983 főre, Svetozar Miletićen 1384 főre, Csonoplyán 660 főre növelte a horvátok számát. Szabadkán az 54 376 horvát egy része a 33 390 „egyéből” keletkezett, 27 309 pedig előzőleg magyarnak vallotta magát.

A Vajdaság mai községeire átszámítva összegezőként megállapítható: a szerbek (510 186 fő) a népesség 33,8 százalékát adták, 13 községben abszolút többségben, 10 községben relatív többségben voltak, 8 községben pedig a második helyen álltak. Csak 9 községben nem voltak jelen. A magyarok (424 555 fő) a népesség 28,1 százalékát adták. A Vajdaság községeinek kétharmadában 10 százalék fölött volt az arányuk; 9 községben abszolút többségben voltak, és két községben relatív többséget képeztek. Kanizsán 94,4 százalékos, Zentán 91,8 százalékos, Topolyán 87,6 százalékos, Temerinben 80,2 százalékos, Becsén 67,1 százalékos, Csókán 61,2 százalékos, Szabadkán 60,8 százalékos abszolút többségük volt. A németek (324 779 fő) az összes népesség 21,4 százalékát adták. Abszolút többségük volt Hódságon (68,9 százalékos), Verbászon (61,0) és Apatinban (60,3), ezenkívül még 63 településen (ami az összes település 18,3 százalékát jelentette). A németek öt községben relatív többséget képeztek (30,8–47,7 százalék). A románok (75 223 fő) az összes népesség 4,97 százalékát adták. A románok 26 településen (a települések 7,5 százalékában) abszolút többségben voltak. A szlovákok (56 689 fő) az összes népesség 3,75 százalékát adták, tizennégy településen abszolút többségben voltak. A ruszinok (13 479 fő) a népesség 0,89 százalékát adták. Két településen abszolút többséget képeztek.

(Folytatás a következő számban)

Nemzedékek értékcsereje

„Azok a jó írók, akik a nyelvet életben tartják... Nem számít, hogy a jó író hasznos akar-e lenni, vagy hogy a rossz író ártani akar-e.”

(Ezra Pound: Mi az irodalom, mi a nyelv? In: El nem képzelt Amerika, Budapest, 1974, 398. o.)

„Ha egy nemzet irodalma hanyatlík, a nemzet elsorvad és tönkremegy.

A szellem embere nem ülhet tétlenül és rezignáltan, amikor hazája eltűri irodalmának hanyatlását.” (Uo. 399. old.)

Tomán László, az Aracs folyóirat 2005/2 számában Reflexiók, szociológia nélkül című írásában az én Kockázat nélküli irodalom című írásomban kifejtett gondolatokkal vitázik. Nem kellett volna a szerzőnek titkot csinálnia a nevem elhallgatásával. A polémia mindig jól jön. A vita elől nem térek ki. Tomán Lászlót különben is barátomként tisztetem. Nagyon jól tette, hogy górcső alá vette az írásomat. Tomán Lászlót az egyik legkompetensebb személynek tartom abban a kérdésben, hogy valóban választ kapjunk arra, milyen is volt az elmúlt hatvan évben és milyen helyzetben van ma a vajdasági magyar szépirodalom. Tomán László páratlanul nagy műveltségével, szakavatottságával és jártasságával tényleg hézagpótló lehet e kérdés megválaszolásában. Senki nem ismeri ki magát annyira a vajdasági magyar szépirodalom zegzugában, láthatatlan gödreiben, árkaiban és rejtett csapdáiban, mint ő. Emellett szeretnék még valamire rámutatni: a becsületességére; arra, hogy elvtelen kompromisszum nélkül védi az alkotót és alkotását. Ehhez talán még azt is hozzátenném, hogy Tomán László polgári családból származik, és polgári gondolatvilágú ember. Én ortodox kommunista családból származom. Mind a ketten átestünk egy szellemi megújuláson. Tomán László bánhatja, hogy egy időben eltávolodott a polgári énjétől, én viszont azt, hogy nem közelítettem jóval előbb ehhez.

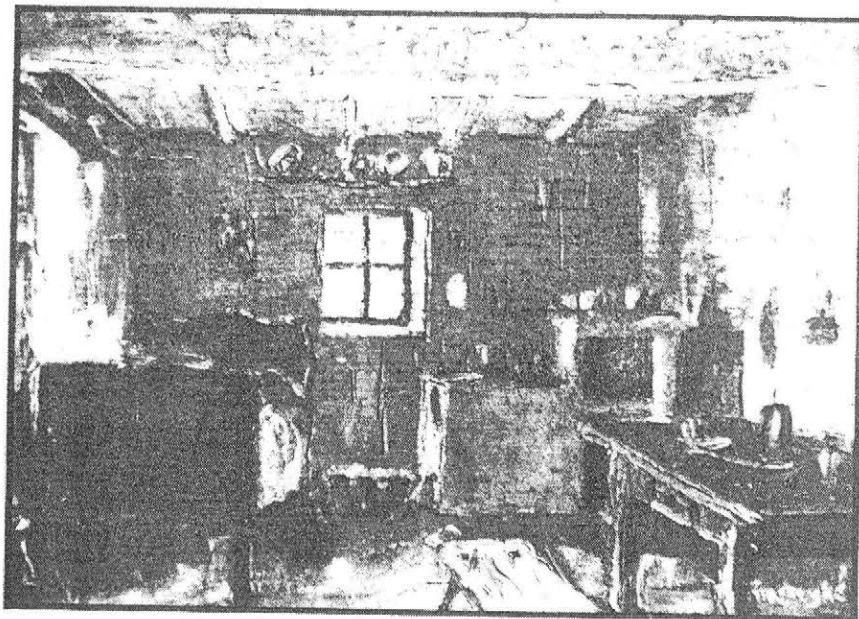
Nemcsak a nemzeti, hanem megszámlálhatatlanul sok más identitást is alkot és kifejez a szépirodalom. Én régebben csak a szociális vonatkozású identitásokkal foglalkoztam. A vajdasági magyar szépirodalomban

ezek kifejezésével sohasem voltam megelégedve. A múltban. Ma viszont elégedetlen vagyok a nemzeti identitás kifejezésével. Lehetséges, hogy sokszor sarkítok? Ennek a veszélye is fennállhat. Goethe mondja, hogy „alig szabadultam meg ifjúkori hibáimtól, s az öregkor máris újabb hibákba dönt”. Mindenesetre, önvallomásként: amit tettem és teszek, nem konjunkturális megfontolásokból teszem.

Mindkettőnk számára a következőképpen vetődik fel a kérdés: a maga immanens esztétikai élménygazdagságában és értékeiben mennyi olyan alkotás született a vajdasági magyar szépirodalomban, amely képes volt egyesítve megformálni a szinte kimeríthetetlen számú szociális identitásokat, valamennyi nemzeti vonatkozásával, mind az író, mind az olvasó szempontjából. Nem kell lebecsülni a szépirodalom szerepét a köztudat formálásában. A magyaroknál és a lengyelekénél a szépirodalmi és történelmi ismeretek, az angol-szászoknál és németeknél a műszaki és tőzsdei ismeretek, az amerikaiaknál a munkaszervezési és üzleti ismeretek, az olaszoknál és spanyoloknál a vallási és képzőművészeti ismeretek, az oroszoknál a katonai ismeretek azok, amelyek legfőképpen befolyásolják a köztudatot. A szépirodalom nagy számú „szociológizálói” és „esztétizálói” között mi ketten csak folytatjuk azt a polémia, amely immár kétszáz éve tart. A magyar eszmetörténetben Babits Mihály volt talán a szépirodalom legmarkánsabb esztétizálója, és Lukács György a szociológizálója. Bosnyák Istvánt és Vajda Gábort kivéve itt a Délvidéken a szépirodalomnak főleg esztétizálói

voltak és vannak. Köztük a legkiemelkedőbbek Bori Imre, Szeli István, Bányai János és mások. A Délvidéken szinte szimptomatikusan jellemző a kisebbségi sorsban vergődő alkotóra és olvasóra a szépirodalom esztétizálása, szinte minden szociális kérdés és válasz megkerülése. A szépirodalom esztétizálói számára a pillanat, a jelen virtuális megragadása a legfőbb cél. A jelen eszmei áramlatai képezik a „sorvezetőt”. A szociológizálók hosszú időtartamú eszmei áramlatokban gondolkodnak. Egy irodalmi alkotás vagy áramlat hatását azzal mérjük, hogy eszmei értékei mennyire váltak a közgondolkodás és közérzet részévé. Ami engem illet, arra igyekeztem rámutatni, hogy e téren cafranggá vált az a háló, amely írókat és olvasókat egymásra utaltta, még a kisebbségi sorsban is. Az olvasó által mindig újra megélhető és új módon érthető szépirodalmi alkotást

kérem számon, amely mindenekelőtt előbb egy, majd később sok ember jellemére hat és beépül. Nem közvetlen tevékenységre ösztönöz, de a jellem adottságai sok mindenre előkészítik. Azáltal, hogy sok emberre hat több nemzedéken keresztül az ilyen alkotás, végül is meghatározza a közösség eszmei állapotát. Rögzít és változtat. Ha valami sok emberre hat több nemzedéken keresztül, és ha valamit sok ember értékékként elfogad – az közösséget megtartó erő és tényező. Annak szükségére szerettem volna rámutatni, hogy mint minden tudatformának, így a szépirodalomnak is intergenerációs értékeket és hatást kellene felmutatnia. Ha homályba veszik létezésének oka, képtelen fejlődni és kiteljesedni. Megszűnik jó lenni az, ami megszűnik jobb lenni.

Családi konfliktusok*

A konfliktusokról

A társadalom működésének nemcsak természetes velejárója, hanem *feltétele* az egyéni és csoportérdekek megfogalmazásának, ütköztetésének lehetősége, illetve olykor annak a kényszere. Az érdekek megfogalmazása, nyílttá válása felszínre hozza a korábban lappangó feszültségek forrását, az elfedett *konfliktusokat*. Érvényes ez a családi közösségre is.

A konfliktusokra tehát nem úgy kell tekintenünk, mint a legnagyobb rosszra, ami csak történhet velünk. Olykor éppen a konfliktusok felszínre kerülése segít bennünket hozzá, hogy a vitás kérdésekben a korábbinál megnyugtatóbb megoldáshoz jussunk. Nem az eltérő érdekek, illetve a belőlük fakadó konfliktusok, hanem a konfliktusmegoldási készség hiánya az, ami növeli a családon belüli feszültséget, s olykor elviselhetlenné teszi a további együttélést.

A konfliktus nem csak a vitás felek eltérő érdekeinek az ütközése, valami rossznak a megtestesülése, hanem a problémamegoldás lehetőségének a hordozója is, feltéve, ha a konfliktus szereplői megfelelő konfliktuskezelő készséggel rendelkeznek.

A konfliktus ezért a változtatás, a haladás, az előrejutás zálogát jelenti, mind a személyiség fejlődése, mind a párkapcsolatok alakulása szempontjából. De érvényes ez a szervezetekre, közösségekre és a társadalom egészére is. Nyugalom és stabilitás nem attól várható, ha szőnyeg alá söpörjük a problémákat, hanem ha vállaljuk a konfliktusokat.

A konfliktusok a változtatás, a haladás, az előrejutás zálogát jelentik, mind a személyiség fejlődése, mind a párkapcsolatok szempontjából.

Könnyű ezt kimondani, csakhogy nem mindig, és nem mindenki képes erre a feladatra. Mint minden-

féle más ismeretet, a konfliktuskezelő készséget is meg kell tanulni, el kell sajátítani. Az egyéneknek, családoknak, szervezeteknek, emberi közösségeknek mindig is szükségük volt megfelelő konfliktuskezelő készségre, hogy az adott társadalmi-történelmi feltételek között létezni tudjanak. Persze nem mindig sikerült kölcsönösen kielégítő megoldására jutni. Erről szól a történelem.

Ma sem büszkélkedhetünk konfliktuskezelő készségeinkkel. A fejlett világ elvileg az együttműködés eszméjén alapszik, ez azonban többnyire csak írott malaszt, a valóságban az erőfölényből fakadó tekintélyelvű döntési módok jutnak kifejezésre. A közös tervezés és megállapodás helyett általában a hierarchikus viszonyokban elfoglalt helyünk dönti el esélyeinket.

Ilyen tekintélyelvű döntés gyakran kifejezésre jut a családokban is. Tekintsük át röviden, hogy mi teremthet konfliktust az együtt élő, egymást szerető legjobb szándékú emberek között is.

Konfliktusforrást jelent az eltérő társadalmi helyzet, az eltérő egyéni szükségletek és érdekek, bizonyos esetekben a helyzet félreértése is. A társadalmi helyzetből adódó különbségek kiküszöbölhetetlenek. Ezek az érdekellentétek születésünktől halálunkig kíséremek bennünket. Sohasem tudunk kilépni belőlük, és sohasem tudjuk teljesen megoldani őket. Ilyen vonatkozásban a világon farkastörvények uralkodnak. Ezen az áldatlan helyzeten az ember társadalmi megegyezésekkel, alkotmánnyal, törvényekkel, szabályokkal, normákkal, elvárásokkal próbál valamelyest javítani. A nyugati kultúra alapjául elvileg a tíz parancsolat szolgál, gyakorlatilag azonban – amióta a törvényhozók beleszólnak az Úr dolgaiba – jogi és etikai értelemben teljes káosz uralkodik.

* Az alábbi tanulmány részlet a Szex, szerelem, házasság a Vajdaságban c. kutatási projektum anyagából, amelyet az Arany János Közalapítvány támogatásával végeztem több ezer férfi és nő bevonásával.

Az érdekellentétek születésüinktől halálunkig kíséremek bennünket. Sohasem tudunk kilépni belőlük, és sohasem tudjuk teljesen megoldani őket.

A konfliktusok típusai

A konfliktusokat sokféleképpen lehet értelmezni és egymástól megkülönböztetni. Mi itt a konfliktusok két típusát különböztethetjük meg. Az első csoportba soroljuk azokat a konfliktusokat, amelyek valamely családdhoz, lakóhelyhez, etnikai csoporthoz, vallási közösséghez, politikai párthoz, társadalmi szervezethez való tartozásunk alapján, vagy hivatásunknál, életkorunknál, nemi hovatartozásunknál stb. fogva objektíve adottak számunkra. Akarjuk vagy sem, körülményeink, helyzeti adottságunk megkerülhetetlen szembehelyeznek bennünket egymással. Ezek az érdekellentétek keresztül-kasul átszövik életünket, s önmagukban is elegendőek ahhoz, hogy igazi nyugalmat sohase leljünk.

Az érdekellentétek keresztül-kasul átszövik életünket, s önmagukban is elegendőek ahhoz, hogy igazi nyugalmat sohase leljünk.

A konfliktusok másik csoportjába azokat a viszályokat soroljuk, amelyek egyazon társadalmi csoporton belül lépnek fel. Ezt hívjuk a „se vele, se nélküle” helyzetnek. A csoporttagok egyéni érdekei ütköznek más személyek egyéni érdekeivel, a konfliktusban állókat ugyanakkor összefogja a közös érdek. A presztízs-szemponatok, dominanciaigény, irigység, rivalizálás, féltékenység stb. a csoportban rendre felütik a fejüket, és néha annyira felerősödnek, hogy a közös érdek rovására mennek. Az érintkezés gyakorisága miatt az ilyen konfliktusok gyakrabban lépnek fel kisebb közösségekben (például a családban), mint nagyobb társadalmi csoportokban.

A konfliktusok súlyossága

A konfliktusokat nehéz fontosságuk vagy súlyosságuk szerint rangsorolni. Mindenkinek a saját problémája a legnagyobb, és a sokféle gondunk-bajunk közül mindig az éppen aktuális a legnyomasztóbb.

Kapcsolataink egy része olyan, hogy egy vagy két kiemelkedő funkciója van, ezek adják meg a kapcsolat célját és értelmét (sportklub, szakkör, társadalmi szervezet, hobbi klub). Amennyiben a csoport nem lát-

ja el megfelelően a funkcióját, vagy nem találjuk meg számításunkat, fogjuk a kalapunkat és tovább állunk. Nem nagy dráma, bár közéletünkben az ilyen kenyértörés is nagy indulatokkal és ellenségeskedéssel jár.

Mindenkinek a saját problémája a legnagyobb, és a sokféle gondunk-bajunk közül mindig az éppen aktuális a legnyomasztóbb.

Kapcsolataink más része több funkciót is ellát, ilyenkor az életünk jobban összefonódik másokéval, nem olyan egyszerű szétszedni a babaruhát. A családi, házastársi kapcsolat a legösszetettebb, legbonyolultabb ilyen szempontból, hiszen a család nemcsak sokféle, hanem alapvető funkciókat lát el az emberi élet szempontjából. Ha a belső konfliktusok szétválják a családot, az nemcsak a házastársak életvitelének az átszervezését vonja magával, hanem drámaian hat a gyermekek további sorsára. A gyerekek lelkivilágának a károsodása rányomja bélyegét az ő párkapcsolatuknak az alakulására, ami tovább gyűrűzik, és kihatással van az újabb és újabb generációk életének alakulására. A családi, házastársi konfliktusok ezért a legsúlyosabb konfliktusok körébe tartoznak.

A konfliktus kifejlődésének fokozatai

Az egymással kapcsolatban álló embereket mindig többféle érdek fűzi össze egymással. A párkapcsolat is tartalmaz előnyöket és hátrányokat mindkét fél számára. A kapcsolat állandó alakulásban van, az értékszemponatok folyton változnak, így a kapcsolatnak hol ilyen, hol olyan szerepe van életünk alakulásában. Ebből a szempontból kardinális kérdés, hogy egy adott pillanatban milyen szempontok alapján döntenek az emberek a kapcsolat továbbfejlesztéséről, megtartásáról, vagy annak a felszámolásáról. Lévéen, hogy az emberek között permanensen tengernyi érdekellentét van, gyakorlatilag bármin hajba kaphatunk egymással, és az életünket bármikor pokollá tudjuk változtatni. Szerencsére a társadalmi csoportok, illetve két vagy több személy közötti ellentét nem mindig kap zöld fényt, nem jelenik meg érzelmi és *szándékbeli* ellentétként. Általában a konfliktusoknak csak egy csekély töredéke az, ami aktuálisan ellenséges interakciókban is kifejeződik.

Ha azt akarjuk, bármin hajba kaphatunk egymással, és az életünket bármikor pokollá tudjuk változtatni.

Épeszű ember általában csak abban az esetben engedi meg magának a másokkal való nyílt összeütközést, ha úgy ítéli meg, hogy helyzeti előnyben van. Az elmebetegek azért kerülnek úton-útfélen nyílt konfliktusba másokkal, mert a körülményeket nem mérlegelik, illetve a konfliktus várható kimenetelét nem képesek jól megítélni. A dolgok kimenetelének a téves megítélése gyakran előfordul normális emberekkel is, akiknek az ítélőképessége egyébként megfelelő, de ha az indulataik elragadják őket, elszámítják magukat, és bakot lönek.

Az elmebetegek azért kerülnek úton-útfélen nyílt konfliktusba másokkal, mert a konfliktus várható kimenetelét nem képesek jól megítélni.

Az érdekellentétektől az összeütközésig a konfliktusalakulás általában hosszú folyamat, amelyben az időnkénti ellenségesség váltakozik a konfliktusok rejtett, békésebb időszakaisaival.

Az életvitel során a családnak hol az egyik, hol a másik, hol a harmadik funkciója bizonyul meghatározó fontosságúnak. A házastársi kapcsolat bármely funkciózavar miatt megszakadhat, a kérdés csupán az, hogy nem fizetünk-e túl nagy árat a sérelmesnek talált helyzet felnagyításáért. Adott helyzetben lehetséges, hogy a szépség, a szexuális vonzerő, az anyagi jólét, a társadalmi presztízs bír a legnagyobb jelentőséggel számunkra, de ha történetesen közben balesetet szenvedünk vagy megbetegszünk, ezeknek a fontossága azonnal századrangúvá válik számunkra a velünk való törődéshez, az együttérzéshez és a gondoskodáshoz képest. A különböző funkciókat nagyon nehéz valamilyen fontossági sorrend alapján rangsorolni, ha alkalmanként ezt mégis megteesszük, a sorrend nem marad stabil, hanem a helyzet, a körülmények alakulásával változik.

Azt, hogy kinek, mikor, mi adja meg a kapcsolat célját és értelmét, senki sem tudja megmondani. A kapcsolat létrejötte után a házastársak élete annyira összefonódik, hogy nincs lehetőség egyik vagy másik funkció kiemelésére, anélkül, hogy annak ne viselnénk később a következményeit.

Dominanciaharc

Generációkon keresztül a férfi volt a ház ura. Ő volt a kenyérkereső, az asszonynak a konyhában volt a helye. Aztán egy csapásra megváltozott minden. A 20. században elmosódtak a szerepek, örökös vita tárgya, hol húzódnak a területek és döntési jogkörök közötti határok. Pontosabban: számos házasságban a nő hozza a döntéseket, ugyanakkor védelmet és gondoskodást vár el. Érzékeny férfit vágyik, aki ugyanakkor legyen kemény és férfias. Szemmel láthatóan nők és férfiak kiestek a korábbi szerepükből, nincsenek tisztában feladataikkal.

Egyes meglátások szerint kemény háború dúl a két nem között, látszólag az egyenlőtlenség felszámolásáért, valójában a hataloméért. A háború egyik sajnálatos következménye, hogy mind több nő és férfi éli le egyedül az életét. A másik következmény ennél is súlyosabb: a férfiak a rájuk nehezedő elvárások, a nők a bizonyítani akarásuk miatt túlhajszolják magukat, állandó stresszben élnek, dohányoznak, isznak, aztán jön a gyomorfekély, a szívroham és a többi szövödmény. A harmadik következmény, hogy bár a teremtő nem titkolt szándékkal különeműnek teremtette őket, gyakran elmarad az utódok nemzése és felnevelése, következésképp teljesen mindegy, hogy életük során mivel vesződnék, biológiai jelentősége nincsen.

A családok stabilitása attól függ, hogy a házastársak miként és mennyire tudják elfogadni egymást. Mennyire képesek kölcsönösen részesedni a kapcsolat nyújtotta előnyökből és hátrányokból. Mennyire dönthetnek közös életük céljairól, szükségleteikről, a javaik elosztásáról. Mennyire szabad és kényszermentes jogaiknak, kötelezettségeiknek, elvárásaiknak, csalódásaiknak a szóba hozása, megbeszélése és orvoslása. A diskurzusok feltétlenül konfliktusokkal járnak, ezeknek a konfliktusoknak azonban van megoldási esélyük, feltéve, ha közös cél lebeg a családtagok szeme előtt, s nem fenyeget egyik vagy másik fél szempontjainak a teljes elutasítása.

A másik fél fölött gyakorolt hatalom nyílt vagy leplezett formája gyakran jelen van a házastársi kapcsolatokban. A dominanciaigény azzal a szükséglettel függ össze, hogy a másik elnyomásával próbáljuk megőrizni saját (gyenge) énkéntiségünket. A domináns személy állandó félelemben él: fél a konfliktustól, fél a változástól, fél annak veszélyétől, hogy szembe kell néznie önmagával. Gyengeségéből előnyt próbál kovácsolni, azért felügyeli, irányítja partnerét, mert „jót akar” neki.

A másik fél fölött gyakorolt hatalom nyílt vagy leplezett formája gyakran jelen van a házastársi kapcsolatokban.

Ez az állapot hosszabb távon akkor tartható fenn, ha a másik fél is partner ebben. A kapcsolatok gyakran tudattalan egyezségeken nyugszanak. Az alárendelő típusú feleség uralkodni vágyó férjet keres magának, akit aztán azzal vádolhat, hogy korlátozza mozgásában és társadalmi érvényesülésében. A domináns férj valójában szolgálatot tesz feleségének, amikor korlátozza abban, amitől az a lelke mélyén fél: az önállóságtól, kockázatvállalástól, a döntéssel járó felelősségtől. Az efféle pszichológiai egyezségek szoros összefüggésben állnak az egyének önértékelésével és biztonságigényével, s egyaránt kielégítik az egyik fél dominanciaigényét és a másik fél mazohisztikus szükségleteit.

Régebben a házasságban egyértelműen a férfiak domináltak, a nőket terrorizálták, szolgálatban tartották. Sokak szerint ma inkább a „kemény nők és érzékeny férfiak” világát éljük.² Egy családon belül mindenki tudja, hogy ki az „úr a háznál”, kinek van „döntő szava”, ki az, aki „uralkodik”. A kapcsolatrendszeren belül persze mindig van egy kis játéktér: a család minden tagjának van valamilyen mozgástere, cselekvési lehetősége, amelyben ő dominál.

A kapcsolatrendszer működése, és az azon belül fellépő konfliktusok szempontjából mindig azt kell megnevezni, hogy a családtagok közül ki, miben és hogyan dönt, illetve, kinek van döntő szava, s ezt a másik felett hogyan érvényesíti.

Vajon mi a helyzet nálunk a családon belüli dominancia vonatkozásában? Beszélhetünk-e a nők elnyomásáról? Ennek felderítésére több kérdés szolgált, amelyekre igennel vagy nemmel kellett válaszolni. A kérdések a következők voltak:

- A házastársam nagyon erős akaratú, általában övé mindig az utolsó szó
- Majdnem mindig megteszem azt, amit a házastársam mond
- Társaságban a házastársam mellett mindig másodrendűnek érzem magam.

A felmérésben résztvevő férfiak 31, a nők 37 százaléka állította azt, hogy házastársa nagyon „erős

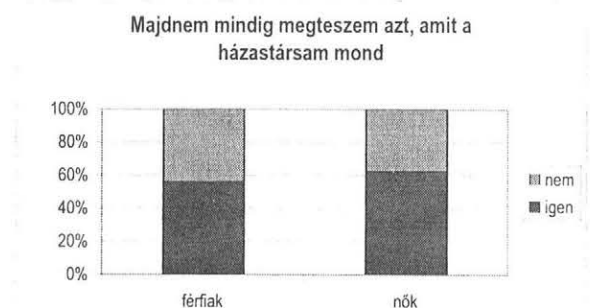
akarátú” ember és „mindig az övé az utolsó szó”. A csekély különbség alapján nem beszélhetünk egyik vagy a másik nem házasságon belüli dominanciájáról, hiszen nagyjából ugyanynyi nő tartja a gyeplőt a kezében, ahány férfi.

1. ábra

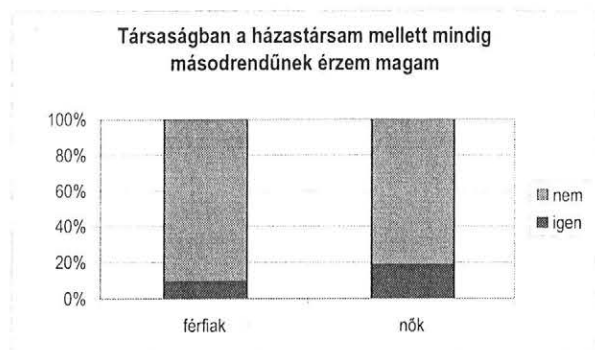
Nincs jelentős eltérés a „szófogadás” vonatkozásában sem. A vizsgálatban részt vevő 2200 személy közül 1203 „általában eleget tesz” házastársa óhajának. A férfiak 56, a nők 62 százaléka mindig megteszi azt, amit házastársa kér tőle. A házasságban élők többsége tehát hajlik a kompromisszumra, és e téren a nők és férfiak között nincs említésre méltó különbség.

A másik fél háttérbe szorítása, megalázása akkor a legfájdalmasabb, ha annak mások is tanúi. A felmérésben résztvevő 2200 személy közül 312 (14%) válaszolta azt, hogy társaságban a házastársa mellett „mindig másodrendűnek érzi magát”. A nemek megoszlása tekintetében kétszer annyi nő (18,68%) panaszkodott erre, mint ahány férfi (9,6%), ennek alapján azonban „férfiuralomról” aligha beszélhetünk.

2. ábra

² Nate Penn - Lawrence Larose: A kód. Hogyan kerüljük el a házasság csapdáját? Alexandra. Pécs

3. ábra

A domináns pozíció azonban nem csak a másik fél rendezésében, dresszírozásában, megalázásában, fizikai bántalmazásában juthat kifejezésre. A kiszolgáltatott helyzetnek vannak más, rejtettebb formái is. Ilyen például az egyoldalú intimitás, amelyben az egyik fél gyengéd, ragaszkodó és érzelmeivel adakozó, a másik meg hűvös, fondorlatos és kizsákmányoló. Ott, ahol a szeretet nem egyforma mélységű, ez a helyzet gyakran előáll.

Megpróbáltam ennek is utánajárni. Nos, az előző mutatóktól eltérően viszonylag magas értékeket kapunk. Más szóval sokan érzik úgy, hogy több szeretet nyújtanak, mint amennyit kapnak. A férfiak 42, a nők 35 százaléka panaszkodik érzelmileg egyoldalú kapcsolatra. Érdekes módon a férfiak érzelmi függősége a nőkénél is nagyobb. Vajon ez már előhírnöke lenne a „kemény nők és érzékeny férfiak” világnak?

4. ábra

A pénzhez való viszony

A házastársi viszonyt törvény szabályozza, ami elejét veszi számos konfliktusnak. A törvény kimondja, hogy a házastársak vagyonszövetséget alkotnak, hűséggel tartoznak egymásnak, egyforma jogaik és köte-

lességeik vannak, kötelesek támogatni egymást jóban és rosszban. A törvény kimondja azt is, hogy a házastársak keresetüket és külön vagyonukat is kötelesek a család rendelkezésére bocsátani. Bölcseken teszi, hogy kimondja, mert e körül sűrűn-gyakran konfliktusok vannak. Az, hogy ki mennyit keres, illetve ki mennyit hozott a házasságba a világos beszéd ellenére is sokszor befolyással van a családon belüli döntéshozatalra, s olykor központi szerepet játszik a házassági konfliktusokban. Egyes szakértők szerint a válások 50 százalékát a pénzzel kapcsolatos nézeteltérések okozzák. A házassági konfliktusok kialakulásában a pénz mindenestre fontosabb szerepet játszik, mint bármi más.

A házastársak keresetüket és külön vagyonukat is kötelesek a család rendelkezésére bocsátani.

A problémák leggyakoribb forrása a család *fizetőképességéhez való hozzájárulás*, illetve a fizetőképesség megőrzését veszélyeztető magatartás. Önmagukban véve az anyagi nehézségek nem ássák alá feltétlenül a házasságot. Az anyagi nehézségek éppenséggel kihívást is jelenthetnek a férj és feleség számára, feltéve, ha együttes erővel kívánják legyőzni az anyagi hiányokat, és nem „sikeresebb” férjekkel, és „takarékosabb” feleségekkel példálózhatnak egymásnak.

A gazdagabb, tehetősebb családból származó vagy nagyobb jövedelemmel rendelkező fél gyakran több jogot akar vindikálni magának, mint ami a házastársának „jár”.

Az első pengeváltás rendszerint azzal kezdődik, hogy munkája vagy szülei segítsége révén ki járult hozzá nagyobb mértékben a közös vagyon megszerzéséhez. Hevesebb szóváltás közben gyakran elhangzik, hogy „nem hoztál semmit magaddal”, „nélkülem sem mire sem jutnál”, „ne felejtse el, hogy az én házamban laksz” stb.

De a pénz nélkül is konfliktusok forrása lehet, hogy a házastársak hasonló durvaságokat vágnának egymás fejébe. A gazdagabb, tehetősebb családból származó vagy nagyobb jövedelemmel rendelkező fél egyszerűen több jogot akar vindikálni magának, mint ami a házastársának „jár”.

5. ábra

A vizsgált populációban a házasságok eléggé kiegyensúlyozottak az anyagi hozzájárulás vonatkozásában. A férfiak egyharmada, pontosan 33%-a, a nők 21%-a véli úgy, hogy a családi költségvetéshez való hozzájárulása nagyobb, mint házastársáé, de ezt ritkán érzetik párjukkal. A vizsgálatban részt vevő 2200 fő közül 238 személlyel érezte már házastársa, hogy hozzájárulása alapján több jogot vindikál magának: a férfiak 9, a nők 13 százaléka részesült ilyen kioktatásban.

Amerikai házassági szakértők szerint a hitelkártya világában „az adósságcsapda” jelenti a legnagyobb veszélyt a pénzzel kapcsolatos problémák szempontjából. Az emberek nehezen tudnak ellenállni a bőséges kínálatnak, és mivel hitelre vásárolhatnak, könnyen túlköltekeznek, abban a reményben, hogy a jövőben eleget fognak keresni újabb és újabb adósságaik kifizetésére.

A pénzügyekkel kapcsolatos másik gyakori konfliktusforrás az, ha a házastársak a költségek érzelmileg gyógykezelésre használják. A megfontolás nélküli vásárlással többnyire örömtelen életüket, sikertelenségüket, olykor csupán rosszkedvüket kívánják ellensúlyozni.

Gyakori konfliktusforrás az, ha a házastársak a költségek saját érzelmi gyógykezelésükre használják. A megfontolás nélküli vásárlással örömtelen életüket, sikertelenségüket, olykor csupán rosszkedvüket kívánják ellensúlyozni.

Végezetül, gyakran előfordul az is, hogy a házastársak gyermekkorukban nem voltak rákényszerülve arra, hogy a pénzüket beosszák, ezért felnőtt korukban egyszerűen nem tudnak spórolni. Képtelenek értékészletet felhalmozni, mert folyamatosan elköltik mindazt, ami rendelkezésükre áll. Nem azért nem tudnak megspórolni semmit, mert jövedelmük nem elég a

megélhetésükhöz, hanem mert költségek igényük mindig előtte jár jövedelmüknek.

A pénz – a jövedelemtől és a gazdasági helyzet-től függetlenül – mindig romboló hatásúnak bizonyul a házasságban, amíg a házastársak nem alakítják ki a pénz kezelésével kapcsolatos arany szabályt. Ez az arany szabály három pontból áll:

- A jelentősebb kiadásokról a házastársak közösen döntsenek
- Nem költenek többet, mint amivel rendelkeznek
- A megtakarítástól (és nem vágyaiktól!) teszik függővé terveiket.

A családon belüli erőszak

A fajfenntartás ösztöne úgy rendezte be a világot, hogy a hím szerepe a kezdeményezés, a nőstény részéről az is elég, ha eltűri az aktust. Az állatok körében mégis ismeretlen a nemi erőszak. A hím addig udvarol, várakozik, toporog, amíg a nőstény bele nem egyezik a dologba. Az emberek esetében a helyzet ennél sokkal rosszabb. A férfiak nemi vágyaik kiélésében olykor erőszakhoz folyamodnak. Különösen háborúk esetében fordul elő ilyesmi nagy számban, amikor az indulatok egyébként is elszabadulnak.

A férfiak azonban békeidőben is hajlamosak az erőszakra. Nemcsak akkor bántalmazták a gyengébb nem képviselőit, ha heves szexuális vágy fűti őket, hanem akkor is, ha engedelmségre akarják kényszeríteni őket. Néha a szenvedés látványa, agresszív hajlamaik kiélése, vagy a másik nem iránti bosszúvágy serkenti őket agresszív fellépésre.

Az erőszakos cselekmények volumenéhez viszonyítva elenyésző számban fordul elő nemi erőszak. A verés többnyire a családokon belüli konfliktuskezelés eszköze, amelynek gyökerei a történelmi múltba nyúlnak vissza. Régebben bizonyos kultúrákban a férjnek joga volt arra, hogy akaratát a család többi tagjával szemben, ha kellett, erővel is érvényesítse. Ilyesmi a múlt században előfordult a magyar családok többségében is.

A verés többnyire a családokon belüli konfliktuskezelés eszköze, amelynek gyökerei a történelmi múltba nyúlnak vissza.

A nők gazdasági-társadalmi helyzetének meg erősödésével megváltoztak a családon belüli konfliktusokat szabályozó normák, és ma a civilizált országokban (elvileg) megengedhetetlen, hogy a férj tettlegesen bántalmazza a feleségét. Az erre vonatkozó elvek és jogszabályok azonban korántsem váltak egyetemes viselkedési normává. Bizonyos társadalmi rétegekben tovább él az a felfogás, hogy a férj megverheti feleségét, hogy rábíri valamire, vagy megtörje makacs ellenkezését. Az efféle viselkedés azonban többnyire olyan családokban fordul elő, ahol ez „elfogadott” gyakorlat mindkét fél részére: magyarán, ha az asszony a szüleitől azt tanulta, a rokonok és ismerősök körében azt látja, hogy túrnie kell a verést.

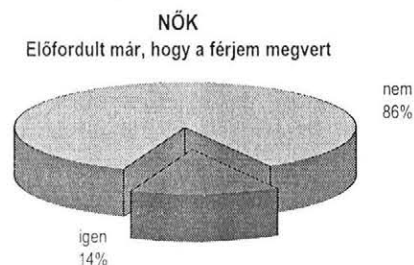
Az idevonatkozó kutatások szerint a családon belüli erőszak alkalmazása sokkal gyakoribb, mint hinnénk. „A feleség és a gyerekek verése éveken át rejtve maradhat a társadalom elől, és ha kitudódik, akkor is habozva, erélytelenül avatkoznak be a bűnüldöző szervek a családi konfliktusokba” – írja Cseh-Szombathy László.³

Az isztambuli egyetemen végzett egyik tanulmány szerint a családon belüli erőszak súlyos problémát jelent a török társadalomban. A török nők majd 25 százalékát súlyosan megverte már a férje vagy más családtagja, a legtöbbjüket rendszeresen bántalmazzák. Sok nő a ránehezedő társadalmi nyomás miatt nem mer panaszt emelni bántalmazója ellen, így a bántalmazott nők számaránya a jelzett értéknél vélhetően magasabb. Nyilván ezzel a körülménnyel magyarázható, hogy Törökországban is, de másutt is, mind nagyobb nyomás nehezedik a parlamentre, hogy hozzon olyan törvényeket, amelyek hatékonyan megvédik az asszonyokat a családon belüli erőszaktól.⁴

Csak hogy az éremnek van másik oldala is. Egy kormányjelentés szerint Nagy-Britanniában a férfiakat is verik a családban, még hozzá a hölgyek éppen olyan gyakran emelnek kezet társukra, mint a férfiak a nőkre. A felmérés alanyai közül a férfiak és nők körében egyaránt 4,3 százalék panaszkodott arra, hogy a legutóbbi 12 hónapban otthon erőszak áldozatává vált. Igaz: a nők 60 százaléka állította, hogy félelemben él a verések miatt, míg a férfiak közül csak 5 százalékot sikerült megfélemlíteni. Az erőviszonyok a jelek szerint nem egészen egyenlők: míg a nők 47 százaléka, addig a

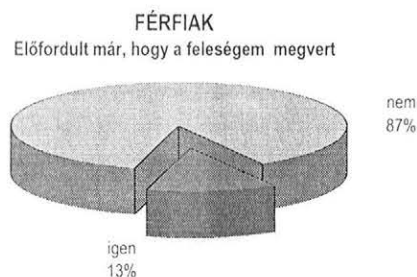
férfiaknak csupán 31 százaléka szenvedett sérülést az otthoni összecsapásokban.⁵

Ezek után lássuk, hogy mi a helyzet nálunk a családon belüli erőszak vonatkozásban.

6. ábra

A felmérésben résztvevő 1097 nő közül 145-en állították azt, hogy a férjük megverte már őket. Az 1107 férfi közül 139 állította ugyanezt a feleségéről. A házasságban fizikai erőszakot elszenvedett nők és férfiak közötti különbség, amint látjuk, alig másfél százalék. Ennek alapján azt kell mondanunk, hogy az erőviszonyok nálunk – legalábbis a verés terén – tökéletesen egyenlők.

7. ábra

A családon belüli erőszaknak gyakran a gyerekek az áldozatai. Az agresszív szülők, amikor szabadjára kívánják engedni indulataikat, általában úgy találják, hogy a gyerek rossz és „rászolgál” a verésre. Ebben a szülők vagy megegyeznek, vagy állandó konfliktusforrás közöttük.

³ Cseh-Szombathy László id. mű. 141. old

⁴ Az AFP jelentését a Magyar Szó, 1998. május 1-i száma ismertette

⁵ Alan P. Brauer & Donna Brauer: Szerelmem mesterfokon. Id. mű. 32. old

8. ábra

A vizsgált családokban a gyerekek viselkedésének megítélésében és fizikai büntetésében a szülők között nagyfokú egyetértés tapasztalható. A férfiek 20, a feleségek 23 százaléka állította azt, hogy a gyermekük néha rászorgál a verésre. Mindenesre kétszer olyan gyakran püfölik el a gyermeket, mint ahányszor egymást bántalmazzák.

A házastársak kétszer olyan gyakran püfölik el gyerekeiket, mint ahányszor egymást bántalmazzák.

Családon kívüli kapcsolatok

A családi kapcsolatrendszer alakulása jelentős mértékben függ attól, hogy a családtagok érintkeznek-e, és ha igen, milyen gyakorisággal és mennyire összehangoltan érintkeznek ismerőseikkel, rokonaikkal, illetve hogyan jelenítik meg egymás között a családon kívüli kapcsolataikat.

A családon kívüli társkapcsolatokra vonatkozó íratlan szabályok, követelmények fontos szerepet játszanak a családon belüli kapcsolatrendszer alakulása szempontjából is. Meglehetősen gyakori jelenség, hogy a házastársak nem teszik lehetővé egymásnak, hogy szabadon és összehangoltan érintkezni tudjanak másokkal (barátokkal, ismerősökkel, rokonaikkal), illetve, hogy lehessenek olyan családon kívüli kapcsolataik, melyeket önállóan, egymástól függetlenül alakítanak ki.

A kapcsolattartásnak számos formája lehetséges. Vannak az *izolálódó* családok, amelyekben nincsenek közös barátok, nincsenek „külön ügyek”, személyes barátságok. Az *izolálódó* családokhoz hasonlóak a *zárt* családok, amelyekben a külön ügyeket szintén nem tűrik, gátolják a személyes barátságok kialakítását és megnyilvánítását, viszont a családtagok együtt érintkeznek ismerőseikkel, rokonaikkal.

Vannak aztán az ún. *szétszórt családok*, amelyekben mindenkinek lehetnek családon kívüli kapcsolatai, de ezekről nem számolnak be egymásnak, nem jelentik meg egymás között, ugyanakkor nem tudnak, vagy nem akarnak összehangolódni és érintkezni a másik fél kapcsolataival. És végül a kapcsolattartás szempontjából vannak *egyensúlyban* levő családok, melyek többé-kevésbé összehangoltan érintkeznek rokonaikkal, barátaikkal, ismerősökkel, esetleg közös barátokkal, s ha vannak, a házastársak kölcsönösen megjelenítik egymás előtt önálló kapcsolataikat is.

Ez a tipológia persze önkényes és tetszés szerint bővíthető. Ezzel a felosztással csak azt akartam érzékeltetni, hogy a korábbi, vagy újonnan szerzett barátok-ismerősök korántsem tartoznak automatikusan a család külső intim köréhez. A házastársak sok esetben csak annak árán hajlandóak elfogadni egymást, ha azok nem saját igényeik szerint, hanem az ő elvárásaiknak megfelelően alakítják társas kapcsolataikat.

A házastársak sok esetben csak annak árán hajlandóak elfogadni egymást, ha azok nem saját igényeik szerint, hanem az ő elvárásaiknak megfelelően alakítják társas kapcsolataikat.

Bár a házastársak a békesség kedvéért általában képesek elfogadtatni egymással a társas kapcsolatokra vonatkozó elvárásaikat, az eltérő motivációk megmaradnak, és konfliktusok alapjául szolgálnak. Tartósan, hosszabb időn át egyik motivációs rendszer sem szoríthatja ki a másikat anélkül, hogy ezzel ne korlátozná a másik személyi mozgásterét, és ne ásná alá magát a kapcsolatot.

Nyilvánvalóan nem jó sem a magány, sem a fullasztó kötöttség. A magányban nem tud kiteljesedni szerényiségünk, mert ehhez szükségünk van másokra, bizalomra, intimitásra, az intim kötődések feltételrendszere viszont olykor túlzottan korlátozhatja önállóságunkat. Ezt a két motivációs rendszert kell összeegyeztetni egymással. Ez a dilemma sok embert tart vissza a házasságtól, és ennek a dilemmának az eldöntése a családalapítás nagy próbája.

Megtehetjük, hogy éveken át nem tartozunk senkihez mély, személyes és intim érzelmekkel, amelyek korlátoznák mozgásszabadságunkat. Ez azzal a következménnyel jár, hogy magányossá válunk és (rendszerint különböző tünetek formájában) megszenvedjük önállóságunkat.

Megtehetjük azt is, hogy elkötelezzük magunkat, divatos szóval élve „feladjuk szuverenitásunkat”. Ezt követően viszont nem rendelkezünk önállóan saját szükségleteink és személyiségfejlődésünk feltételeivel, mert mindent és mindig házastársunk elvárásaihoz kell igazítanunk. Ekkor meg a bezártság-érzés, a kötöttségek miatt fogunk szenvedni.

Maga ez a dilemma egyébként korántsem csak a házasságkötés dilemmája. Megválaszolásra vár minden életkorban, minden társas szituációban. Ha nincs olyan diákcsoport, baráti kör, galeri, amelyekhez tartozunk, társtalannak érezzük magunkat. Ugyanakkor bármelyik csoport mellett való elkötelezettség és odaadás szabadságunk korlátozásával, egy fajta én-feladással jár. Ugyanez a fiatal házások és a nyugdíjas szülők dilemmája is. Jó lenne, ha szabadon rendelkezniene saját időtöltésük, társas életük anyagi és tárgyi feltételeivel, ugyanakkor szükségük van intim kapcsolatokra is, a másik nemzedék segítségére, szüleikkel, illetve gyerekeikkel, unokáikkal való együttlétre.

A családi kapcsolatalakításban sem egyszer s mindenkorra eldönthető, lezárható kérdésszóról van szó, hanem olyasmiről, ami hosszabb időszakon át újra és újra felmerül, megoldást sürget, és a körülményektől függően a családtagok, hol az egyik, hol a másik motívációs rendszert érzik fontosabbnak, kényszerítőbbnek.

Szükség van a családi intimitás megőrzésére, a magánéletre, örömeink, gondjaink, fájdalmaink családon belüli megbeszélésére. Ha azonban az intimitás igénye követelményrendszerre merevül, amely rendszeresen és érzékelhetően gátolja a házastársakat abban, hogy rendelkezhessenek a kommunikáció és a kapcsolattartás feltételeivel, akkor a kapcsolat destruktív hatásúvá válik. A kapcsolatalakítás szervezeti kereteinek előtérbe kerülésével, az ellenőrzés, számonkérés és kisajátítás igényével éppen az vesz el, ami az intim kapcsolat legfontosabb feltétele: a bizalom.

Minél kifejezettebb az önálló életszférák beszűkülése, a másik társas kapcsolatainak leépítése, a partnerek annál kevésbé tudják feltárni lelküket egymás előtt, a kapcsolat bizalmi alapja annál inkább gyengül.

A társas kapcsolatok vonatkozásában a kölcsönös összehangolódás csakis folyamatos és közös egyensúlyozás eredménye lehet. És ebben az egyensúlyozásban ütköznek a családtagok érdekei, szükségletei, motívációi, s a nyíltabb vagy burkoltabb viták, feszültségek növelik vagy csökkentik a megoldás esélyeit – attól függően, hogy az alkudozások és taktikák eredményeként időről időre kielégülhetnek-e egyik

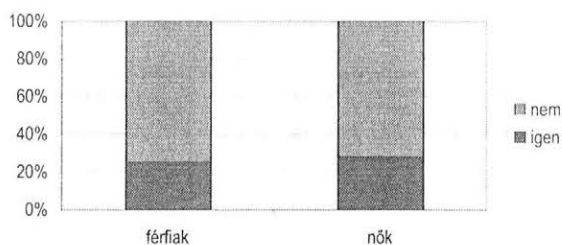
vagy a másik fél nagyobb fokú önállóságra vagy intimításra irányuló szükségletei.

Minél kifejezettebb a másik társas kapcsolatainak leépítése, a partnerek annál kevésbé tudják feltárni lelküket egymás előtt, kapcsolatuk bizalmi alapja annál inkább gyengül.

Nem olyan probléma ez, amit a családtagok konkrétan nevének szoktak nevezni. A személyközi konfliktusok során, amelyek a családi kapcsolatokban felmerülnek, ez a kérdés általában a döntési jog és a hatalmi viszonyok függvényében szokott felmerülni. A kapcsolati kontextustól való függés eredményeként az összehangolódás feladatát időlegesen meg lehet oldani, vagy el lehet odázni, mindenkorra szőnyeg alá söpörni azonban nem lehet, mert az a kapcsolatrendszer válságához vezet.

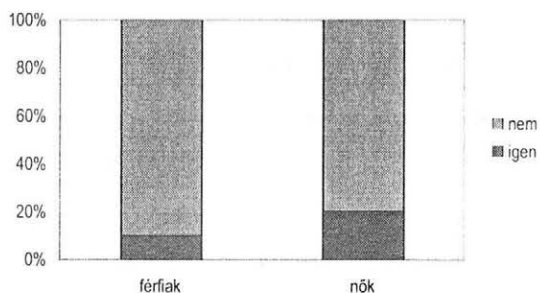
Az általam vizsgált populációban a férfiak 25, a nők 29 százaléka állította azt, hogy kapcsolattartásuk kizárólag a legszűkebb rokonságra és barátokra szorítkozik. Ebből kifolyólag az előbbieket 10, az utóbbiakat 21 százaléka érzi magányosnak magát a házasságában.

Csak szüleinkkel és a legszűkebb rokonsággal tartunk kapcsolatot

9. ábra

Bár férjem (feleségem) és gyermekeim vannak, mégis magányosnak érzem magam

10. ábra

A családok többsége nem korlátozza oly mértékben a házastársak mozgásszabadságát, hogy azok a családi kötelekeket emiatt terhesnek találják. Sem a nők, sem a férfiak többsége nem panaszkodik a más jellegű társas kapcsolatok hiányára, s nem érzi magát magányosnak. A családok egy jelentős részében – közel egyharmadában – azonban jelen van ez a probléma, amely nyiltabb vagy rejtettebb formában, de konfliktusok alapjául szolgál.

A szülői családhoz kapcsolódó konfliktusok

A válások egyharmadát az anyósok nyakába varrják. Gyakran előfordul, hogy a férfiak és az anyósok nem kedvelik egymást. Az anyós szerint a veje nem elég rendes a lányához, aki különbet is találhatott volna nála. A férfiakat azonban az anyósuk nem nagyon irritálja, akkor sem, ha az székálja őket. Rendszerint nem a lány, hanem a fiú anyja kavarja a vihart, ő jelenti a nagyobb veszélyt a fiatalokra. Ennek az a magyarázata, hogy sok fiú nem képes leválni az anyjáról, illetve sok anya nem képes elvágni a fia köldökzsinórját.

Persze nem minden anyós bajkeverő. Amerikában az utahi állami egyetemen végzett kutatások szerint az anyósok 50 százalékával van baj, a másik fele segítőkész családtag.⁶ Nagyjából hasonló a helyzet Vajdaságban, ahol a férfiak 19, a nők 28 százalékának jelent problémát a házastársa szüleivel való kapcsolat, és lévén, hogy az após nem sok vizet zavar, az anyósok vannak itt is a palettán.

Egyes kultúrákban a házastársak szülőkkel való kapcsolatát pontosan megszabják, és ezzel elejét veszik a későbbi problémáknak. A nyugati kultúrában, ahol a szabadságra hivatkozva a függőség, féltékenység, éretlenség, önzés, akarnokság, birtoklási vágy, rivalizálás stb. nincs szabályozva, az anyós és az após a viccek céltáblájává válnak, a fiatalok pedig boldogtalanok.

A családszociológusok szerint a szülőházhöz fűződő szerepek, normák és az újonnan létrejövő házastársi kapcsolat által kialakított szerepek és normák közötti ellentét gyakran vezet házastársi konfliktusokhoz. A házasságkötéssel a házastársak két család tagjaivá vál-

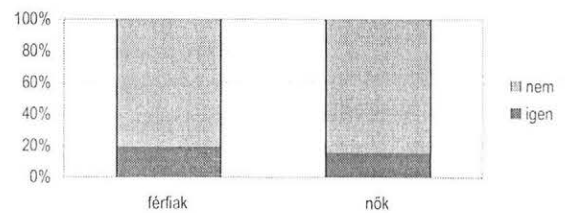
nak: továbbra is megmarad a szülői házhoz való kötődés, ugyanakkor egy új érzelmi viszony jön létre, amely egyre meghatározóbb szerepet játszik az életükbe.

A szülőházhöz fűződő szerepek, és az újonnan létrejövő házastársi kapcsolat által kialakított normák gyakran vezetnek házastársi konfliktusokhoz.

A szülők részéről számos olyan elvárás adódhat, amelyek esetleg ütköznek a sikeresen alakuló új kapcsolattal. Az egyik vagy másik partner nehezményezheti például házastársa szüleinek a „beleszólását” az ő dolgaikba, esetleg maga az érzelmi viszony – házastársa saját szüleihez való kötődése – is ellenére van.

Ezeknek a konfliktusoknak nem kell feltétlenül bekövetkezniük. Rendszerint akkor üt fel a fejüket, ha a házastársak nem azonos kultúrájú csoportból származnak. A családszociológia számára régóta ismertes, hogy az azonos társadalmi csoporthoz tartozók házassága, az ún. homogám házasságok, gyakran sikeresebbek, mint a heterogámok, vagyis ha a házastársak egymástól nagyon eltérő szokásokat, értékeket, normákat hoznak magukkal. Gyakorlatilag ezt azt jelenti, hogy a házasság alakulása szempontjából előnyös, ha a házastársak olyan szülői házban nevelkednek, amelyek egyazon kulturális közösséghez tartoznak. A kulturális közösségen belül azonban ellentétek forrása lehet az eltérő gazdasági helyzetű, iskolai végzettségű vagy foglalkozási csoporthoz való tartozás.

A házastársam és a szüleim nehezen tudnak kijönni egymással

11. ábra

⁶ Allan és Barbara Pease: Miért hazudik a férfi? Miért sir a nő? Park Könyvkiadó, Budapest, 2003. 165. o.

12. ábra

Vizsgálataim eredményeim szerint a vajdasági magyarság kulturálisan homogén közösségnek tekinthető, a házasságra lépők többé-kevésbé „magukhoz illő” társat választanak. Ennek ellenére kimutathatóan jelen vannak a szülői házhoz fűződő kapcsolatokból adódó konfliktusok.

A férfiak 19, a nők 16 százaléka véli úgy, hogy házastársa nehezen tud szót érteni a szüleivel. A férfiak azonban jobban kijönnek házastársuk szüleivel, mint ahogyan azt feleségük gondolja, a nők viszont nehezebben, mint ahogyan azt a férjük gondolja, amennyiben a férfiak esetében a 16 százalékkal szemben 10, a nők esetében a 19 százalékkal szemben 21 százalékuk állítja azt, hogy nehezen tud kijönni házastársa szüleivel.

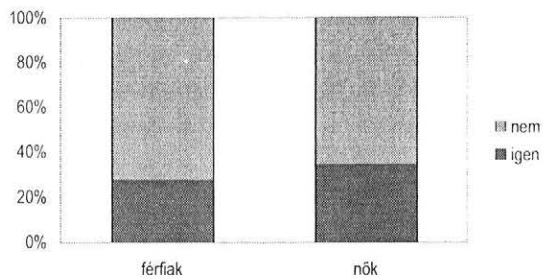

13. ábra

A szülőkkel való kapcsolatnál gyakoribb konfliktusforrást jelentenek azok a szokások, amelyeket a házas-

társak a szülői házból magukkal hoztak. A férfiak 19, a nők 28 százaléka véli úgy, hogy a házastársa sok „idegesítő szokást” hozott magával a szülői családból. Pontosán nincs definiálva, hogy mit értenek „idegesítő szokás” alatt, többnyire azonban étkezési vagy tisztálkodási szokásokra, a házastársak közötti munkamegosztásra kell gondolnunk. Nézeteltérésre adnak okot továbbá a gyermekvállalásra és a gyermeknevelésre, a másokkal való barátkozásra, a szórakozási igényekre vonatkozó szokások is.

Mindketten másként képzeljük el a szórakozást és a kikapcsolódást

14. ábra

Mindaz, ami idegen egyik vagy másik félnek, az általában idegesítő is számára. Azért idegesítő, mert a házassági szerepek, normák, értékek stb. körüli zavarok különféle kultúrák és szubkultúrák találkozásának és ütközésének az eredményei, amit az egyének önmagukban nem képesek áthidalni. Ez azt jelenti, hogy a házastársi ellentétek jelentős része a házasságkötés pillanatában már adott, csak az egymással házasságra lépők nincsenek még vele tisztában.⁷

15. ábra

⁷ Vö. Cseh-Szombathy László: A házastársi konfliktusok szociológiája. 80. o.

Arra a kérdésre, hogy másként képzele-e el a ki-kapcsolódást és a szórakozást, mint a házastársa, a férfiak 27, a nők 34 százaléka válaszolt igennel. Ez azonban nem jár együtt minden esetben konfliktussal. Az érintetteknek csak a fele, a férfiak 13, a nők 19 százaléka állította, hogy emiatt gyakran van nézeteltérés közöttük.

Előbb-utóbb persze minden új család kialakítja a saját szerep- és normarendszerét, csakhogy ezek sem lógnak a levegőben, hanem szervesen beágyazódnak valamilyen szubkultúrába, hogy majd megnehezítsék és „megkerítsék” a felnövekvő új nemzedék kapcsolatának kialakulását.

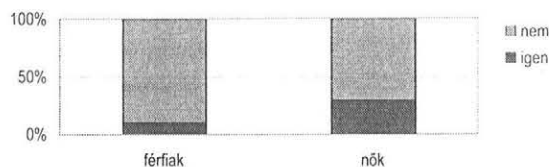
Szexuális konfliktusok

Az embereket szexualitásuk dolgában nehéz őszinte vallomásra bírni. Erre vonatkozó szociológiai vizsgálatokkal se nagyon rendelkezünk. Az ilyen jellegű vizsgálatok adataival egyébként is óvatosan kell bánni, hiszen a szexualitással kapcsolatos kérdésekre válaszoló nem mindig őszinték, illetve válaszaik olyan sztereotípiák, amelyek az adott kultúra szokásrendjéhez igazodnak. A személyes beszélgetés során sem könnyű megbízható információkhoz jutni. Vannak, akik a világgért sem akarnak ilyesmiről beszélni, mások szívesen locsognak róla, ők viszont kevésbé szavahihetőek.

Nem kívántam a vizsgálatban részt vevő személyeket kényelmetlen helyzetbe hozni, ezért igyekeztem a szexualitásra vonatkozó kérdéseket árnyaltan megfogalmazni.

A szexualitáshoz számos előítélet és mítosz tartozik. Az egyik ilyen mítosz, amely inkább a nőkre jellemző, a szerelem paradicsomának a mítosza. E szerint az örömhöz, a boldogsághoz, a sikeres kapcsolathoz elég magának a szerelemnek a megélése, amit a kapcsolaton belüli szexuális élet sokszor csak megzavar, beárnyékol. A szerelem iránti vágyakozással szemben a szexuális készítés nem a két nemet összekötő, hanem inkább elválasztó fiziológiai és pszichikai különbség, amennyiben egy „normális nő” nem törekszik kéjszerzésre, ellentétben a férfiakkal, akik természetüknél fogva „ocsmányak” és „undorítóak” ebben a vonatkozásban.

A szép, tiszta szerelem után mindig vonzódtam, de a szextől idegenkedem

16. ábra

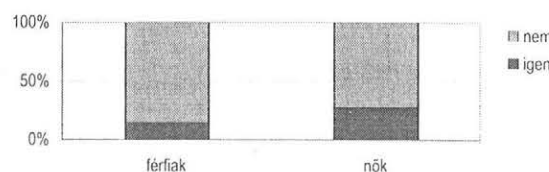
Ez a szerelemkép kulturális előítéletekből, a szexualitáshoz kapcsolódó különböző félelmekből, félreértésekből és kényszerképzetekből fakad. Az emancipáció következtében a nők szexuális igényei, elvárásai megváltoztak, a partnerkapcsolaton belül a szex értéke növekedőben van, ami megint a férfiaknak okoz problémát, csak ellentétes okokból.

A felmérési adatok alapján úgy tűnik, hogy nálunk ez a folyamat már lezajlott. A szexualitástól való idegenkedés a férfiak 11, a nők 30 százalékára jellemző. Nem tudjuk, hogy ezen belül milyen szerepet játszik a szerelem paradicsomának a mítosza, és milyen az impotencia és a frigiditás.

A nemiséggel szembeni averzióra vonatkozó adatok és arányok azonban megbízhatónak látszanak, hiszen nagyjából hasonló eredményeket kaptunk egy másik kérdésünkre is, amellyel a szexuális igényt próbáltuk behatárolni.

Hosszabb idő után sem érez szexuális készítést kapcsolatteremtésre a férfiak 15, és a nők 28 százaléka.

Néha hosszabb idő után sem érezek készítést szexuális kapcsolatra

17. ábra

Egyes becslések szerint⁸ a házasságoknak mintegy a felében előfordul valamilyen zavar a házastársak szexuális életében. Ezt az értéket felmérési eredményeim alapján nem tartom túlzottnak, hiszen az általam megkérdezettek 41 százaléka (11% férfi, 30% nő) saját bevallása szerint is idegenkedik a szextől, 43 százaléka (15% férfi, 28% nő) hosszabb idő után sem érez késztettségét szexuális kapcsolatra.

Jelentős számban vannak tehát olyan személyek, akik elégedetlenek házasesetük szexuális oldalával. Félreérthetetlenül jelzik ezt a további kérdésekre kapott válaszok is. Szerettem volna megtudni, hogy ha a házastársak adott esetben nem is éreznek kedvet a szexuális aktusra, vajon hányan engednek partnerük

19. ábra

Abból a körülményből kiindulva, hogy a férfiak 34, a nők 65 százaléka sem belátásból, sem taktikai megfontolásból nem törekszik házastársa szexuális vágyainak a kielégítésére, arra lehet következtetni, hogy a szexuális feszültség nyíltan vagy lappangó formában, de a családok nagy részében jelen van. Megkockáztatom azt az állítást, hogy tulajdonképpen ez a leggyakoribb konfliktusforrás a házastársak között, bár lehetséges, hogy ennek sok esetben maguk az érintettek sincsenek tudatában, mert a konfliktus más formában jelentkezik.

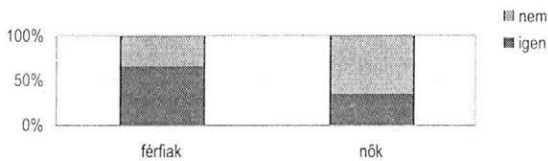
Felmerül a kérdés, hogy vajon mi lehet a szexuális közeledés elutasításának a leggyakoribb oka? Szexuálisan kiábrándítón hat, mondjuk, ha valamelyik fél a házasságkötést követően többé nem törődik magával, nem fordít kellő figyelmet arra, hogy alakja, öltözködése, tisztálkodása kívánatosá tegye őt partnere számára.

20. ábra

Az ápolatlanság azonban nem jellemző a vajdasági magyar családokra. A megkérdezett 16%-a talál

Ha nem is érez kedvet hozzá, általában engedek házastársam közeledésének

kezdeményezésének, illetve hányan utasítják őt vissza.

18. ábra

Nos, a válaszok alapján a férfiak kaphatóbbak a dologra, mint a nők, ám közülük sem áll mindegyik kötélnak. A férfiak 66, a nők 35 százaléka fogadja el partnere közeledését akkor is, ha történetesen nincs kedve a dologhoz, a többiek a szexuális kezdeményezést elutasítják. Természetesen a szexuális aktushoz jó légkörre, megfelelő körülményekre van szükség, amelyek nem mindig adóttak a partnerek részére. Ennek ellenére szembevetendő egyfelől az összehangoltság, másfelől a fogadókészség hiánya.

⁸ William H. Masters–Virginia E. Johnson: Human sexual inadequacy. Little, Brown and Co, Boston, 1970. In.: CsehSzombathy László, A házastársi konfliktusok szociológiája. 98. o.

kívánnivalót házastársa higiéniai szokásaiban. A férfiak kevésbé törődnek küllemükkel, ápoltságukkal, mint a nők, 20 százalékukat hanyagnak és ápolatlannak találja a házastársa. A nők nagyobb gondot fordítanak magukra, mindössze 11 százalékukat találja a férje slaposnak.

21. ábra

A házastárssal folytatott szexuális élettel való elégedetlenségnek más oka is lehetnek. Előfordul, hogy az élet más területén kialakult ellentétek vetnek árnyékot az intim együttlétre. Az is lehet, hogy a partnerrel való együttlét során azért marad el a szexuális kielégülés, mert a házastársak nem találják egymást elég vonzóknak és izgatónak. A vizsgálat keretében erre is rákérdeztem.

A válaszokból az derül ki, hogy a nők 78, a férfiak 75 százaléka szexuálisan vonzóknak találja házastársát. Igaz viszont, hogy nem elhanyagolható azoknak a száma, akik ennek az ellenkezőjére panaszkodnak. A partnerrel folytatott nemi élet a férfiak 25, a nők 22 százaléka számára unalmas, kevés élményt nyújt.

A szociológiai vizsgálatok egybehangzóan állítják, hogy a szexuális aktivitásra a lefekvés utáni időszak a legalkalmasabb. Az éjszaka csendje kedvez az intim közelségnek. Egyáltalán nem biztos azonban, hogy a szexuális bioritmus mindenkinél egyforma, vagyis hogy a nemi vágy mindenkinél a naplementéhez igazodik. A nehéz fizikai munkát végzők például este majdnem elájulnak a fáradtságtól, és legfőbb vágyuk az, hogy alhassanak. Elképzelhető, hogy az éjszakai pihenés után nagyobb kedvük lenne a dologhoz, de korántsem biztos, hogy páruknak is ez a legmegfelelőbb pillanat.

A szexuális alkalmazkodás első próbaköve – megfelelő időpontot találni.

Azt, hogy létezik-e ideális szexuális harmónia, hogy hány házasságban azonos a házastársak szexuális bioritmusa, nem tudjuk megmondani. Feltehető, hogy az életkori, biológiai sajátosságok, az egészségi és hangulati állapottól függően jelentős eltéréseket mutatnak. Az egymáshoz való szexuális alkalmazkodás első próbaköve tehát mind két fél számára megfelelő időpontot találni. Mondanunk sem kell, hogy az együttműködési szándék milyen fontos a házasságban. Néha bizony elmarad az eredmény, mert a házastársak nem könnyen engedik meg, hogy a másik fél „rájuk kényszerítse” saját akaratát, ne az alkalmazkodjon hozzájuk, hanem ők vegyék figyelembe annak az egyéni elvárásait és sajátosságait.

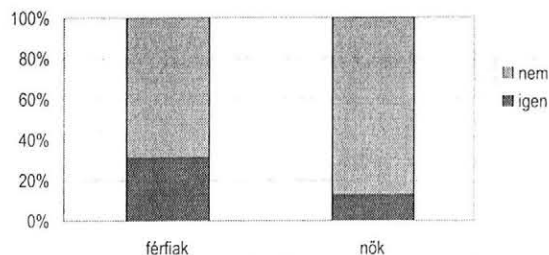
22. ábra

Nem lehet kizárni annak a lehetőségét, hogy a házastársak néha taktikáznak, az egyik vagy másik fél olyan időpontot választ a lefekvéshez, amellyel kiküszöböli a szexuális kapcsolat létesítésének lehetőségét. Például túl korán vagy túl későn megy ágyba. Az efféle taktikázgatás nem jellemző az általunk vizsgált családokra, illetve nem túl gyakori. A férfiak 14 százaléka véli úgy, hogy a felesége túl későn kerül ágyba, a nők ugyanennyien gondolják ezt párujáról.

A szexuális élet harmóniájának feltétele – az összetartozás és egyesülés kellemes érzése mellett – a partnerek szexuális temperamentumának azonossága, a szexuális igények szintje és a kapcsolatok gyakorisága. Amilyen természetes igény a szexuális harmónia követelménye, olyan nehéz azt megteremteni. A házaspárok egymástól pszichikailag, neveltetésükben, tapasztalataik terén, értékrendszerükben, vérmérsékletükben

általában annyira különböznek, hogy a szexuális egyetértés kialakulása, a közös intim világ megteremtése, a házastársak közös sikerét jelenti.

A házastársam szerint az én szexuális igényem felfokozott

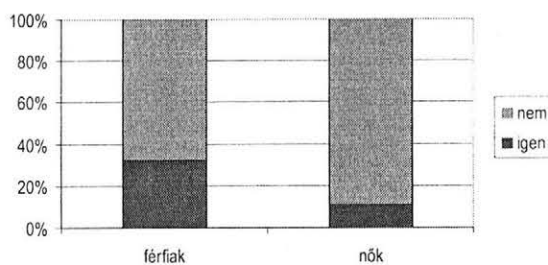

23. ábra

A szexuális egyetértésnek különböző szintjei vannak, és minél magasabb ez a szint, annál gyümölcsözőbb az együttlét, annál szebb a kölcsönös élmény, s annál nagyobb esélye van a házastársaknak a boldog szexuális életre. Nos, ami a felmérési eredményeket illeti, az esetek többségében megvan a szükséges harmónia a házastársak között. Úgy tűnik, hogy ezen a téren különösebb problémák nélkül kialakul a szexuális egyetértés. Lehetséges, hogy mindez csak látszat. Esetenként ugyanis az igényekkel baj van, a temperamentumok különbözősége gondot okoz. A férfiak 31, a nők 13 százaléka panaszkodik arra, hogy szexuális igényeit a házastársa „felfokozottnak” tartja. Más szóval ez azt jelenti, hogy a házastársaknak csaknem a fele, 44 százaléka nem kapja meg maradéktalanul azt, amit kíván, magyarul az erotikus vágyai beteljesületlenek maradnak.

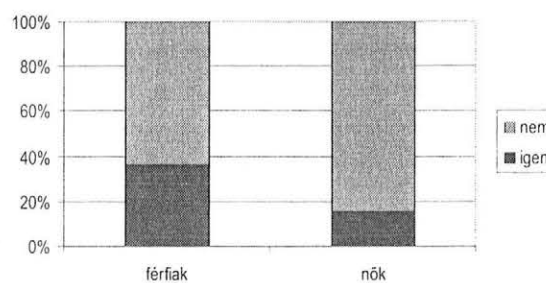
A szexuális képzetek, vágyak elősegítik az egyén rejtett vágyainak feltárását, a rejtett szükségletek megismerését, amelyek hozzájárulhatnak a szexuális kapcsolat elmélyítéséhez és harmóniájához. A szexuális fantázia hiánya gyakrabban figyelhető meg azoknál a személyeknél, akik gyenge szexuális temperamentummal rendelkeznek, gátlásosak, szexuális téren igénytelenek és örömtelenek.

Gyakran csak álmomban vagy más módon jutok el a csúcsra

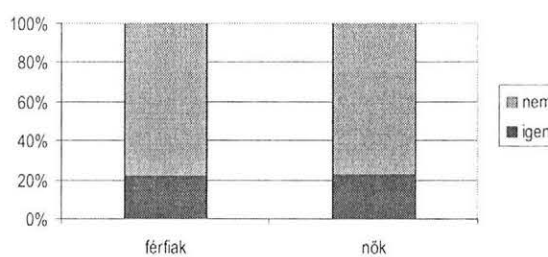
24. ábra

Előfordult, hogy a nemi aktus nem sikerült

25. ábra

Sajnos, nem tudjuk leküzdeni gátlásainkat és megmondani, hogy mit kívánunk egymástól

26. ábra

A férfiak 32, a nők 11 százaléka elégtelennek találja az alkalmazott technikát. Sokan aktus közben szabadjára engedik képzeletüket vagy újraálmoldják az örömteli aktusokat a kapcsolat aranykorából.

Néha a képzelődés, a fotók, filmek, kiadványok, diaképek nézegetése sem segít. A férfiak 37, a nők 16 százaléka nem jut el együttlétük során a teljes kielégü-

léshez. Nem tudjuk, hogy a két nem között mutatkozó jelentősnek mondható (21%-os) különbségben mekkora szerepet játszik az impotencia a férfiak, illetve a frigidityás a nők részéről.

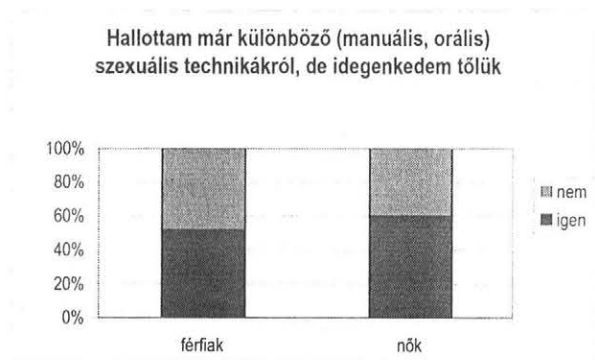
Lehetséges, hogy a férfiak érzékenyebbek a sikertelenségre, a nők egy része viszont sikeresnek tartja a szexuális aktust akkor is, ha az nem jár személyes lelki élménnyel.

A férfiak és a nők ugyanolyan mértékben tartják őszintétlennek a kapcsolatukat a szexuális kérdések megbeszélése vonatkozásában. Az előbbiek 22, az utóbbiak 23 százaléka. Annak ellenére, hogy a tömegkommunikációs eszközöket elurulta a „felvilágosító irodalom” és a pornográfia, a nemi életről való beszéd a családok nagy részében továbbra is tabu téma maradt.

Számos vizsgálat tanúsítja, hogy a „felvilágosító irodalom” és a pornó révén szerzett ismereteket a partnerek csekély mértékben hasznosítják, mint ahogyan a családon belül a népszerűsített új szexuális technikát sem igen alkalmazzák. A szexualitás persze gyakran beszédtema, de a történet rendszerint másokról szól, a szex inkább teátrum, látszat, a szexuális vágyak, készségek, hiányérzetek intim és őszinte megbeszélése többnyire elmarad.

Az őszinte beszédet és a szexuális kielégülést akadályozó pszichés gátlások miatt a szexuális konfliktusok többsége más tünetekben ölt formát. Ahogyan Jung írja, „a szexuális vágyak vonatkozásában a természet nem tanúsít sem türelmet, sem részvétet, hanem közvetlenül vagy közvetetten bosszút áll betegségekkel és mindenféle szerencsétlen véletlennel”.⁹

A szexuális vágyak elhanyagolt hatalma tönkreteszi az emberek életét, a pszichológiai rendelők tele vannak ilyen esetekkel.

27. ábra

Vannak, akik mindent ki akarnak próbálni, amiről hallanak, mások ugyanazt esetleg „undorítónak” tartják. A vizsgálatban részt vevő személyek többsége, 56 százaléka, idegenkedik a szexuális örömszerzés szokásostól eltérő formáitól. A férfiak 52, a nők 60 százaléka konzervatív fölfogású ebben a vonatkozásban.

A vizsgálati adatok alapján az a benyomásom, hogy erőteljesen jelen vannak azok a hagyományok, amelyek megnehezítik a szexuális kielégülést a házasságban. Ismeretes, hogy a keresztény hagyományok szerint a szexuális élet illetlenség, a nemi önmegettartás az, ami dicséretes. Aki erre nem képes, az házasodjon meg, de a házasságon belül is az aktus kizárólag az utódok nemzése céljából elfogadható. Ez a viktoriánus fölfogás persze eléggé megfakult, a korlátok jórészt ledőltek, a szexuális kapcsolat élvezetét azonban még mindig beárnyékolja valamiféle álszemérem és a bűntudat.

A szexuális komplexusok igen gyakori formája az erotikus konfliktus elfojtása. Ilyen esetben az életöröm hiánya nem álmodozásban, vágyfantáziákban ad hírt magáról, hanem hisztérikus hangulatokban, ok nélküli ingerültségben, a partnerrel való kötődésben, hol itt, hol ott jelentkező fájdalommal, szomatikus tünetekben és különféle idegi szimptomákban ölt formát.

Féltékenység

A féltékenység az egyik leggyakrabban előforduló érzélem az emberi kapcsolatokban. Féltékenységet érezhet a kisgyermek a kisebb vagy nagyobb testvére iránt, féltékeny lehet valaki kollégái sikerére, és igen gyakori a partnerféltékenység, amelyet szerelmi féltékenységnek szoktunk nevezni.

A szerelmi féltés nem csak az ember természetéből fakadó érzés, hanem a nyugati kultúra sajátja. A hűség fogadalmán alapuló házassági intézmény társadalmi védelme érdekében a leleplezett házasságtörés menthetetlenül vesztes pozíciót jelent a rajtakapott részére. A házasságtörést mint fájdalmat okozó érzést és felháborító erkölcsi tényként minden nyugati kultúrában olyan megértéssel fogadják, hogy annak szankcionálását akkor is szorgalmazzák, ha maguk az érintettek ezt másként látják.

⁹ C. G. Jung: Gondolatok a szexualitásról és a szerelemről. Kossuth Könyvkiadó, 1955. 104. o.

A féltékenység nem az erős érzelmi kötődés, nem a nagy szerelem bizonyítéka, hanem inkább a bizonytalanság, az önértékelési zavar egy formája, legfőképpen a partnerbe vetett bizalom hiánya. Van olyan elmélet is, amely szerint a szerelmi féltékenység kifejezetten betegség.

A féltékenységgel kapcsolatos pszichológiai kutatások azt mutatják, hogy a függőségre épülő kapcsolat növeli a féltékeny magatartás lehetőségét. Az ilyen kapcsolatokban ugyanis a függő személyiség szinte teljesen feladja önmagát, valósággal összeolvad a másikkal annak érdekében, hogy a kapcsolatot a lehető legszorosabbá tegye. Ha pedig az egyik fél függése erősebb, mint a másiké, akkor az alárendelt fél féltékenysége még erőteljesebb. A vizsgálatok azt is kimutatták, hogy míg az erősebben függő fél féltékenységi reakciója elsősorban önbüntető jellegű, a kapcsolatban fölrendelt fél magatartása dühös és bosszúszomjas, s igen gyakori a tettlegesség.

A féltékenység általában nagy érzelmi viharral jár és kivetkőzteti a féltékeny embert magából. A félelem, hogy elveszítheti társát, teljesen betölti a féltékeny ember tudatát. A kapcsolat megszakadásának a feltételezése, illetve az attól való mardosó félelem mérhetetlen energiát emészt fel benne. Képességeit, életlehetőségeit hirtelen óriási mértékben lecsökkenti a veszteségérzés.

A féltékeny személy a kapcsolat megszűnését a létezés, vagyis saját megszűnésének fenyegető árnyaként éli meg, emiatt sokszor olyan tettekre ragadtatja magát, amelyek a legalapvetőbb morális gátakat is áthágják, s amelyeket azelőtt maga is elképzelhetetlennek tartott volna. Lévén, hogy a partnerek a kapcsolat során mintegy beépülnek egymás személyiségébe, a féltékeny ember olyasféle fenyegetettséget él át, mint ha az egyik testrészét veszítené el. Csakhogy most az egész léte forog kockán, s úgy érzi, hogy mindent meg kell tennie a kínzó érzés megszüntetése érdekében. Ez a magyarázata a féltékenységből elkövetett emberölésnek - amely korántsem olyan ritka jelenség, mint gondolnánk.

A féltékeny ember a kapcsolat megszűnését saját megszűnésének fenyegető árnyaként éli meg.

A partnerkapcsolatokon belül csaknem lehetetlen a beteges féltékenység feloldása, többnyire rámeleg a kapcsolat. A legfontosabb az érzelmi biztonság megteremtése. Forduljunk a féltékeny partner felé nagyobb

figyelemmel, szerezzünk neki örömet, meglepetéseket, mások előtt demonstráljuk összetartozásunkat gesztusokkal, érintéssel, öleléssel. Vannak olyan kollegák, akik azt ajánlják a féltékeny emberek házastársának, játsszák el, hogy ők maguk is féltékenyek. Ezzel mintegy felértékelik és segítik partnerüket, hogy az visszacserezze önbizalmát.

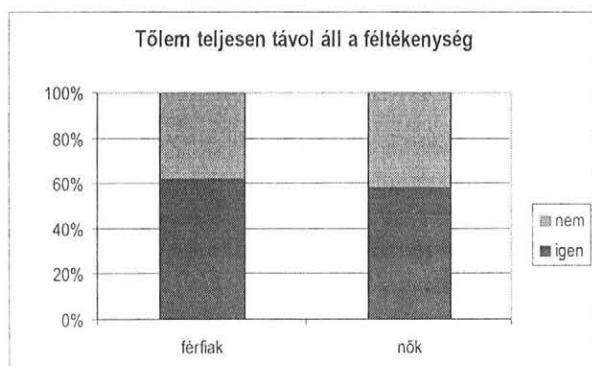
A féltékenység a kihűlőben levő kapcsolatokban fűtőanyagot szolgáltat a megújuláshoz, mely főnixmádként újjászülethet hamvaiból.

A féltékenység mindazonáltal nem mindig ártalmas. A fenyegetés, amely ilyenkor a féltékeny személyt éri, addig nem sejtett emberi tartalékokat képes mobilizálni, s még a kiüresedett kapcsolatok is megtelhetnek általa tűzzel. A kihűlőben levő kapcsolatokban fűtőanyagot szolgáltat a megújuláshoz, mely főnixmádként újjászülethet hamvaiból.

28. ábra

Felmérési eredményeim alapján úgy tűnik, hogy a féltékenység nem nagyon jellemző a vajdasági magyar házasságokra. A megkérdezett 2200 személy közül 179 férfi, és 191 nő állította házastársáról, hogy féltékeny természetű, ami – ha hinni lehet a válaszokban –, azt jelenti, hogy a nők 16, a férfiak 17 százaléka szenved féltékenységtől. A viszonylag alacsony értékek mellett érdemes a válaszok kiegyensúlyozottságára, a férfiak és nők csaknem teljesen azonos magatartására felfigyelnünk.

29. ábra

Az egymásra vonatkoztatott adatokat érdemes összevetni a saját bevallás alapján kapott adatokkal. A férfiak 62, a nők 58 százaléka állítja magáról, hogy tőle idegen a féltékenység, ami úgy is értelmezhető, hogy az előbbieket 38, az utóbbiakat 42 százaléktól nem teljesen idegen. Magyarán a férfiak és nők kölcsönösen féltékenyebbek annál, mint ahogyan azt házastársuk róluk feltételezi.

A neurózissal kapcsolatos konfliktusok

A pszichiátria régen figyelte arra, hogy bizonyos betegségek kóroka és a családi kapcsolatok között szoros összefüggés van.

A betegség alatt nem csak valamelyik szervünk kóros elváltozását értjük, hanem az alkalmazkodás hiányából vagy inadekvátságából származó funkcionális és magatartási zavarokat. A betegségben benne van az ember egész élete, szokásai, magatartása, személyi kapcsolatrendszere, szociális környezete, sőt felmenő őseinek élete és kórtörténete.

A betegségben lelki konfliktusaink is megnyilvánulnak, amelyek tulajdonképpen megoldatlan életfeladatokat. Olykor a lelki konfliktusaink alakulnak át testi betegséggé, mert sokan csak úgy tudják elviselni (folytatni) az életüket. A betegségre hajló emberek lelki vagy testi nyavalyáik változatos sorával és kombinációval gyötrik környezetüket és magukat, nem alakítják, hanem elszennvedik, vonszolják sorsukat.

A betegségben benne van az ember egész élete, szokásai, magatartása, személyi kapcsolatrendszere, szociális környezete, sőt felmenő őseinek élete és kórtörténete.

Pszichológiai szempontból kétféle ember létezik: az életszerető, egészséges személyiség, aki ritkán betegszik meg, vagy ha ez mégis megtörténik vele, a folyamat rendszerint gyorsan és különösebb komplikáció nélkül zajlik le. Vele ellentétben a sérült, éretlen személyiségű ember sokat betegeskedik, túlérzékeny, hormonális zavarokkal küzd, mindig „pechjük van” az életben, mert elégedetlen, örömtelen, örökösen háborgó lelke miatt folyton hibás reakcióval válaszol az élet kihívásaira. A tudósok ismerni vélik a dolog magyarázatát: a boldog emberek agyában több endorfin szabadul fel, amely nyugtató hatású és erősíti az immunrendszert, a szerencsétlen, örökösen panaszkodó emberek pedig – túl azon, hogy megkeserítik az életüket –, egyik betegségből a másikba esnek.¹⁰

A személyiség éretlensége, alkalmazkodási nehézsége, illetve az annak mélyén rejlő konfliktusok nem mindig kerülnek felszínre, mert nehezen egyeztethetőek össze lelkiismeretünkkel, önértékelésünkkel, önérzetünkkel, a társadalmi életben betöltött szerepünkkel. De mindig ott vannak az árulkodó jelek, a negatív érzelmi reakciók, testi tünetek, kapcsolatteremtési problémák, amelyekből következtetni lehet meglétükre.

Számos statisztika arra utal, hogy a neurózis a legelterjedtebb betegség. Az orvosokhoz forduló betegek 30–40 százaléka nem valamilyen váratlanul fellépő betegség, hanem társadalmi alkalmazkodási képességének a hiánya miatt kerül orvoshoz. Az orvosok jelentős része a rázúduló neurotikusok tömege miatt tehetetlenül áll ezzel a tartós és hálátlan, rendkívül időigényes betegséggel szemben, amellyel kapcsolatban az orvostudomány legmodernebb módszereivel sem képes elváltozásokat kimutatni. Találni azonban mást, és mivel a betegnek is, orvosnak is valamivel „igazolnia” kell magát, az évek során a zárójelentések vastag kötege áll össze.

A neurózis azzal kezdődik, hogy az ember folyamatosan idegesnek érzi magát, belső feszültség kínozza, örökké elégedetlen magával és másokkal. Ingerlékeny, arrogáns környezetével szemben, haragszik a

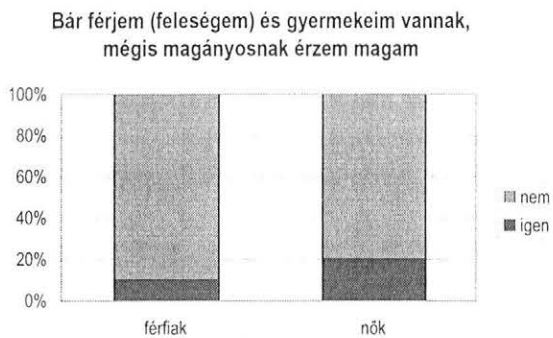
¹⁰ Allan és Barbara Pease: Miért hazudik a férfi? Miért sír a nő? Park Könyvkiadó, Budapest, 2003.

családjára, mert az nincs tekintettel „szörnyű állapotára”, nem tud megfelelően gondoskodni róla stb.

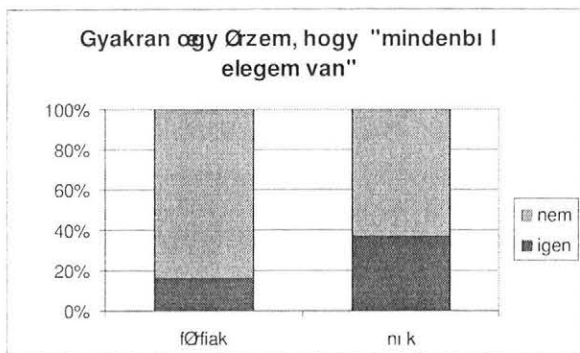

30. ábra

A vizsgált populációban a férfiak 10, a nők 21 százaléka érzi magát idegesnek. Emlékeztetésül: ugyanennyien panaszkodnak a magányra.

31. ábra

32. ábra

A két különböző kérdésre kapott válaszok teljes megegyezése alapján arra kell gondolnunk, hogy a családon belüli elmagányosodás, ahogyan az idegesre való panaszkodás is, a neurotikus tünetek egyik kifejeződési formája. Feltételezhető, hogy mindkét

esetben ugyanarról az érzületről van szó. Ez a felismerés egyébként teljesen új, nincs tudomásom hasonló kimutatásról.

Az olyan személy, aki örökké aggodalmaskodik, fokozott betegségtudata van, alkalmazkodási készsége csökken, nehezen teremt kapcsolatokat, harctűrő képessége hiányos, könnyen elfárad stb. előbb-utóbb úgy érzi, hogy „mindenből elege van”. Megpróbáltam utána járni, hogy hány embert gyötör ez a nyomasztó érzés. Hányan fáradtak bele az örökös szélmalomharcba?

A férfiak 16, a nők 37 százaléka érzi úgy, hogy gyakran „mindenből elege van”. Ezek a számok eléggé riasztóak még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy az emberek gyakran használják ezt a kifejezést, ha éreztetni akarják, hogy egy adott helyzet nehezen elviselhető számukra. Ettől függetlenül infantilis viszonyt jelez a környezettel szemben, súlyosabb tünetek kifejlődésének a veszélyét jelezheti.

33. ábra

A neurotikus személy szeretetre szomjas, szeretetet azonban csak elfogadni tud (azt sem mindig), de senkit sem tud igazán önzetlenül szeretni. Ambivalens érzései miatt: egyszerre zsarnok és áldozat, egy időben igényli a szeretetet és gyűlölködik. A labilis személyiség szerkezet miatt a heveny pszichés ártalmak hisztériás jellegű reakciókat válthatnak ki, néha öngyilkosági kísérlethez vezetnek.

Szerencsére az ilyesmi nem túlságosan gyakori eset: a férfiak 6, a nők 12 százalékának a fejében fordult meg már az öngyilkosság gondolata. Azt, hogy közülük hányan kísérelték meg, ebben a felmérésben nem kérdeztük meg. A mindennapi élet gyakran találkozzunk öngyilkosjelöltekkel, akik szándékukat formálgatják, mérlegelik, de még messze vannak a tett elkövetésétől. Ennek ellenére mindig komolyan kell vennünk az erre vonatkozó jelzéseket, amelyekről elsőként általában a házastárs értesül.

Az alkoholizmus szerepe a konfliktusokban

A konfliktusok valódi oka nem mindig kerül szavakban megfogalmazásra. A viszály „tematikája”, a szócsata nem mindig árulja el, hogy valójában mi rejlik az összecsapó érvek és indulatok háttérében. A hangnemből, az indulatok erejéből, a légkörből erre vonatkozóan nem sok információt lehet kapni, mert általában az adott családban mindennemű konfliktus hasonló forgatókönyv alapján történik és hasonló stílusban zajlik. Következésképp önmagukban véve a hangos szóváltások nem feltétlenül tanúskodnak a családi élet válságáról. Ilyen szempontból nagyobb veszélyt jelenthet a látszólagos egység, ha a családtagok nem hozhatják szóba egymásnak elétképzéseiket, hiányérzetüket, szükségleteiket (feszültségeiket) anélkül, hogy a másik ezért kitagadná, megbüntetné, betegsüszimptomák képzésére kényszerítené, vagy elkergetné őket.

Az alkoholizmus kivételt jelent ez alól. Ezt a problémát nem csak a nevének nevezik, de a legsúlyosabb házassági konfliktusok forrása. Számos házasság válságát az iszákosság, az egyik vagy másik fél részegeskedése okozza.

A hangos szóváltások nem feltétlenül tanúskodnak a családi élet válságáról.

Az alkoholizmus a mindennapi életben is súlyos probléma. Nem kívánom itt az olvasóimat az alkoholfogyasztással kapcsolatos statisztikai adatokkal fárasztani. A közúti és munkahelyi balesetek, betegségek és bűncselekmények jelentős százaléka az alkoholfogyasztás következménye. Az alkoholizmus ellen ezért világszerte folyik a küzdelem, ami azonban a harc kimenetelét illeti, azt kell mondanunk, hogy a világ fokozatosan egy nagy kocsmahálózattá válik.

A világ fokozatosan egy nagy kocsmahálózattá válik.

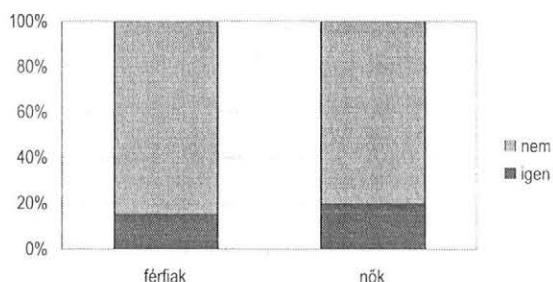
Az alkoholfogyasztással kapcsolatos konfliktusok egy része gazdasági vonatkozású. Az italra való kiadás, rendszeres és nagyobb méretű fogyasztás esetén veszélyezteti a család életszínvonalát. De ha nem is dönti a családot nyomorba, az alkoholra fordított összeg mindenképpen jelentős összeget von el a családi költségvetésből. Amennyiben csak az egyik házaspár iszik, ez kidobott pénznek számít, és elkerülhetetlenül

összetűzéshez vezet, ha viszont mind a két fél mértéktelen ivó, mindketten gátlástalanná válnak, és az összeütközések a két részeg között zajlanak le. A házastársak közötti tettelegességre is olyankor kerül sor, amikor egyik fél vagy mindkettő ittas.

További konfliktusforrás a munkaképesség csökkenése az alkoholfogyasztás következtében, amely néha a munkahely elvesztésével jár együtt. Problémát jelent az iszákos fél magatartása is, aki sokszor undort vált ki maga iránt a házastársában.

A részegeskedéssel járó számos probléma ellenére – a kívülállók számára rejtélyes módon – a házasság néha tartósan fennmarad. Ennek az a magyarázata, hogy a közös javak, a lakás, a gyerekek és az egymás iránti ambivalens érzelmek miatt a házaspár nehezen szánják el magukat a válásra. Más esetekben az egyik fél részegeskedése része a családi játszmának, amely jogcímet biztosít a józan fél számára, hogy a két részeges közötti időszakban domináns uralmat gyakorolhasson az alkoholista párja fölött.

Az alkohol gyakran ad okot a vitára

34. ábra

Közismert, hogy az alkoholisták többsége férfi, de terjedőben van a mértéktelen ivás a nők között is. Az általam vizsgált családokban a férfiak 15, a nők 20 százaléka szenved házastársa italozása miatt. Meglepő a csekély eltérés a férfiak és a nők között. A házastársak viszonyának komplex összefonódása miatt nem tudjuk, hogy az alkoholfogyasztás mennyire teszi próbára a házasságokat. Válás esetén gyakran történik hivatkozás az alkoholra, és ez részben indokolt, előfordul azonban az is, hogy az alkohol nem oka, hanem következménye a megromlott kapcsolatnak. Az alkohol ritkán orvosolja, inkább súlyosbítja a konfliktust, az összefüggések figyelembevétele nélkül azonban válás esetén nem szerencsés az ittasságot abszolút bontó oknak tekinteni.

Valami személyes

Engem még jóemlékű tanáraink arra tanítottak, hogy személyes dolgokkal legfeljebb a lírai költő állhat elő, az epikusnak viszont – a publicistának meg pláne! – az a dolga, hogy a közösség jelentős kérdéseit hánnyal-ja-vesse meg az ilyesmire fogékony szellemi partnereivel, netán ellenfeleivel. S bár a XIX. század költőihöz szóló híres Petőfi-vers megjelenése óta már többször is bebizonyosodott, hogy személyes és közösségi mondanivaló gyakran fedi egymást, s a költő vagy az író éppen akkor alkot igazán nagyot, ha saját bűját-örömet úgy tudja kifejezni, hogy az közügyként is megállja a helyét.

S ilyen legyen dalom: egy villám fénye,
Egy könny, kimondva ezrek kínjait;
Kit nem hevít korának érzeménye,
Szakítsa ketté lantja húrjait!

(Br. Eötvös József:
Én is szeretném)

Nincs más hátra tehát, mint arra kérnem tisztelt olvasóimat, hogy döntsék el maguk: az alább elmondandók magánügynek, közügynek vagy netán valami köztesnek tekinthetők-e. Azon kívánnék ugyanis nyilvánosan eltöprengeni (miután azt magamban már többször is megtettem), hogy vajon tagja vagyok-e még többedmagammal együtt a 15 éve egyre szaporodó délvidéki magyar pártok valamelyikének. Bár talán ennek eldöntését a legokosabb volna délvidéki magyar vezéreinkre bízni, akiknek száma már meg is haladta a hagyományos hetet (igaz, nem egyidejűen), és egyre inkább közeledik ahhoz a mennyiséghez, amelyből a szólás szerint „tizenkettő tesz ki egy tucatot.”

Az egész dolog úgy kezdődött, hogy mielőtt 1990. március 1-jén megalakult a II. világháború utáni első délvidéki magyar érdekszervezet, a ma már „történelminek” mondott VMDK, a kezdeményezők Zentán is összehívták az érdekelteket, hogy megismertessék velük az alakulóban levő pártkezdemény alapszabályait.

A Magyar Szó–Tiszavidék Petar Drapsin (ma: Posta) utcai helyiségében mintegy tucatnyi érdeklődő gyűlt össze (s nem is mindenki volt zentai). Az alapszabálytervezet futólagos áttekintése során nekem (és egy csókai fiatalembernek) az tűnt fel, hogy a tagság megszűnésére vonatkozó okok között nem szerepel a kizárás. Kérdésünkre azonban Ágoston és Vékás (elvtársakból frissen átvédlett) urak azt a magyarázatot adták, hogy modern nyugati polgári pártokban, amilyenek majd a miénk is válik, ismeretlenek az ilyen bolsevista csökevények, innen senkit sem lehet kizárni, bármilyen nézeteket is valljon, hiszen a nézetkülönbségek kompromisszumkész egyeztetése leendő szervezetünk egyik legfőbb feladata lesz.

Természetesen mindannyian megnyugodtunk, és így is maradtunk vagy három éven át, amikor is 74-ünket dr. Hódi Sándor alelnökünkkel az élen ki nem rúgtak a szervezetből (akkor már pártból), amiről azóta sem tudjuk, hogy a „modern nyugati demokratikus pártok” módszerei alapján történt-e, ám efelől a Magyar Szóban megjelent egész oldalas fizetett közleményből sem értesültünk. Egyszóval: kirúgtak bennünket mindenféle procedurális folyamat – netán fellebbezési lehetőség – teljes mellőzésével...

Minthogy ebből a (talán csak minket, a kirúgottakat) meglepő fejleményből arra a következtetésre jutottunk, hogy a VMDK vésszesen kezd hasonlítani vezetőinek hajdani anyapártjára, a JKSZ-re és annak külföldi testvérpártjaira, amelyek ugyancsak nem tűrték a frakciókat és az azzal járó többszólamúságot sem, 1994 júniusában megalakítottuk (Zentán) a Vajdasági Magyar Szövetséget (VMSZ) mint ernyőszervezetet, amely bármilyen ideológia iránt elkötelezett egyént és szervezetet befogad, ha annak célja a délvidéki magyarság önrendelkezési jogainak az érvényesítése. A VMSZ-en belül pedig létrehoztuk a Kereszténydemokrata Tömörülést mint a VMSZ tagszervezetét, minthogy mi - a VMSZ-be szociáldemokrata programmal belépett haj-

dani KSZ-tagok ellenében – az ezeréves magyar keresztény értékrendet és erkölcsöket kívántuk képviselni. Elképzeléseink helyességét igazolta a VMDK ellenében kivívott elsöprő választási győzelem, melynek nyomán a hajdani „egyetlen” délvidéki magyar párt igencsak jelentéktelenné vált, majd szétesett.

Közben azonban nem várt esemény következett be: Csubela Ferenc elnökünk korai tragikus halála, melynek nyomán Kasza József szabadkai polgármester került a szervezet élére. Megjegyzendő, hogy eredetileg csupán a Vajdasági Reformpárt és a VMDK kettes jelöltjeként volt hajlandó részt venni az első többpárti választáson, de miután belátta, hogy addigi pártjának, a Vajdasági Reformpártnak a színeiben semmilyen sikert sem tud elérni a tartományinál magasabb szinten, kilépett a kommunista ideológiát szociáldemokrata színekkel átfestő és egyre jelentéktelenebbé váló pártból. (Később a jórészt volt kommunistákból verbuválódott Reformpárt híveinek nagyobb része a Demokrata Párthoz vagy a Labus-vezette G-17-hez csatlakozott főként vezetőjüknek a vajdasági érdekeket eláruló magatartása folytán. A VMDK marginalizálása után Kasza József hozzálátott az „ernyőszervezet” radikális lebontásához, azaz többszámú zenekarból egyszólamú zsoldárkórossá való átalakításához.

Ehhez elsősorban a Tisza menti tömbmagyarságot képviselő Kereszténydemokrata Tömörülés - KDT eliminálására volt szükség, minthogy annak társelnökei, valamint néhány elnökségi tagja a VMSZ vezető szerveiben (Elnökségében és Tanácsában) is jelentős szerepet játszottak, s ezzel a szabadkai „központ” hangadóinak korlátlan cselekvési szabadságát tették kérdésessé. Kasza úrnak a szabadkai viszonylagos többségi és a peremvidéki (bánsági, dél- és nyugat-bácskai) szöványmagyarság képviselőinek a felhasználásával, valamint a helyhatósági választások során adódó pozícióküzdelmek célszerű kanalizálásával sikerült is az egyszólamúságra veszélyes elemeket kiszorítani a pártvezetésből, majd a 2000. márciusi topolyai közgyűlés után – az alapszabályok gyökeres módosítása, azaz a kollektív tagság intézményének eltörlése által – a VMSZ-ből is.

Időközben a délvidéki magyar kereszténydemokrata pártok (volt belőlük vagy három) többszöri kísérletet tettek az egyesülésre, ami végül néhányuk

megszűnéséhez vezetett. Végül a Papp Ferenc által irányított Vajdasági Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom (VMKDM) és a Török Árpád–Varga Tibor kezdeményezésére alakult Kereszténydemokrata Európa-Mozgalom hajtotta végre az egyesülést (főleg a VMDP és a VMSZ disszidenseivel), s a KDT feloszlása után magam is úgy láttam jónak, hogy ebben a politikai szervezetben folytatom közéleti tevékenységemet.

Csakhogy az egy évtizeden át folyó délszláv polgárháborúk során alaposan megcsappant és zömében demoralizálódott délvidéki magyarság nagyobb része teljes passzivitásba húzódott vissza. Így aztán az addig még sikeresnek mondható VMSZ is elvesztette szavazói jó részét, s már az addig kétségkívül az érdekövezetében tartó hét magyar többségű községben is kénytelen volt választási koalícióra lépni különböző szerb (még jó, ha nem nacionalista) pártokkal, sőt ma már az is megesik, hogy az önkormányzati pozíciókért folyó, késhegyre menő harcok során akár kevésbé szalonképes politikai ellenfelekkel is lepaktálnak délvidéki magyar pártjaink. Szembetűnő, hogy némelyikük még a pokolbéli ördöggel is képes szövethetni, hogy biztosítson valamely zsíros pozíciót, vagy kiszorítsa a helyi önkormányzatból a „konkurens” magyar pártot.

Ha majd egyszer valaki megírja délvidéki politikai életünk rendszerváltás utáni történetét, figyelmébe ajánlom a fentebb már vázolt kollektív kizárásokkal kapcsolatban váratlan fordulatot vett eseményeket. Az történt ugyanis, hogy a két nagy „kiközösítő”, a VMDK és a VMSZ – s ide minden esetben a pártvezér neve helyettesíthető be! – egyaránt visszafogadta a hajdan kiközösítettek vagy legalábbis azok egy részét. Egymással versengve a nagyvonalúságban dr. Páll Sándor, a VMDK jelenlegi elnöke – miután kizárta a hajdani elnököt és annak hűségese mamelukjait, sőt bírósági úton elvitatta tőlük az általuk alapított párt nevének használati jogát is - kollektívan rehabilitált és visszafogadott mindenkit, akiknek kizárásával annak idején maga is egyetértett, s ezzel egy az egyben elismerte, hogy az egész kizárás tulajdonképpen a bolsevista időkből oly jól ismert koncepciós pörök halvány utánpótlása volt. (Annak idején a Keszég-féle Naplóban magam is megírtam, hogy ezer szerencsénk, amiért Ágoston és Vékás urakat mindeddig nem sikerült megválasztanunk a Magyar Autonóm Terület kormányfőjének és belügyminiszterének, mert kizárás helyett akár fel is költethettek volna bennünket – méghozzá szemrebbenés nélkül!)

A Kasza József nevével fémjelzett VMSZ sem maradt le nagylelkűség tekintetében dr. Páll Sándortól: újabb metamorfózisa során, amely most két délvidéki magyar törpepárt, a VMPP és a KDEM kollektív felvételében jutott kifejezésre, eddigi irányelveiben úgyszólván 180 fokos kurzusváltás történt. Különösen az utóbbi törpepárt „nagylelkű” befogadása megdöbbentő, ha tudjuk, hogy éppen az azt létrehozók kizárása miatt volt szükség a „kollektív” tagság státuszának megszüntetésére. Vagy talán csak a VMSZ pluralizálását követelők eltávolítása lett volna a cél, s minthogy azok egy része időközben távozott a KDEM-ből és egyúttal a politikai életből is, így már elképzelhető a VMPP mellett a KDEM megjelenése is a VMSZ politikai palettáján? Mindenesetre a VMSZ-vezetőség gondosan ügyelt arra, hogy az említett két törpepárt – a politikai dekoráció szintjén maradván – ne sok vizet zavarjon a VMSZ-nek a borsevista időkre emlékeztető egyszemélyi-voluntarista politikai vonalvezetésében.

S mindezek után engedjék meg, hogy rátérjek a címben s írásom bevezető soraiban már felvetett személyes ügyre, ami tulajdonképpen egyetlen kérdésből áll. Ez a kérdésfeltevés annál is inkább indokolt, mivel Kasza elnök úr legutóbbi megválasztása alkalmából úgy nyilatkozott, hogy ez az utolsó megbízási időszak, amelyre még elvállalja ezt a jelentős megterhelésekkel (persze, ne gondoljunk itt a nem csekély anyagi és súlygyarapodásra!) járó tisztséget, másrészt a saját élemedett koromra (most lettem 71 éves) való tekintettel is megtörténhet, hogy több alkalom már nem lesz a kérdésfeltevésre. (Bár Kasza úr áldozatkészségét ismerve még nem is olyan biztos, hogy négy év múlva nem fog engedni elkötelezett hívei rábeszélésének.) Tehát amíg nem késő, hadd kérdezzem meg: hogyan is áll most a helyzet a KDEM kollektíven kizárt tagjaival? Vajon most azokat is visszavették-e a VMSZ-be, akiket annak idején kizártak, vagy csak azokat vették fel, akik a kizárás után lettek KDEM-tagok? S vajon mi lesz mindezek után velünk, akiket még dr. Páll Sándor úr is – minden elismerést megérdemlő módon, bár megkérdésünk és beleegyezésünk nélkül – visszavett a VMDK-ba (is)?

Ne szólj szám,...

Már megint vajdasági magyarverésről adott hírt az újság. (Valószínűleg a rádió és a tévé is, csakhogy azokat az utóbbi időben már nem hallgatom, nem nézem.) Ezúttal Újvidéken vert meg négy szerb fiatal két magyart, mert az utóbbiak – szörnyű kimondani! – anyanyelvükön beszélgettek az utcán.

Az ilyen és az ehhez hasonló hírek lassan már megszűnnek a szenzáció erejével hatni, de ennek ellenére mégsem tudok napirendre térni felettük. A hír olvastán felidéződik bennem annak a két magyar fiatalnak az esete is, akiket nemrég egy palicsfürdői szórakozóhelyen vertek meg ugyanezen okból, mégpedig egy nagyobb társaság kellős közepén, miközben a társaság tagjai – köztük az is, akit elsőként pofoztak fel a magyar szó hallatán felháborodott szerb fiatalok – valódi angol hidegvérrel szemlélték a felpofozott társuk védelmére kelt barátjuk leütését, földre teperését, majd ott fejbe és oldalba rugdosását. A hírlapíró szerint is igen bölcsen és kiváló taktikai érzékkel, mert így, lám, az elsőként inzultált fiú is megúszta egy taslival, a rendkívül diplomatikusan viselkedők meg minden verés nélkül, minthogy a felháborodott szerbek csak az egyetlen visszaütőt ruházták meg – igaz, őt elég alaposan! S hogy mindezt egyetlen arcizomrándulás nélkül végignézték, így még a rendőrségi előállításal járó kellemetlenségeket és hercehurcát is megúszták. Persze, az államnyelvű huligánok úgyszintén...

Nekem viszont már a hír olvastán is kinyílt a két nyelvű kisbicska a zsebemben, s nem csupán azért, mert ugyanekkor folyt Szabadkán egy tolerancia-konferencia, amelyen a magyarországi és a Szerbia és Montenegró-i delegátusok nem győztek fülig érő szájjal mosolyogni és válogatottan kedves dolgokat mondani egymásnak.* Természetesen ki-ki a maga nyelvén, amit aztán a tolmács(ok) úgy fordított(ak) le, ahogy akart(ak). Én viszont még ma is azon töprengök, hogy vajon megérte volna-e, ha a palicsi magyar társaság alaposan helyben hagyja a község hivatalos használatban levő nyelveinek ügyében egyet nem értő erőszakoskodókat, és vállalja az ezért kiróható akár 15 évi fegyházbüntetést is, mint temerini sorstársaik.

Hát nem is tudom...De talán azért nem ártana, ha ilyen esetben megjelenének a civilizált világ szórakozóhelyein általában kidobófiúkként alkalmazni szo-

kott markos gyerekek (az utcákon meg az éjszakai órákban is járőröző rendőrök), és eligazítanak az ilyesféle nyelvvitákat a még nálunk is hatályban levő jogszabályok értelmében. Vagy ha hatóságaink nem képesek a megfelelő rendfenntartási intézkedéseket fogantatni, úgy nemzeti szervezeteinknek kellene gondoskodniuk hatékony önvédelmi csoportok megalakításáról és fenntartásáról minden egyes magyarok által is lakott településen. Lehetőleg még mielőtt megkezdődne a délszláv háborúk utóvédharca: a Szerbia határain túli lakóhelyeiről elűzött szerbség új lakóhelyének, a soknemzetiségű Vajdaságnak az erőszakos homogenizálása. Mert akkor már tényleg nem marad más hátra, mint nemzetközi békefenntartók idehelyezésének a kérelmezése.

*A cikk megírása után a Magyar Szó 2005. augusztus 26-i számában arról tudósít, hogy Josep Lloveras Soler nagykövetet, az Európa Bizottság belgrádi irodavezetőjét Bojan Pajtić, a Tartományi Végrehajtó Tanács elnöke és Egeresi Sándor, a Tartományi Képviselőház alelnöke úgy tájékoztatták, miszerint „a tartományban a nemzetek közötti viszonyok jók, és nincsenek nacionalista jellegű kilengések”. Néhány napra rá ugyancsak a Magyar Szóból értesülhettünk arról, hogy kézigránát (netán csak petárda?) robbant Szabadkán, Kasza Józsefnek, a VMSZ elnökének a háza közelében, aminek rettenetes sajtóvisszhangja lett: a VMSZ a hírközlés minden eszközét felhasználva igyekezett szétkürtölni a világban a pártvezetőt ért inzultust. Ha tehát magyar fiatalokat félholtra vernek, az nem nacionalista kilengés, de ha a VMSZ-elnökre ráijesztenek, az már atrocitás a javából!

Dolgozatírás mint keresetkiegészítés

Hajdanában egy érettségi dolgozat címe még nálunk is hétszínű titoknak számított. Annak idején, amikor még az én generációm érettségizett (vagy záróvizsgázott) a szóban forgó anyanyelvi dolgozattal és a matematikadolgozat feladatai a legszigorúbb biztonsági intézkedések mellett, lepecsételt kerületben az iskolaigazgatók kezébe, majd onnan az iskola páncélszekrényébe, és csak a „nagy napon” volt szabad az azokat tartalmazó borítékot felbontani, és „zárt helyen” – rendszerint az alma mater ez alkalomból ünnepélyesen feldíszített tornatermében – a táblára felírva közzé-

tenni az érettségiző (záróvizsgázó) diákok és a rájuk felügyelő tanárok számára. Igaz, még a legszigorúbb felügyelet mellett is megtörtént, hogy az érettségi dolgozat címe vagy a matekpélda kidolgozás közben „kiszivárgott” a mellékhelyiségen keresztül, amelynek használatát 4-5 órára azért mégsem lehetett megtiltani, majd a kész dolgozat vagy a megoldott matekpélda ugyanezen az úton „visszaszivárgott” a segélyért folyamodók kezébe. Mi tagadás, egyetemistaként magam is lekörmöltem egy ilyen dolgozatot (még hozzá szerb nyelvűt!) a gimnázium előtti parkban egy rendkívül csinos, érettségiző kislánynak, akinek sajnos már a nevére sem emlékszem, sőt arra sem, hogy milyen kalkulust kapott sikeres partizánakció nyomán, de hát azóta már kétszer 25 esztendő évgyűrűi sorakoznak azoknak a parkbeli fáknak a törzsén, amelyek alatt én azt a – remélem sikerült! – dolgozatot kiizzadtam.

Később, amikor már magam is az említett patinás tanintézet tanára voltam, megszűnt a központilag kiagyalta érettségidolgozat-témák rendszere, az egyre demokratikusabbá váló oktatási gyakorlat a terepen működő pedagógusokra bízta a dolgozattal kapcsolatos megfigyelését (sőt nem is egyet, mint a mi időkben, hanem minden alkalommal hat-hat cím kitalálását, hátha a bő választékban akad olyan is, amiről a maturandusoknak eszükbe jut valami épkezláb gondolat).

Persze, naivítás volna azt hinni, hogy ilyen csinyekre csupán a zentai középiskolások voltak képesek, bizonyára történtek hasonló esetek a világ más tájain is. Sőt még országos méretű kódfeltörések is előfordultak, mint például az arab-izraeli háborúk idején, amikor az izraeli titkosszolgálat, a MOSZAD azzal igyekezett szellemi fölényét demonstrálni és az ellenséget demoralizálni, hogy az érettségi vizsga megkezdése előtt rádióközölte az egyiptomi oktatási minisztérium által szintén rádióan leadott matematikafeladatok megoldását. Mára már, úgy tűnik, középiskolásaink is elérték ezt a műszaki szintet: erről tanúskodik a magyar diákok teljesítménye az idei nyári érettségi vizsga idején.

Nálunk azóta már mindenestre sajátos módon oldották meg a zárthelyi dolgozatok titkosságának kérdését – legalábbis ami az anyanyelvi dolgozattal illeti. Az történt ugyanis, hogy időközben az érettségi vizsgákat alaposan leegyszerűsítették: a szóbelieket (anyanyelvből, idegen nyelvből, történelemből, matematiká-

ból, fizikából és kémiából) eltörölték, illetőleg egy választott tárgyból írt nem zárthelyi értekezéssel („diszsertációval”) és annak szóbeli megvédésével helyettesítették – akárcsak a doktori titulus megszerzésének esetében. (A nemzetiségi tanulók többletmegethelése is megszűnt a szerb nyelvből és irodalomból addig számukra is kötelező írásbeli és szóbeli vizsga eltörlésével.)

A „házigolgozat”-írás kötelezettségének a bevezetésével viszont kialakult egy többé-kevésbé jól jövedelmező „iparág”: a házigolgozatok anyagi ellenszolgáltatásért történő megírása. Ez manapság számos állás nélküli tanárnak vagy facér egyetemi hallgatónak nyújt „tisztességes” mellékkeresetet, számtalan „vén diáknak” viszont meghozta a hön áhított érettségi diplomát, amelynek megszerzése a 3-4 zárthelyi dolgozat és 7-8 szóbeli vizsga sikeres abszolválásának feltételével reménytelen vállalkozásnak bizonyult a számukra.

Csak hogy – mint minden jónak – ennek a rendszernek is vége szakadt egyszer, sőt magának a gimnáziumnak is mint középiskolának is. A fáma szerint akkori oktatásügyi miniszterünk, akinek csupán inasiskolai végzettsége volt, úgy vélte, hogy „elitiskolára” nincs szükség, ezért a négyéves középiskolai oktatást 2x2 éves „tanfolyamokra” osztotta fel. A hol 9-10. osztálynak, hol „szakirányú” középiskolának nevezett (bár semmiféle szakosítást sem nyújtó) iskola, amelynek egyetlen előnye volt, hogy jóformán mindenütt meg lehetett nyitni, ahol általános iskola működött, és így legfeljebb csak a kétéves – hivatásirányúnak” nevezett szakközépiskolát kellett egyeseknek lakóhelyükön kívül végezniük. Ez utóbbi viszont számtalan „szakma” tanulását tette lehetővé a jogi vagy a kulturológiai szaktól az ács-, a kovács- vagy a szakácsszakmáig.

Ez az „előny” viszont eltörpült az első fokozat azon hátránya mellett, hogy a két évre „besűrített” gimnáziumi tananyaggal sokan nem voltak képesek megbirkózni, a beiratkozottaknak közel egyharmada el sem jutott az (anyanyelv mellett) kizárólag szaktantárgyakat oktató kétéves „hivatásirányú” iskolák valamelyikébe. Az általános ismereteket nyújtó szakirányú iskolát szerb eredetiben „usmereno”-nak nevezték. A bevezetésére vonatkozó tartományi törvény (ti. ezen a téren is a Vajdaság lett a kísérleti telep) szövegébe azonban – hogy, hogy nem – „usereno obrazovanje” került. A Hivatalos Lap magyar nyelvű változatának tréfás kedvű

fordítója nem kis kajánsággal megkérdezte a lap lektorát: „Jó lesz, ha én ezt az usereno obrazovanje-t szarirányú oktatásnak fordítom?” Hát bizony erről mind a mai napig vitatkozhatnánk!

A nagy hűhóval beharangozott (ki tudja, hanyadik?) iskolareform végül is szerencsésen kifulladt (1978 és 1994 között működött), de az újra megindult „elitiskola” kelléktárából sem törölték a házilag megírandó „értekezést”. Emellett bevezettek egy új csodabogarat: a zárthelyi dolgozat előre megadott címét. Ez jelenleg úgy működik (legalábbis minálunk, Zentán), hogy az anyanyelv tanára idejekorán megadhat dolgozattípusát a majdani érettségizőknek, amely címek közül négy fog a megmérettetés napján és a zárthelyi dolgozat színhelyén a táblára felkerülni, s ezekből kell a maturandusnak egyet kiszúrnia és „feldolgoznia”. No, már most egyszerű valószínűség számításokkal is kikalkulálható, hogy ennek sikeréhez mindössze arra van szükség, hogy a fent említett érettségiző legalább három témát megírasson egy arra alkalmas személlyel (Lásd fentebb), azokat jól bemagolja, majd a megmérettetés napján a megfelelő dolgozatot emlékezetből papírra vesse.

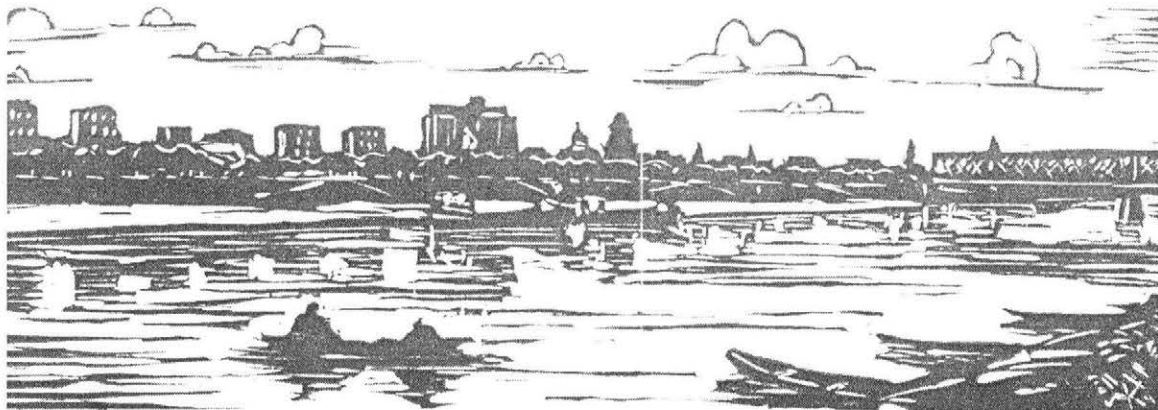
Hogy mindebből mi a haszna tanárnak, tanulóknak vagy az iskolának, azt nem lehet tudni, de hogy az idők folyamán mindebből profitábilis iparág jött létre, az már biztos. Egyesek 15-20 eurót is elkérnek egy-egy „puska” elkészítéséért, ami hárommal megszorozva akár egyhavi albérlet árát is kiteszi. A 20 oldalasnál is több „értekezés” elkészítése természetesen még tete-mesebb összegre rúg, s mindebből csupán annyi a haszon, hogy a diákot nem kell megtanítani az írásbeli dolgozat elkészítésének, bizony, nem egyszerű művelésre.

Kár, hogy azért jobbadán idényjellegű a munka, bár mostanában egyre többen érdeklődnek iskolai magyar és szerb írásbeli dolgozatok megszerkesztése ügyében, minthogy a gyakorló tanárok közül is egyre többen „szivárogtatják ki” a soron következő zárthelyi dolgozat témáját vagy témáit, hogy tanítványaik „felkészülhessenek” a feladat sikeres megoldására. Mindenesetre így mindkét fél számára kevesebb fáradsággal jár a dolog, mintha megtanítanák diákjaikat gondolataik megfelelő módon történő formába öntésére. De hát talán már nincs is szükség Demoszthenészre és Ciceróra, a globalizmus korának polgárideálja a termelésre és fo-

gyasztásra programozott organikus robot, aki ismereteit általában a képernyőről vagy zanzásított, mondatokká nem rendeződött utasítások szövegeiből meríti.

Erre utalnak egyébként a ma „szépirodalom címen forgalmazott halandzsaszövegek is, amelyekből egyértelműen kiderül, hogy egyszer s mindenkorra vége az író – irodalmi mű – olvasó konvencionális hármasság egységnek, amelyet elsősorban a gondolatközlés és az ismeretszerzés vágya tartott működésben. Ennek helyére ma már a szerző kiadó – irodalmi mű hármasa

állt, amely olvasók híján is egészen jól funkcionál – alapítványok által kezelt pénzeszközök segítségével.. S ennek még az az előnye is megvan, hogy az így létrejött szövegeknek nem lévén semmiféle üzenete, felesleges dolog a holnap íróit megtanítani a mondanivaló megformálásának csínjára-bínjára. Elég az is, ha emlékezőtehetségüket megedzzük az előre gyártott szövegek memorizálása és reprodukálása céljából, minthogy a jövő társadalmi-politikai életében is leginkább csak erre lesz szükség.

Műfordító kisebbségben, avagy gyilkosok közt cinkos, aki néma

Most, hogy az ember élete semmit sem ér, vajon mit lehetne mondani? Tudunk-e, szabad-e ünnepelni, akkor, amikor emberek ezrei válnak hajléktalanná? Szabad-e másra gondolnunk, mint a háború átkára – a megkínzott, lemészárolt embertársainkra, a földig rombolt falvakra.

Most, hogy bujdosva és bujkálva élünk, mint holmi gazemberek, utolsó pribékek, s a gazemberek és az utolsó pribékek parancsokat osztogatva a sorsunk fölött döntenek, ér-e valamit a szó? Van-e még értelme az emberi beszédnek?

Legföljebb ha dadogva próbálunk magunkból szavakat öklendezni – bele a semmibe, a végtelen ürbe.

...Most van itt az az idő, amikor minden egyes pillanat az utolsó lehet, és minden egyes találkozás a végső. „S ezért az emberek sohase vegyenek egymástól könnyű búcsút, hogy szükség esetén elmondhassák: »Legalább utoljára még jól szívemhez szorítottam.«”

Halottak napja közeleg. És ők, halottaink, egyre többen vannak.

Ezerkilencszázkilencvenegy októberének legvégén vettem papírra ezeket a gondolatokat, annak kapcsán, hogy a Szenteleky-napok bírálóbizottsága abban a megtiszteltetésben részesített, hogy engem választott a Bazsalikom műfordítói díjra érdemesültné. Akkor még a háború elején tartottunk. Akkor még „csak” Kórógy és Szentlászló égett, akkor még „csak” a kórógyiakat és a szentlászlóiakat üzték el otthonaikból, „csak” az ő otthonaikat rombolták le. Esténként egész Magyarorszáig elhallatszott az ágyúk döreje, a tompa moraj, amely begurult udvarainkba.

Zavaros idők voltak, számunkra, akik addig a háborúról csak könyvekben olvastunk, számunkra, akik a háborút csak filmekből ismertük, egyszerre csak kézzel fogható valósággá vált minden iszonyat: az éjszakai rettegés, mert általában éjszaka indult el kényszersorozni a katonai rendőrség, mintha a bűnt az éjszaka

örök időkre eltakarná. Jöttek a hírek az áldozatokról és gyilkosaikról, lángoló templomokról és szétlőtt Krisztusokról.

S míg Horvátországból a menekültek gyalog, saját járműveiken, esetleg autóbuszokon menekültek, addig Boszniában megkezdődött a szisztematikus kitelepítés, emberek ezreit rakták vagonokba. Előbb csak emlegették, majd útnak indították az első, a második, a századik szerelvényt. A közhelyekben mindig van igazság – a történelem is ismétli önmagát: éppen olyan marhavagonokba rakták a bosnyákokat, mint amilyenekbe jó fél évszázadnak előtte a zsidókat vagy az orosz hadifogságba hurcolt honvédeket.

Vukovár, Mostar, Srebrenica – három városnév, három fogalom, lett városnév azok számára, akik a legutóbbi balkáni háborúkról legalább egy keveset is hallottak.

Nem tudom, van-e valaki a földkerekségen, aki meg tudná mondani, miért kellett a mostari hidat lerombolni? Csak azért, mert nem horvát volt? Csak azért, mert azt zsákmányként nem lehetett Horvátországba vinni? (A patikus Kosztka Tivadar, akit a világ jobbjára Csontváryként ismer, mégis magával tudta vinni egészen Magyarországra, magával vitte az egész világra! Igaz, ő nem gyilkos volt, hanem szent.)

Vukovár és Srebrenica a gyilkolás szinonimái, a magából kivetkőzött emberállat, a vérengző, Istent és embert tagadó öldöklés jelképei. Vukovárt „fölszabadították” – volt olyan középiskolás diákom, aki megjárta a poklok poklát. Tőle tudom, házról házra küldték őket, hogy mindenkit leöljének, aki az útjukba kerül. A „fölszabadítók” élén a lángszórósok mentek, akiknek később is akadt még dolguk: nekik kellett a hullákat elégetniük. És nem válogathattak: a parancs szerint minden előre tüzelniük kellett. És ők tüzeltek is.

Ha én vagy történetesen közülünk bárki férfiember tíz évvel ezelőtt Srebrenicában muzulmán lett volna, akkor most nem lennék itt. Velünk is gyilkosok végeztek volna olyan megrészegült, önkívületi boldogságban, mint ahogy azokkal az ezrekkel tették, akiket a

világ szeme láttára öltek meg. Az emberiség újabb csődje, Európa tehetetlenségének újabb bizonyítéka volt, hogy semmit nem tettek emberek tömegeinek a meggyilkolása ellen. Nem költői képzelgés, hogy a világ, azon belül Európa szeme láttára ölték meg ezeket a nyomorultakat, hiszen a világűrben keringő műholdak már egy gyufásdoboznyi tárgyat is fölismernek. És a világ csak ült és nézett.

(Egy vers 1993 novemberéből:)

Hangok helyett

Hangok helyett a torkomból
vérrögök hullanak,
kereslek, merre vagy,
Európa, te céda?

Emberek pusztulnak,
kőhidak omlanak,
Európa, merre vagy,
Európa, te kurva?

A Balkán vérgőzös pribékjei
hullatáncukat lejtik,
gyermeki koponyáról a bört
gondosan lefejtik.

Aprócska ujjakból
kalárist fűznek,
ezt is te túrted,
Európa, ó, Európa, te céda.

Kőszürke felhőivel
ránk szakad az ég,
felkap, magával ránt
egy jéghideg légörvény.

Belefagyunk a télbe,
bele a tűzbe,
a kiásatott gödrökbe,
a fölperzselt erdőkbe.

Hangok helyett a torkomból
vérrögök hullanak,
Európa messze vagy,
Európa, te kurva.

De mit is várhatnánk el a világtól? Mit várhatnánk el Európától? Európa nemcsak a katedrálisok, a

kultúra, a civilizált világ, a kellemes illatok, a szép ruhák és a megejtően szép gondolatok világa. Európából indult el Cortez és európai gyökerei vannak a Bush családnak is. Európa rajzolta át az európai határokat 1920-ban, figyelmen kívül hagyva emberek millióinak sorsát. Gyilkosok voltak a trianoni térképészek is, mert ha ők nem úgy húzzák meg a határokat, mint ahogyan megrajzolták, akkor most mi többen lehetnénk, és erősebbek, magabiztosabbak és boldogabbak is. Nem vezetnénk az öngyilkossági statisztikát, és nem lenne olyan divatos az egykézés, és nem lennének oly sokan „szinglik”.

Európa, ha akarta volna, felszámolhatta volna Európa-szerte az „Arbeit macht frei” feliratú táborokat, de nem akarta. Ehelyett inkább szétbombázta Drezdát, ahol civil lakosok, vagyis ártatlan emberek – áldozatok pusztultak el tízezzrel. Drezdaiak mesélték, hogy anynyi bombát dobtak a szövetséges (európai és amerikai) erők a városra, hogy még az aszfalt is égett. 1944. április 3-án a szövetséges amerikai és brit erők Budapest bombázásakor egyebek mellett bombázták a Szent László kórházat is. „Több mint 30 nagy robbanóbomba esett a kórház területére. Sok beteg asszonyt és gyermeket, valamint az ápolószemélyzet több tagját a bombák megölték, illetve megsebesítettek és az épületet elpusztították. Mindenütt mentők és tűzoltók dolgoznak, és hosszú sorban fekszenek a romok alatt a halottak” – írta az Új Nemzedék 1944. április 5-én.

Európa valójában soha nem Európával, hanem csak saját magával törődött. Saját magukkal törődtek azok a holland ENSZ-katonák, akiket a srebrenicai civil lakosság megvédésére vezényeltek ki, de ők egyetlen puskalövés nélkül adták meg magukat a még most is hősként tisztelt hóhérnak, Mladićnak, a szerb tábornoknak. Hol a férfiúi becsület? Hol a katonabecsület? Jóllehet, a puskák ravaszát nem ők húzták meg, késsel nem ők metszették el a gyermekek torkát, de tehetetlenségükkel, nemtörődőségükkel, korrupságukkal gyilkosok ők is, a Balkán „nagy tárgyalói”: a két, párban szélhámos: Vance-Owen, az idióta mosolya mögé elbúvó Akasi Jaszusi, az ENSZ pipogya főtitkára, a Butrosz-Butrosz Gáli és a selyemfiú Hans van den Brook. Hány életet megmenthettek volna ők, ha a becsületnek csak a szikrája is pislákkolt volna bennük? Az ő semmittevésük következményei lettek a kosovói albánok holttesteivel megrakott hűtőkocsik, amelyeket valahol Szerbiában a Duna mélye rejt magában, és ők, meg fehérkesztyűs gyilkostársaik is felelősek azokért a kamionokért, amelyek az albánok holttesteit Kosovóból a szerbiai kórházba és húsfeldolgozó üzemekbe hordták...

A gyilkosok köztünk vannak – mi gyilkosok között élünk, hiszen büszkén virít a szerbiai falakon: „Nož, žica, Srebrenica!” ami rímes fordításban így hangzik: „Srebrenica ellen dróttal, késsel!”

A világ, és ez megint csak közhely, semmit nem változott, nem is változik. Apáinkat, öregapáinkat, de anyáinkat és öreganyáinkat, fivéreinket és nővéreinket a partizánoknak nevezett pribékek minden bizonnyal ugyanazzal a mozdulattal ölték meg, ugyanúgy vágták át a torkukat, mint ahogyan utódaik öltek Horvátországban, Boszniában és Kosovóban. Ugyanolyan szakértelemmel drótozták össze kezüket és terelték őket a gödrök szélére, mint tették ezt Szabadkán, Adorjánon vagy Mozsoron.

A világ igazából nem változik, csupán mi próbálunk meg élni benne, és az utolsó pribékek, meg a gazemberek továbbra is parancsokat osztogatva a sorsunk fölött döntenek.

És hogy hogyan él kisebbségben a műfordító ebben a megbolydult világban? Éppen úgy, mint ahogyan mindenki más. Elege van mindenből, ami megfosztja őt attól, hogy normálisnak mondható életet éljen. Elege van a többség arroganciájából, és főképp abból, hogy neki, a kisebbséginek kelljen bűnhődnie a többség vétkeiért.

A délvidéki magyarság szenvedő alanya volt a legutóbbi délszláv háborúknak. Ahelyett azonban, hogy a Nyugat, az Európai Unió, a Nato vagy a Civilizált Világ megjutalmazna bennünket azért, mert soha, az elmúlt másfél évtizedben egyetlenegy alkalommal sem kezdeményeztünk háborús konfliktust, a háborúban csak kényszerosozottakként vettünk részt, akár úgy is, hogy a horvátországi harctereken magyar állt magyarral szemben, ahelyett, hogy valamiféle jutalomban, de akár csak dicséretben is részesülnénk azért, mert mi tömeggyilkosságokat, népiirtást, fosztogatást egyetlenegyszer sem követünk el, ehelyett továbbra is kiszolgáltatottként és megalázottként kell élnünk az életünket.

Néhány évvel ezelőtt egy írásomban arról írtam, hogy egy szabadkai iskolában egy szerb fiú, nyilvánvalóan egy nála kisebb magyar gyerek száját szétfeszítve annak szájába beleköpött. A történet egy magyarországi szerkesztő vagy lektor számára annyira elképzelhetetlen és hihetetlen volt, hogy a tényeket megmásítva, az írást úgy szerkesztette át, mintha a szerb fiú „csak” leköpte volna magyar iskolatársát. Évekkel ezelőtt ehhez hasonló felkavaró esemény elvértve fordult elő. Mára oda jutottunk, hogy vezető szerb politikusok

azt javasolják, zárják rezervátumba (!) a magyar gyerekeket, mert csak így kerülhetőek el a mindennapos vált konfliktusok, amelyek mindig egy azonos irányból indulnak, és mindig a magyar gyerekek megalázásával érnek véget. A magyar gyerekeket rendszeresen megverik Szabadkán, Újvidéken, és mindenhol, ahol nem vagyunk többségben. A sajtóban megjelenő tudósítások, a nyilvánosságra kerülő magyarverések csak töredékét képezik a mindennapok fajgyűlöletének...

A nyolcvanas évek közepén Szabadkára került szerb színházi rendező Ljubiša Ristić volt az, aki az észak-bácskai, tömbben élő magyarságot ki akarta szabadítani a „magyar gettó”-ból. Véleménye szerint a mi legnagyobb problémánk az volt, hogy túlságosan magyarok, túlon túl Magyarország felé fordulók voltunk. Nem igazán érdekelt bennünket az akkor még létező jugoszláv kulturális élettér, ezért szent céljául tűzte ki a magyar gettó felszabadítását, amit azzal kezdett, hogy szétverte a szabadkai magyar színházat úgy, hogy az mind a mai napig nem igazán tudott talpra állni. Ristić eltűnt a látókörünkől, de vezető magyar (!) délvidéki balliberális értelmiségiek még közel húsz év után is erről a „anti-gettósodásról” beszélnek, amely jövőnk egyetlen záloga, az Európába, a Kánaánba vezető egyetlen út, miközben nem veszik észre, hogy ez az új módi a „rezervátum”, ahova most még csak a gyerekeinket csuknák, majd minket, felnőtteket is, s húsz év múlva, ha még leszünk, jöhetnek a táborok és a gázkamrák...

A XXI. század vasfüggönye már áll: a Horgost Rösztől elválasztó határátkelőn már fölszerelték azt, pedig Magyarország határa még nem is a schengeni határ. A modern technika vívmányainak köszönhetően (internet, videotelefon és egyebek), mivel személyesen ő sem lépheti át a határt, netalán a műfordító dolga lesz majd a nemzeti kultúránk közötti kapcsolatteremtés és -tartás?

Az Európai Unió keleti határa bizonytalan – Észtország és Lettország, uniós jelöltiségük, majd tagságuk ellenére sem fogadta el a jelenlegi országhatárokat Oroszországgal szemben. Jól tudom, a dolgok és a csillagok mai állása alapján, no meg december 5-e után meglehetősen nagy bátorságnak tűnhet abban reménykedni, hogy a röszei vasfüggöny ledönthető még, de a berlini Fal is az öröklétnek készült, mégis, mára már csak múzeumi tárgyként és a rendesebb németeket időnként álmaikban gyötrő lidércnyomásként él!

Gyergyói „hideg napok”

Nem könnyű itt kilépni a történelemől. Láthatatlan kötésekkel fogva tartanak szelíd halottak, iszonyatos idők ártatlan áldozatait, vagy tragikus fordulatok, amelyek megbontják a medencét körülölelő havasok harmóniáját.

Leróttuk-e minden adósságunkat a múlt árnyai iránt?

Temetetlen holtak visszajárnak. Így a mondas. És a méltó temetésből nem hiányozhatik a koporsó, a papi búcsúztató, a vigasztaló ének és megnyugtató imádság. Ha netán családtagok tagadták meg a hagyományos végtisztességet, akkor a hazajáró lelkek ezeket a hozzátartozókat rémítgették éjszakánként. Ha akár saját szándékából, akár bilincses kényszer alatt az egész falu fordult el a halottaitól, akkor az utódokat nemzedékeken át nyomasztotta a közös adósság terhe.

Gyergyószárhegyen nyolc ártatlan székely férfi mártírhalála 76 esztendőn át nyílt sebként, vérző fájdalomként égette a falu emlékezetét. Egyazon napon, 1916. szeptember 22-én lötték agyon őket, egy sziklafal tövében, tárgyalás nélkül, ítélet nélkül, indok nélkül, oktalan bosszú parancsára. Egy hónappal előbb, augusztusban törtek rá Erdélyre, Magyarországra az addig semleges Románia csapatai. Özönlöttek a Keleti- és Dél-Kárpátok hágoín át, patatok mentében, havasi ösvényeken. Századokon át a székelyek testükkel fogták fel az ellenséges támadásokat. Most a székelység menekülni kényszerült szekereken, vonaton, gyalogszerrel, ki miként tudott. Nem volt fegyver a házakban, mint a székely határőrség idején. Hivatásos katona alig-alig a határőrökön. Pesti minisztériumokban s még inkább Bécsben jobban hittek a román trónon ülő német király ígéreteinek, mint a józan óvatosságnak. A hódítók pedig, akiknek alig kellett meghúzniuk a ravaszt a határpontokon, a falujukban itthon maradt, értékeiket védelmező székely férfiak ellen használták sűrűn a fegyverüket. A Maros völgye Gyergyóban és alább. Szováta környékén,

a Sóvidéken temetetlen halottakkal vádolta a történelmet.

Szárhegyen, mondom, nyolc áldozatot követelt a román hódítás. Mindegyikük elmúlt 42 éves, akikre már a hadsereg sem tartott igényt; tulajdonképpen nemzetközi egyezmények védelme alatt álltak. Ha a támadók egyáltalán törődtek volna a joggal, a keresztényi irgalommal, a nemzetközi szerődésekkel. Hiszen akkor neki se indulhattak volna a kárpáti hágóknak....

Ki temethette volna el hagyományok szerint, méltó módon, minden embert megillető gyásszal az ártatlan áldozatokat? Szárhegy népe hajdu megye felé tartott, a pesti hatóságok ott jelöltek ki számára menedékhelyet.

Nemzedékeken át sem oldódott fel teljesen a szorongás az utódokon, a temetetlen áldozatok iránti adósság érzete. Társult ehhez a kisebbségi félszegség, a „másodrendű állampolgárok” bizonytalansága, a hontalanság lelki nyomora. Mígnem 1989 után Szárhegy úgy érezte, hogy eljött a kegyelettevés ideje. Egy sziklafal oldalába bevették a nyolc áldozat közös sírfeliratát. Felül egy méltóságteljes kereszt, alatta a nevek: Puskás Balázs bírósági tanácsos, 59 éves, Deák József tanácsos, 57 éves, Farkas Tamás tanácsos, 46 éves, Szabó Gergely tanácsos, 46 éves, Fazekas Mihály tanácsos, 60 éves, Csergő Alajos tanácsos, 56 éves, Szabó János tanácsos, 55 éves, Simon Sándor tanácsos, 65 éves. – Állította a gyergyószárhegyi RMDSZ, 1992.”

Egy teljes községi eljáróság!

Isméltődött a barbár népirítás a második világháborúban, Szárhegyen, a gyergyói medencében, az egész Székelyföldön. A különbség most csak a martalóc hadak menetiránya volt. Ezúttal, 1944 őszén, Románia fegyvereinek a németek és magyarok ellen fordítását követően, az orosz és román csapatok nyomában, nem Keletről érkeztek a gyilkoló, rabló bandák, a hírhedt Maniu-gárda osztagai, hanem Brassóból kiindulva, felészaknak, az országotat követve, szembe az Olt folyásával, majd a Maros völgyébe lépve. Közben az eredetileg magukat Észak-Erdély „felszabadítóinak”, Maniu

pártvezér „önkénteseinek” nevezők félkatonai alakulata szedett-vedett hordákkal gyarapodott, börtönből szökött fegyencekkel, havasi útonállókkal, bérgyilkosokkal. Mikor a Székelyföldre léptek, Kökösnél, Uzonnál még csak értelmetlenül randalíroztak, a magyar feliratokat verték le az üzletek bejárata fölül, felpofozták a túlságosan kíváncsiakat, akik közel merészkedtek hozzájuk. De Csíkban már mindegyre lekapták a puskájukat, elraboltak mindent, ami a kezükbe akadt.

Csikszentdomokoson tizenegy ártatlan falusit végeztek ki a Gábor-kertben, köztük nyolcvan esztendőn felüli idős asszonyt, akinek összekötözött kezét még a kivégzés előtt sem oldották meg, hogy imával búcsúzhasson a földi élettől. Akkor már „belejöttek” az öldöklésbe, napokkal előbb a háromszéki Szárazajtan tizenhárom helybelit végeztek ki: két férfit bárdal fejezték le.

Ez a vérszomjas banda – akárcsak 1916-ban – Gyergyószárhegyen is gyilkolt, fosztogatott. Volt, aki jámbor naivul szembejött velük az úton, az aracvonásai nem rokonszenvesek a gárdistának, le a fegyvert, golyót a szívbe. Volt, amikor egyetlen szemtanúja sem volt a gyilkosságnak. Alszege, a Csengettyű utcában két holttestre bukkantak a sánc martján, Kiszef Pált és társát úgy lötték agyon, hogy nem tudta senki, mivel hívhatták ki maguk ellen a gárdisták haragját. Titokban vitték ki őket a temetőbe, és tették sirba, nem tudni, kik. Szárhegy férfi népe katonáskodott, vagy családjával együtt menekülőben, mint 1916-ban, az anyaország felé. Szekerekkel indultak el, vitték az értékeiket, állataikat, az asszonyok staféruniját. Rendszerint gyalogszerrel vagy a vonatok tetejére felkapaszkodva jöttek haza, már aki egyáltalán hazajött.

Bartis Ferenc költő, Szárhely szülötte hatvan év múltán is név szerint számon tartja 1944 őszének áldozatait falujából. Karda Imre, Gidró Péter, Bodó Ferenc, aztán Bartis János, Csergő Károly, Szabó Tamás, meg a már említett Kiszef Pál, akit „oroszként” ismert mindenki, neve alapján csakugyan az lehetett, tehát a második világháború győztesei közé tartozott, de a Maniugárda nem kérte a hálálra szántaktól a személyazonossági igazolványukat.

Maniu-gárdisták! A székelyek képzeletében mármár a pokolbeli ördögökkel azonosak. Szülőfalumban, Uzonban alkalmam volt látni őket. Szedett-vedett horda benyomását keltették. Félig katonai egyenruhát viseltek, egyik zubbonyt, a másik katonanadrágot, a legtöbben csákót. Bal karjáról egyiknek se hiányzott a piros-sárga-kék karszalag, a román nemzeti színeken,

rikító felírás: **Garda natională, lului Maniu** (lului Maniu Nemzeti Gárda). A Székelyföld déli végein élelmiszereket raboltak, Sepsiszentgyörgyön befészkeltek magukat a Székely Mikó Kollégium kétemeletes épületébe és tönkretették a berendezést, a könyvtárat, a tanári szobát, az orvosi rendelőt. (1944 nyarán katonakórház volt az iskolában.) Gyilkolásukról, hóhér szerepükről szárazajtai diáktársaim meséltek: valóban ördögök voltak. Én 1945 áprilisában láttam viszont őket – rabokként a brassói hadbíróóság tárgyalótermében. A román kommunista párt hatalomra kerülése után, 1945. március 6-át követően, úgy mesélték, hogy moszkvai nyomásra, a Groza-kormány bíróság elé állította a román háborús bűnösöket, köztük a Maniugárda tagjait. Már akiket sikerül letartóztatni. A gárda parancsnoka, a rablások és gyilkosságok értelmi szerzője, aki az áldozatokat kiválogatta, a nyakazásra és agyonlövésre parancsot adott, Olteanu Gavril nem ült a vádlottak padján. A hivatalos magyarázat szerint „nem sikerült kézre keríteni, továbbra is szökésben van”. A fél-benmaradt kolozsvári ügyvéd, a háború előtt fasiszta szervezetek vezetője, életcélként gyűlölte a magyarokat, noha az édesanyja állítólag magyar volt.

Egyébként a gyilkosságok szellemi irányítói, a Maniu-párt ideológusai szintén elkerülték a hadbíróóságot. Meglehetősen háttérben maradtak. Az erdélyi magyarok csak évtizedek múltán szerezhettek tudomást arról, hogy a Maniu-párt vezetője az a Nagyszebenbe menekült kolozsvári történész volt, Stefan Pascu, aki később a kommunista párt vezetőségébe került, akadémikus lett, magyar kollégáinak fő gáncsolója; nevéhez fűződik az a Ceausescu által azon nyomban felkarolt javaslat, hogy Kolozsvár viselje a Cluj-Napoca elnevezést ...

A banda tagjai ijedt, szánalmas, életükért reszkető alakoknak mutatkoztak a brassói hadbíróóság előtt. Zavartak, nem értették, hogy miként állíthatták őket román bíróság elé olyan „hőstettükért”, mint a magyar lakosság irtása?

Újságíró-gyakornokként részt vehettem a brassói tárgyalásokon. Tizenhét esztendő voltam, diák, aki a húsvéti és nyári vakációkban a **Népi Egység** szerkesztőségében dolgoztam, olyan óriási fizetésért, hogy az egytálételes ebéd ára se telt ki belőle. Szemlélt Ferenc főszerkesztőnk, egyik-másik idősebb pályatárs kíséretüként, elküldött a legfontosabb riportutakra.

A Maniu-gárda pere nyilván fontos eseménynek számított, és így Kőműves Géza és Tiboldi Bé-

la társaságában – ők írták a tudósításokat – ott ülhettem a sajtó számára fenntartott padon.

Idézeteket másolok ide az 1945-ös riportokból. Miként hatnak most – hat évtized múltán?

„A brassói haditörvényszék tegnap kezdte meg Maniuról elnevezett bandák bűnperének tárgyalását” (április 8.).

„Kilencen vannak. Valamennyien a Maniu-féle önkéntes gárdának voltak a tagjai. Valamennyi ellen súlyos a vád: többrendbeli gyilkosság, rablás, jogtalan egyenruha- és fegyver- viselés.

Az első vádlott mélységes demokratikus meggyőződéséről tesz tanúságot. Az erdőbenbujkáló német és magyar partizánok a mezőn békésen dolgozó földműveseket gyilkolták. Ők a népet védelmezték, amikor a partizánok ellen harcoltak. Nem gyilkolt, nem rabolt, nem viselt jogtalanul sem egyenruhát, sem fegyvert .

A második vádlott Stana Traian, 23 éves fiatalember. Alig másfél méter magas, fekete emberke.

- Egy hajnalban parancsot kaptunk, hogy Szárazajtára kell mennünk, ahol veszedelmes partizánok vannak. Éjjel három órakor indultunk el. Az előttünk útnak indított Maniu-gárdisták Szárazajtán két-két katonai előképzőst vettek maguk mellé, és mire odaértünk, a község népét már egybeterelték. Két halálraítélt állott ott, akik előtt Olteanu parancsnok felolvasta az ítéletet, majd hozzám fordult, azzal a parancssal, hogy vágjam le a fejüket. Egy bárdot adtak a kezembe. Azt hittem, hogy tréfáról van szó, és nevettem. De Olteanu pisztolyt szegezett nekem, és azt mondta, hogy agyonlő, ha nem teljesítem a parancsot...

A következő vádlott Sandu Mihai, Kisküküllő megyei. A brassói IAR-gyárban segédmunkás.

- A házkutatások során – mondja – mindenki lopott. Elloptak mindent, ami a kezük ügyébe került. Különösen az Olteanu földijeit loptak és raboltak. Ő egyedül ártatlan....

Netoteanu főhadnagy, a fogarasi dinamitgyár alkalmazottja következik.

A szándékunk tiszta volt – mondja -, mint a szent nap az égen.

Fel van háborodva, hogy most, hónapok múltán jut eszükbe, hogy letartóztassák őt, aki kizárólagosan csak a kiképzéssel foglalkozott... Természetesen, ő sem lopott, sem nem gyilkolt. Ghezesan doktor, Golumbovici és Olteanu loptak. Összeszedtek fényképezőgépeket, rádiót, lisztet, talpat, vásznat, írógépet, bútort, szalonnát, disznót, lovat, mindent, ami a kezük ügyébe akadt.

Ghezesan dr. időnként Bukarestbe utazott, ahonnan Maniu üdvözetét és üzenetét hozta. Azt üzenete Maniu, hogy minden gárdista földet kap. A sok lopást látva, tudtuk, hogy nem lesz jó vége a dolognak...”

„Halmaghi Iona hírlapírónak mondja magát.

Múlt év szeptember 13-án indult el Észak-Erdély felé. Brassóban papi áldás, ünnepek után a Gárda vezetői, Enescu tábornoknak, Brassó akkori helyőrségparancsnokának jelenlétében, látszólag mint teljesen szabályszerű alakulatot indították őket útnak. Már Szászhermányban kezdődött a fosztogatás. Ilyefalván minden házban kutatást tartottak fegyverek és katonai holmik után... Sepsiszentgyörgyön addig tartózkodtak, míg a környéken mozdítható tárgy akadt. Ott kapták a szárazajtai eseményekről az első hírt. Olteanu „parancsnok” összehívta őket és elmondta, hogy Szárazajtán egy román tisztet a magyarok meggyilkoltak és egy aranygyűrűért levágták az ujját. Erre ő – Olteanu – megtorlással élt: kivégeztetett 13 embert, akik közül kettőt lenyakazásra ítélt, a többit főbelövette.....

Tusnád községben három napig „rekviráltak”. Csíkszeredára – mondja a tanú nagyon „illedelmesen” vonultak be. Velük voltak a kiküldött csendőrök, valamint a polgári hatóságok, községi jegyzők stb. Általában szorosan együttműködtek ezekkel. Csíkszentdomokoson sok fegyvert találtak, ezért Olteanu, elrettentő példaképpen, 11 embert agyon lövetett.

A következő tanú öregember. Azt mondja, hogy két gárdista a kivégző tönkre fektette, és Olteanu parancsára vizes kötéllel huszonötöt vertek rá. Aki ütött, ezúttal is a bárdos bakó, Stana Traian volt. Valaki hátul kiabált, hogy ő is akarja ütni az öreget.

- Az utolsó öt ütés olyan volt – mondja az öregember-, hogy a derekamat ma se bírom.

Egy középkorú asszony vallja, hogy egy szál ingben hurcolták a község házára. Hajszál híján őt is kivégezték. Helyette egy öregasszont lőttek fejbe”. (április 15.)

„Most **Nagy István** öreg gazda következik. Apja a két kivégzett Nagy-fiúknak. Elmondja, hogy Bogdan Alexandru és Bogdan Gusztáv „önkéntes” jött hozzájuk, hogy bevigye az iskolaudvarra a fiait. Odaterelték az egész lakosságot, és egy magasban elhelyezett gépfegyvert irányítottak rájuk. Olteanu, a parancsnok azzal fenyegetőzött, hogy halomra lövet mindenkit, ha megmozdulást vagy tiltakozást lát. A lefejezésnél Henter József hozta oda a fejszét.....

Nagy István elmondja még, hogy az „önkéntesek” Birsan Todornál vendégeskedtek egy sertésből, amelyet a faluból szereztek. Összeszedtek aztán a falu lakóitól 3-4 szekér ruhaneműt és szekéren elszállították.

Gyászruhás, megtört fiatalasszony következik. **Özvegy Gecse Béláné, született Dávid Lujza.**

- Ez volt az! Megesküszöm rá! Berontott hozzánk, rálőtt a férjemre, azután engem is pofon ütött, hogy ne kiabáljak!

- Nem vétett a férjem senkinek – folytatta. – A harcok során, mikor többször gazdát cserélt a falu, ápolás alá vett egy román katonát. Ő nyújtotta neki az elsősegélyt. Cigarettát is vitt nek...” (április 17.)

„**Szép Viktor** jön sorra, a lelőtt Szép Albert fiatal fia. Anyját is ott lőtték agyon. Ő nem volt jelen. Barsai Ion azt mondta: „apádnak a gyűrűért kellett meghalnia”. Elmondja még, hogy mostanában érkezett egy levél. Attól a román katonától, aki a Szárazajta körül folyó harcokban megsebesült, és akit édesanyja gondosan ápol. A levélben – mondja a fiatal Szép – a román katona megköszöni anyámnak az ápolást, és azt írja, hogy a gyűrűt, amit az ápolásért hálából neki ajándékozott, szeretné visszakapni, mert emlék. Megfizeti az árát, s úgy kéri vissza az ajándékozott gyűrűt”. (április 18.)

„Az elnök gyors egymásutánban adja fel a kérdéseit, Golumbovici gondolkodás nélkül tagad.

- Én, kérem, semmi után nem kutattam. A paplanokat, párnákat, pokrócokat Pop lopta el.

- Arról beszéljünk, amit maga lopott el!

- Azt a néhány paplant és párnát a sebesültjeink alá tettem.

Az elnök kérdésére, hogy sebesültjeik is voltak, zavarba jön....

Demeter János: - Gyergyószentmiklóson 1944. október 14-én Olteanu rám parancsolt, hogy a téglagyárban kivégzett három embert egy órán belül temessem el. Ellenkező esetben engem is kivégeztet. A kivégzett emberek hulláiba egy magas fiatalember még többször belelőtt.

Kedves Anna: - Békásból menekültünk. A német hadsereg kiürítette a községet. A férjem – aki éppen katona volt – velünk volt. A Maniu-gárdisták a férjemet többekkel együtt elfogták, és a téglagyárban kivégezték. Elvették a szekerünket is, a két tehénnel együtt.

Kovács Ágnes (szintén békási menekült): - (A Maniu-gárdisták a férjemet egy éjjel letartóztatták.

Másnap kivégezték. Három marhánkat, amelyeket azelőtt két évvel vettünk és a szekerünket elvették.

Szmuk Sándor (Gyergyószentmiklós): Tudomása volt a téglagyárban történt kivégzésekről. Arról is tud, hogy a Maniu-gárdisták több csomafalvi lakost tartóztattak le, köztük Orbán lelkészt is. Ezekért a szovjet parancsnok lépett közbe. Olteanura fejvesztés terhe alatt parancsolt rá, hogy bocsássa őket szabadon. Félholtra verve engedték el őket másnap. Egyébként sok embert kínoztak meg és raboltak ki.

Borzas Mihály gyergyócsomafalvi lakost több társával együtt a ditrói csendőrök adták át a Maniu-gárdának, akik, miután levetkőztették, súlyosan bántalmazták őket. A szovjet parancsnokság közbenjárására szabadultak meg a kivégzésektől”.)

„**Szakács Antalné**, gyászba öltözött, megtört asszony mély benyomást tesz a hallgatóságra. Elmondta, hogy két fiát kivégezték, a harmadikat egy Miricioiu Ioan nevű gárdista addig verte, míg félholtan maradt ott. Miricioiu még két kenyeret és két levágott tyúkot si kikövetelt.

Utána **Szöcs Lajosné** áll esküre a feszület elé. Karján apró gyermek, aki kicsi kezét, míg az anya esküszik, szintén a kereszt felé nyújtja, mintha megtorlásért könyörögne meggyilkolt apjáért. A tanú elmondja, hogy a kertjükben egy eldobott fegyvert találtak, amely miatt a férjét kivégezték. Őt is kirángtatták az ágyból, és súlyosan bántalmazták. A gyermek akkor 13 napos volt” (május 1.)

„**Bíró Lajosné** az erdőről jön haza, ahová többen bújtak az átvonuló csapatok elől, mikor meghallotta, hogy a férjét agyonlőtték a gárdisták.

Kurkó Józsefné elmondja, hogy a házkutatás során egy üres tölténytáskát és egy magyar nemzeti színű szalagot találtak a háznál. A Maniu-gárdisták - lehetnek vagy tízen – mind a férjét, mind őt irtózatosan megverték. Az urát elvitték és mielőtt főbelőtték volna, még egyszer félholtra verték. Egy fegyvert találtak a kertjükben, amelyet valószínűleg a menekülő fasiszták dobtak el. Három zsák gabnát és egy pár csizmáját is elszedték a gárdisták.

Kedves Lajosné 58 éves, megtört, szomorú asszony. A gárdisták azt mondták „Csókold meg a fiadat, mert agyonlőjük!” Mikor megkérdezte, miért, véresre verték. Három zsák lisztjét és zabját vették el.

Kurkó Márton községi bíró részletesen elmondja, hogyan hurcolták a magatehetetlen, 84 éves György Józsefnét a kivégzőhelyre, és mint lőtték agyon a földön fekvő öregasszonyt.

Péter Albertné elmondja, hogy az urát a kivégzés előtt rettenetesen megverték. **Bodó Sándornak** a feleségét lötték agyon. **Bálint Istvánnénak** a férjét. Bundát, bakancsot, vásznat, élelmiszert vettek el tőle. **Károlyi Károlyné** egyik fiát a templom mellett lötték agyon. A másik fia nemrég pusztult bele az elszenvedett kínzásokba. Karda Ágost látta, amikor négy gárdista **Bálint Istvánt** a községháza előtt agyonlőtte. Azon a helyen kellett egy órán belül eltemetni. Két lovát, hámjait, szekerét, egy 200 kilós sertést és pokrócokat raboltak el tőle. **Kajtár Gergely** lovait, hámjait rabolták el. **Búzás Józsefet** megkorbácsolták, mert nem köszönt elég illetlenül és elvitték lovait, hámjait. **Ignác Páltól** szintén elvették a lovakat, hájokat, de a házból is minden megmozdíthatót felraktak a szekérre. **Gidró Ignác** elmondja, hogy a malomból 4700 kiló búzát vittek el” (május 4.)

Egy riasztó mozzanat. **Gidró Pál** tanú váratlanul olyan bejelentést tesz, ami nem tarozik a gárdista gyilkosok hadbíróági tárgyalásához. A bíróság tudomására hozza, hogy az egyik gyilkost saját szemével látta néhány perccel előbb, amint a bíróság épülete előtt sétált. Ezt a tanúnak beidézett székely asszonyok is igazolták. A bíróságot láthatóan nem érdekelte a bejelentés. Meglepő magatartást mutatott a katonai ügyész, egy **Laz?r** nevű százados: kifejtette, hogy az ügyész szerepe nem korlátozódhatik csupán a vád megfogalmazására, hanem a védő feladatait is magára kell vállalnia. És ő magára is vállalta: csak úgy sorolta az enyhítő körülményeket, közvetve a legyilkolt székelyek „bűneit” emlegetve, és két vádlottnak egyenesen a felmentését kérte. (Az ítélet kihirdetése után a brassói román napilap a **Drum Nou** éles hangon bírálta **Laz?r** katonai ügyész álláspontját.) Megesett a bűnper folyamán, hogy a félholtra vert tanúknak és a meggyilkolt áldozatok hozzátartozóinak kellett védekezniük. A hadbíróóság „elnéző” viselkedését tükrözték az ítéletek is. Csak a többszörös gyilkosok, például a „bárdos hóhér”, **Traian Stan** kapott életfogytiglani kényszermunkát, továbbá 3 évi nehéz börtönt. Még négy vádlott kapta ugyanezt a büntetést. (Néhány év múlva szabadlábba kerültek.) A gárda szervezői, **Gavril Olteanu** parancsnok és társai „távollétükben” íteltettek kényszermunkára, de ezeknek az ítéleteknek semmi következménye nem lett. **Olteanu** például a hetvenes évek elején híres vadászként a Kárpátok szépségeiről írt cikkeket, ami ellen **Titus Popovici**, a korszak népszerű írója – akkor még az igazság és emberiség nevében – felháborodottan tiltakozott.

Lazar Ion vádlott, az egyik életfogytiglani kényszermunkára ítélt gyilkos, az utolsó szó jogán kérkedve mondta: „Eszem ágában sincs, hogy arra gondoljak, hogy az elkövetett gyilkosságok miatt valaha is – akár álmomban – lelkiismeretfurdalást érezzek.”

A második világháború utolsó napjaiban folyt le a brassói hadbíróági tárgyalás. A Maniu-gárda tömeggyilkosságai ehhez az iszonyatos világégéshez tartoztak. A román félkatonai alakulat az orosz csapatok nyomában járva követte el előre eltervezett etnikai tisztogatását. Torz „háború” volt a gárdáé, amely semmibe vett minden nemzetközi szabályt, genfi megegyezést, a háborúk „klasszikus” törvényeit. Olyannyira, hogy Gyergyóban – több esetben is – a szovjet katonai hatóságok kényszerültek „román szövetségesük” kezéből kimenteni halálra szánt székely papokat, erdei favágókat, gazdákat, tanítókat.

Gyergyó, Csík, az egész Székelyföld történelmét átszöttek a katonai hagyományok: állandó harckésztség a határok védelmében, ügyes kardforgatás, önfeláldozás, bátorság, **Balassi Bálint** énekei a végek dicséretéről illettek a székelységekre. De az elszántsággal együtt élt itt a bajtársaiasság, az ellenfél megbecsülése, az emberség elemi szabályainak betartása. Mind ezen hadi erények megdöbbentő ellentéte volt az 1916-os gyilkosság-sorozat, majd a Maniu-gárda véres tobozódása 1944 őszén. Ezer év alatt kialakult székely lelkiség kapott gyogyíthatatlan sebet.

Akárcsak szülőföldje katonanépében, **Cseres Tiborban** is – korunk kardforgató írójában, **Balassi, Zrínyi Miklós, Petőfi Sándor** örökösében – háborgott a lelkiismeret ezektől a felkavaró, nyugtató nem hagyó emlékektől. Érezte, hogy mai írói kötelesség helyreállítani a katonai becsületet nemzetében és a környező népekben.

Gyergyó „hideg napjait” legkegyetlenebbül a székesfehérvári leventék csapatának lemészárlása jelezte. Másfélszáz katonafiú, nem voltak még csatában, kimerülten aludtak a Gyergyói-havasok oldalában, az őszi legelőn.

Mellettük a fegyverük mint fáradt pásztor botja. Nem számoltak semmilyen közvetlen veszéllyel. A székely hegyek köröskörben, a Gyergyói-havasok, a Nagybagyás, a Piricske-csúcs, a Nagy-Gohárd, a Likastető őrzik az álmukat. Kölcsönös szövetség ez, őket is a havasi határok védelmére rendelte ide a háborús szükség. A havasok némák voltak, de már itt volt a második világháború, Románia kilépése óta.

A székesfehérvári levente-katonák nem ébredtek fel soha többé.

Szállt a szóbeszéd, legendákká szövődött, mert soha nem mondták el a helybeli lakosoknak, hogy mi is történt azon a koromsötét, gyilkos éjszakán... Oroszok lepték meg az alvó katonákat, leöldösték valamennyit... Saját szuronyaikkal „szögezték” a földhöz testüket... Havasi ösvényeken román pásztorok vezették az oroszokat a mélyen alvókra... Orvtámadás! ... Ilyen a háború törvénye? „Nem ilyen, a csatatéren is vannak szabályok ...

Titokzatosság lengte körül a Piricske oldalát... Emlegetni sem volt szabad a levente-katonákat, nem hogy síremléket állítani nekik. Vajon a szüleiket értesítették-e fiuk haláláról, érdeklődtem a hetvenes években, mikor először beszéltek nekem Gyergyószentmiklóson a torz háború tilos epizódjáról. Ugyan ki merészelte volna összegyűjteni a halotti cédulákat és elküldeni Fejér vármegyébe? Azt se tudják, hogy kik temették el a halottakat. Harctér volt itt, Gyergyószentmiklós felső fele lángolt – a kárvallottakat sokáig „égetteknek” hívták – az országúton egymásba torlódó autók, tankok, menekülő parasztok szekerei....

- Mohács volt itt, barátom, székely Mohács.

De hiszen még a mohácsi csatamezőn is támadt egy bátor nagyasszony, aki összegyűjtette és méltóképpen eltemette a magukra hagyott hősi halottakat. Kanizsai Dorottya, a bán testvére, mostohafiát kereste a halottak között, és ekkor támadt fel benne a kötelesség: méltó halálért méltó temetés jár minden magyarnak. Felfogadott négyszáz jobbágyot Mohács környékéről, és sírt ásatott II. Lajos valamennyi elesett katonájának... Az volt a magyar történelem legnagyobb temetése. Kanizsai Dorottya tettét költők énekelték meg....

A székelyek földjén is akadtak Kanizsai Dorottyák. Híradás a **Népi Egység** 1945. április 27-i számából: „A Magyar Népi Szövetség hídvégi szervezetének női csoportja a napokban, Vida Béláné elnöklete alatt ülést tartott, amelyen elhatározták, hogy a földvári fogolytábor temetőjének sírjait gondozni fogják”. Földváron volt az egyik leghírhedtebb haláltábor, amelyben a román hatóságok – odahurcolt, ártatlan székelyek ezreivel együtt – fogságba esett honvédeket és német katonákat tartottak, embertelen körülmények között. Ebben a táborban sokezer fogoly halt meg kiütéses tifuszban. A szomszédos Hídvég község magyar lakossága igyekezett segíteni a beteg foglyokon, és a halottakat eltemette.

Cseres Tibor közvetlen élményekből ismerte a gyergyói „hideg napok” történetét... Egyáltalában a székely világról legfogékonyabb fiatalságában szerzett maradandó élményeket. Gyergyóremetén született, „a Jéghasító utcában, a Sirilő előtt” – remetei ismerőseim így mondják. Pontosítani kell a falurészt, mivel Remete nagy község, mint a gyergyói települések többsége, hat és félezer lakóval, akik – három tucat románon kívül – székelymagyarok mind egy szálíg. A Portik nevet is jónéhány család viseli, az író a Csereságból való; ezt választotta művésznevének. Édesapját a szegénység rászorította favágásra is, a szomszédos Moldva havasain. Valamikor, katonaság után még testőr is volt egy ideig a császár szolgálatában, Bécsben. Következő katonáskodása a román seregre esett volna, de inkább megszökött, át a határon, családjával együtt. Író fia helyette is kiszolgált az armádiát, 56 hónapig viselte a honvédtiszti egyenruhát. Életművét áttekintve, lehetetlen nem látnunk, hogy öregedőben – nagy írói sikerekkel maga mögött – visszafordult fiatalkori, „gyergyói” élményeihez. Ezek körébe tartoznak csángó témái, olyan jeles moldvai katolikus papok alakja, akik a maguk idejében a csángók magyar anyanyelvét, nemzeti kultúráját védelmezték, ennek a legjobban megviselt magyar népcsoportnak valóságos apostolai voltak: Zöld Péter és Petrács Ince János. Úgy mondhatnám, hogy a legegységesebb székely író, aki a székelyek, még inkább a moldvai csángók tragédiáit az egységes magyar irodalom gondjává tette.

Ez esetben nem különös-e, hogy legjobban felzaklató magyar „katonaregényének” színtere a Székelyföldtől távoli Délvidék, ennek „erkölcsi Mohácsa”, az 1942-es razzia? A **Hideg napok** megjelenése (1964) után Cseres majdnem mindegyik interjújában hangsúlyozta, hogy mélységesen elítéli a háború torzulásait, az oktalan tömeggyilkosságokat, a megtervezett etnikai tisztogatásokat, a katonaruhában elkövetett rablásokat. Bizonyos, hogy valamennyi hadsereg katonáinak rémtetteire gondolt. Magyar író lévén, főleg az ellenünk Keleten, Délen, Északon elkövetett tömeggyilkosságokra. Kiválóan tájékozott íróként, egy időben a honvédelmi miniszter, Veres Péter adjutánsa; pontosan ismerte a Bácskában és a Bánságban lezajlott, példátlan vérengzéseket, a Tito-partizánok bosszúhadjáratát a magyarok – és németek – ellen, amelynek arányairól mindmáig nem adtak ki hivatalos összesítést, de bátor kutatók számításai szerint, az áldozatok száma húsz és negyvenezer közé tehető.... Csak az nem ismerte, aki nem akarta Mindszenty József esztergomi herceg-

primás szemrehányó levelét, amelyet 1946. július 17-én írt a történelem legbalgább magyar külügyminiszteréhez, Gyöngyösi Jánoshoz: „Sajnálattal kell megállapítani, hogy Magyarországon akadnak olyan tényezők, amelyek akár a sajtó hasábjain, akár a rádió hullámain keresztül azt a hamisényt igyekeznek bedobni a magyar közvéleménybe, és – ami a legnagyobb oktalanság – ezzel a külföld előtt is hamis tényeket tárnak fel, ugyanis, hogy a jugoszláviai magyarság helyzete kielégítő, a jugoszláviai magyarok szabad életet élnek, van iskolájuk, sajtójuk, színházuk stb.”

Tudott Cseres Tibor, hogyné tudott volna a ligetfalui magyar tömegsírjáról is. 1944 novemberében a nyilas kormány 90 leventét Németországba vezényelt, Drezda környékére. Szerencsésük volt, nem kerültek a tűzvonalba. Az első adandó alkalommal elindultak hazáig. Csehszlovákián át. Ez volt a legrövidebb útvonal. Pozsony mellett a szlovák katonák feltartóztatták őket és a közeli Ligetfalun felállított magyar gyűjtőtáborba zárták. „A Belügyminisztérium biztonsági tisztjei 1945 július elején – a táborparancsnok közreműködésével – kifosztották a foglyokat, majd kivitték az osztrák határ menti erdőségekbe és valamennyit agyonlőtték.” (Janics Kálmán: **Eltévedtünk Európában?**). Az eset 1947-ben kitudódott, és éles sajtópolémia, közéleti vitát váltott ki az akkor még működő szlovák polgári pártok és a hatalmat gyakorló kommunisták között. Írtak a tömeggyilkosságokról a pesti lapok is. Ameddig írhattak... Aztán az egész történetet – közös csehszlovák-magyar igyekezettel – kiradiózták a történelemből. Janics Kálmán megírja, hogy személyesen kért felvilágosítást a magyar külügyminisztériumtól, ahonnan egy magas rangú tisztviselő azt felelte, hogy „az ügy szigorú csehszlovák-magyar közös államtitok...”

Trianon után a csehszlovák-román-jugoszláv diplomáciai körgyűrű „békés” eszközökkel fojtogatta a szétszabdalt nemzetet, a maradék Magyarországot. A második világháború utolsó hónapjaiban a kisantant a vérbosszú jegyében támadt fel ismét, a győztes nagyhatalmak közönyös tekintete előtt. Mi következhetik még? Örökös félelem az első világháború megjutalmazottaitban a kétszer is legyőzött, megalázott magyarságtól? Vagy a méltányos békülés, amely nem ismer győztest és legyőzöttet, hanem a népek egyenlőségére, érdekeik elismerésére alapozódik? Cseres Tibor gyermekkori élményeiből tudta, hogy a béküléshez egyiknek kezdet kell nyújtania a másik felé. Így rendeződtek a haragok a csíki, gyergyói legények között is. Egyik beszélgetés során, Bertha Bulcsunak megvallot-

ta, hogy a maga személyes gyűlöleteit is mindig sikerült „gondolati úton”, belső meditálással feloldania, megsemmisítenie. Ilyenkor az sem lényeges, hogy ki kezdte a haragot, a gyűlölködést, vagy éppen a gyilkosságot. Teljes mértékben tisztában volt azzal, hogy az 1942. januári, háromnapos újvidéki razzia nem a honvédek provokációjával kezdődött, ez válasz volt, kíméletlen, kegyetlen válasz. De ha abból indul ki, hogy ki kezdte el, akkor a békés szándék is gyűlöletbe fordulhat. Kisebbségi életérzés, amit a magyar fájdalom egyik legnagyobb erdélyi költője, Reményik Sándor fogalmazott meg, hogy a nemzeti elnyomás igájából szabadulva, nem a bosszú felevenítésére kell gondolnunk. Reményik 1941-ben írta le: „**Kiáltsuk: te vagy a hibás? / Vagy az a kérdés, hogy ki kezdte?**” Ez az alapállás, a költők és írók, Reményik és Cseres – mindkettő erdélyi ember – hite szerint kibonthatná a közös történelem egymásba bonyolódott és egymást, de önmagunkat is sértő-sebző szálait....

Cseres Tibor úgy érezte, hogy a szerbek, a románok, a szlovákok helyett írja meg a nemzeti önlelkesülést, a **Hideg napokat**. És erre csak hasonló eszmeiségű válaszok érkehetnek délről, keletről, északról....

A Hideg napok megjelenése pillanatában átlépte a magyar irodalom határait. Szerzője bevallott szándéka szerint, kelet-európai vagy legalábbis Kárpát-medencei tetemrehívást akart elindítani. Szinte lehetetlen feladatra vállalkozott. Két évtizeddel a második világháború befejeződése után, mint-ha titkos erők működtek volna közre, kialakult az a nemzetközi vélemény, hogy minden háborús bűnért, vétségért a németek és a magyarok viselik a felelősséget.

Cseres Tibor a regény román kiadásának hátsó borítójára felíratta, hogy munkáját az őszinte párbeszéd elindítójának szánta, és bizalommal várja román írókollégáinak hasonló vallomásait.

Egyetlen sornyi román válasz nem érkezett.

De nem kelt visszhang Északon sem, Keleten sem, Délen sem. Ebben a némaságban kísérteties volt a kíméletlen magyar nemzeti önostorozás.

Az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és délvidéki magyargyilkosságok, népiirtások feltárása a kisebbségi magyar irodalomra maradt. Roppant nehéz körülmények között. Polgári és katonai hatóságok, összeforrott pártapparátusok és a mindenható cenzúra gáncsolta el a merészebb kísérleteket. A kisebbségi tájak írói felis-

merték kötelességüket, de legtöbbször csak burkoltan szólhattak az emlékekben égő drámákról. A közösségi élmények nem hatolhattak be a nemzet tudat egészébe. Évek teltek el, és a délvidéki magyarítás híre még mindig csak bizonytalan riadalomként terjedt az erdélyi magyarság körében. Az első tudósítások a Délvidékről, már majdnem egy évvel a példátlan etnikai tisztogatás után, arról szóltak, hogy a titói bölcs nemzetiségi politikának köszönhetően eleddig hét magyar középiskola nyílt meg Jugoszláviában! A felvidéki kitelepítésekről, deportálásokról, erőszakos szlovákosításokról több ismerettel rendelkezhattunk, de az erdélyi magyar sajtó a nemzetirtás szörnyűségét leegyszerűsítette a csehszlovákiai demokratikus erők és a fasiszta maradványok közötti élet-halál harcra. Balogh Edgár személyes hangú aggodalmából a kolozsvári **Világosságban** „ki-maradt” Benešnek, a magyarság legnagyobb ellenségének alattomos cselszövése és arról sem esett szó, hogy magát a felvidéki magyarítást Balogh Edgár tegnapi kommunista barátai, élükön Clementis államtitkárral hajtották végre.

Ehhez az erőszakolt amnéziához kapcsolódik kezdő újságró korszakom egyik „kudarca”. Maturandus diákként az eldugott székelyföldi Uzonban, szülőfalumban roppant felbosszantott a felvidéki magyarok példátlan kálváriája és a maga módján én is tiltakozni szerettem volna ellene. Írtam hát egy dörgedelmes cikket a Hlinka-gárda garázdálkodása ellen, kifejezve reményemet, hogy a szlovák demokratákban lesz elég erő és elszántság ahhoz, hogy legyőzzék a múlt gonosz kísértetét. Ez a gárda, Andrej Hlinka volt rózsahegy-i plébános Szlovák Néppártjának félkatonai alakulata, 1938 és 1945 májusa között a szlovák fasizmus rohamcsapata volt, részt vett a magyarok üldözésében, a zsidók deportálásában, 1944 őszén a szlovák nemzeti felkelés eltiprásában. Romániai tapasztalataim alapján a Maniu-gárdához hasonlítottam. Személyesen vittem el a cikket a **Népi Egység** szerkesztőségébe, Brassóba. A lap állandó külső munkatársának számítottam. Szemlér Ferenc költő, főszerkesztő – aki pályakezdemet jó szívvel támogatta – elolvasta haragos cikket, és szelíden visszaadta. Ritkán esett meg velem efféle.

- Nincs jól megírva? – okvetlenkedtem.
- De igen.
- Akkor pedig?
- Olyan biztos vagy abban, hogy a felvidéki magyarüldözés az egyébként megszűnt Hlinka-gárda számlájára írható?

Búcsúzól hozzá tette: ne dobjam el a cikket, tíz vagy húsz esztendő múlva érdekes lesz újraolvasnom...

Jóval többet kellett várnom tíz vagy húsz esztendőnél.

A szovjet gyarmatbirodalom összeomlása után annak maradt a bizonyítéka hajdani írásom, hogy a moszkvai csatlósok bűneit – a világ minden gaztettével együtt – miként „kenték rá” a cinkosok a „reakcióskorra”.

Erdélyben, szemünk láttára, emlékezetünk szégyenére, a szárazajtai tömeggyilkosság döbbenetét vonta feledésbe és fordította visszájára jellegét a bukaresti „hivatalos idő”. Előbb megpróbáltam érzékelteni, hogy milyen hangulatban folyt le 1945 nyarán a Maniu-gárda gyilkosainak brassói pere. Már azoké, akiket a hatóságoknak „sikerült” elfogniuk. Akkor a hatalomra lépő kommunista pártnak és szövetségeseinek szükségük volt Maniu és a Nemzeti Parasztpárt lejáratására, mivel nagyon népszerű volt a román tömegekben. Aztán a „feledtetés” hosszú évtizedei következtek. Maga a párt és vele együtt a Magyar Népi Szövetség járt elől – már nem Kurkó Gyárfás volt az országos elnöke – a magyar-román ellentétek „elsimításában”, ami ezúttal is, mint oly gyakran máskor a magyar sérelmek, fájdalmak elfojtását jelentette, a „történelmi békesség” nevében.

Ekkor döbbsentem arra, hogy valakik sikeresen megfordították a történelem menetét Szárazajta drámájában. A hetvenes évek végén szerettem volna elbeszélgetni az 1944-es vérengzés túlélőivel. Falujukban szinte egyiket sem találtam. Valósággal elmene-kültek onnan. Egy ilyen rejtőzködő szárazajtai székely család Sepsiszentgyörgyön lakott, rozzant külteki házban, albérlőként. Egyik barátom hívta fel a figyelme-met, és együtt látogattuk meg. Valamelyik nyári este. Nappal soha nem volt otthon a családfő, alkalmi munkából élt, így emlegette „uraskodva” a napszámos munkát.

Mikor a hatvan felé tartó férfi megtudta, hogy Szárazajta ügyében keresem, felugrott az asztal mellől, és szabályszerűen kiutasított a házából.

- Hagyjon nekem békét mindenki Szárazajtával! Öt évet ültem miatta. Többé nem akarok tömlöcbe kerülni!

- Maga ült öt évet?

- Másként miért mondanám? Nem nagy dicsőség, higgye el.

Barátom közbeszólt, hogy tudtával a házigazda teljességgel ártatlan volt, véletlenül került el a gárda golyója.

Erre a közbeavatkozásra csitult a házigazda indulata. Most már székkal kínált megint. És amit elmondott, attól lassan kitisztult előttem a kép.

Sok esztendővel a brassói hadbírószági tárgyalás után, valamelyik román felső bíróságon megint elővetették a szárazajtai tömeggyilkosság ügyét. De ez a per már egyáltalán nem hasonlított az 1945-ös tárgyalásra. Ezen a felső bíróság kiderítette, hogy a brassói hadbírószág tévesen ítélkezett, mivel futni engedte azokat a székelyeket, akik az erdők rejtekéből a román katonákra lövődöztek. Nem voltak ilyen székelyek? Majd kiderül, hogy mit vallanak a tanúk. Ezek a „tanúk” pedig a tényleges gyilkosok voltak, akik akkor még büntetésüket töltötték. A vádlottak padjára ártatlan székelemek kerültek.

A tárgyalásokról nem szivárgott ki semmi. Nem ez volt az egyetlen ilyen „titkos per” abban az időben, minden esetben magyar falusi gazdák, tanárok és főleg papok ellen. Az erdélyi magyar újságok egy sort sem írtak róluk, hiszen mukatársaikat be sem engedték a tárgyalóterembe. Ha pedig valaki az elítéltek családtagjaira hivatkozik, azt könnyű elintézni, hogy felül a rémhíreknek, meg, hogy aláaknázza a „román-magyar történelmi barátságot”...

Meg kell írnom Szárazajtat és a másik 1944-es írtózatot, a földvári haláltábor! De hogyan? A valóság-irodalom eszközei, módszerei alkalmatlanok lettek volna. Ezt a műfajt sokszoros nagyítóval vizsgálták a román cenzorok. A valóság igazán veszedelmes a hazugságra épülő társadalomban! Tehát regényt írok, az akkori idők rajzát, és ebbe „ágyazom bele” mind a két székely tömeghalált. A regénynek mentsége, hogy „fikció”. Legyinteni lehet: a szerző képzelődik. De talán ellensúlyoznak a szövegbe közbeiktatott tényanyagok, a **Népi Egység**ből vett egykori idézetek. A hitelesítés kedvéért, a regény címe: **A Haynal-ház kapuja** alá odaírtam, hogy „Krónika”. Egy olyan bukaresti kiadónak ajánlottam fel, az **Albatrosznak**, amely csak időnként jelentetett meg magyar munkákat, így kevésbé volt szem előtt.

Székelyföldi hideg napok – ezt a címet adta kritikájának Pomogáts Béla (**Élet és Irodalom**, 1982. augusztus 27.). „Beke György regénye személyes hitelességgel idézi fel a történelemmel való találkozás nehéz hónapjait, a székely város diákjainak útkeresését, a korszak elvadult politikai küzdelmeit. Regényének

igen nagy információs értéke van, hiszen a Székelyföld „hideg napjairól” vajmi keveset tud a hazai olvasó. Mégsem pusztán ez az információs érték jelöli meg regényének helyét: **A Haynal-ház kapuja** igazi írói eszközökkel megírt, jól szerkesztett regény, emlékezetes emberi alakokat kelt életre és fordulatos cselekményt sző a korszak politikai harcai köré.... Izgalmas, egy-szersmind nagy reményeket tápláló korszakra emlékezett vissza Beke György: ennek ma már történelmi tanulása van”.

A Haynal-ház kapujából a budapesti könyvterjesztő ötezer példányt rendelt. Romániában az volt az eljárás, hogy a külföldre küldött könyveket még egyszer elolvasták, utólagosan is cenzúrázták, Hátha... Lám csak, milyen jó volt előrelátónak lenniük! Regényem meghamisítja a történelmi valóságot, gyalázza a román hazafiakat, akik a magyar fasiszták ellen harcoltak. A könyvet nem engedték ki Magyarországra. Erdélyben sem közölhettek többé elismerő kritikát a lapok. Vesztegzárt vontak körém. A botrány eljutott a **Szabad Európa** Rádióig. Ezt is a számlámra írták.

Egy esztendőn át tartott a szakadatlan szekatóra, talán még tovább. Akkor összeomlottam. Szívinfarktus...

Milyen visszhangot váltott ki a **Hideg napok** a helyszínen, Újvidéken, Bácskában, Jugoszláviában?

Távolról – földrajzi messzeségből – talán nem is lehetne válaszolni erre. Ellentmondásosak a sajtóközlemények. Akkoriban azt se lehetett bizonyossággal tudni, hogy bemutatták-e a Cseres-regény filmváltozatát a Délvidéken. Hallottam olyan híreket Erdélyben, hogy annak idején maga Tito elnök tiltotta meg a regény és a filmváltozat bevitelét Jugoszláviába. Nem a magyar táborno-kokat védelmezte, hanem attól tartott, hogy ez a film feltépi a jugoszláv partizánok tömeggyilkosságaival ejtett sebeket, márpedig ezekhez a vérengzésekhez a marsallnak is köze volt.

Mégis bemutatták volna a filmet? Négy évtizeddel a **Hideg napok** megjelenése után, Juhász György irodalomtörténész így emlékezett a **Horvátországi Magyar-ság** című észéki újság 2005. évi 1- es számában:

„Cseres Tibor 1964-ben írta meg önmarcangoló, bátor őszinteséggel a **Hideg napok** című kisregényét, amely az 1942-es újvidéki razzia történetét dolgozza föl az irodalom, a szépirás eszközeivel. Cseres művét 1966-ban Kovács András filmrendező vitte „celluloidra”, Latinovits Zoltán főszereplésével. Cseres szerint még a regénynél is keményebben. A filmet a

hetvenes évek elején hivatalos jugoszláv forgalmazó által kezdték el vetíteni Újvidéken, ahol pár vetítés után le kellett venni a mozik műsoráról, mert lincshangulat alakult ki a városban, és féltő volt, hogy a magyarok szerb atrocitások áldozataivá válnak.”

Ellentmond ennek az utólagos véleménynek Herceg János néhai délvidéki prózaíró jegyzete 1967-ben, a szabadkai **Hét Napban**. Befejező részei:

„ S megint csak oda jutottam el, hogy a **Hideg napok** Budapesten, Moszkvában vagy Karlovy Varyban mást mond, mint a mi vidékünkön. Ha egy író a vallomás kényszerének engedett ezzel a témával, a film pedig a magyar közönség katarziséig akart eljutni, nálunk még ma is tetemrehívás ennek a szörnyű háborús epizódnak a felidézése.

Mert epizód volt – akármilyen könnyű fajsúlyú ez a szó -, hiszen volt még Banjica, s volt Jasenovac és az emberpusztításnak annyi pokla még ebben az országban, hogy talán már ezért is lett szörnyű jelentőségében és jogi meritumának következményeiben elviselhető a mi számunkra is.

Nem csodálom, hogy nem hoztuk be ezt a filmet. S talán nemcsak azért, amivel innen válaszoltak s indokolták meg az elutasítást, mondván: „Mi is visszaadtuk a kölcsönt, most már felejtjük el”, hanem nyilván azért, mert vannak helyzetek, amikor a józan megértés és bölcs tárgyilagosság egyszerűen cinizmusnak hat”.

Herceg János olyannyira realista író, hogy az újvidéki razzitát is a maga tényleges arányaira szállítja le, epizóddá minősíti, belehelyezve a második világháborús, akkor éppen szétdarabolt Jugoszlávia állapotai közé. Odaméri a más tájakon lefolyt horvát, szerb, zsidó, magyar, olasz öldöklések sorába. Kétségtelenül mértéktartó megközelítés, de az igazi népiertások, valamennyi etnikum körében, Tito győzelmét követően kezdődtek el. Banjica ugyanis Nedić szerb bábállamának haláltáborra volt, a jasenovaci vérengzések pedig Ante Pavelić horvát bábállamának a területén folytak le. A több százezer áldozatot követelő, valóban „történelmi méretű” bosszú és megtorlás 1944-ben kezdődött el és hosszú hónapokig tartott. A magyarok és németek számára ez jelentette az addig elképzelhetetlen vérszakszakot. De hát erről délvidéki magyar író csak a halállal dacolva írhatott volna. A két párhuzamba állított dráma, 1942 és 1944 között – az áldozatok számának összehasonlíthatatlansága mellett – az volt a minőségi különbség (ami az összevetést megkövetelte volna), hogy előbbit azon nyomban a magyar parlamentben ítélték el és a bűnösöket magyar hadbíróság

elé állították, míg utóbbiért soha senki nem kért bocsánatot és pusztán emlegetni se lehetett hosszú évtizedeken át. Ez is tanulságos témát kínált volna.

Herceg János írásának mégis megvolt a maga hatása: felidézte az elnémitott történelmet.

Cseres Tibor regénye után négy esztendővel a Délvidéken is megszületett az első magyar irodalmi replika, még ha jelbeszéddel szólt is, felvillanó víziókképpen, a magyaröklésekről. Burány Nándor Összeroppanás című regényét 1968-ban adta ki az újvidéki Forum. A következő évben a kiadó főszerkesztője, Juhász Géza dr. egyetemi tanár Bukarestben járt és – többek között – Burány Nándor regényéből is hozott, mutatóba. Titoék tömeggyilkosságai tilos témák voltak akkoriban Romániában is, a Juhász Gézával készített interjúmban csak ennyit tudtam „üzenni” az olvasóinknak. (Előre, 1969. április 20.) „Igenis, a mai jugoszláviai magyar élet sorskérdései is jelentkeznek már irodalmunkban. Említsem Burány Nándor tavaly megjelent **Összeroppanás** című regényét, amely az elmúlt negyedszázad vajdasági problémáit veti fel, szókimondó bátorsággal, nem külső történet keretében, hanem belső monológok sorában, s ebben a képben a jugoszláviai magyarság sorsa, önismerete, tudatvilága is benne van.”

Az **Összeroppanás** születéséről és fogadtatásáról beszélt Burány Nándor 2004 őszén a szabadkai **Hét Nap** munkatársának (Kovács Nándornak):

„A magyarok ellen 44-45-ben elkövetett atrocitásokban a családomon keresztül személyesen is érintve voltam. Tudtuk, mi történik nap mint nap a zentai Amerika szálló pincéjében. Egymás között titkon beszéltünk a történésekről, írni azonban senki sem mert róluk. Mert senki sem akart emiatt börtönbe kerülni vagy munkanélkülivé válni. Pedig az író számára alapvető dolog, hogy az őt foglalkoztató gondokat kiírja magából, e nélkül értelmét veszíti számára az írás. A **Magyar Szó** újságírójaként részt vettem Belgrádban azokon az üléseken, amelyek Ranković titkosrendőrségének, az UDB-nek a felszámolása történt. Főként a kosovói albánok mesélték sirva, hogy az UDBÁ-sok fegyverkeresés ürügyén házkutatásokat, kínzásokat követtek el náluk. Ezek után úgy éreztem, nekünk sincs tovább okunk hallgatni a 44-es atrocitásokról. Kezdetben csak fejezeteket írtam meg, ezek közlését Ács Károly, a Híd szerkesztője vállalta. A folyóiratban megjelentekről Hornyik Miklós írt, kiemelte fontosságukat. E biztatás nyomán adtam regényformát szövegeimnek.”

Az **Összeroppanás** fogadtatása? A kritikusok kezdetben arról vitáztak, hogy regény-e vagy dokumentumszöveg a mű. „Hogy valójában miről szól, azt jóval később, a magyarországi **Forrás** című folyóirat tárta fel. A könyv formai és esztétikai együttes elemzésére, a legteljesebb tanulmány megírására pedig Gerold László vállalkozott, ezt olvasta fel a Magyar Tanszéken a közelmúltban tartott ünnepeken. Az akkoriban tartott író-olvasó találkozókra azonban sohasem felejtették el megjegyezni, hogy féltenek miatta. Olajos Mihály (pártmunkás) először szakszervezeti, majd pártfórumokon is pártfogolta, de emlékezetes számomra Fajka Nándor (egykori zentai polgármester) kiállása is, amikor azzal vádolták, hogy könyvemmel nyugtalanítom a közvéleményt. Mirko Tepavac (horvát nemzetiségű jugoszláv politikus) idejében pedig még határozat is született az atrocitások kivizsgálásának szükségességéről. Később azonban mindez feledésbe merült.”

Irodalmi közvéleményünk kevésbé ismeri **Illés Sándor** regényét a délvideki magyarirtásról. A **Sírató** 1977-ben jelent meg Budapesten. Felismerhető a kötetben a „temerini iszonyat”, noha az író néha ködbe burkolózik, akár csak Burány Nándor. Temerin története Mohácstól tragédiák sorozata volt, magyarsága minden sorsfordulónál elpusztult, elmenekült, majd visszatért, de a legkegyetlenebb csapást Tito partizánjaitól kapta. (Életképességünk bizonyítéka, hogy az 1991-es összeírás szerint a város lakosságának 56 százaléka még magyar volt). A **Sírató** csak „gyalogpostán” juthatott el a Délvidékre, de majdnem mindegyik temerini magyar házban őriznek belőle. És ami a mai Délvidéken ritkaság: Illés Sándort a település díszpolgárává választották.

Délvidék megrendítő drámáját a szociográfiának kellett a maga teljességében és maradandóságában feldolgoznia. Egy olyan időszakban, amely ugyan hivatalosan, „államilag” még nem hajlandó becsületesen beismerni a Tito-partizánok bűneit, de már kénytelen eltérni a magyar kegyelet megnyilvánulásait. Matuska Márton vállalkozott a feladatra. Az írói szociográfia legalábbis látszólagos hanyatlása idején (?) a műfaj fontosságát bizonyította a mindenre kiterjedő dokumentálással és a drámai eseményeknek a korszak történelmébe és a magyar nemzeti tudatba való beiktatásával.

A műfaj remeke **A megtorlás napjai** (1991). Szerzője nem készen kapott, „hivatalos” adatokra, hanem saját egyéni kutatásaira építette fel. (Manapság az előre „kipreparált” tények kommentálása a divat.) Olyan riporterit alkat kellett ehhez a feladathoz, mint a Matuska Mártoné, a könnyen és szívesen mozgó íróé, mivel az ilyen témánál nem elegendő a részről „kimutatni” az egészet – para pro toto -, minden település tragédiája különbözik, mégis a teljesség szintézisét kellett megrajzolni. Így például menet közben fedezte fel, hogy addigi ismeretein túl, még itt is, ott is történtek vérengzések. A kötet tulajdonképpen nem is zárult le, Matuska folytatja a feltárásait.

Hivatali gyanakvás, ellenszenv kíséri vagy éppen hatósági ellenőrzés. Szerbiában ma sem vesélytelen igazmondó riporternek lenni. Lelkek és életek ébersége itt soha nem ernyedhet el. A délvideki magyar riporter az élet, az igazság haditudósítója, halálos veszedelmek földjén.

A csábítást, az ösztönzést, a kihívást Matuska Márton számára is Cseres Tibor regénye jelentette. Annak ellenére, hogy az érem másik oldalát derítette fel. A **Hideg napok** egyképpen riasztja a nemzeti önvizsgálatot és a nemzeti önvédelmet.

És Cseres Tibor pályája lezárásaképpen megírta a maga számadását a délvideki magyar tömeghalálról, az iszonyú szerb bosszúállásról. Két évvel halála előtt, 1991-ben jelent meg a **Vérbosszú Bácskában**. De a nemzeti önvizsgálat a székely író számára nemcsak a romlás okait keresi, hanem a történelem egész folyamatát vizsgálja. Az idősebb író témáiban vissza-visszatér szülőföldjére, a székelység múltjára, szabadságküzdelmére. A **Foksányi szoros** (1985) egy elvetélt székely szabadságharc regénye, a **Vizaknai csaták** Erdély utóbbi évszázadát idézi fel. Majd Trianon sötét árnyéka jelenik meg az író szemhatárán: **Őseink kertje, Erdély** (1990). Akkor már 75 éves. Cseres írói világában a közvetlen jelennél fontosabbá válik a maga múltja, ifjúkora, szülőföldje. Művekké érnek az egykori emlékek, amelyekről mintha már meg is feledkezett volna. Írók kiváltsága, hogy parancsolhatnak az időnek. Vagy mégis az idő az úr fölöttük?

Székely fátum, hogy még az álmaink is felzaklatnak.

Székely Autonóm kálváriája

Székely Autonómot szélütés érte. Ősszel, 2005 szeptemberében. Egymás után kétszer.

Az első ütés, amit Bukarestben kapott, nem verte le egészen. Azt lehet mondani, hogy egy kicsit fel is volt rá készülve. Hisz tudta, hogy a román tengerben, a vadidegenben kegyetlen percek várnak rá. Mihelyt láb-
ra állhatott, hazautazott és lassan összeszedte magát. Kóválygott bánatában egyet a Hargitán. Nappal mondikáló patakok csobogását hallgatta, éjjel némán bámulta a csillagos nagy eget. Valahányszor madár állt meg feje felett dalolva, újból remény lopakodott a szívébe.

A második ütés, amelyik Budapest Országházában vágta kupán, padlóra küldte. Kicsit helyrepopofozták Erdélyből kitántorgott orvos barátai, aztán vette az irányzékot hazafelé Székelyföldre. Belépett portájának részeg gyalogkapuján, berúgta hanyatt esett faháza repedezett ajtaját, és befeküdt ruhástól a paplan alá. Tévéje, rádiója és éjjeli lámpája kábeleit egy gyors mozdulattal kirántotta a falból. Kalapját benyomta erősen a fejébe és bámulta meredt szemekkel a mestergerendát.

Életének bú pillanatai kergetőztek lelki szeméinek előterében. Szerelemgyermekként fogant meg Gyulafehérváron 1918-ban. Mire drága édesanyja megszülte, román világ lett. Kinkeservesen nevelkedett fel. Kilencen voltak testvérek, ezért a szolgasorsot se kerülhette el. A második világháború kitörésekor besorozták. Egy löveg elvitte a bal lábát a harctéren. A csonkot amputálták. Az új román világba fél lábbal lépett be.

Azért se adta fel. Megnősült, gyereke született. Igaz, felesége belehalt a szülésbe. Az egy szem gyermeke koraszülött volt és erősen beteges. De az ő véréből lett. Ezért Autonóm Tartománynak nevezte el. Kár, hogy nagyon hamar magához szólította őt is a Fennvaló. Székely Autonómot azonban gyermeke elvesztése sem törte teljesen le. Arra gondolt, hogyha kibírta a háborút, a határtíprást, az amputálást, az államosítást, a kollektivizálást és utóda elvesztését, ezeknél már csak jobb jöhet.

Aztán jött is a változás. A Kondukátort a saját vérei lötték le. Mint egy veszett kutyát. Végre eljött az én időm, elmélkedett magában. Nem volt tagja a Román

Kommunista Pártnak és ezt büszkén ki is hangsúlyozta úton-útfélen. Azt hitte, ez jó pontnak számít a rendszerváltás után. A kutya se törődött vele. Sőt, egyre inkább azt tapasztalta, hogy ugyanazok az elvtársak vezetnek, akik régen. Aztán hol Bukarestből, hol Budapestről mutattak fület neki a vezérek. Végül jött a két szélütés.

Mit tehetett? Benyomta zöld posztókalapját jól a fejébe, és ott feküdt mozdulatlanul a paplan alatt. Időnként fura dolgokat mondott az őt őrző szomszédoknak. Napokon át a magyar himnuszt énekelte. Az egyik szomszédja, aki meglegelte, a sok „Isten, áldd meg a magyart!”, odaszólt neki, hogy bár egyszer a román himnuszt is elénekelhetné.

Erre azt felelte huncutul pillogtatva, hogy ő szívesen elfújná, de nem tudja, melyiket. S nem akarja megsérteni se a testvéreket, akik többször cserélték már le a himnuszuat, mint rokonai az ő alsógatyáját ezen a héten.

Időnként hájas képű, jól öltözött elvtársak látogatták meg. Akik érthetetlen fanyelven párbeszédet folytattak vele. Aztán furcsa tulipános ernyőkkel, választási plakátokkal s piros-fehér-zöld színű szórólapokkal ajándékozták meg.

Máskor korgó gyomrú, réveteg tekintetű, vásott nadrágú, tanácstalan székely öregurak keresték fel. Ezek az álmodozók bonyolult törvénytervezeteket, statútumokat adtak át neki. Olvasatlanul dobta félre azokat.

Legtöbbet az újságírók nyaggatták. Szenzációk vallomásokat akartak kisajtolni belőle. Miközben ő megkérdezte tőlük, hogy szerintük a Riska tehén miért mászott fel a fára? Amazok mérgesen kinéztek az ablak előtti almafára, aztán elhúztak a francba.

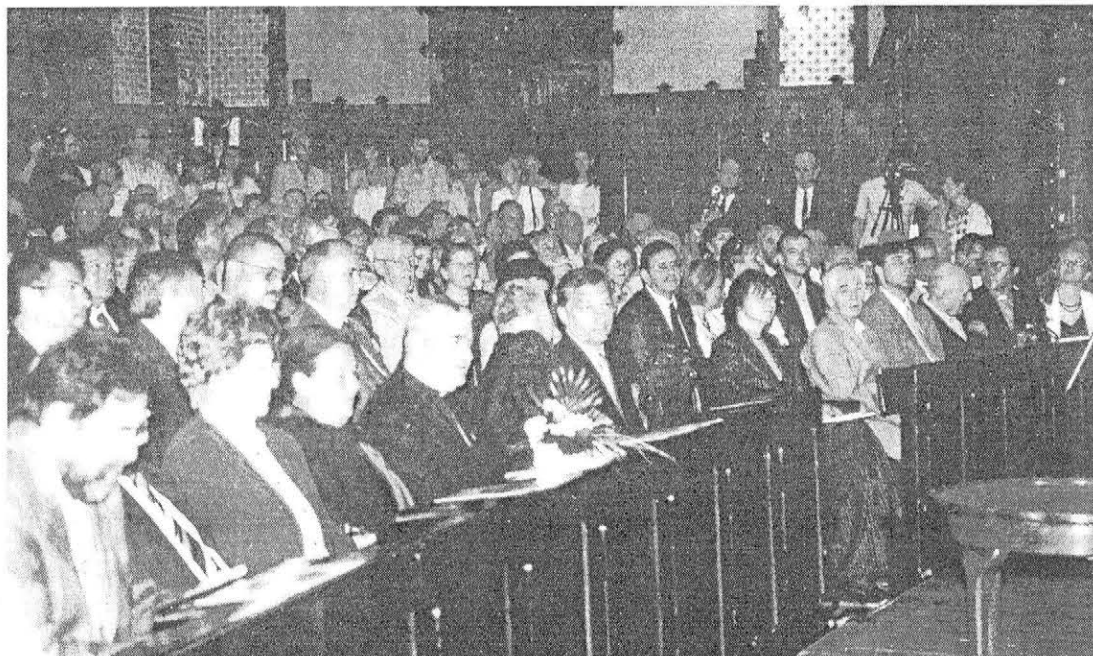
Kicsi unokáját legtöbbször párás szemmel bámulta. A tűzről pattant, csepp leányka ott játszadozott naphosszat a szobában mellette.

Benne volt minden reménye. A kis árvát Székely Autonómiának keresztelte el.

(Megjelenés előtt az Európai Idő 2005/21. számában.)

Az Aracs Társadalmi Szervezet 2005. évi díjkiosztó műsorából

„Az emberiségnek egy nemzetét megtartani”

„Az emberiségnek egy nemzetét megtartani, sajátosságait mint ereklyét megőrizni, ... nemesíteni erőit, erényeit, és így ... végcéljához, az emberiség feldicsőítéséhez vezetni, kérdelem, lehet-e ennél ... tisztább érzés; s ha csak mint hangya illy megdicsőítéshez egy paránnal is járulhatni, van-e ennél emberek közt ... édesb osztályrész?”

Tisztelt Ünnepelek, kedves Megjelentek!

Akiket ma megünneplésben részesítünk, azok életük nagy részét oly módon alakították, és tevékenységükkel abba az irányba fordultak, hogy – Széchenyi gondolatát vallva – mindig a nemzet ügyét szolgálhassák.

A múlt év decembere világossá tette, hogy a magyarság bajban van. Nemcsak a szegénység sújtja egyre nagyobb arányban, de nem kevésbé a nemzet-erkölcsi hanyatlás veszélye is fenyegeti népünket. Sorra megfosztják nemes eszményeitől, s kapja helyükbe a pénz kultuszát, de annak is a félelmetes válfajait, mint amilyenek: a nyereszkesedés, a serény munka megvetése, az ügyeskedés. A tömeg elkábulva és elvakulva, lelkiileg meggyötörve, s erkölcsi értékeiben megintgatva már hasztalan keresi a kijáratot a csapdából, a munkanélküliségből és a kiszolgáltatottságból. Bizalmatlanság és elidegenedés bomlasztja nemzetünket, mely már csak halványuló hittel betűzi Berzsenyi szavait: „Nem sokaság, hanem / Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat.” Ez az erkölcsi fenyegetettség jellemzi mind a honi, mind a külhoni magyarság irányvételét.

Aki a tavalyi népszavazás veresége miatt egyre csak azt a hamis feddőéneket hallja határokon kívül is, belül is, hogy az anyaország cserbenhagyta a kirekesztett nemzetrészeket, az a világért se higgyen a megtévedt krónikásnak vagy megtévesztő hamis hírnöknek! Ne higgyen nekik! Az anyaországban élő összes magyar testvérünket nem ítélnéljük el a történelemért, sőt sehogyan sem mondhatunk ítéletet. Mi, határon kívüliek ugyanis összességünkben nem vagyunk külön magyarok. Köztünk is voltak és vannak nemzetárulók és nemzetbomlasztók, kérkedve anyaországmegtágadók. És jól tudjuk: nem a nemzettörzsön múlt a betervezett vereség!

Végső ideje, hogy legalább mi — egymással megbékélve – nemzetben kezdjünk végre gondolkodni és tevékenykedni.

Az anyaországi magyarságnak most az Aracs nevében üzenjük: mi, nemzetben gondolkodó honfitársaik, idekint a trianoni határon kívül is jól tudjuk: azon a napon az anyaország többsége — a hatalom elriasztó ügyeskedése ellenére is – igennel szavazott, még ha a voksolás megbuktatásában a hatalmi megtévesztés és megfélemlítés bizonyult is győztesnek.

Üzenjük még, hogy a nemzetnek, szerintünk, most nem bosszúra, sem számon kérésre van szüksége, hanem okulásra. Kirekesztettségünk keserű tényéből és magunkra hagyatottságunk okozta mindennapi kínjainkból megtanultuk őrizni és féltetni az "oxigén"-t, vagyis anyanyelvünket és nemzeti öntudatunkat.

Erre törekedtek és törekszenek mai ünnepeltjeink is. Minden csalódás és gáncsoskodás ellenére végzik a nemzet-erősítő tevékenységüket. Ezért mindannyiunknak hálával és köszönettel tartozunk. Szívből kívánjuk, hogy jó egészségben még sok évig ilyen lelkesedéssel végezzék munkájukat, biztosan remélve, hogy a magyarság – széttagoaltsága ellenére is – összefogással és közös erővel majd erősödni fog léleken is, anyagiakban is. Tevékenységük és elveik válnak eszményképpé mai ifjúságunk számára, mint ahogyan mi is példaképünknek tekintjük azokat a magyar mártírokat, akik a háború utáni megtorlásokban életükkel fizettek csak azért, mert a délvidéki magyarság boldogulásáért tevékenykedtek. Fogadalmunkhoz híven minden évben megemlékezünk róluk.

A zombori Deák Leó és a torontálvásárhelyi Gachal János püspök úr után ez alkalommal dr. Bogner József tanárra és újságíróra emlékezünk, akit a titói hatalom 1945-ben ártatlanul megkínzott és kivégezett. Ő is va-

lószerűleg ott nyugszik a Zentai úti temető mögötti még mindig föltáratlan tömegsír több száz áldozata között.

Dr. Bogner József 1907. március 19-én Torontáltordán született egy hétgyermekes családban. 1937-ben Szabadkán telepedett le, és a szegény sorsú magyar gyermekek diákothonának az igazgatója lett. Az ingyenes vagy kedvezményes ellátást biztosító kollégium egyházi és magyarországi segélyekből tartotta fenn magát, és célja volt, hogy a délvidéki magyar értelmiség újabb nemzedékeit nevelje föl. 1942-ben a Délvidéki Magyarság című újság fő- és felelős szerkesztője lett. A háború végén a front közeledtével többen is kérték, hogy távozzon külföldre, amíg a dolgok

el nem rendeződnek. Ő ennek ellenére itthon maradt. Azzal érvelt, hogy nem csinált semmi olyant, amiért menekülnie kellene.

A balkáni sovinszta gyűlölet 1944. október 17-én sajnos mégis a letartóztatásához vezetett. Megkínozták, és — a több száz ártatlan magyarhoz és nem magyarhoz hasonlóan — 1945. április 25-én kivégezték. Emlékét kegyelettel őrizzük.

Végezetül engedjék meg, hogy a díjazottaknak további sikeres munkálkodást és jó egészséget kívánva megköszönjem mindazt, amit a délvidéki, illetve az egyetemes magyarságért tettek és tesznek a jövőben is.

Hajnal Jenő

Hűségük formálja történelmünket

Az Aracs Társadalmi Szervezet díjkiosztó ünnepségének laudációi

Szabadka, 2005. szeptember 16.

Kedves ünneplő Közönség!

Osztatlan öröm és megtiszteltetés számomra, hogy az Aracs Társadalmi Szervezet Aracs-díjat odaítélő bizottsága nevében köszönhetem Önöket abból az alkalomból, hogy a dr. Benák József egyetemi tanár, Bicskei Zoltán grafikusművész, filmrendező, Csorba Béla költő, néprajzkutató, publicista, dr. Gubás Jenő nyugalmazott főorvos, az Aracs Társadalmi Szervezet elnöke, Hajnal Jenő magiszter, bizottsági elnök, dr. Ribár Béla akadémikus és dr. Szöllősy Vágó László ny. újságíró, pedagógus összetételű testület

1. az idén negyedszer kiosztásra kerülő **ARACS-FÖNIX-DÍJAT**, amely Kalmár Ferenc szabadkai szobrászművész kisplasztikájából és Gyurkovics Hunor festőművész készítette díszoklevélből áll,

ORBÁN VIKTOR miniszterelnök úrnak,

2. a nyolcadszor kiosztásra kerülő **ARACS-DÍJAT**, amely Szervátiusz Tibor kisplasztikájából, Boros György készítette díszoklevélből és pénzjutalomból áll,

MSGR. HUZSVÁR LÁSZLÓ első nagybecskereki
székespüspöknek és
BODOR ANIKÓ magiszternek,
zentai népzene kutatónak,

3. az idén hetedszer kiosztásra kerülő **ARACS-ÉRMET**, amely Kutas Ágnes budapesti szobrászművész műve, s amelyet az ugyancsak Boros György által készített díszoklevél és pénzjutalom egészít ki, pedig

BALASSA JULIANNA pancsovai ny. matematikatanárnak, tévészerkesztőnek,

PAPP FERENC újvidéki közéleti személyiségnek és
SIFLIS ZOLTÁN szabadkai filmrendezőnek, közéleti
személyiségnek
ítélte oda.

A bizottság véleménye szerint minden kitüntetett a hivatása mellett a délvidéki és az egyetemes magyar közéletnek, a hitéletnek, a nemzeti művelődésnek és oktatásnak olyan jellegzetes, hatékony személyisége, akit számon tart a közvélemény, és nem feled majd a jövő sem.

Kedves Barátaink!

Mai örömnepünk arra int bennünket, hogy az értékekre lessünk. S bár indulatunk tiszta, figyeljünk arra is, hogy kik állnak lesben, s így nézzünk történelmünkre! Így nézzünk a ma ünnepeltjeire, intőkre és örökökre, azokra, akik mellett úgy érezzük: vannak még, akik szólnak, ha baj van. Akik látják a költővel együtt: „Van már honnan elmenni, de nincs hova.” (Gulyás József) Ma, amikor az áttérés egyik nyelvről a másikra egy nemzedék alatt, de egy életen belül is végbemehet, amikor még „vannak vidékek ahol csak úgy lehet / megmaradnunk ha kezemben a kezed / és a vi-seltes szónak is hamva van / ha félárnyékban s ha nem is boldogan / száríthat a szél és süthet hevet a nap / míg a harmatból egy csöppnyi marad” (Kányádi Sándor), sokfelől ostromolt kis népeket két-séggkívvül csak bizonyos „büszkeség” tarthat össze; az a

hit, hogy érdemes ahhoz a nemzethez, esetünkben a magyar nemzethez tartozni. Életükkel, példájukkal táplálják ezt a „büszkeséget” ünnepeltjeink. Ezt szeretnénk ma nekik nyilvánosan is megköszönni.

*

A büszkeség hűség: hűség a nemzethez, a szabadsághoz, az országhoz, az együtt lélegzéshez, a közös gondolkodáshoz és cselekvéshez, a hithez, mely szerint ismét „az idők gyógyító lázában él a magyar” (Tamási Áron)... Mert vannak, akiknek nincs módjuk kitérni a hűség elől. Ilyen ember **Orbán Viktor miniszterelnök úr**, akinek egy-egy megnyilatkozása országos jelentőségű tett, hiszen a mindannyiunkat gyöttrő sérelmet mondja ki; akinek sorsát a gondviselés úgy igazította, hogy a „történelem főutcáján” tegyen azért, hogy – ahogy ő mondta – „jellemünk formálja történelmünket, és ne a történelem jellemünket”; aki el tudta hitetni velünk, hogy olyan korszakba léptünk, amikor kiegyenesedhetünk. És mi határon túli magyarok is mertünk talpra állni, mert láttuk Magyarország gyarapodását. Orbán Viktor, a polgári Magyarország miniszterelnöke felismerte az ezeréves keresztény magyar állam, egyszersmind a kétezres éves kereszténység jubileumának jelentőségét. A millennium meghirdetésével hosszú idő után először vált lehetővé a keresztény magyar nemzettudat Kárpát-medencei megvalósulása, felmutatása. A magyarság európai néppé formálódásának millenniuma számunkra, határon túl élő magyarok számára elsősorban a hitet jelentette. A hitet a jövőben, hogy ezer év után magyar hazánk végre megtalálja helyét a világban, népe megleli békéjét és örömét Európa szívében, nekünk pedig kisebbségben élő magyaroknak az új évezred elhozza a várva várt reményt sorsunk jobbra fordulására, a változásra. Ezért lehetünk mi is ott a Corvin-lánc világhíres kitüntetettjeit ünneplők között, a lebombázás után felújított kórógyi templom első istentiszteletén, a Terror Háza Múzeum hatalmas, fegyelmezetten emlékező tömegében, a Nemzeti Színház avatóünnepélyén, az Esztergomot Párkánnyal összekötő Duna-híd átadásán, és együtt éreztünk a Kossuth téri nagygyűlés százezreinek ünneplő tömegével is. Merjük kimondani: Orbán Viktor az elmúlt másfél évtized magyar történelmének legtehetségesebb politikusa, aki a gazdaság és az anyagi fel-

emelkedés mellett és előtt a szellem, a lélek megújulását hirdeti; a tiszta gondolatot, hogy számunkra is van igazság, jog, választás, ítélet. S mint égő lelkiismeret, mondja, üzeni: van remény; és arra tanít bennünket, hogy be tudjunk állni azok közé, akik élni tanítanak minket. Köszönjük, Miniszterelnök Úr!

*

A változás hűség: hűség a hithez, mert aki hisz a változásban, az beengedi lelkébe és szellemébe a szeretetet, mert tudja, hogy mindenki feladattal születik, s élete folyamán derül ki, hogy el tudja-e végezni vállalt munkáját, amelynek során két segítőtje lehet: Gondviselője és szeretete... Ennek a mindenkinek jutó szeretetnek a birtokosa és a rábízott feladatok fáradhatatlan végrehajtója a **Nagybecskereki Egyházmegye első székespüspöke, msgr. Huzsvár László**, aki Horgos szülötte, Zenta diákja, Szelencsa, Topolya, Szabadka, Kelebia, Verbász lelkésze, Újvidék esperesplébánosa, püspöki tanácsnok és különböző püspökségi bizottságok tagja, 1978-tól ösztöndíjas tiszteletbeli prelátusa, a *Hitélet* című folyóirat szerkesztője, majd főszerkesztője, a közismert *Képes Biblia* újszövetségi részének sajtó alá rendezője, a *Katolikus Kincses Kalendárium* szerkesztője. Püspökké való kinevezése óta (1988) pedig a bánsági magyarság fő támasza. Sokat utazik; lendületre serkent; papokat, híveket buzdít. A hitoktatás fellendítésén buzgólkodik, hittankönyveket ad ki, papok mellé hitoktatókat állít, bémálási igehirdetésének egyik fő témája a keresztény családi élet megújítása: a felelősségteljes apaság és anyaság. Maga vezette gondoskodással egész sor templomot felújít. Új templomot és lelkipásztorkodási központot épített. Különösen szíven viseli a törökotpolyai Mária kegytemplom teljes belső felújítását, és egyben szorgalmazza a Mária-tisztelet minél virágzóbb fellendülését. Minden eredménynek együtt tud örülni papjaival és híveivel, papi hivatásokat toboroz szentbeszédeiben, támogatja a lelkeségi mozgalmakat, megújítási napokat szervez papok és hívek számára, fellendíti az egyházmegye védőszentjének, Szent Gellértnek a tiszteletét. És tud papjaival együtt szomorkodni a megállíthatatlannak tűnő lemorzsolódás felett: minden igyekezetét a bánsági magyar és katolikus önazonosság megszentelésére irányítja, bátran mer bízni Isten gondviselő szereteté-

ben. Így lehet ő a szerzett javak, az elért tudás, az át-
élt élmény nagylelkű továbbadója: a bánsági magyar-
ság fényt és áldást osztó boldog püspöke.

*

Az ének hűség: hűség otthonunkhoz, múltunk-
hoz, édesapánkhöz, édesanyánkhöz, történel-
münkhöz... Ennek a hűségnek szorgos gyűjtője, tudós
kutatója és lelkes megszólaltatója **Bodor Anikó ma-
giszter, zentai népzene kutató,** aki egy életre szóló
szövetséget kötött a népművészettel. Több mint fél-
száz tanulmány, nagyobb cikk és népzenei kiadvány
(könyv, kotta, lemez) tanúskodik eddigi munkásságá-
ról. Ezek közül a legnagyobb horderejű az öt könyvre
tervezett *Vajdasági magyar népdalok* című sorozat,
amelyből eddig már három kötet megjelent (Lírai dalok,
1997; Balladák, betyár- és pástordalok, 1999; Párosít-
ók, lakodalmasok, szerelmi dalok, 2003). Tudományos
és kutatómunkáján kívül mégis legnagyobb hatása
közművelődési tevékenységének van. A népdal és a
népzene népszerűsítése, megszerettetése, őrzése és
ápolása terén a Kárpát-medence egyik legkiválóbb és
legönzettelebb népművelőjét tisztelhetjük személyé-
ben, aki fáradhatatlan abban, hogy szűkebb és tágabb
pátriánkban is minél gyakrabban teremtsünk nyilvános-
ságot mindazoknak a lelkes öntevékeny fiataloknak és
felnőtteknek, akiket a magyar népdalban, néptáncban
és népzeneben rejlik, ihlető értékek felfedezésének igé-
nye fog össze, s akik e néphagyományból elsősorban
azokat az értékeket keresik, amelyek a mai életet is
szebbé tehetik megőrizve annak egy magasabb szin-
ten, fejlettebb formában megvalósuló közösségi szelle-
mét. Vallomása szerint: „A népdal ma már nem terme-
lődik újra, de a nagy zeneszerzők műveihez hasonlóan
ránk maradt mint őseink öröksége, az egyéni és a kö-
zösségi egészséges egyensúlyából született műalko-
tás, és ez számunkra is eszköz az érzelmek viharai el-
len. Nem csupán megbecsült művészeti érték, hanem
használati tárgy is, mely a közös éneklés és összetar-
tozás örömét szolgálja.” Ez az igény pedig továbbra is
bennünk él, „mert a dal szükségletből születik; az em-
beri lélek egészségének biztosítója. Nem műsor vagy
szórakozás, hanem elemi igény, kenyér a lélek számá-

ra.” (Andrásfalvy Bertalan) Köszönjük a felénk nyújtott
kenyér tápláló melegét, testet, lelket vidító énekét!

*

Az anyanyelv hűség: hűség a házhoz, amely-
ben bölcső ringatott bennünket, hűség a szülőföldhöz,
a templomhoz, az iskolához, egész életünkhöz, önma-
gunkhoz... Az áhítattal kiejtett szó, a „végső menedék”,
„tündérvárunk” és „katakombánk” avatott ismerője és
őrzője **Balassa Julianna pancsovai ny. matematika-
tanár, tévészerkesztő,** aki már gyakorló pedagógus-
ként is jól tudta, hogy számunkra a magyar nyelv nem
csak erős védőbástya, hanem egy olyan szerkezet is,
amely világról szóló tudásunkat rögzíti. Ennek jegyé-
ben vált közismertté szerteágazó tevékenysége a ma-
gyar oktatás, a művelődés és a kisebbségvédelem te-
rén nemcsak a Dél-Bánságban és a Vajdaságban, ha-
nem az anyaországban is. Immár évtizedek óta munká-
jával segíti az ottani magyarság megmaradását, itt ma-
radását és kulturális fejlődését. Még ma is a Dél-báná-
ti Szemle fontos résztvevője, nélkülözhetetlen szerve-
zője és egyik szellemi vezéralakja. A pancsovai székhelyű
Börcsök Erzsébet Módszertani Központ elnöke-
ként sok száz tan- és egyéb jellegű könyvet szerzett be
a dél-bánsági magyar nyelvű iskolák és művelődési
egyesületek számára. Az ő kezdeményezésére jött lét-
re és irányításával tevékenykedik a Dél-Pacsirtai gyer-
mekkórus, amely összetartja a Dél-Bánság magyar aj-
kú kisdiákjait így biztosítva e szórványközösség műve-
lődési életének utánpótlását is. Balassa Julianna már
több mint öt éve a Pancsovai Televízió *Magyar percek*
című műsorának a szerkesztője. Hála igyekvésének,
az ott élő magyarok anyanyelvükön tájékozódhatnak
az őket érintő eseményekről, és megismerhetik egy-
más törekvését, örömét, gondját. Fáradhatatlan szor-
galmának és szerteágazó munkásságának ékes bizo-
nyítója a Kisebbségkérdés Díj, amellyel a Magyar Köz-
társaság kormánya 1999-ben tüntette ki, és amelyhez
ma az Aracs-érem társulhat közösségünk őszinte hálá-
jának kézzelfogható bizonyítékaként.

*

A munka hűség: hűség a tethez, a kézbe és a
vállra vett kereszthez... És Papp Ferenc újvidéki köz-
életi személyiség – életrajzának tanúsága szerint – vál-

lára vette ezt a keresztet, amikor tizennyolc évesen valószínűleg meggyőződése miatt politikai elítéltként két évet a pozarevaci börtönben töltött; amikor az 1956-os forradalom idején, Mindenszentek napján az újvidéki katonatemetőben a megcsonkított turulmadár-emlékműre egy hatalmas virágkoszorút helyezett; amikor 1990. március 15-én hosszú évtizedek után elsőként koszorúzta meg a magyarittabéi Kossuth-szobrot; amikor ugyancsak 1990-ben megszervezte a Szent István-napi megemlékezést az újvidéki Árpád-házi Szent Erzsébet templom udvarában; amikor tizenöt évvel ezelőtt, Mindenszentek napján az újvidéki katonatemetőben a letarolt honvédsírokra saját kezűleg készített 100 fakeresztet; amikor a háborús kilencvenes években a horvátországi ellentámadás alkalmával, amikor a szerbek menekültáradata megindult és erőszakos házfeltörésekkel foglalták el a Németországban dolgozó magyarok házait, néhány barátjával késő éjszaka Szilágyin, Gomboson, Apatinban álmukból rázták fel a helyi hatóság illetékeseit, hogy sürgősen intézkedjenek; amikor Herkócán és a környező kis falvakban a Horvátországból menekülők már gyilkoltak is, a helyszínen próbálta menteni a menthetőt; amikor az Újvidéki Városi Tanács tagjaként a magyarországi érdekeit képviselte; amikor a háború ellen szervekedett, a rászorulókon segített; amikor megalakította a Sokgyermekes Családi Kört; amikor létrehozta a Nagy Sándor Műemlékvédő Egyesületet; s amikor a legfájóbb családi tragédia sem fékezte meg abban, hogy megőrizze hitét, felelősségtudatát, szókimondását és erkölcsiségét. Ezt szeretnénk most megköszönni neki az Aracs-érem átadásával.

*

A kép hűség: hűség a valósághoz, a hitelességhez, az elkötelezettséghez... **Siflis Zoltán szabadkai operatőr rendező** hűsége valójában a délvidéki magyar dokumentumfilm-gyártás csaknem egyedüli esélye, indulata és harmóniája. Az alkotói feszültség mögött düh, tettvágy és türelmetlenség búvik meg. Világ és művész viszonyában mégis az indulat az úr. Talán épp ezért lehet a kilátástalan, reményvesztett emberek és közösségek hűséges krónikása, ezért van oly sok

mondanivalója, élményanyaga távoli és közelmúltunkról, s ezért kell közössége iránt felelősséget érző alkotónak, felelős közéleti személyiségnek maradnia, hiszen társadalmunk mind jobban a távollattalanság, a talajvesztés és a történelemtorzítás örvénye felé sodródik. Ennek a művészi világnak a legismertebb dokumentumfilmjei a délvidéki magyarság sorskérdéseiről: 1944–45-ös tragédiájáról (*Temetetlen holtjaink*); a második világháborút követő terhes évekről (*Nehéz idők*); egy templomi Bach-koncert tanárközönségének kálváriájáról (*Ez egy inkvizíció*); egy tanyasi ember röghözkötöttségéről (*Ebben a pusztában világban*); az első szabadkai NATO-bombázás kárvallottjairól (*Ránk dőlt a mennyezet*); a lebombázott újvidéki hidakról (*Vízbe vezető hidhelyek*); kisebbségi létünk hétköznapiainak szorongásairól, kiutkereséséről (*Szóbeli naplótöredék*); a szabad és tárgyilagos tájékoztatás útvesztőiről (*Bilincsbe zárt sajtó*); az elvándorlás okairól (*Ahol nincs jövő, ott nincs haza*); a bánási magyar szórványtelepülések elsorvadásáról (*Veszendő végeken*); vagy a virágzó középkori Bánás egy titokzatos emlékeről, az aracs Pusztatemplomról (*Rommá sűrűsödött csönd*) szólnak. A dicséret ezúttal mindenekelőtt a filmrendezőnek, a látvány, a képi dokumentum létrehozójának szól, de őszinte barátsággal gondolunk az emberre is, aki napról napra arra kényszerít bennünket, hogy elgondolkodjunk lelkünk állapotáról, társadalmi, történelmi körülményeinkről, viszonyainkról a világhoz és önmagunkhoz.

*

Kedves Kitüntetettek! A „hűség” jegyében bízom benne, hogy munkájuk, életútjuk, emberi nagyságuk példája iránti csodálatunk átvált majd elgondolásukat valóra váltó, eltökélt cselekvéssé. Ennek reményében kívánok valamennyiüknek jó egészséget, további alkotóerőt, és azt, hogy még sokáig fáradozhassanak a délvidéki és az egyetemes magyarság érdekében, mindnyájunk javára és a maguk örömeire. Az Isten éltesse Önöket sokáig!

Orbán Viktor

Halljuk-e még a harangok szavát?

Csupán néhány év telt el Szent István halála után, máris zavargások, pogány lázadások törtek ki országszerte. A krónikások szerint, a régi rend hívei nem kímélték az apostoli király által alapított templomokat és kolostorokat sem. Az egyik ilyen templomról mesélték a régiek, hogy amikor a pogányok ki akarták fosztani és fel akarták gyújtani, egyszerre nagy földindulás keletkezett, amely elnyelte a templomot. Úgy süppedt alá szépen, lassan, mintha vízbe merülne. A harangok is megszólaltak, és olyan füst áradt ki a földből, mintha tömjént égettek volna. A pogányok elveszítették a látásukat, elveszítették a hallásukat. Az öregek azt is mesélik, hogy a föld alatt még mindig áll a templom, benne az oltár, a torony, és abban a két harang, melynek szavát nagy földinduláskor hallani lehet.

Jó napot kívánok tisztelt Hölgyeim és Uraim, Elnök Úr, Polgármester Úr, kedves Ágota Asszony, excellenciás Püspök Úr, tisztelettel köszöntöm Önöket, és köszönöm, hogy meghívtak ide maguk közé, és megtiszteltek azzal az elismeréssel, amelynek rangját nem valamilyen állami hatalom, hanem az Önök munkája és hűsége adja.

Vajon mit mond, miért lehet érdekes számunkra az előbb felidézett történet? Nos, ahány ember, annyi a válasz. Attól függően, ki milyen szemmel olvassa, ki milyen füllel hallgatja. A megrögzött kétkedő minden biztonnyal gondolkodás nélkül elutasítja, sőt talán még meg is mosolyogja, mondván, felvilágosult ember nem hisz a természet törvényeit fölülíró csodákban, tehát ez a történet szerinte egyszerűen dajkamese. Korunk felfedező hajlamú, kalandvágyó embere talán egy titkos kincs ígérését hallja ki a történetből, és a kíváncsiságától, a titok megfejtésének izgalmától fűtve először is ásót és csákányt ragadna, hogy megkeresse az elsüllyedt templomot, és kézzelfogható, megcáfolhatatlan bizonyítékok hiányában kijelentené, hogy a történet minden alapot nélkülöz, tehát egyszerű tévedésről vagy félrevezetésről van szó, ha az előbbi történetet halljuk. És végül a harmadik talán úgy vélné, hogy szó

szerint kell értelmeznünk, hiszen éppen azért maradt fenn a mítosz évszázadokon keresztül, mert megtörtént eseményt rögzít, égi beavatkozást a kiválasztott magyar nép megsegítésére. Tehát függetlenül attól, hogy a régészet vagy más tudomány igazolja-e a leíratakat, el kell fogadnunk, hogy az előbbi történet egy valóban, valóságosan elsüllyedt templomról szól. De akkor tisztelt Hölgyeim és Uraim, tisztelt délvidékiek, végtere is, hol az igazság? A történet melyik megfejtése a helytálló? Nos, attól tartok, így ebben a formában egyik sem. Ugyanis kedves Barátaim, nem az a fontos, hogy megtörtént-e vagy egyáltalán megtörténhetett-e a csoda? Hogy valóban a hirtelen kettényíló föld nyelte-e el Szent István templomát, vagy éppen pogány martalócok rombolták porig. Hanem az a fontos, kedves Barátaim, hogy voltak, vannak, akik hosszú évszázadokkal azután is hallják a harangok szavát. Erről szól ez a történet. Az anyagi világon, az érzékszerveinkkel fölfogható valóságon, a dokumentálható tényeken túl létező, emberi lélekből és emberi hitből fakadó titokzatos erőről. És ez az, ami a föld alatt megszólaló harangok legendáját számtalan változatban, helytől, kortól és történelmi személyektől függetlenül életben tartotta az egész Kárpát-medencében. A harangok szavát ugyanis mindig akkor vélték hallani a legerősebben, amikor tatár- és törökidő, belső megosztottság vagy éppen idegen megszállás miatt meg-megszakadt a közös történelem fonala, hiányzott a központi akarat, a jól szervezett, erős és független, közösségeit megvédeni képes magyar állam. Hiányzott az összefogás képessége az emberekből, az erő, amely a szétfutó, egyéni akaratokat közös célá egyesítené. Ezért a legfontosabb kérdés ma itt és Kárpát-medence-szerte, halljuk-e még a harangok szavát vagy sem?

Kedves Barátaim!

Most amikor a sors szeszélye folytán a mögöttünk hagyott évszázadban a magyarság története hétfelé ágazott, nagyobb szükségünk van erre az emberi lélekből fakadó erőre és hitre, mint valaha. Ideje felismernünk, közép-európai társainkhoz hasonlóan nem-

zeti mítoszaink az összetartozásunk fontosságára figyelmeztető, érzelmeinket megindító, közös cselekvésre buzdító hagyományaink éppannyira fontosak, mint a tankönyvekből megtanulható, a pusztá tényekből bizonyított adatokkal alátámasztott történelem. Hiszen tudjuk, a nemzet hosszú távú fennmaradásában nem az egyéni, hanem a közösségi érzelem a legfontosabb. Mert hosszú távon fennmaradhatnak, és időnként fönn is maradtak népek politikai autonómia, saját ország, sőt arra is van példa, hogy közös nyelv nélkül, ám közös emlékek, közös értékek, közös jelképek, közös mítoszok és közös hagyományok nélkül aligha. Példát keresendő nem kell messzire mennünk, gondoljunk csak Lengyelország fölöstásaira vagy Bulgária ötszáz éves oszmán hódoltságára, egy közös nyelv nélküli nemzet életképességére pedig Svájc az egyik legjobb európai bizonyíték.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Bár az elsüllyedt harangok a messzi múltból, mélységesen mélyről üzennek, ha akarjuk, meghallhatjuk és megérthetjük szavukat a mai, bábeli hangzavar közepette is. Sőt, ha megértjük a harangok szavát, akkor láthatjuk azt a jövőbe vezető ösvényt is, amely a nemzetegyesítéshez, az összefogáshoz és a közös felemelkedéshez vezethet bennünket. Megérthetjük, hogy a 21. század csábító és biztató lehetőségeket kínál a 20. században meggyötört, kifosztott és szétdarabolt magyar nemzetnek. A mai európai korszellem, a lebomló államhatárok, a bürokrata államok korszakának alkonya, a szabad mozgás, a vállalkozás szabadsága megnyitja az utat a magyar nemzet újraegyesítése előtt — feltéve, ha képesek vagyunk a szétszabdalt magyarságot egyetlen, jól működő közösséggé és gazdasági övezetté szervezni. Feltéve, ha megértjük: a határon túli magyarok ügye nem ideológiai kérdés, nem pártkérdés, hanem olyan lehetőség, amely közös hasznot, gazdasági erőforrást kínál a mai határokon belül élő – hívjuk úgy – belmagyarok számára is. Ha megértjük, kedves Barátaim, hogy a magyarság jövője nem a tízmilliós Magyarországon, hanem a tizenötmilliós magyar nemzetben van. (taps)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Őszintén be kell azonban vallanunk, hogy ma még erősebb nemzeti elkötelezettséggel, erősebb összefogási ösztönökkel rendelkeznek a szomszédaink. A szlovákok, a románok, a szerbek, a horvátok. Ők meg is adták a kettős állampolgárságot a határon túlaknak. Ők nem csak tudják, de követik is azt a máig is érvényes igazságot, hogy egyetlen hely van a világon,

ahol mi vagyunk a legfontosabbak. Egyetlen hely van a világon, ahol mások érdekei nem előzhetik meg a mi érdekeinket, és ez a hely a hazánk. Márpedig az új, a 21. századi európai világban csak azok a nemzetek lesznek előnyben, azok boldogulnak majd, akik pontosan ismerik saját nemzeti érdekeiket, és tántoríthatatlanul képviselik azokat az európai együttműködés legmagasabb fórumain is. Nekünk magyaroknak ma az az érdekünk, hogy a nemzetegyesítés számára kedvező európai korszellem fennmaradjon. Ezért meggyőződésem szerint magyar nemzeti érdek, hogy az Európai Unió bizonyítani tudja életképességét és megmutassa azoknak, aki ma kételkednek benne, hogy az európai népek együtt nagyobb biztonságot, több munkahelyet és magasabb életszínvonalat tudnak teremteni, mint külön-külön a nemzetállamok.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Egy nemzet akkor erős, ha van bátorsága szembenézni a múltjával és a jelenével. Egy nemzet akkor erős, ha vannak közös céljai, és mindenki részese lehet a közös céloknak, a nemzet közös, nagyszabású vállalkozásainak. Sajnos, a mi nemzetünkben, a magyar nemzetből ma hiányzik a valóságos helyzettel való szembenézés bátorsága. És amellett, hogy a politikusoknak nincs bátorságuk a valósághoz, úgy tűnik, ma nincsenek közös céljaink sem, amelyek abröccs-ként tartanak össze a széthullásra amúgy oly hajlamos nemzetünket. Amíg nem leszünk elég bátrak, hogy szembenézzünk a valósággal, amíg nem leszünk képesek közös célokat megfogalmazni, amíg nem találjuk meg a módját, hogy minden magyar részesévé váljon a közös céloknak, addig a magyar nemzet nem lesz erős, addig nem lesz közös felemelkedés, addig nem leszünk urai az életünknek, addig csak túléljük és nem megéljük a saját életünket.

Kedves Barátaim, ha figyelünk a harangok szavára, ha hallgatjuk 1956 bátor napjainak üzenetét, ha nem felejtjük el az összefogás erejét, amely 15 évvel ezelőtt visszazerezte a nemzet függetlenségét és megnyitotta az utat a szabadság előtt, ha nem felejtjük el az előbb megidézett millennium fölemelő pillanatait, akkor megérthetjük, hogy vagy együtt fogunk fölemelkedni, vagy sehogy sem. Ahogy az Önök jelmondata idézi Szabó Dezsőt: „Minden magyar felelős minden magyarért”. Ki kell mondanunk, hogy ez itt ma azt jelenti, hogy az itteni magyarság vezetőit, a meghurcolt magyar vezetőket, a vádak alá vont magyar vezetőket, mindegyiküket kivétel nélkül, nekünk határon túli és határon belüli magyaroknak, a magyar állam segítségével

meg kell védenünk. A VMSZ nélkül nem teljes a Kárpát-medencei magyarság. Nem engedhetjük meg (mi, anyaországbeli magyarok sem engedhetjük meg), hogy a délvidéki magyarok félelemben éljenek. Az Önök ügye ugyanis nem a délvidéki magyarok ügye, hanem közös magyar ügy. A magyar ügy, pedig európai ügy.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, végezetül engedjék meg, hogy hálás szívvel megköszönjem a kedves fogadtatást, a díjat odaitélőknek pedig megköszönjem a rangos kitüntetését. Azt szokták mondani, jó okkal, hogy a kitüntetés tulajdonképpen nem is annak szól, aki átvette, hanem mindig egy nagyobb közösségnek, és a

kitüntetett csupán az ő nevükben veszi át az elismerést. Valóban, magam is úgy gondolom, hogy a kitüntetés tulajdonképpen most sem annak szól, aki átvette. Úgy érzem, ez a díj igazából a világmagyarság közös ügyét előmozdító minden magyar polgárnak szól, az ő erőfeszítéseiket ismeri el. Ezért, ha megengedik, a kétségkívül hízelgő laudációra egy rövid idézettel szeretnék válaszolni, mely így hangzik: „Ha néha nagynak látszunk, az nem azért van, mert nagyok vagyunk, hanem mert óriások vállán állunk.”

Hálás szívvel köszönöm, hogy meghallgattak.

Orbán Viktor beszédet mond...

... és az Aracs-Főnix-díjjal

A szeretet lángjával perzseljünk

Kedves mindannyian!

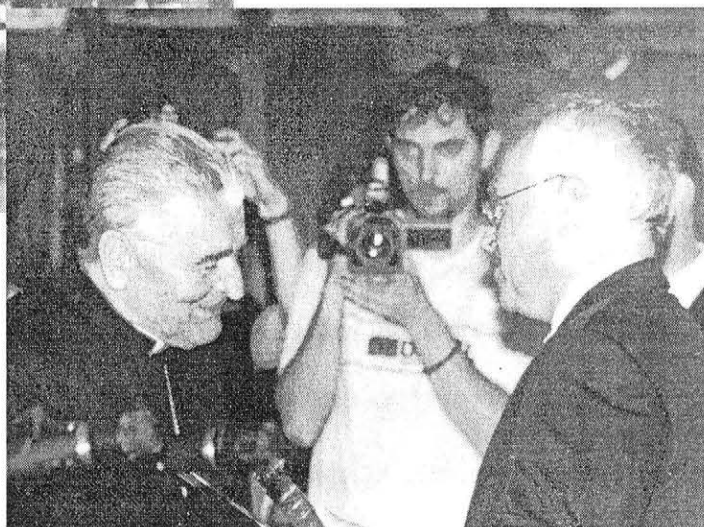
Szívem mélyéből suttogó hangot hallok, tudom, hogy kinek a hangja. Azt mondja, haszontalan szolgál, csak azt tetted, ami a kötelességed volt. Úgy érzem le kell hajtanom a fejemet, nem azért, mert összehasonlítom magamat a most velem együtt kitüntetettekkel, hanem azért, mert lelkiismeretem arra biztat, csak lehajtott fejjel mondjam ki, hogy nem tettem meg mindent. Furcsa fintora a mi életünknek, hogy bármennyire tudjuk azt, hogy küldetésünk van, azt is átérezzük, hogy kitől kaptuk a küldetést, azt is tudjuk, hogy kikért van a mi küldetésünk. Bármennyire elérékenyedünk, amikor édes anyanyelvünk szép szavaival hallgatjuk azokat a méltatásokat, amelyek itt most, ezen az estén elhangzanak, mégis marad a bennem vádaskodó hang, amit én alázattal elfogadok, és annak, aki szól hozzám, azt mondom: „Uram, szégyellem magam, sokkal többet tehettem volna.” És mindig ez kell, hogy vezessen mind egyikünket, amikor rágondolunk azokra, akik velünk együtt küszködnek. Én egyházmegyéim szeretett papjaira, oltártestvéreimre gondolok, arra a huszonnégyre csupán, akikkel együtt küszködünk, és akik bizonyára most velem együtt helyeslően bólintanak, mert úgy érezzük, hogy ott, ahol vagyunk, végvári térségben sokkal, de sokkal bátrabban kellene biztatni és reményt önteni százak, ezrek lelkébe. Elsősorban annak a 70-80 ezer katolikusknak a lelkébe, akiknek a főpásztora vagyok, de ugyanakkor mindenkinek, aki bármikor, bárhol találkozik azokkal a gondolatokkal, amelyeket olyan fenséges szép tömörséggel az imént miniszterelnök úr elmondott. És amikor megköszönöm papjaimnak az ő küszködésüknek és áldozatkészségüknek a jelét, akkor arra gondolok, amit nem olyan régen Nemeshegyi Péter Jézus Társaságbeli atya egyik dolgozatában olvastam a tüzet dobáló Jézusról. Furcsa kifejezés, mégis Lukács Evangéliumában azt olvassuk, hogy „azért

jöttem a földre, hogy tüzet dobjak belé, és mi más akarhatnék, minthogy lángra lobbanjon”. Nos, ezért köszönöm meg az Aracs Társadalmi Szervezetnek, a díjakat nekünk ideítélő Bizottságnak, mindazoknak, akik most itt velem együtt vannak, hogy felfedezhetjük azt a fenséges lehetőséget, azt a lángot, amit szívünkbe dob az Úr: a szeretet lángját. És ezt mi perzselőkként tovább szíthatjuk. Úgy érzem, hogy éppen ez a perzselés a fontos számunkra, a politikusok számára, a társadalmi élet vezetői számára, a délvidéki, bácskai, bán-sági magyar értelmiségiek számára, az én számomra, a papok számára, különösképpen tanítóink, tanáraink számára. És ne a múlt traumáján keseregve és ne a jelen tragédiáin elmerengve, hanem mégis kimondjuk mindennel szemben azt, amit Ady mondott: „Dunának, Tiszának, Oltnak” – és én hozzáteszem, Moravának is – „egy a hangja”. És a mi hangunk, feladatunk pedig az, hogy tudjunk perzselni és mindennek ellenére, ami történik velünk, körülöttünk (amit ki kell mondani, és az illetékesek ki is mondanak, s köszönöm nekik, hogy kimondják) – mindennek ellenére a dolgunk az, hogy a szeretet tüzével perzseljünk. E nélkül nincs jövő. És ezzel zárom is már gondolatfűzésemet, hiszen mit is mondhatnék mást, amikor most magamon érzem az én egykori plébánosomnak, a '44 őszén kivégzett Virág Istvánnak a tekintetét, és az ő sok száz, sok ezer társának a tekintetét, és hallom az ő hangjukat is, úgy, mint az imént említett hangot. Valahogyan azt mondják, hogy ne dadogj, hanem menj vissza oda, ahonnan jöttél, és tedd tovább azt, amit eddig igyekeztél tenni, és te is állj azoknak az élén, akiket perzselésre hívsz, és akarj egy szebb holnapot velük együtt kirajzolni itt, ebben a térségben, ahol mi valljuk, hogy a magyar nemzettest egy, de valljuk keresztény meggyőződésünkből azt is, hogy az Istengyermekség ajándéka is, bármilyen nyelven hangozzék el a mi imádságunk – egy. Köszönöm figyelmüket, Isten áldása legyen velünk!

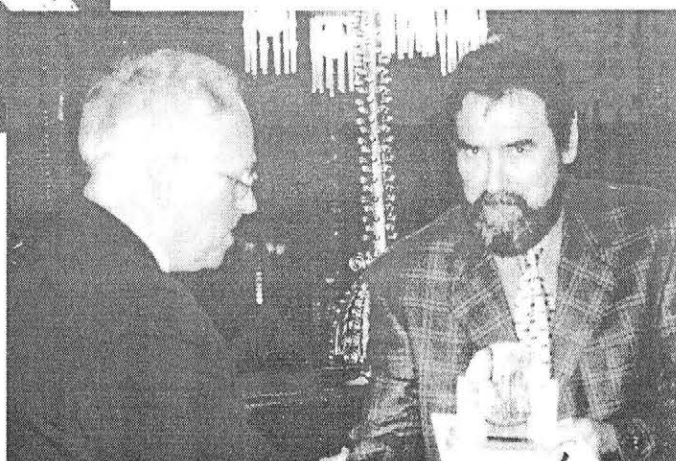
Bodor Anikó és ...

...msgr. Huzsvár László átveszi Hajnal Jenőtől az Aracs-díjat

Papp Ferenc és Balassa Julianna
díjazottak

Siflis Zoltán az Aracs-éremmel

Az Identitásklub kerekasztal-beszélgetésének zárónyilatkozata

Az Identitásklub kerekasztal-értekezletének résztvevői – akik a 2005. augusztus 6-án Szabadkán megtartott tanácskozásukon a Kárpát-medencében ismeretes autonómiaformákat járták körül – egyöntetűen hitet tesznek amellett, hogy az elcsatolt területek magyar nemzeti közösségeinek megmaradását és szülőföldön való boldogulását legmegbízhatóbb módon az autonómia kiteljesedése szavatolja. Az autonómia mindennél fontosabb nemzetmegtartó és helyben marasztaló erő, ugyanakkor némely vélekedéssel ellentétben stabilizációs tényező is.

Az elhangzott előadások és hozzászólások tükrében megállapítható, hogy a magyar nemzet viharos történelme során a legtöbbször együttélő, befogadó, kisebbségei számára önkormányzatiságot biztosító nemzet volt, a megváltozott körülmények között viszont a saját önrendelkezését csak rendkívül nehezen tudja kiharcolni – ennek érvényesítése mindenkor a többségi nemzet heves ellenállásába ütközik. Éppen ezért a saját állhatatossága és együttes fellépése mellett elengedhetetlen a többségi nemzet felvilágosítása és meggyőzése, az anyaország és a nemzetközi tényezők eddiginél sokkal egyöntetűbb és hathatósabb támogatása is.

A felvázolt Kárpát-medencei példák bizonyítják, hogy az autonómia megvalósításában rendki-

vül fontos tényező az idő: ha elkésünk vele, visszafordíthatatlanná válik a nemzeti közösség leépülése, peremre szorulása, elfogyása.

Éppen ezért a tanácskozás résztvevői úgy látják, hogy a Kárpát-medencei magyarság minden mérvadó politikai és civil szervezetének, kiemelkedő személyiségének a minél teljesebb körű autonómia kiteljesedésében az eddigieknél sokkal összehangoltabban kell munkálkodnia.

Az egybegyűltek döntöttek arról is, hogy az Identitásklub kerekasztal-értekezletének jövő évi témája a CIVIL SZFÉRA ÉS A POLITIKA KAPCSOLATA lesz.

Szabadkán, 2005. augusztus 6-án

Komlós Attila – A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága Budapest,
 Dudás Károly – Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség Szabadka,
 Göncz László – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet Lendva,
 Görföl Jenő – Szlovákiai Magyar Társadalmi és Köz-művelődési Szövetség CSEMADOK Pozsony,
 Pecho Ferenc – Horvátországi Magyarok Szövetsége Eszék

Hajszák a nyolcvanas években

Országos atomizálódás

A hetvenes évek utolsó negyedében számos föl ismerés a nyilvánosság elé kerülhetett abból, amiről korábban hallgatni volt ildomos. A kultúrában a politika elsősorban azért volt kénytelen engedni, mert a hivatásirányú oktatás céljatévesztettségét nem lehetett tovább elhallgatni, a megoldás keresésében viszont ajánlatos volt nyilvánosságra hozni a problémákat és a szakemberi véleményeket.

A jugoszláv társadalom alapproblémája a belső összhang hiánya. A politika igazából képtelen magának megnyerni az embereket. Csupán annyira hajlandó ismerni őket, amennyi tájékozottságra a hatalom gyakorlásához szüksége van. Az öngazgatás többnyire a csoportérdek olyan eluralkodását jelentette, ami a társadalmi fejlődés, az ország gazdasági és kulturális erősödése helyett az önzésnek nem ritkán egészen hitvány, közösségellenes formáit juttatta érvényre.

Tito politikájának folytonosságát azonban az emberek nagy többsége nem ellenzi. De hiába érzik sokan úgy, hogy a két nagy politikai tömb közötti egyensúlyozásnál, ill. a centralizmus és az önrendelkezés közötti félútnál okosabb lenne egyik vagy másik megoldást választani, a „szocialista” Jugoszlávia lényegében olyan rendőrállammá fejlődött a túlerősített hadi potenciáljának és a munkátlanságából valamint a cinikus helyezkedéséből élő bürokráciájának köszönhetően, amely – persze, elsősorban a külső támogatottságának köszönhetően – képes volt fölényesen megőrizni a biztonságát, egységének látszatát.

Egyfelől tehát adva van egy jórészt idejétmúlt XIX. századi materialista utópiából konstruált országos társadalmi program, amelyet az adott viszonyokkal való összeegyeztethetlensége miatt lépten-nyomon magyarázni kellett a dolgozóknak. Másfelől pedig a gondjaikkal egyre terheltebb emberek adóttak, akiknek többsége, megfelelő színvonalú iskolai nevelésben nem részesülvén, lehetősége szerint a nyugati tömeg-

társadalom eszményeit követi. Magától értődően a bürokrácia életgyakorlata is nem ritkán teljességgel eltér azoktól az elvektől, amelyek megtestesítésére, hirdetésére rendeltetett.

Nincs munkakultúra. Egyrészt vannak, akik a létfenntartásuk, esetleg a gyarapodásuk érdekében – olykor egészen egészségtelen körülmények között – robotolnak, s vannak, akik a haszonélvezői ennek a szomorú helyzetnek. Ennek dacára az iskolákban és a médiában még mindig azt sulykolják leginkább az emberek fejébe, hogy a második világháború végén uralomra jutott munkásosztály gyakorolja a hatalmat, akkor is, ha az ún. reakciós elemek hátráltatják a közhasznú tevékenységét, amelyet a kommunistákkal az élen fejt ki. A nyolcvanas években azonban már a felszínre került problémák cáfolják meg ezeket a dogmákat. Sztrájkokra kerül sor, méghozzá a földművelés és állattenyésztés eldorádójában, a Vajdaságban is, ahol – abban az időben, amikor a hivatalos ideológia, tagadván a válságot, tiltja a vitát a kommunikációs eszközökben – a malmok, a cukorgyárak és a vágóhidak veszteségesek.

A fentebb említettek mellett tehát egyre nő azok száma, akik mind a fogyasztást eszményítő, mind a hivatalos társadalometikát valló (esetleg ezek egységét képviselő) csoportokon kívül maradnak, mivel az anyagi érvényesülés lehetősége és az erkölcsi motiváltság egyaránt kimaradt az életükből. Ezek jelentős része külföldön vállal munkát, köztük a legjobb szakemberek is, míg sokan közülük a hazai körülmények között igyekeznek föltalálni magukat. Ez a kutatók, tudósok, szakemberek esetében azért nem könnyű, mert a bürokráciának nincs igazából szüksége rájuk. Az országos tervek rendre nem teljesülnek. Nincs célszerű jövőtervezés, s nem okoz nagy gondot a programok megvalósíthatatlansága. A tipikus esetekből, a nagy károkból nem vonnak le a jövőben hasznosítandó következtetéseket. Ha igen, akkor gyorsan elfeledik azokat. Ez azért is érhető, mert a reformokat szaporító államideológia sem

számolt az ország területén élő emberek valós tulajdonságaival, örökölt szokásaival, s ezek megváltoztatóságának korlátjaival.

A dolgozóra mint emberre, vagy az új ismeretekre, földfedezésekre igazából nincs szükség. A munkás azonban – legalábbis, ha van rá módja – termel, a kutató viszont a ritka kivételtől eltekintve: fölösleges. Nem ritkán veszélyes is.

Mirnicz Károly ismert demográfus ekkor már több mint egy évtizede munkanélküli. Kimutatásai és összefüggés-értelmezései aláásnák a hatalmat, ezért nincs szükség rájuk. A saját tapasztalata alapján írta utólag a többi között a következőket: „Gyakorlatilag a nemzetiségi közéletben tevékenyebben működő minden egyes intellektuel rendőri-belbiztonsági ellenőrzés alá került. A »gyanús« és nacionalizmussal vádolt nemzetiségi intellektuelek az üldözöttek listájára kerültek; a szellemi aktivitás jogát megvonták tőlük, szellemi halálra, tartós hallgatásra ítélték őket. Időnként kampányokat szerveztek, hogy megfélemlítsék az egyes, még önállóan működő nemzetiségi intézmények munkatársait. E tekintetben mindig kapóra jöttek a mondvacsinált, kigondolt botrányok.” (**Nemzetiség és demokrácia.** ÚS, 1990. 3. sz.)

A vidékre (Adára) szorult, akkor már neves pszichológus, Hódi Sándor személyesen győződhet meg róla: a bürokratát nem érdekli a dolgozó mint szubjektum, viszont a szakmai feltékenysége következtében ellenséges a tudománnyal és annak művelőivel szemben. A tudományban és az egyetemeken nem a tehetéseket karolják föl, hanem a kevesebb gondot jelentő és a hiúságot kevésbé sértő középszert.

Az elbürokratizálódás azonban csak ezután teljesedik ki igazán. A nyolcvanas évek végéig – 1975-től, az érdekközösségek megalakítása óta – országszerte 50%-kal növekedett a művelődési intézmények dolgozóinak száma, a produkció pedig valamelyest mindenütt csökkent. A színházi előadások esetében ez 4%. Ezzel szemben 13%-kal a művészek, 7%-kal a segédszemélyzet, 100%-kal pedig a tisztviselők száma növekedett. (Erre a szabadkai Népszínház is jó példa.) A könyvkiadásban viszont 1975 óta 23%-kal kevesebb könyvet adtak ki, viszont 62%-kal több embert foglalkoztatottak. Míg az NSZK-ban két terjesztő adja el a könyveket, addig Jugoszláviában minden könyvkiadónak külön terjesztő hálózata, könyvelősege és raktára van.

A munkásság számára emberibb munkafeltételek megteremtése a higiénia és a környezetismeret

funkciókörének elmélyítésével, kiszélesítésével és a kiadások jelentős növelésével járna. Mindazonáltal a tálmányokhoz szükséges kísérletek önmaguk is sokba kerülnének, nem beszélve a következményükről, a még sokkal költségesebb beruházásokról. Ezeket viszont lényegesen korlátozza az életszínvonal növelésének kötelessége, minthogy az országnak – ha nem a hatvanas évek világcsodájának számító mértéke szerint is – legalább a szocialista tömb államaival szemben meg kell őriznie a szocialista öngazgatás magasabb rendűségének látszatát. Más szóval a vezetés jelentős mértékben a javak megtermelőire kénytelen bízni a döntést: mennyit osszanak szét belőlük, ill. mennyi váljon az újratermelés eszközévé. Az egyre inkább a fogyasztás növelése mellett döntő emberek (ill. azok előjárói) ezzel a saját családjuk távolabbi jövőjét ássák alá. Aligha függetlenül a növekvő bizalmatlanságtól. Ti. ha ők nem tartanak igényt az anyagiakra, akkor majd azoké lesz a zsákmány, akik sohasem úgy cselekedtek, ahogyan beszéltek. A növekvő, az évtized közepén már két számjegyű infláció sokak számára indokoltá teszi az anyagiasságot. S azokat is meg lehet érteni, akik jó előre szeretnék bebiztosítani a létfeltételüket, hiszen soha nem volt méretűre, egy millióra emelkedett a munkanélküliek száma az országban, szemben a 40 000 milliárdossal.

Az akkori megrakottan csillogó kirakatok azt tarták el, hogy a nyolcvanas évek elején a fejletlen európai országok is többet különítettek el tudományos kutatásra, mint Jugoszlávia. Míg azok a társadalmi összterméknek 1,5-1,7%-át fordították vizsgálódásokra, addig Jugoszlávia csak 1,1%-át. A közepesek 1,7-1,8%-át, a fejlettek viszont 1,9-2,0%-át. Így aztán nem csoda, ha a hetvenes évek végén Szerbiában már kb. 10 000 magiszter és doktor van, akik ugyan diplomához jutottak – annak a politikának köszönhetően, amely a munkanélküliséget a továbbtanulás lehetőségének biztosításával átmenetileg akarta megoldani –, ám a társadalomnak kevés haszna lehet belőlük. Ők a balkáni szocializmus felesleges emberei, akik a tudományos kaszthoz való tartozásukban tetszelegnek, noha semmit sem nyújtanak az őket eltartóknak. Ezek a tudósok töltik meg a folyóiratokat – pénzszerzés céljából. De nem biztos, hogy amit nyújthatnának, az a kor színvonalán van, mivel a második világháború befejeződésétől a nyolcvanas évek végéig legkevesebb 50 000 fiatal tudós keresett és többnyire talált is érvényesülési lehetőséget külföldön. Ez akkor is hatalmas vesztesége Ju-

goszláviának anyagilag, ha az iskolázottak új nemzedékét a visszatérítetlen kölcsönökből a munkanélküliség kérdésének a szőnyeg alá söpréseként fedezte is az állam, minthogy egy szakember iskoláztatása 300 000 dollárba került.

Hogy az abszurdum teljesebb legyen: a nyolcvanas években elképesztően megnövekszik a díjak és a kitüntetések száma. A bürokrácia részben a lelkiismeretén akar könnyíteni, részben pedig az állam biztonságát védi, amikor az egyre gyöngülő nivójú oktatás jobb teljesítményű diákjait, s a munkájukban többnyire motiválatlan, bizonytalan jövőjű alkotókat, újítókat – korántsem függetlenül a politikai meggyőződésüktől, jugoszláv kommunista kapcsolataiktól – jutalmakkal árasztja el.

A vajdasági magyar természettudósokat kisebb mértékben fenyegeti az elismerések dömpingje. Ők ui. a nemzetköziségnek kevésbé mutatós kulcsai, ellentétben az írókkal mint a nemzetiségi kultúrák képviselőivel. Így aztán, amit Körmendi Ferenc atomkutató mond az öt szóra bíró újságírónak, csak akkor tekinthető irigy nagyképűségnek, ha nem tudjuk: a fizikusok, a vegyészek és a többiek mennyire háttérben voltak az irodalmárok mögött. Körmendi az általános emberi haladást legalább egy mikronnal igyekszik szolgálni. Lehetett volna író is, de az írást nem érezte kreatív lehetőségnek. (Vö. 7N, 1987. III. 6.)

Az országban maradottaknak szaporodnak a gondjaik, és a növekvő elidegenültségük miatt nem lehetnek élvezői a részükre, ill. általuk teremtett kultúrának. Ez nemzetiségi vonatkozásban még inkább így van, mivel a magyarok és a többiek számára engedélyezett művelődés – a könnyebb kézben tarthatóságuk érdekében – mesterkélt, látszatszerűbb.

A szocialista kultúrának az emberi magatartásokat kellene áthatnia. Ez azonban a viselkedések szintjén is reménytelen. Mintha háború közeledését éreznék az emberek, elszaporodnak az engedélyezett és az engedélyezetlen fegyverek. A magyarok e tekintetben sem tanítók, hanem tanítottak voltak. Jól példázza ezt Illés Endre írónak és könyvkiadó-igazgatónak az esete Petkovics Kálmánnal, aki a hetvenes évek közepén a Forum-ház vezérigazgatójaként fogadta, és revolverrel ajándékozta meg a vendégét, hogy az nyugodtabban aludhasson a bűnözőktől mindinkább fenyegetett Budapesten. Illés visszaemlékezése szerint Petkovics annyira jóindulatú volt, hogy a titkárnő által hozatott pisztolyt, kétszer a plafonba löve, ki is próbálta... (Vö. Domokos Mátyás: **Ez a nap a miénk.** Holmi, 1997. 10. sz.)

A fegyvertartás szokásának elterjedésében a rosszul fölfogott férfiaságnak is szerepe van. Az iskolában és a katonaságnál azt a tévhitet kellett volna ki-nevelni az emberekből, amelyet még inkább megerősítettek bennük. Mindazonáltal a nemzeti (törzsi) büszkeségben rejtőző kisebb-, ill. felsőbbrendűségi érzést lehetetlen volt átformálni. Az önbíráskodást fölülbíralni, az önféjűséget leleplezni. A leküzdendő hibákat alaposan tudatosítani, elemezni. Az alaphibák leküzdése el-entétes lett volna a jugoszláv kommunista bürokrácia egyelőre békés nemzeti szocialista érdekeivel. Annál is inkább, mert a növekvő kosovói válság egyelőre még kezelhetőnek látszott.

A Jugoszláv Írószövetség fölbomlása

A titóizmussal, a kommunista öngazgatással szembeni ellenzék a nyolcvanas évek elejétől erősödik Jugoszláviában, ám még csak differenciálatlan formában. Részben azért nem alakultak ki az egyértelmű arculatok, mivel a törzsi nacionalizmus gyakran összefonódott a demokratikus igényekkel, részben pedig amiat, minthogy a hivatalos politikai álláspont hajlamos volt egy kalap alá venni a szabad véleménynyilvánítás követelését és a nemzeti, ill. nemzetiségi értékekhez való ragaszkodást a szűk látókörű, nemzetieskedő szeparatizmussal. A hatalomnak ez a megkülönböztetésre való képtelensége főleg a mögötte álló nagyszerb érdekekkel magyarázható, amelyek a jugoszlávság fogalmán a saját, más délszláv és nem délszláv népeket átmenetileg felügyelet alatt tartani, távlatilag pedig beolvasztani igyekvő törekvéseiket értették.

Volt azonban emelkedettebb, tisztábban politikai jugoszláv szempont is, amely az egységet féltvén elsősorban a szerb írók agresszív vagy annak mondott nacionalizmusával szállt szembe. Így az Oskar Davičo és Danilo Kiš munkásságának kritikai visszhangjában tükröződő antiszemitizmussal is. A szerb sovinizmus ellen – Kosovó és Szlovénia után – különösen a Vajdaságban tiltakoznak elszántan, a viszonylagos önállóságot féltve. Jellemző módon a Szocialista Szövetség Tartományi Választmányának ülésén méltatlankodnak Jovan Radulović **Golubnjača** (Galambdúc) c. drámájának újvidéki bemutatása kapcsán, mondván: politikusokként joguk van követelni a darab betiltását, mivel a horvát usztasák II. világháború korabeli vérengzésének emlékeiből kinövő mű nem több szerb nacionalista pro-

pagandánál. Igazság szerint viszont Radulović drámáját inkább tényállapot-rögzítőnek, mint légből kapott nacionalista propagandának lehet minősíteni. A művet éppen az teszi elfogadhatóvá, amit a kritikusai művészi megoldatlanságként kifogásolnak benne. A szereplők ui. szociográfiai-etnográfiai értelemben individuumok, nem pedig személyiségek. Vagyis a darab nem hamisítja meg a társadalmi valóságot, amikor a sugallata szerint: mivel a kommunisták csak árnyékai önmaguknak, az állammal azonos rendőrségen és a boldogtalánokat magába fogadó egyházon kívül nincs szervezetség. Annál kevésbé van, mert az iskola képmutatásra és dogmára tanít. A horvátok ellen irányuló közvetett vád természetesen egyoldalú, ám a követelt végleges betiltás helyett inkább kellett volna – a kommunista frazeológia mellőzésével – humanista alapon elemezni a drámát. Annak a tárgyilagos tanulságnak a levonása és óvatos pedagógiai szuggerálása érdekében, amelynek kölcsönös elfogadása nélkül a Tito utáni Jugoszlávia nem maradhatott fenn. De ehhez mindenekelőtt elfogulatlan történelemszemléletre kellett volna törekedni. Olyanra, amelynek szellemében a nemzetek érényeinek és hibáinak egységében tárhatták volna föl a II. világháború idején történt eseményeket.

Hogy azonban Radulović műve végső soron egy provinciálisan nemzeti vádaskodáshullámhoz tartozik, azt Dobrica Ćosinak és Vuk Draškovićnak a nyolcvanas évek elején megjelent egyoldalú szemléletű könyvei is tanúsítják. Ćosić **Stvarno i moguće** (A valóságos és a lehetséges) c. könyvében a forradalmat egy osztály helyett a néphez kapcsolva meg sem említi Titót, és a szerb nép becsületén esett csorba miatt méltatlankodik. Ćosić számára a kivívott szabadság kizárólag nemzeti lehet. A kitűnő írónak nem jut eszébe: a civilizációban csupán a korlátokat önként vállalva lehetünk szabadok, s a nemzetek csak akkor és úgy valósíthatják meg önmagukat, amikor és ahogyan más nemzetek ugyanilyen szabadságigényét tisztelik. Ezt így azonban már csak azért sem írhatta, mert akkor a művét nem terjesztették volna Belgrádban sokszorosítás formájában.

Hasonló elfogultság jegyében született Drašković **Nož** (Kés) c. regénye is, melynek pártossága a csetnikeket szerencsétlen igazsággharcosokként ábrázolja, s a szektás partizánokat teszi felelőssé a nép megosztásáért, a felkelésért, a jómódú és tekintélyes gazdák kivégzéséért. A hivatalos baloldali visszhang ebből az egyoldalúságból természetesen a bosz-

szúálló háború sürgetését hallja ki. E gyanakvás abból az alapigazságból is táplálkozik, amely szerint Jugoszláviát nem a népfelszabadító háború, hanem a jaltai egyezmény hozta létre.

A szerb nacionalizmusnak ezekre a kihívásaira nem születik érdemi válasz. Jugoszlávia (tartományi) politikusi nincsenek fölkészülve az átgondoltabb, távlatosabb védekezésre. Ők csupán a legfölülről diktáltakat hajtogatják gépiesen. Az osztályharc idejétmúlt jel-szavát ismételtetik akkor, amikor már egyre több munka, földműves és értelmiségi számára új tartalommal töltődött föl az osztályharc fogalma.

A hatalom az elhajlókat igyekszik szankcionálni abban a Horvát Kommunista Szövetség „művelődési avantgárdja” által szerkesztett Fehér Könyvben, amely 250 oldalon nacionalista, ill. Tito-ellenes, ún. ellenforradalmi idézeteket közöl az akkor Jugoszláviában okkal vagy oktalanul hírhedtté vált íróktól, egy kalap alá véve a szerbek dominanciájának megszállottjait a nemzeti sajtóságaikhoz és (viszonylagos) önrendelkezésükhöz ragaszkodó horvát ill. szlovén írókkal. Ez utóbbiakról pl. Tone Partljič kijelentése mond sokat, mely szerint nem a Tito gúnyolása miatt elítélt Gojko Đogo mellett vagy ellene foglaltak állást a szlovéniai íróegyesület tribünjén, hanem az alkotói szabadság mellett.

A reményteljesként beharangozott IX. Jugoszláv Írókongresszus 1985 tavaszán Újvidéken a másság elismerésének jegyében alakult. Legalábbis olyan értelemben, hogy a kisebb jugoszláv nemzetek íróképviselői nem torkoltattak le túl hangosan a vendéglátó köztársaság, még kevésbé Vajdaság Autonóm Tartomány írópolitikusi részéről. Miodrag Bulatovićnak a hiányzó egység kapcsán kinyilvánított aggályait mindenekelőtt a macedón Kole Csasule utasította vissza – mint a forradalomnak a saját szellemi erői iránti bizalmatlanságát, majd a szlovén Ciril Zlobec támadhatta, mondván: a magasabb szintű egység csupán a különbségek elismerésével valósulhat meg. Ennél keményebb tiltakozás volt az albán Hasan Mekulié, aki szerint a Kosovóról való elköltözést a megélhetési gondjaikkal küszködő albánok kezdték, ő maga pedig még jól emlékszik az iskoláskori megaláztatásokra.

Jellemző módon a vajdasági írók csupán irodalmi és művelődési témákat érintettek. A problémák elhallgatásának szándéka vezérelhette Bányai Jánost, amikor fiatalabb, hatóság által meghurcolt írotársa, Sziveri János szóra jelentkezésének lapját hátrébb tette, aminek következtében az Új Symposion ügye csu-

pán sokszorosított formában kerülhetett a kongresszus résztvevőihöz.

Hogy a nagy írótalálkozó önmagában mégis jól sikerült, azt a kiáltványának széles látóköre, humanista felelőssége jelzi. A kiáltvány abból indul ki, amihez a délvidéki magyar írók érdemben sohasem szólhattak hozzá: a környezetrongálásból, az elpusztított Tara kanyon problémájából. De ugyanilyen nyomatékkal tiltakozik az anyanyelvi és egyéb jogokra törő totalitarizmus ellen. Az alkotói szabadság nevében követeli a büntető törvény verbális bűncselekményről szóló szakaszának, valamint az eszmei politikai alkalmasság jelzőjének hatályon kívül helyezését. Nehezményezi az érezni és gondolkodni tanító tárgyak iskolában való háttérbe szorítását. Erre vonatkozóan reformokat javasol, minthogy, akinek nincs alkotó képzelete, annak jövője sincs. Ezért az iskolai törzsanyagot is bírálja, amely a céljával ellentétes eredményhez, megoszláshoz vezet. A megvalósítandó egység érdekében a nemzetek és nemzetiségek irodalmi produkciójában legértékesebb művek képviselőjét ajánlja a tantervekben.

Csak a pusztába kiáltott szóra futotta az összetartásból, mert a szerbek által elnöknek javasolt Bulatović, a sovinszta botrányhős, a válság elmélyülésének újabb ürügyévé vált. A montenegrói származású író árjakként, vidéki romantikusokként sértegeti a szlovéneket, akiknek szerinte, miként a többieknek, jugoszláv szellemben kellene írniuk s így is beszélniük. Kosovóra viszont tankkal akar menni. Bulatović e kijelentésével sokak előtt nem pusztán az alkotói felelősségét, hanem az általános és kötelező emberi normákat is elárulta.

A Vajdasági Írószövetség érthetően kívár és mérsékletre, megegyezésre inti a vitatkozókat, miközben nem foglal egyértelműen állást sem Bulatović mellett, sem pedig ellene. Ekkor választják meg Bányai Jánost elnöknek, Deák Ferencet pedig a megalakult pártaktívák titkárának. A jugoszlávokba kapaszkodás, s ezzel a vajdasági autonóm státusz megőrzése, ekkor stratégiai célnak és erkölcsi többletnek számít. Olyannyira, hogy Bányai a sokféleség, a nemzeti-nemzetiségi irodalmakban rejlő konkrétumok megőrzésére a jugoszlávok értékrendszerének kidolgozásában lát lehetőséget a strajilovói írótalálkozón. Ez persze fából vaskarika az adott körülmények között, amivel Ferid Muhic is tisztában van, mondván: nem létezik irodalmi jugoszlávok, mert nem lehetséges és talán nincs is szükség rá. Ebben a helyzetben Kole Csasule mond el-

fogadható, mikor azt állítja: az irodalmi jugoszlávok a forradalmi hagyományokhoz és vívmányokhoz való ragaszkodásban tükröződik (MSZ, 1986. XI. 11.).

A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia hírhedt memorandumának alpári nacionalizmusán fölbuzdulva, a Szerb Írószövetség még inkább folytatja az egyoldalúság és a rágalmazás taktikáját. A maribori tanácskozás kapcsán nem akar beletörödni abba a Jan Koš megnyitójában hangsúlyozott ténybe, miszerint az ország területén az északi és a déli kultúrkör több vonatkozásban eltér egymástól. S a Szerb Írószövetség elnöksége ahelyett, hogy a szlovén kollégák állításának a valóságfedezetét vizsgálná meg, az ilyen osztályozást a szlovén felsőbbrendűség hivatkozó megnyilatkozásának tartja. Pedig a valós helyzet adatai olykor Belgrádban is hozzáférhetőek. A NIN c. heti lap szerint 1984-ben a jugoszláv könyvtermés 80 százalékát a Dunától és a Szávától északra veszik meg.

Anélkül, hogy a Szerb Írószövetség elnöksége tudatában lenne a saját prepotenciájának, a szimultán fordítás hiányát veti a mariborik szemére, holott azoknál legalább előre lefordították az előadásokat, míg az újdéki közgyűlésen nem biztosítottak kommunikációt könnyítő lehetőséget a szervezők.

Mindennek eredményeként 27 szerb távozik a kosovói íróegyesületéből, amelynek elnöksége szerbek nélkül maradt. Az indok: a rendezvények egynyelvűvé váltak, s egyetlen szerbül író sem lehet díjazni. De az albánok és a szlovének sem engednek a magukéból. Az utóbbiak a nyelvhasználat és a jugoszláv szellemiséggel kapcsolatban az emberi jogokra, a nemzeti identitás védelmére, az egyén autonómiájára és a civil társadalom megteremtésének szükségletére hivatkoznak. A Szerb Íróegyesület tagjainak többsége viszont a többi nemzet és nemzetiség íróképviselőit nacionalizmussal és szeparatizmussal vádolja. Velük szemben a szlovének az albánok szerbek általi „unitarista” elnyomása miatt tiltakoznak.

Ez a civakodás, amelyben minden jugoszláv nemzet (és az albánok) elsősorban a saját szempontjait hangsúlyozza, az összjugoszláv érdek előtérbe állítását tette szükségessé az írószövetségben. A korhadt szervezetet valameddig még jelképesen összetartó elnök nem véletlenül lett magyar, méghozzá Tolnai Ottó, aki a múltja miatt is szavatolhatta a patthelyzetet, hiszen már a nyolcvanas évek elején az Új Symposion elkobozott számában közölt versében (akkor még a többi köztársaság nem egy írójának rokonszenvétől

övezetben) túlzottan aggódott a nacionalizmusában azután tovább erősödő Gojko Đogónak a Titót gúnyoló verse miatti elítéléséért.

Amikor nyilvánvaló, hogy a rohamosan bomló társadalomban és országban elsősorban kit és miért terhel a felelősség, az új elnök határozott véleménynyilvánítás helyett csupán ingadozik, a vezető politika korábbi közhelyeit ismételteti. Szerinte ui. mindenkinek igaza van, mert minden nemzetnek és nemzetiségnek több konkrét jogra van szüksége a nemzeti, nyelvi, vallási és egyéb igények kielégítésére (vö. MSZ, 1989. III. 25.) Vagyis a létező jó legyen még jobb. Az új elnök nem beszélhet róla: az általa fontosaknak tartott jogok állítják szembe egymással Jugoszlávia nemzeteit és nemzetiségeit, mert akkor a felelősség kérdésében is állást kellene foglalnia a kultúrák nagy fokú eltéréseivel és ennek állami el nem ismerésével összefüggésben. Mindenekelőtt olyan példákat tartva szem előtt, mint azé a vajdasági egyetemi tanáré volt néhány évvel korábban, akinek panasa értelmében csak a szerbek nem vehetik komolyan és nem vizsgálhatják érdemben a saját nyelvüket.

Ennek ellenére Tolnai „ellenszerepnek” fogja föl a funkcióját, mert szerinte „ő maga a meztelen, didergő depolitizáltság” (MSZ, 1989. XI. 5.). Ez az önértékelés azonban téves, hiszen Tolnai apolitikussága, az állásfoglalás írástudói felelősségét megkerülve, akaratlanul is a szerb militarista politika malmára hajtotta a vizet, vagyis lényegében Jugoszlávia fölbomlását készítette elő. Tolnai mindenekelőtt a saját vállalt tapasztalatából és a Délvidéken élő magyarok irodalmának és kultúrájának valós helyzetéből kiindulva foglalhatott volna erkölcsi hitellel állást. Csakhogy őt nem azért választották meg elnöknek, hogy a saját tapasztalatának adjon hangot.

Mikor az elnök megrója a szlovénokat az albánok egyoldalú pártfogolása miatt (MSZ, 1989. IV. 15.), nem gondol rá: az eltérő kultúrákból összeerőszakolt Jugoszlávia, az ügyesen álcázott rendőrállam növekvő anarchiájában az erőszak nélküli rendteremtés, a munkát motiváló erők megszervezése, az ifjúság nevelésének és tanításának ésszerűsítése lett volna az életfeltétele. A normalizálódást viszont az addig lekezelt és leszorított, elsősorban az ország északi felében kifejlődött nemzeti hagyományok segítségével kellett volna megalapozni. Hogy eközben, a belgrádi központi irányító szándék fölerősödésére adott ugyancsak egyoldalú válaszoknak megfelelően egyre inkább a naciona-

lista gyűlölködés, s ezzel együtt a szeparatista szándék is kialakult, az velejárója az ilyen mélyülő ellentmondású helyzeteknek. Tolnainak nem juthatott eszébe: a szerbek a legszámosabbak, legerősebbek az országban, s ők többnyire hatalmi pozícióból beszélnek. Ők vannak tehát a legkevésbé érdekelve Jugoszlávia gazdasági és kulturális rendezésében. Legfeljebb annyiban, hogy a nyelvüket államnyelvként, a kultúrájukat (kötelező iskolai törzsanyag formájában pedig az irodalmukat) vehemensen a többi nemzetre és nemzetiségre próbálják rákényszeríteni.

A hallgatás kötelezettsége

A fokozódó szerb nacionalizmus közvetve meghatározza a Kanizsai Írotábor szellemét. A nyolcvanas évek elején a látszat még ellentmond ennek. A korábbiakhoz képest sok írot hívják meg, és a program gazdagsága is páratlan. Ezzel viszont a meghittség, a tájfelleg eltűnése fenyeget. Egyre kevésbé érződik, vajon a politikai érdeken túl mi a célja a tábornak: a pihenés vagy a munka. Aztán 1983-ban mégis az derül ki, hogy a tartományi művelődési érdekközösség nem akarja támogatni az írotábor, mert az állítólag nemzetiségi jellegű. (Mintha nem ez lenne a humanista – vagy akár jugoszláv szocialista – feladata, ha már a vidék lakosságának nagy többsége magyar!) Az anyagiak hiánya végül is a belügy törekvésének kedvez: előre meghatározott témakör boncolására kevesebb és megbízhatóbb vendéget hívnak meg. Erre egyértelműen 1984, a regény pályázat eredményének demokratikus megvitatását követően kerül sor. A témák elvontak és semmitmondók lesznek. Az íróknak a hídról (a hid-szerepről), a Tiszáról, a kertekről és parkokról, valamint az agyagról kell értekezniük. Fogalmi közhelyek ismétlődnek, emlékek elevenednek föl, az érzelmek is beszüremlenek az előadásokba. A cél mindenesetre megvalósul: az írói szó elszigetelődik a hangzásának föltételeit megteremtő élettől, társadalomtól, környezettől. Jellemző pl. 1989-ben, hogy Dudás Károlynak utólag jut eszébe miről kellett volna beszélnie az agyag kapcsán: a gádorlakókról és az emberi viszonyokról. E rendezvények középpontjában Tolnai Ottó 1987-ben meghirdetett „zöld programja” áll.

A nevelés és a kultúra alacsony szintjének ekkor már egyre érzékelhetőbb tüneteire nem reagált az írotábori lelkiismeret. A Tito halálát túlélő személyi kultusz

nyílt vagy hallgatólagos támogatói kommunista jelszóval, de lényegében középkori módszerrel ártatlan pedagógusokat bélyegeztek meg a nyolcvanas évek elején Kanizsán, pusztán azért, mert templomban hallgattak zenét a diákjaikkal. Nyílt és határozott tiltakozó állásfoglalás helyett hallgatás, azaz – többnyire akaratlan, de mégiscsak – cinkosság volt az írók reakciója. Ahogyan a Sziveri Jánosnak és társainak az Új Symposion éléről való menesztése ellen sem emelte föl tekintélyt parancsoló keménységgel a szavát a tábor szervezetlen csoportja.

És Vicei Károly meghurcoltatása, Sz. Kanyó Leona vagy B. Foky István esete sem váltott ki visszhangot a társas együttletbe, „az agyag filozófiájába” és a kertek ideájába szívesen belefeledkező íróársakból. Pedig a megbélyegzettek közül Vicei hivatlan vendégként szinte évről évre föltűnt az író tábor vendégei között.

Érzelmekért – börtön

A hetvenes évek elején megindult visszarendezési folyamatnak egy olyan kiváló értelmiségi és költő is áldozatul esett, mint amilyen Sz. Kanyó Leona volt. Kanizsai születésű, de minthogy Újvidéken nem jelent meg könyve, és a hatvanas évek közepétől Szlovéniában élt, s ugyanakkor a nyugati magyar emigráns körökben fejtette ki folyóirat-szerkesztői tevékenységét, úgyszólván ismeretlen maradt a jugoszláviai magyar irodalomban. Pedig ő jegyezte fő- és felelős szerkesztőként az 1972-ben Münchenben indult *Vagyunk* c. irodalmi és képzőművészeti folyóiratot, s a nyolcvanas évek elejéig 13 kötetet jelentetett meg, hogy 1984-ben 50 évesen távozzon az élők sorából. Életében (s utóbb is) csupán egy szűkebb baráti kör becsülte a tevékenységét.

A jugoszláv hatóság kihasználta Sz. Kanyó Leona magyarélműségét, s perbe fogta a költőnt. A bűne az említett folyóirat szerkesztése volt. Akkor is, ha nemcsak, hogy nem politizált, hanem a nacionalizmusnak a gondolata is idegen volt tőle. Ezt a folyóiratában a következőképpen teszi egyértelművé: a *Vagyunk* „elsődleges célja, hogy könyveket ismertessen és terjesszen, attól függetlenül, hogy hol, kinek a gondozásában, kiadásában, vagy melyik országban jelent meg a mű. Az a lényeg, hogy magyar nyelven jelent meg, a magyar irodalmat, a magyar kultúrát terjeszti.

(...) Újságunk nem kizárólag irodalmi lap, és legkevesebé sem kíván politikai színezetet ölteni. Semmilyen párthoz vagy szervezethez nem tartozik, senki nem segíti, senki nem áll mögötte, se mellette – kiadónknak egy teljesen önálló, senkit bántani nem akaró, jó szándékú elszigetelt kis lapja ez; s talán éppen ezért is sebezhető, hiszen se erkölcsileg, se anyagilag nincs, aki megvédje.” (1973. I. 15.) De a folyóiratának egy másik írásából is idézhetünk: „Mit ér az ember – ha magyar? Függetlenül attól, hogy hazájában magyar-e; külföldön; vagy éppen úgy hozta sorsa, hogy kisebbségként kénytelen élni valahol. Melyik a nagyobb magyar? Melyik kevesebb? Minket ez nem érdekel. Lepereg hát rólunk a vád, amiért Bácskára, Erdélyre, Csallóközre és egyáltalán »Keletre« is emlékezünk. Előttünk nincs Nyugat és nincs Kelet az eddig megszokott értelemben. Számunkra csak magyarok vannak. Újságunk nemcsak a müncheni emigráns magyarokhoz szól, hanem azokhoz is, akik hazájuktól eldarabolódtak...«” (1973. III. 15.)

Ugyanez a szellem működik a Kanizsán 1995-ben végre (mindenekelőtt Székely András Bertalannak köszönhetően) kiadott válogatott verseinek a kötetében is: „Földhangon szól hozzám a föld. / Bácska? Bánát? Brdo? Szerémség? / Nem az elnevezés, hanem a FÖLD beszél: »Belőlem vagy! Tőlem több legyél!«” (**A költő jussa**). Egy hithű kommunista költőnek is a becsületére válhattak volna ezek a sorok! Különben, anélkül, hogy konfrontálódni akart volna, merőben ellentétes emberi magatartást (és poétikát) vallott a vajdasági magyar irodalom fiatalabb íróinak embereszményével szemben. A **Tűzijáték** c. könyvét pl. azoknak ajánlotta, „akik még érezni, akarni és szeretni képesek...”. (*Vagyunk*, 1973. VIII. 15.)

Sz. Kanyó Leona jugoszláv állampolgárként tehát a folyóirat-alapítása által olyan csoportosulást szervezett Nyugaton, amely a trianoni katasztrófa okozta nemzeti fájdalomnak is hangot adott. A költőnő igaz, jó szándékú, de túl őszinte volt, s a bevallott érzelmeiért bűnhődnie kellett. 1974 végén házkutatást tartottak nála, a szellemi értékeit elkobozták, és irredentizmus (stb.) vádjával bebörtönözték. Másfél évi fegyházra ítélve csak 1976-ban szabadult ki a belgrádi börtönkórházból, ahol súlyos betegsége miatt 11 hónapig feküdt.

Ennek kapcsán idősebb munkatársa az emberi gyarlóságot tette felelőssé: „Ismertette a magyar nyelvű irodalmat, irodalmárokat – különös tekintettel a Jugoszláviában élőkre. Nem volt ellensége hazájának.

(...) Ellenkezőleg, lapjaiban, regényeiben a jugoszláv állapotokat példaként mutatta be (...) Egyedül csak a hivatásának, az irodalomnak és művészetnek élt és dolgozott. Itt talán az volt a baj – legalábbis keleti szemmel nézve – hogy eredményt ért el. Elérte azt, amit hazájában nem tudott elérni (...) éveken keresztül minden gátlás nélkül végezhetette munkáját, szabadon járt az országhatárokon át, amíg betelt a mérték. Az a kör, amely addig is gátat vetett az érvényesülésének, bele akarta fojtani tehetségét (...) Ha úgy érzed, te egy fokkal, egy hajszállal több vagy az átlagnál, el kell némitani, lehetetlenné kell tenni gondolataid közlését, mert csak az a szép, az az igaz, ami a rendszernek megfelel.” (Idézi: Székely András Bertalan a **Hazatérés** utószavában.)

Mindazonáltal a nemzeti hovatartozás egyértelmű, érzelmi színezetű kinyilvánítása is elég volt ahhoz, hogy egy-két havi fogházra ítéljék az embert, akinek a „bűneit”, hogy az esete elrettentő példaként szolgálhasson, rendszerint fölnagyították a bíróságon. B. Foky Istvánnak pl. az írói fejlődését törték derékba, amikor először 1956-ban, a magyar forradalom napjaiban a magyar himnusznak a vendéglői összejevetelen való énekléséért, 1981-ben pedig a Forum Könyvkiadó politikájának, a Tito-művek végeláthatatlan sorozatának kárhözátásáért kellett bűnhődnie. Ki vehette ezek után komolyan egy, a Vajdaságot állítólag a „független” Kosovó mintájára elképzelt börtönviseltnak az írói ambícióit a tartományi székváros művelődési tisztségviselői közül?

A többi között hadd említsük még meg az egyházi középiskolát, később Magyar Tanszéket végzett zenetani Kalmár Károly esetét. A fiatalembernek azért kellett egy évet szigorított fegyházban töltenie, mert a Magyar Szó szabadkai munkatársaként nem volt hajlandó együttműködni a belüggyel, miközben a fiókjából előkerülő versei a világnézeti válságáról vallottak. (Vö. Kalapis Zoltán: **Egy főszerkesztő emlékei**. MSZ, 2004. X. 2., 3.)

A szórvány magyarság képviselőivel még könnyebb volt elbánni. Rehákné Pósa Rózsa újságíró, aki a pozíciója védelmének érdekében kivette a részét a titói politikát bírálók fölszámolásából (Vinczer Imre amatőr színészt állítólag ő juttatta börtönbe), hasztalan próbálta szolgálni a dél-bánáti magyarok művelődési érdekeit. A vertikalizmus elleni harc a tevékeny, áldozatra is kész emberekkel való leszámolást jelentette. Ennek következtében „Nagy Sivó Zoltán gimnáziumi

igazgatót kémkedéssel vádolták és természetesen leváltották, Farkas József debelyacsai iskolaigazgatót majdnem az öngyilkosságba kergették – egy éjjel elindult Nyugatra és többé haza sem tért –, Ládi Józsefet, a téglagyár igazgatóját leváltották, az ürményházi Maurits Andrást provokatőrök, hamis tanúk segítségével Ausztráliába üldözték, Hertelendyfalván Borsós Tamást és Varga Sándor félreállították. Kun Szabó Júliát kidobták a pártból s ezek után természetesen nem lehetett iskolaigazgató...” – írta Pósa Rózsa. (Idézi: Dudás Károly. In: **Eltévedt megszgyekövek**, 1994. 218. p.)

A nagykorúsodás megbüntetése

1983 elején indult meg a lavina, amely végül betemette az Új Symposion nekibátorodott szerkesztőit. A tragédiára végül is nem elsősorban az állítólag elkövetett hibák, hanem a szerkesztőség hangadóinak a hajlíthatatlansága, elutasított önkritikája miatt került sor. Óriási jelentőségű az ezáltal kirobbant botrány. A középkorhoz hasonlítható inkvizíció elé állították a szerkesztőség, amelynek ily módon sokkal inkább az erényei, mint a hibái domborodnak ki. Az elfogulatlanul vélekedők szempontjából már akkor sem az számított, hogy a szóban forgó huszonévesek mindaddig elődeik epigonjai voltak, s hasonló tetszelgéssel dicsérgették egymást, ahogyan az általuk gúnyolt provincializmus képviselői. Amikor ui. szorult helyzetükben a jugoszláv írói, művelődési és politikai nyilvánossághoz fellebbeztek, a nagykorúsodásuk félreérthetetlen jeleiről tettek tanúságot. Annál is inkább, mert lényegében már a korlátozó és szankcionáló szándékú totalitárius politikával szembeni heroikus védekezésük volt előtérben, nem pusztán azoknak az írásoknak az ideológiai igazolása, melyek miatt a kommunista bírálókat kárpadjára ültették őket. A kérdéses írások mai szempontból sem hibátlanok.

Sziveri János, Csorba Béla, Mák Ferenc és társaik ezzel olyat merészelték megtenni, amire addigi idoljaik, az idősebb symposionisták sem mutattak példát, hiszen készségesen beleegyeztek, hogy az ideológiai restauráció fölfelé buktassa őket. Akkor is, ha Sziveri a lapja Kiadói Tanácsának kárpadján túl mérsékeltnek ítélte önkritikájában az első jelző után nincs vessző, amikor arról beszél, hogy hány »jugoszláviai magyar nemzetiségű« szerzőt közöltek (Csorba Béla—Vékás János: **A kultúrtanti visszavág**, 1994. 43. p.)

Sziveriék golgotája évekig tartott. A hajsza megosztotta az értelmiséget. A funkcióban levők nagy többsége ellenük foglalt állást. Többé-kevésbé a káröröm, egy látszólag diktatorikusan viselkedő, a hatalommal egyszeriben irigylésre méltó bátorsággal dacolni kezdő csoport szétzilálásnak lehetősége, de ennél még inkább a kenyérféltés motiválhatta Bognár Antalt, Bálint Sándort és Dudás Károlyt, amikor engedtek a főnöki (Major Nándor-i, Fehér Kálmán-i, Erdélyi Károly-i) dresszúrának és elmarasztalták a bűnösnek talált, majd fölosztatott szerkesztőséget. Az igazinak, az egyedül üdvösnek tartott politika nevében, illetve a symposionisták nemzetközi segélykérését elítélve kellett nyilatkozniuk.

A »versbe csempészett zugpolitika« (Bálint, MSZ, 1983. II. 9.), a »veszett fejsze nyele« (Bognár, MSZ, 1983. V. 22.), és a »palackposta« (Dudás, MSZ, V. 25.) végül is – az évtized végén – legalább erkölcsileg nyert igazolást. A meghurcoltatása, munkakeresési gyötrelmei következtében idejekorán Budapesten elhunyt Sziveri, a Magyar Szóból való eltávolítását követően végül átmenetileg ugyancsak Szabadkán meghúzódó Mák, és a véleménynyilvánításában korlátozott, a Kommunista Szövetség által rendszabályozott Csorba: több éves ellenállással, a megalkuvás elutasításával az emberi szuverenitásukat demonstrálták a teljes fokú elbürokratizálódottság idején. Ide tartozik Kalapáti Ferenc rendkívüli gesztusa is, amikor 1985-ben a Sinkódij átvételekor mondott beszédében érdeme szerint méltatta azt a hatalmat és kiszolgálóit, amely az újabb írónemzedék egy csoportjának az alkotói lehetőségeit lecsökkentette ugyan, de az emberi értékeit akaratlanul is megnövelte.

A szó tisztább értelmében vett esztétikai értékremlés feltételei ekkor még korlátozottak voltak, mert pl. Sziveri a nagy tekintélyvesztés és a rászakadt kenyérgondok következtében, az ekkor írt verseinek nagy többségét – nem úgy, mint a halála előtti költői kiteljesedése időszakában – az indulatai közvetlen kielésére használta, panaszkodott, kesergett, s a maga módján összeszidta, kicsúfolta a hóhérait. Olyan lényeges színvonalcsúszásról azonban nem beszélhetünk az ő esetében, amely indokoltá tehetné volna a kötete kéziratának recenziói elutasítását. Már pedig – személy szerint Utasi Csabának köszönhetően – erre került sor (vö. Csorba Béla—Vékás János i. m.). Azért nem nagy a Sziveri-versek színvonalcsúszása, mert a **Hidegpróba** c. kötet (1981) sem volt még azon a nívón, mint

amelyen a munkatárs barátok vagy akár Bányai (aki ekkor Sziverit »a legfiatalabb jugoszláviai magyar költészet reprezentánsá«-nak mondta – MSZ, 1981. XII. 19.) – aligha függetlenül Sziveri akkori alkalmazkodókészségétől – látták. A szóban forgó **Dialóg** (1987) végül is csak a Vajdasági Írószövetség gondozásában jelenhetett meg.

Ez azonban korántsem jelenti azt, mintha Sziveri lekerült volna Stipan Kopilovićnak, a vajdasági „autonóm” politikai kurzus vezetőjének fekete listájáról. Ennek megfelelően Gerold László még 1988-ban is az Új Symposion leváltott főszerkesztője verseit túldicsérő munkatársainak – a budapesti Zalán Tibor által is tanúsított – mértéktelenségében látja a fő problémát. Csorba Béla a kritikus véleménye háttérének alapos ismeretében válaszolja – kérdés formájában – a következőket: „Korrekt és megfontolt dolog-e a pozitív kritikák »túlzásainak« bénító hatásától óvni azt a költőt, akit soha, egyetlen mondat erejéig sem igyekeztél megvédeni az elhalgat(tat)ás, a félremagyarázás és a rosszindulat – szerintem ugyancsak – »lebénító«, a költőt alkotói fejlődésében hátráltató hatásaitól?” (MSZ, 1988. X. 15.)

Elvben persze van igazság Geroldnak a posztmodernben a meghatározhatatlanságot, fogalmi kialakatlanságot bíráló írásában. Csakhogy ő, mint oly sokszor, nem a fontosabbról (az okokról és összefüggésekről beszél), úgyhogy a mosdóvízzel a csecsemőt is kiönti (MSZ, 1988. X. 8.). Az azonban eszesebb, mint gondolta volna, s ezért a válaszában meggyőzően tiltakozhat a vajdasági külön mérce (a Fruška gora csúcsához való igazodás) és a tartományi gettósodás ellen (MSZ, 1988. XII. 10.).

Geroldhoz hasonlóan Podolszki sem akarta megérteni, hogy a nála fiatalabb írókat más körülmények sajátos valóságkép kialakítására formálták, s még 1985-ben is a következőket írta a 7 Napban: »Sziveriék elvesztett folyóiratukért, vagyis hát elvesztett hatalmukért harcolnak.« (IX. 27.) Akkor lett volna indokolt így fogalmazni, ha nem egy igen tehetséges, de a körülmények miatt a kiforrásában késő társaság alkotói meddőséget erőszakossággal pótló szellemi terrorjáról lett volna szó. Hogy nem akartak beépülni az új szerkesztőbizottságba – természetes. Szemléleti korlátjaik és erőszakos érvelésük dacára is jobban érzékelték a társadalmukat, mint az üldözőik és konjunktúra-kritikusaik. Saját maguk is elismerték utólag, hogy nem mindig azt és úgy támadták, akit és ahogyan kellett volna.

(Utólag közülük többen e sorok írójától elnézést kértek.) Azonban – többször mint nem – (Vajda vonatkozásában is) volt igazság a meglátásaikban, s végeredményben a politika által külön felügyelt Podolszki-féle valóságigény sem volt tartalmasabb az övékéénél. Annál kevésbé, mert a bírálójuk, ahogyan ők is hangsúlyozták, nem fejtette ki világosan, mit jelent számára a valóság kategóriája. S e tekintetben inkább csak a halálát megelőző időben született művei lehettek beszédesek.

A fiatal alkotók sorsa a háttérben dőlt el, amit a Major Nándor-i politikával egyezkedő Tolnai Ottó (mint az Új Symposion örökös illegális, tiszteletbeli főszerkesztője) nem is titkolt el, amikor utólag föltárta, hogy »elfogadhatónak láttam az egyik magyarkanizsai fiút, Purger Tibort, akinek az édesanyja a tanító nénim volt, akivel előbb íratam szülővárosomról, írótaboráról szóló könyvbe, a **Csönd városába...**, az volt az első komolyabb írása...«.

(Költő **disznósírból**, 2004. 336. p.)
Az Új Symposion új szerkesztői garnitúrája, a tartományi hatalom által megválasztott Purger Tiborral az élen, a folyóirat »kísérletező«, semmitmondón neoavantgárd jellegét, politikailag ártatlan képzőművészeti vonatkozását erősítette föl. Ennek meg is lett a jutalma: az Új Symposion 1986-ben Heroj Pinki díjban részesült.

Pedig említésre méltó partizánakcióra csak akkor kerülhetett sor, amikor egy rövid időre Purger kiengette kezéből a gyepűt, és Tari István pl. részletet közölt Vicei Károly **Levéregény** c. művéből és Varga Zoltán **Indiánregény** c. regényéből, amely könyv formájában csupán a kilencvenes években jelenhetett meg; s Podolszki Józseffel készített, a folyóirat »avantgárd« koncepcióját és a támogató hatalmat keményen bíráló interjút tett közzé (1985. 7. sz.).

Hogy milyen nagy volt Purgernek a tartományi politika általi támogatottsága, azt a főszerkesztő helyére hasztalanul pályázott Fekete Elvira esete tanúsítja. A csak középiskolát végzett Purger ellenében ui. hiába nyert pert, mégsem őt nevezték ki, mert időközben megváltoztatták a törvényt. Pedig Fekete ideológiailag is fölkészültebb volt a vetélytársánál, minthogy a befejezett tartományi pártiskola mellett öt évi szerkesztői gyakorlattal is rendelkezett.

Hogy a folyóirat nem volt különösebben büszke ezért a túlzott rezsimhűségért járó, annak idején a német megszállókat robbantó Pinki nevével fémjelzett politikai kitüntetésre, ez abból is látszik, hogy csak az

1987. évi 4. számában vette tudomásul azt, abban, amelyben végre közzé tette Podolszki Józsefnek az 1980-ban a szerkesztőség fölkérésére a mutatóvanykölteszetről írt, de akkor közölhetetlennek talált, egyébként valóban terjengős tanulmányának az első, majd a következő számban a második részét is. Azonban a szerkesztőség ekkor is fontosnak tartja megemlíteni, hogy Podolszki halála után az Alkotók Gyűlése javasolta a hagyaték föltárását és folyamatos közlését. Mintha saját maga nem vállalhatta volna a felelősséget. Pedig a lelke szerint vállalta volna, hiszen Podolszki, bár a hitesebb élményűnek és kifejezőmódúnak tartott Tari mellett kardoskodik, aki idegenkedik a Symposion-mozgalomtól, alaposan elveri a port a hetvenes évek második felének »gemmas« elsőkötetesein, elsősorban Sziverin és Csorbán. A kifogása meglehetősen fölületes, de nem alaptalan: moderneskedés, pózok, lecke-felmondás. A kritikus eszménye olyan esztétikai és valóságihitelű önkifejezés, amely kritériumnak mint költő ezekben az években saját maga is csak ritkán tudott megfelelni.

A politikusoknak azonban ennyi is elég volt. Az Új Symposion szerkesztőbizottságának ülésén a munkatársaknak ki kell jelenteniük: a folyóiratnak a fiatalok segítségével meg kell őriznie avantgárd arculatát, mert – állítólag – az utóbbi időben nagy egedményeket tett: mintha elveszítette volna kapcsolatát a világgal. E kapcsolat újjáteremtésének tehát az ifjúság szellemi emigrációba kényszerítése a módszere. Gondjaikat a nemzetköziség homályában illik elrejtetniük.

A fölfüggesztettek perújrafelvételeire csak 1988-ban a Vajdasági Íróegyesület Elnökségének ülésén kerülhetett sor, amikor Csorba, Fenyvesi és Tolnai az Új Symposion megbélyegzettjeinek a rehabilitását, valamint Erdélyi Károly, Major Nándor, Fehér Kálmán és Purger Tibor felelősségének megvizsgálását javasolják az anarcholiberalizmus vádjával kapcsolatban. Csorba itt már kimondhatja: nem foglalkozhattak érdemben a magyarság asszimilációjával.

A meddő vita ezzel újrakezdődik. Purger Tibor az Új Symposion kiadói tanácsának ülésén az olvasók támogatásával és nyitottsággal dicsekszik a gettósító törekvésűek ellenében. Az is hangsúlyozott érve, hogy az ő lapja a leváltott munkatársakra is számított. Hogy a hatalom eszközei voltak, arról ha akarna sem lenne szabad vallomást tennie. (Vö. MSZ, 1988. XI. 13.)

Sziverék köztámogatottsága azonban döntő módon megnő, a korábbi főszerkesztő 1989 februárjában

lemond, s a lap Beszédes Istvánnal az élen a legfiatalabbak kezébe kerül. Mindenesetre sokat mondó, hogy a változásokban nem túlságosan érdekelt Bányai János és Várady Tibor békítik össze a fiatal nemzedékeket (MSZ, 1989. II. 12.).

Ettől függetlenül Sziveriék rehabilitációja a három generáció által szerkesztett Új Symposionban sem maradhatott el. Mi több, miként Hász-Fehér Katalin írásából kiténik (9. sz.), immár az Arany János műveibe temetkezéséről is beszámolhat valaki ebben a hirhedten »avantgárd« folyóiratban. S a tetejében akkor is fitymálhatja a posztmodern, a témátlanságot, a hagyományélesztés jogát védve, ha ezzel vitára ad okot.

Hogy az elegáns szellemi röpülésre áhítózó folyóiratnak ekkor már legalább a fél lába belesüppedt a provincia művelődési nyomorába, azt Csorba Bélának a Vajdasági Íróegyesület Elnökségének írt **A nemzetiségi oktatás ügyében** írt levele is tanúsíthatja (10. sz.)

Többé-kevésbé mindannyiuknak az átmeneti fölélegzés, de a közeledő háború vészjeleinek a hónapjai is ezek.

A hungarológia nagy értékű aprópénze

A művelődési életnek a nyolcvanas évek elején országszerte egyre inkább elmélyedő válsága a magyarok kultúrájában csupán az Új Symposion kapcsán kerül teljességében felszínre. Egy másik súlyosabb (mert az oktatással is összefüggő) problémáról, a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetében kirobbant viszályról éveken át csak alkalmi hírek láttak napvilágot. Hogy a színpalak mögött mekkora elmentétek dúlnak, arról csupán Podolszki József posztumusz cikke tájékoztathatta a nyilvánosságot a 7 Napban – méghozzá nagy késéssel: 1989-ben (II. 10., 17.). Önmagában az is sokat mond az esetről, hogy Podolszki cikke még 1986-ban íródott, ám a főszerkesztő akkor elzárkózott a közlésétől.

A megdöbbenést az keltette, hogy a délvidéki magyar kultúrának ebben az addig óvatos és szívós külső harcokban erősödött, a volt Hungarológiai Intézetnek és a Magyar Tanszéknek a hetvenes évek végén létrejött egyesüléséből született fellegvárában belső rontás következtében repedt két részre és kezdett roskadozni. Az újabb nemzedékek között már nem voltak olyan tekintélyű egyéniségek (mint Szeli és Bori), akik

valamiképpen összetartották volna az egymással korábban sem igen rokonszenvező oktatói, ill. kutatói részt. A hetvenes években az Intézet légkörébe, a munkatárak egymás közötti viszonyába, s lényegében a kutatások témáiba is fokozottabban fészkelte be magát a politika, úgyhogy az egyenes irányú fejlődés korábbi reményeinek megghiúsulása és a szűkülő anyagi keretek mellett az értéktudat elbizonytalanodásával is magyarázható az indulatok korábban nem tapasztalt folyamatos fölhalmozódása és évekig tartó időnkénti kisülése. Nem véletlen, hogy a legkifejezettebb konfrontálódásra a liberalista korszak két vezető egyénisége, az ultrabalossága miatt bukott Bosnyák István és a nacionalizmusban elmarasztalt, s csupán a Vajda Gábor önkéntes távozását követően alkalmazott Hornyik Miklós között került sor. Elsősorban ők voltak a hangadói az oktatói, ill. a kutatói részleg érdekeinek. S Bosnyák mellett az a Bagi Ferenc volt a párttitkár és a Honvédelmi Bizottmány felelőse, aki néhány évvel korábban úgy vétetett föl az Intézetbe, hogy előbb Bori Imrét helyettesítve, egyetlen korábban írt kritikai szöveggel vagy szépirodalmi írással sem rendelkezve a tarsolyában, Vajda Gábort támadta válaszcikkben a Magyar Szóban.

Az összekülönbözésre látszólag anyagi okok miatt került sor. A kérdés úgy merült föl, hogy vajon az Intézet dolgozóinak juttatott anyagi támogatás (»intervens eszközök«) csupán az oktatókat illeti-e meg, vagy a kutatók is részesedhetnek belőle. Ennek kapcsán a vita tárgyát az képezte: vajon melyik részleg hibájából maradt rendezetlen a szabályzat (ahogyan a saját újításrohamában gyorsan előregedő országban ez oly sok helyen előfordult), s ki értelmezi azt jogszerűbben a maga előnyére. A számtalan erőpazarló, botrányos jelenet ürügye egy – a havi jövedékhez képest is – csekély pénzösszeg, az intézeti átlagkereset tized része volt. Csak emiatt igazán nem lett volna értelme a tartományi öngazgatás különféle szerveihez, sőt bírósághoz is folyamodva, időt fecsérelni arra, aminek tiszteletdíjas munkával a többszörösét is meg lehetett volna keresni. Azonban nemcsak hogy erre nem kerülhetett sor, hanem – legalábbis látszólag – az addig normálisnak számító munkamenetnek is vége szakadt. Mi több, a többségben levő oktatói érdekeket képviselő vezetés dologkerülésről, vagyis sztrájkról kezdett beszélni. Viszont jellemzően senkinek azóta sem jutott eszébe: vajon mi lehetett az oka annak, hogy aprópénzért a hivatása szabotálásával miért tette kockára egy tudóscso-

port a politikai és a polgári becsületét valamint a megéltetését.

Kezdetben úgy látszott, mintha a kutatói részleg dolgozói érvényt tudnának szerezni igazuknak. A panasza való jogukat ui. még 1983-ban jóvá hagyta a megfelelő tartományi bizottság. Ez azonban nem változtatható az azon a tényen, hogy az 1984-es ellenőrzés során a 64 tartományi intézmény közül a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetében voltak legszembetűnőbbek a mulasztások. A tiltakozók ügye ekkor már az állambiztonság kérdésévé kezdett válni, úgyhogy beindult a rendcsináló megfélemlítésnek Vicei Károly bebörtönzésében, a kanizsai »orgona-ügyben«, és az Új Symposion megtisztításában egyaránt megfelelően működött gépezete. Hornyikék ellenállása azonban nagyobb volt, ügyesen állították össze följelentéseiket, rágalmaikat – ahogyan tanár kollégáik, élükön Bosnyákkal minősítették a kérelmeiket és tiltakozásaikat –, úgyhogy 3 évre volt szükség a társultmunkabíróóság döntéséig, mely szerint a felperesek jogtalanul követelőknek. A lázadók azonban továbbra is protestáltak, s ezzel elkerülhetetlenné vált az Intézetből való eltávolításuk. Nem számítva azokat, akiket még a viszály kezdetén meg tudott nyernie magának az oktatói részleg, ill. az Intézet vezetősége. Jellemző, hogy Jung Károly, a nemzetközi hírű néprajzkutató csak ilyen áron jutott katedrához!

Az Intézet kutatói részlege lázadásának valójában alapvetően pszichológiai okai vannak. Míg ui. az oktatói részleg többnyire még a hatvanas években, sőt korábban tekintélyre szert tett tanárait, annak dacára, hogy nem egynek közöttük föl kellett adnia az eszményeit a Prágai Tavasz tovatűntét követően, a megnövekedett politikai nyomás legfeljebb egy kevésbé kedvetleníthette el a hivatásának gyakorlásában, az életre készülő értelmes fiatal emberek szellemi irányításában, addig azok, akik csak kutatói mandátummal rendelkeztek, feleslegességérzettel küszködve végezheték az élettől elszigetelt, íróeszközöknél kezdődő, azoknál végződő munkájukat. A magyarság asszimilációjának tényéhez ekkor már nem férhetett készség, az anyanyelv nyilvános intézményekben való használatának elmaradása, a magyar tagozatok számának csökkenése, az oktatás anyanyelvűségének romlása ebben az időben – legalábbis szűkebb értelmiségi körökben – közismert tény volt. A két háború közötti jugoszláviai magyar (kisebbségi) szellemi élet kutatása a jugosz-

lávósodó magyarságnak az irodalomközpontú rétegét sem érdekelte, hiszen abból csupán keveset engedett hasznosítani a tartományi politika, s az egyre nyilvánvalóbb egynyelvűsödés mind a szótárkészítés munkálatait, mind pedig a kontrasztív nyelvtan készítését magától értődően tette fölöslegessé, ill. megtűrtté, kultúrpolitikai dísz tárggyá. Pl. a szerhorvát–magyar szótár anyaga akkor már egy évtizede cédulákon és számítógépben várta a sorsának jobbra fordulását.

Ez különösen azoknak fájhatott, akiknek pedagógiai képességeik is voltak. Közöttük főleg Hornyik Miklós volt ilyen, annál is inkább, mert korábban egy ideig mint gyakorlatvezető tanár a kiváló előadói stílusának, szellemes lényeglátásának köszönhetően népszerűsége tett szert az egyetemisták között. Kezdetben Hornyik intézetbeli fogadtatása a lehető legkedvezőbb volt. A fölvételekor (1979) és az újraválasztásakor (1982) a Szelei István, Bori Imre és Bosnyák István által aláírt két referátum a lehető legjobb minősítést adta róla. A Podolszki említett cikkében hivatkozott dokumentumok szerint Hornyik képességének jellemzője a »komoly hozzáállás, elmélyült elemzés, meggyőző érvelés, helyénvaló eszmei álláspontok, szigorú esztétikai követelmények«, mert ő »mindig a tiszta jellem és az etikai függetlenség híve«, aki a »végsőig elfogulatlan« s »az időszzerű esztétikai, társadalmi, irodalmi és művelődési kérdések jó ismerője.« 1982-ben az előlegezett bizalom beigazolódtott: »Rendszeresen és időben teljesíti feladatait. Már munkába állása első évében világosan bizonyította, hogy a legösszetettebb feladatok elvégzésére is felkészült.« Bizonyítékként kiemelik »az Élő szó című heti előadásorozat tervének és munkaprogramjának kidolgozását« – az Intézet munkatársai eredményeinek nyilvános bemutatása céljából. Kihangsúlyozták továbbá »odaadó munkáját és szerkesztői tevékenységét a Hungarológiai Közlemények című folyóirat körül«. Szerintük Hornyik »sokban hozzájárult a folyóirat koncepciójának fejlesztéséhez és korszerűsítéséhez, ugyanakkor Hornyik új munkatársakat is verbuvált«. Emellett ő »igen agilis és konstruktív tudományos munkatárs. Ezért az Intézetben és szélesebb körben is nagy tekintélynek örvend, nem utolsósorban épp annak köszönhetőleg, hogy mindig kollegiálisan és humánusan viszonyul az emberekhez.«

Hornyik azonban Bosnyáknál is súlyosabb (nacionalista) bélyeget viselt, s nem érthette utol az oktatókat az uralkodó politika iránti lojalitásban, viszont ez akkor

is elsődleges volt, ha a tanárnak nem volt tehetsége az általa áttanulmányozott vagy fölkatott anyag érdekesítő tolmácsolásához. Hadd emlékeztessenek a Bori- és Szeli-féle kultúrpolitikához jól illeszkedő Gerold és Utasi már egy évtizeddel korábban megtörtént egyetemi révbeérésére!

Hogy pusztán a papíron rögzített tények szempontjából kinek milyen mértékben volt igaza ebben a személyeskedéssel súlyosan terhelt pörösködésben, azt még ha lehetséges volna, akkor sem lenne föltétlenül fontos eldönteni. Többé-kevésbé mindenki túloz és sérteget. Az igazság itt nem a részletekben van, hanem a lényegben, a kutatórészleg munkatársainak az érthető frusztrációjában. Akkor is, ha utóbb már közel sem dolgoztak annyit, mint korábban, s ha végül már némelyikük – ahogyan az ellenvád állítja – plágiummal számolt el eredeti kutatói eredmény helyett. Az oktatói részleg hangadói fölénye, a többségük és tekintélyüknek köszönhetően általuk irányított munkaellenőrzés, amely az évi eredmények értékelésekor kettős mércét érvényesített (aki az érdekeiknek megfelelt, annak elnézték a szabálysértést, akire nem volt szükségük, annak nagy túlzással olvasták a fejére a mulasztásait), csupán ilyen választ érdemelt.

Annál is inkább, mert a lázadók által fő ellenfélnek tekintett Bosnyák István, az Intézet akkori igazgatója erdélyi témájú ismertető témájú tanulmányában a következőképpen tekinti másodrendűnek az írástudó anyanyelvhez való ragaszkodását: Méliusz »írás értelmét vizsgáló szövegeinek vannak olyan lírai szólamai is, amelyekben a Szó, a Nyelv, az Anyanyelv bizonyos önértékének abszolutizálására, magával az íróemberi léttel történő kiegyenlítésére, az önbecsükbe-önszépségükbe való öregkori elmerülésre is sor kerül.« (H, 1978. 9. sz.) Ha egy romániai magyar írónak az ottani egészséges nyelvi közegben ilyen végletes gondolatai vannak, akkor milyen asszociációk lehetnek e tárgykörben az intézetbeli nyelvi, művelődéstörténeti, néprajzi, irodalom- és kapcsolattörténeti kutatóknak, akiknek a Méliuszénál sokkal nagyobb önámítással és mazochizmussal kellene abszolutizálni a nyelvet, amely fennmaradásának érdekében végzik kutatásaikat, s amelyet – egyikőjük kivételével – munka közben mint pusztuló anyanyelvüket kénytelenek elsiratni? Bosnyák e problémát, elsősorban Sinkó Ervin és B. Szabó György internacionalista munkásságában elmélyedve és az előadásaira készülődve, érezhetően kívülről szemléli. S ez el-

sősorban Hornyikot revoltálja, akinek a természetétől idegen a filológiai aprómunka, amellyel a végül is megkötött, rövid ideig tartó kényszer-barátság kellően meg nem becsült föltáró munkát eredményezett a Délbácska, ill. a Reggeli Újság c. lapok jelentőségének tudatosítását illetően.

A kutatórészleg munkatársai tehát a kétségbeesésüknek, az igazságérzetüknek próbáltak hangot adni a lázadásukkal. Kétségtelenül voltak túlzásaik, sőt olykor talán kisebb hazugságaik is (ilyen értelemben föltehetőleg igaza van Bosnyáknak, amikor az összefoglalójában machiavellizmust is emleget – HK, 1988. 77. sz.), azonban a nagyobb igazság kimondása érdekében ferdítettek tudatosan vagy öntudatlanul. Szabotársakcióik a felesleges vajdasági magyar értelmiségi posztmodern kiáltása volt – a lényegi hazugságok, a Magyar Tanszék által is hosszú távon nyugtázott beolvasztási politika ellenében. Ui. a »végül is hátha valami csoda történik« reményében a »minél rosszabb, annál jobb« maxima volt a lázadó kutatók között nem egynek a vezérelve, hiszen az oktatói részleg politikai kurzussal kiegészítő tanártekintélyei, szigorúan önmagában vett nyelvet és irodalmat tanítva, nem nevelték az egészséges nemzeti érzület megőrzésére, az önazonosság védelmére az ifjúságot, s ezzel kiszolgálták a jugoszláv politika beolvasztási igényeit. Hogy Hornyiknak kényszerigazgató ambíciói lettek volna, miként az ellenvád állította, legfeljebb tréfaként fogadható el, ti. az addig befejezett sajtótörténeti kutatásai – ha a marxizmus okos alkalmazásával készültek is – a két háború közötti szerb nacionalizmus etnocíd tetteit voltak kénytelenek feszegetni. A tartomány jugoszláv szellemű pártemberei már a belgrádi fenyegetettségük miatt sem érdeklődhetek ez iránt.

Podolszki cikkének posztumusz közlését követően (1989-ben) tehát újra nyilvánosságra kerültek az elmentetek, először a 7 Napban, később pedig a Magyar Szó Közös íróasztalunk c. rovatában. A munkahelyükről eltávolítottak (Hornyik Miklós, Pastyik László, Junger Ferenc és Keck Balázs) és az erkölcsi károsult (Mikes Melánia) hosszan sorolták a sérelmeiket, s a demokratizáltabb légkört kihasználva az őket manipuláló bürokratiahálónak a csomópontjait is megjelölni igyekeztek. Arról cikkeztek viszonylag nyíltan, amiről korábban legfeljebb négy szemközt, esetleg kisebb társaságban volt ajánlatos beszélni. Az érintettek, immár a politikusok is

– nem mindig ügyesen – védekezni próbáltak a válaszaikban.

Tünetértékű azonban, hogy a Magyar Szó, egy, a vitát már megsokalló és kellemesebb témákra áhítózó nyugalmazott alezredes közbeszólására hivatkozva, s az oktató részleg végszavával zárja be a végtelen felé burjánzó kegyetlen vitát (1989. VI. 4.).

Hornyik tekintélyének intézetbeli zuhanásával a műveihez való viszony is megváltozott. Nemcsak az embert ítélték el a lázadása, a fölbujtó tevékenysége és a munkátlansága miatt, hanem a műveit is. Gerold és Utasi a **Titokfejtők** c. Hornyik-könyv (1988) kapcsán – miként nem egyszer más esetben – együttesen látnak hozzá kollégájuk lejárataához (H, 1988. 3. sz.). Olyan benyomást akarnak kelteni, mintha Hornyik öntetszelgő dilettáns lenne, aki, az értekező próza fáradsalmait elkerülendő, felszínes viccelődéssel akarja elkápráztatni az

olvasóját. Emellett – az érdekei szerint – pontatlan hivatkozásokkal támad és megmosolyogtató megalkuvással véd. Valóban van egyoldalúság és felületesség Hornyik vitatott írásaiban, azonban a szerző – ha nem rendelkezik kellő fölkészültséggel – aligha lett volna képes a válaszában megleckéztetni a támadóit (az oktatói részleg képviselőit) a filológiai pontosságigényét csillogtatva és az esszéírás módszerszabadságára hivatkozva.

Ebben a valós és vélt hibákat kereső, a művön keresztül az embert megsemmisíteni igyekvő szellemi párbajban az a legmegdöbbentőbb, hogy azok ellenében kényszerül védekezésre és ellentámadásra Hornyik, akiket néhány évvel korábban elbűvölt a kritikai és tudósi erényeivel.

Rövidítések: MSZ – Magyar Szó, 7N – 7 Nap, H – Híd, HK – Hungarológiai Közlemények, ÚS – Új Symposion

Alkalmi jegyzet néhány török vonatkozású szemelvényről

Mai szemmel visszatekintve a múltba, az ember elborzad a sorozatos magyar ballépések láttán... Mert itt, a déli végeken nemcsak most, hanem már régóta kiváltképp súlyos és zavaros a helyzet, úgyhogy az itteni (és nemcsak az itteni) magyarság sorsa véresen kezd hasonlítani elődeinkéhez: a hunoknak és az avaroknak a sorsához.

Ez a vidék, a Délvidék sok jeles nyelvészt adott a magyarságnak, de történészt nem. Olyant legalábbis még nem, aki úgy tudna gondolkodni, mint Németh László (1939): „**Mikor fordul egy nép kárjólata aggasztóvá?... Amikor a múltját elveszíti... Följegyezhetnek rólam száz igaz tény, s egy ellenségem mégis a leghazugabb élettörténetet készíti belőle... Egy néppel is meg lehet ezt tenni: Mert egy néphez is sok múlt fabrikálható – de csak egy az, amelyik hozzátartozik, amelyikből ösztönzést, tanulságot és lelket meríthet. Jaj neki, ha ebből kiforgatják.**” Németh László ezután tíz pontban foglalja össze történetírásunk dogmáit, az egyik így szól: „**A török mindennek az oka. Ő züllesztette el a magyar tájat, ő ritkította meg a magyar lakosságot**”. Az író válasza erre: „Bizonyos, hogy a török nem volt vigasság, s akinek fülében van a török rabságba vonuló magyarok éneke, az nem fogja a török hódoltságot .....ként dicsérni... A török Európában nem nép, hanem uralkodó osztály volt és a színvonalat lezüllesztette, de a nemzetiséget és vallást nem bántotta... Nézzünk a Balkánra: szláv népei lerongyolódva merültek föl a kései züllöttebb török hódoltságából, de friss s mohó fajisággal.” Igen. Csak sajnálhatjuk, hogy Németh László nem tanult meg szerbül és törökül (más nyelvek helyett), kiegészítve latin meg német nyelvtudását, pedig akart, de csupán a szándékig jutott el, mert lebeszéltek róla (Kriela). Ha megtanul, és a körülmények engednek, ő lehetett volna a magyar Macaulay vagy a huszadik század Szalay Lászlója a „terv halmozó” helyett, ahogy Gulyás Pál jellemezte. Ugyanis, úgy rémlik, **történelmünk kulcsfontosságú területe a magyar-török-délszláv kapcsolat.** Jóval

fontosabb ez a magyar-osztrák-német kapcsolatnál, a magyar-cseh-lengyel, de egyéb más kapcsolatnál is.

Minden népnek van előítélete, nem is egy. Nálunk évszázadok óta a törökökhöz és a tatárokhoz fűződik egyfajta megrögzött elmarasztaló előítélet, melyet változatlanul ismételnének azok, akiknek az, úgy rémlik, érdekükben áll. Mostanában a rádióban hónapok óta napról napra hallható a déli harangszót követően, hogy így a török, úgy a török, lám ezt tette: égetett, gyilkolt, rabolt, rombolt, ahol csak megfordult, ott pusztasággá, néptelenné vált falu és város, templom vált üszkös rommá stb. De vajon kinek az érdeke ez a fejekbe kalapált folyamatos törökellenes gyűlöletkeltés, jó háromszáz évvel az ún. török hódoltság megszűnte után? A magyar nép többségének bizonyosan nem. Még a tegnapi halálos ellenségek is igyekeznek kibékülni, sőt szövetséget kötni egymással. A magyar is megteheti ezt mindenkivel, sőt el is várják ezt tőle, csak a törökkel, tatárral nem, akikkel viszont mások zavartalanul barátkozhatnak. Döbbenetes! **Veres Péter** írja ezeket a keserű sorokat: „**Olyan mértékű szellemi, lelki terrorizmust vezethettek itt be, amilyenre nem sok példa lehet a világtörténelemben. Görögök, latinok, germánok, szlávok, skandinávok, angol-szászok, gallok-franciák mind tudnak valamit az őseikről mint népről is, mi nem tudunk semmit.**” Ez a terrorizmus, úgy látszik, folyamatos.

„Száll a madár, ágrul ágra, száll az ének, szájrul szájrul, Fű kizöldül Ó sírhant, Bajnok ébred hősi lant.” Így kezdődik a Rege a ...szarvasról c. szép Aranyvers, mely a hun-magyar testvériségről szól. Ezt régebben tankönyvből olvashatták a kisdíjakok – ezzel a szerkesztői megjegyzéssel: „A magyarság sohasem volt rokonságban a hunokkal.” Tehát nemhogy testvérei nem voltak egymásnak a hunok és a magyarok, de még csak rokonai sem. Veres Péter az ilyenfajta ellentmondást nem tűrő és ehhez hasonló vélekedésről írja: „Én olyan területre, hogy Eurázsia őspusztáiban kik

kikkel voltak rokonságban, nem merészkednék... azon a területen, különösen a mindig mozgó türk (török - H.Z. megj.), mongol világban többé-kevésbé minden nép közelebbi vagy távolabbi rokonságban volt a többiekkel... Én hát a laikus, néminemű tudósfontoskodást érzek ebben a kérdésben." Veres Péter igen visszafogottan, óvatosan fogalmaz. Ma már erre, hála a kedvező történelmi sorsfordulatnak, nincs szükség. Nyugodtan visszatérhetünk a régi, rendes kerékvágásba a nagy kisiklás, csellengés és kátyús út meg a különféle zagyva elméletek útvesztői után, azaz bátran hihetjük és vallhatjuk ismét, hogy a hunok és a magyarok rokonok voltak, testvérnépek, mint amilyenek az avarok, kabarok, a besenyők, a kunok, a székelyek és a tatárok, törökök is, hogy Németh László szavaival élve „ösztönzést, tanulságot és lelket” meríthessünk a múltból, mint Arany János a Képes krónika történeteiből. A nagy költő jogosan hihette, hogy az ő lantján is bajnokok ébrednek majd ...

A hunokról így ír Vámbéry, a törökszakértő, aki miután dervisként bejárta az egykori Turkesztán vidékeit, nyilván valamivel jobban ismerhette a török világot az újabb ún. turkológusoknál: „Homályos, bizonytalan, gyermekes mesékkal és semmit sem mondó epizódokkal tarkított az a kép, amelyet Ammianus Marcellinus, Jordanis és mások e nép testi külsejéről, erkölcséről és szokásairól, politikai és társadalmi intézményeiről ránk hagytak. Még az egyes adatokból, a melyeket Priskus Rhetor a saját szemével látott dolgokról közöl, sem okulhatunk egy cseppet sem (Nyilván a kínai források és képek bizonytalanabbak és torzítottabbak még ennél is – H.Z.)... Az semmi esetre sem pusztán véletlen, hogy egykorú írók az avarokat, hunokat és magyarokat valami különösen meg nem különböztetik, míg a hunok és az avarok nyelvét azonosnak mondják, holott a szlávokat, amint először feltűnnek mint a hunok szövetségesei, egyszerűen külön népnek írják le.” „A hunok kezdetlegesen táplálkoznak és ruházkodnak.” Vámbéry ehhez azt a megjegyzést fűzi hozzá: „Teljességgel hihetjük, hogy mind a hun, mind az avar török-tatár lovasnép volt. (Eszerint az avarok akár a hunok maradékai is lehetnek egyéb török törzsekkel kiegészítve: várkunok, avarhunok, avarkunok, kalandozó hunok – H.Z.). Minden képzelhető gonosztett és ocsmányság fertőjébe süllyedt kelet-rómaiaknak és a bárgyú fanatismusba esett nyugati keresztyéneknek semmiképp sem volt igazuk, midőn e belső-ázsiai világ egyszerű természetes fiaiban annyi hibát és gonoszsgot fedeztek fel, amennyit irataikban olvashatunk.

Szöszegéstől és szándékos csalástól... idegenkedtek.” A hunoknak ezt az utóbbi jellemvonását, mely nyilván az avarokra és minden török népre, népcsoportra is érvényes, jólesik hangsúlyozni. Köszönet ezért Vámbéry Árminnak!

Az avarokról jóval kevesebbet írtak, mint a hunokról, pedig ők is megérdemelnének egy jó regényt legalább, mert a sorsuk példaértékűnek látszik, csakúgy mint a hunoké, de az a tény is, hogy majdnem tízszer annyi ideig sikerült megmaradniuk ezen a huzatos tájon, mint elődeiknek, a hunoknak, megérdemelné, hogy jó szívvel emlékezzünk rájuk. Egy-két idevágó megjegyzés: „A délszlávok a Pannonsíkságot az avarokkal (török eredetű nép) együtt népesítették be. Az avarok és a szlávok közösen vezettek rablóhadjáratokat a Balkán-félszigeten a VI. században (A szlávok is lovon ültek? Annyi bizonyos, hogy ménesük volt – H.Z.) Az avarok minden portya után visszatértek a Pannon-síkságra, a szlávok pedig egyre nagyobb tömegekben telepedtek le a Balkán-félszigeten. A frankok, miután legyőzték a avarokat, kitelepítették őket a Pannon-síkságról (Hová? – H.Z.) Ekkor az avarok el is tűntek a történelem színpadáról (Általános iskolai történelemkönyv – 1983). Ugyanitt azt is olvashatjuk, hogy a bajorok és egyes szláv törzsek szövetségre léptek az avarok elleni harc céljából; Vámbérynél meg ezt: „A szlávok az avarok fő szövetségeseiként szerepeltek és helyel-közzel a bolgárokkal együtt a byzanciakkal szemben önmagukat avaroknak mondták.” És megmaradtak. Ők még! Vámbéry a szlávokról áradozva beszél, mintha átvette volna a görög szerzők véleményét: békés, dolgos nép; a mai magyarság 2/3-a szláv eredetű. Aztán hangot váltva megjegyzi, hogy az ország pusztulásában az addig avaroktól elnyomott szlávok a frankok megjelenésekor nagy szerepet játszottak, de itt is mentegeti a szlávokat, mondván, hogy csak bosszúról lehetett szó, tehát csak válaszlépésről. A békés, dolgos nép és a legjobb szövetséges bosszújáról? Még egy részlet a Történelemkönyvből: „Einhard frank történetíró írta le Nagy Károly hadjáratát az avarok ellen”: Nagy Károly személyesen csak egy pannóniai hadjáratban vett részt. A többi hadjárat vezetését fiára, valamint a határ menti tartományok helytartóira és az örgrófokra bízta, akik, nagyon erélyesek voltak (Mit jelent ez az erélyesség? – H.Z.). Nyolc év után be is fejezték a háborúskodást. Hogy milyen sok csatát vívtak, és hogy mennyi vér folyt, arról maga Pannónia tanúskodik. Ma ott úgyszólván nem él ember.” Hát igen, az avarok még nem tanultak eléggé elődeiknek, a hunoknak a

sorsából. A gótok utódaival nem kötöttek ugyan szövetséget, de – csöbörből vödörbe – mégis pórul jártak egy másik, jobbnak hitt szövetségessel is! A hun-avar azonosság elképzeléséhez némi adatot szolgáltat a Képes krónika: „Maradt a hunokból még háromezer férfi, ezek futással menekedtek meg Krünhilde csatájából (A gót Krühilda – , Attila idősebbik fiának az anyja va volt – H.Z.), s elhatározták (Dergezik – Csaba vezetésével, aki Attila másik feleségétől származott – H.Z.), hogy Csiglamezején szedelőzködnek össze. Féltek a nyugati nemzetektől, hirtelen rájuk ne támadjanak, bementek hát Erdő-elvébe, s nem hívták magukat magyaroknak (hunoknak – H.Z.), hanem más névvel székelyeknek. A nyugati nemzetiség meggyűlölte a hunokat Attila életében.” Attila állítólag 453-ban halt meg. Talán ez a magyarázata annak is, hogy az avarok miért nem hívták magukat hunnak, és sokáig a türkmagyarok sem. Az is kérdés, hogy a hunok minek nevezték magukat. Ha rokonnépekről, testvérmépről vagy azonos népről van szó, akkor érthetővé válik az is, miért nem beszélnek krónikásaink az avarokról csak következetesen hunokról és magyarokról. Így szemlélve a dolgot, már nem látszik mesének a hunok vagy avarok nagy türkmagyarok második bejövetele, honfoglalása sem a hatodik században (erről a Képes krónika beszél – H.Z.), mint ahogyan a harmadik sem, az Árpádoké a kilencedik század végén. Alig hihető ugyanis, hogy Attila halálával vége lett a hunoknak, a frankok támadása nyomán pedig az avaroknak. Ez képtelenség! Következésképp a török (türk) népelem ezen a tájon, ha a hatalmát időnként el is veszítette, folyamatos, tartós a hunoktól kezdve mostanáig. Ez közel ezerhatszáz év! De a török népek betelepülése is folyamatos, hullámszerű lehetett évszázadokon át. Nem véletlen tehát, hogy államot, igazi államot, sőt, királyságot ezen a tájon elsőként a türk magyaroknak sikerült alapítaniuk. Ez olyan szép, hogy szinte hihetetlen, és jólesik megismételni még akkor is, ha nagy ára volt....

A honfoglalás szó helyett a Képes krónika következetesen csak bejövetelt említ. Úgy tetszik, ez a helyesebb és a jobb elnevezés, mert rokonszenvesebb. A honfoglalás szó ugyanis valakiktől való elvételt, elfoglalást jelent, míg a bejövetel csak beköltözést, többnyire lakatlan vagy csak igen gyéren lakott területre, s nem gyors, tehát törekeny, hanem lassú, de biztos, hosszú ideig tartó folyamatot jelent. Minden szomszédos nép (okosan!) így tett, sőt ha csak lehetett, más hódító nép árnyékában tette ezt és hosszú ideig tartó, évekig, évtizedekig, évszázadokig

tartó fokozatos, folyamatos és majdnem észrevétlen beköltözés célravezetőbbnek, tartósabbnak látszik, mint a gyors és rövid idő alatt történő hódítás, honfoglalás, melyet időmutatóhoz és személyhez lehet kötni. A bibliai példa is ezt igazolja.

Ismételten, újból és újból fölmerül a kérdés: hová tűntek a hunok a háromezer férfiu kívül, azokon kívül, akiket a Képes krónika említ, meg az avarok? Mind egy szálig elvesztek volna? Az előbbieket a gótok, az utóbbiakat pedig az akkor már keresztény frankok irtották volna ki? Asszonyokat és a gyerekeket is? Iszonyatos, rettenetes. Vagy családfő híján beolvadtak az itteni, a szomszédos másfajta népekbe? Vagy a mocsaras, nádas, erdős táj védelmet nyújtott többüknek, s így átvészelték a vereséget követő nehéz időszakot? Vagy egy részüknek sikerült elmenekülniük (nomád, sátorlakó lovasok lévén) a távol élő rokonaikhoz, azok közé, akik befogadták őket? Valószínűnek látszik mind a négy eset. Tehát a honfoglaló avarok, akik közt hunok is lehettek, hun maradéokra találhattak itt, Árpád türkmagyarjai pedig, akikkel avarok, sőt, hunok is jöttek, mint ahogy nyilván érkeztek velük herenyák, kunok meg talán tatárok is, ugyanezen a helyen avar és akár még kun maradékot is találhattak, s mivel nyilván megértették egymás beszédét, befogadták és gyarapították egymást. Mindezt szem előtt tartva a hun-avar-türkmagyar rokonság már kevésbé látszik kitalálásnak, csak a krónikások leleményének, szerkesztményének meg a népi énekmondók: igricek, regösök csacska beszédének — azaz a hun vagy avar mondák sok igazságot közölhetnek. Nyugodtan állítható tehát, hogy a hunoktól egyenes út vezet az avarokig, az avaroktól pedig Árpád türkmagyarjaiig – a szlávok összekötő, áthidaló szerepe nélkül. Az avaroknak nevezett türkök kettős honfoglalása vagy bejövetele valószínű: a griffeseké és a palnettároké ugyanis. Viszont a kései avarokori magyarok jelenléte, miről László Gyula ír, már ugyancsak kétséges, ha az avarok fő szövetségesei a szlávok voltak, mert ha ugormagyarok lettek volna, akkor az avarok említett nagyméretű pusztulása nem következett volna be.

Vámbéry véleménye szerint: „a magyarságot mindjárt kezdetben olyan otthonosnak kell tartanunk, amelyek fizikai jellemző vonása túlnyomóan török volt, holott nyelve vegyüléknyelv, amely ugor eredetének szembeszökő és számos nyomát óvta meg.” Bárczi Géza így vélekedik: „A magyar nyelv finnugor eredetű, a finnugor nyelvcsalád ugor ágába tartozik, sőt, bár az utóbbi talán kevésbé általánosan ismert, hogy a finnugor nyelvek viszont az uráli nyelvek egyik

ágát alkotják... Nyílt kérdés azonban, hogy az uráli nyelvek és az altáji (török, mongol) nyelvek között van-e genetikai összefüggés, azaz közös őstől származnak-e, noha egyre több kutató ezt vallja." A kérdés csak az, hogy a kutatók meddig fognak még kutakodni, keresgélni a nyelvek, kiváltképp a szavak világának rengetegében. A magyar nyelv legközelebbi rokona tehát a hanti (osztják) és a manysi (vogul) nyelv. E két ugyancsak kicsi ugor nyelv közül is az utóbbi a kisebbik, azaz a manysi áll legközelebb a magyarhoz. Ez csak természetes!

Úgy látszik, némi zavar, homály van már régóta a magyar népesség és a magyar nyelv körül. Mintha nemcsak a történészek, de a nyelvészek sem látnának tisztán, vagy nem is akarnának. Ugyanis nem valószínű, hogy megoldhatatlan föladat előtt állnának.

„A magyarok... török törzsekkel keveredtek. Az V. században délnyugatra vándorolva eljutottak a Kaukázus és a Don vidékére.... Itt bolgár török népekkel keveredtek. A Kaukázus vidékéről elvándorló magyarok Levédiában bolgárokkal, törökökkel és kazárokkal (az akkor bolgárok és kazárok és törökök voltak – H.Z.) érintkeztek... a IX. század vége felé meghódították a Pannon-síkságot és magyarok az új hazában trákokat, illéreket, keltákat, dákokat és szlávokat találtak, és meghódították őket. Akik ellenálltak, azokat megölték, akiket meghódítottak, azokat többnyire szolgaságba vetették... Az itt talált népeket a magyarok magukba olvasztották. A magyar nép tehát finnugor, török és szláv elemekből alakult ki... A magyar földesurak... földjüket hadifogoly rabszolgákkal, szláv parasztokkal és a magyar nemzetiségek elszegényedett tagjaival műveltették meg... Ibu Ruszta és Gardez így ír a X. század végén és a XI. század elején a magyarokról: „A magyarok a törökök egyik fajtája.” (Általános iskolai történelemkönyv – 1983). Ez aztán tudományos és haladó szellemű történelemszemlélet! „Mily elenyészően kicsiny és csekély volt a magyar elem száma, amely a mai nép megalakulásában fő tényezőként működött... a föld gyomrából származó gyémánt ragyogása a napsugárral vetekedik.” (Vámbéry). Ez vigasznak szép, az élet folytatásához azonban kevés. Mint ahogy ez is: „Nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat” (Berzsenyi), meg a Széchenyi-féle „kiművelt emberfők” meg a Németh László-i „minőség forradalma” és Pilinszky gyémántja is, az a baj ugyanis, hogy ezen az úton végül eljut az ember a „Haza a magasban” (Illyés Gyula) magaslatáig, de eközben elveszíti a talajt a lába alól. Végző soron ezekkel a fölemelő és szárnyaló gon-

dolatokkal rokon a híres Bethlen Gábor-i mondás is: „Azon legyünk, hogy megmaradjunk”, a történelem ugyanis, Erdély sorsa pedig kiváltképp, azt igazolja, hogy aki csak megmaradni akar, az előbb-utóbb elenyészik, mint a pára. Mert a gyémánt ragyogásából élet aligha keletkezik. Bizony csak a bibliai sokasodás, a gyarapodás meg a szívós munka tesz csuda dolgokat” meg annak a tudata, hogy nem vagyunk éppen árvák – a rokonalanság értelmében - , ugyan hallgató, de hatalmas rokonaink, testvéreink, őseink is voltak a múltban, s ma is létezik fiatal és életerős, folyton gyarapodó, sokasodó, gazdag, emberben gazdag rokonságunk is: a kedves kicsi finnugor, uráli nyelvrokonaink mellett. Mert van-e olyan épeszű ember egyáltalán, aki az elesett, szegény rokonait inkább emlegetné a tehetőségnél? Van, csak ehhez jó adag rosszmájúság kell, és nem jó lélek, noha nyilván nagyobb dicsőség kicsiből nagygyá lenni, mint nagyból kicsivé. Egy amerikai milliomos büszkén emlegetheti, hogy egykor kifutófiú volt, ez ugyanis az ő teljesítményét valóban fölértékeli. De hol van a magyar ember ettől, hol van Amerikától? Itt errefelé másféle szemlélet uralkodik, melyhez igazodnia kell az embernek, ha helyt akar állni.

„Mi a magyar? Hogyan lett a magyar? – kérdezi Veres Péter – Nem látom nyomát a nyelvészeti, sőt valamelyes mértékben embertani értelemben is kielemezett kétféle magyarság, az ugoros és a törökös különbségének. Nyilván azért nem, mert a szimbiózis már odaát, nem is Etelközben, hanem már a Meotisznál, vagy még főntebb a Magna Hungáriának nevezett kashir földön bekövetkezett, amint a tudósaink mondják. „Nem valószínű, hogy bekövetkezett csak elkezdődött, és csupán szórványosan történhetett, valahogy úgy, ahogy Veres Péter föltételezi: „A rangosabb, büszkébb türk családok lányaihoz... nemigen lehetett hozzáférni komoly vőlegényi szándék nélkül, ahhoz viszont sok tinót, juhot, miegymást kellett vinni-hajtani. A szegényebb nukerek (türk legények, harcosok – H.Z.) tehát bizonyára szívesen ölbe kapták az amúgy is szolgarendbe tartozó és a férfinak való engedelmességet az idegzetükben hordozó és korán hűsös, északiasan fehér húsú ugor leányokat... a keveredés könnyen megy, különösen a nomádoknál, akik sokszor és sokáig kóborolnak lányok és asszonyok nélkül, és szinte rákényszerülnek a leányrablásra, mint Hunor és Magyar... de rangosodás is lehetett türk nőt kapni. „Az új hazában viszont némiképp megváltozhatott ez az alaphelyzet, miután a gyakori hadakozás jócskán

megríthatta a fiatal, házasulandó türk férfiak számát, büszke türk lányok közül többen hajadonok maradhattak, s nyilván ezek – jobb híján - a válogatott ugor-magyar legényekkel is beérték. A szegényebb vőlegény most nem sokat számított, de szöktetéssel is meg lehetett oldani a dolgot. Így már érthetőbb a nyelvezésre is, hiszen a nők könnyebben válnak két-nyelvűvé, mint a férfiak, kétnyelvűség pedig, tudjuk lassan egynyelvűséggé alakul, főleg az utódokban, a közös utód iránt érzett szeretet aztán feledtetni a vegyes házasság keserveit. Valahogy így lettek ugor nyelvűek a türkmagyarok, de több fontos szavuk, ezek közt számos igéjük megmaradt, a dallamviláguk is (a lányok, asszonyok szeretnek énekelni) szokásaik is, észjárásuk is átszállván az utódokra, mert az ugor férjnek nyilván jobban kellett alkalmazkodnia a türk feleséghez, mint fordítva. Talán innen ered a kardos asszony kifejezés, az anyámasszony katonája, a Boldogasszony Anyánk, a Nagyasszony tisztelete (az alapképletet talán még a bajor Gizella és az alacsony termetű István király szolgáltatta, a későbbi királynék ezt csak megerősítették: a szerb Ilona királyné, a merániai Gertrudis királyné stb a Sári bíró eset, hogy mai példát is említsünk:, talán innen ered az anyós viselkedés, az elanyátlanodás és a gyermetegség meg a kicsinyesség nagyzolással párosulva stb.

„Századok teltek, és megszületett a magyar nemzet” (Veres Péter). Vagy inkább csak az egynyelvű magyar népesség. Mert nyilván tévedés azt hinni, hogy a honfoglalók és a betelepülők egynyelvűek voltak, azaz magyar nyelvűek! Most századok teltek el így a népesség nagyobb megrázkódtatása nélkül, s nem vált végzetessé a súlyosabb vereség sem, sem a megszállás. A türkmagyarország nagy veszteséggel ugyan, de megmaradt férfijaiban is. Nyilván azért maradhatott meg, mert tanult elődeinek:, a hunoknak és az avaroknak a sorsából. Mind a két népelem: a türk és az ugor fontos szerepet játszhatott abban, hogy a magyarság eleven, szívós gyökeret tudott eresztetni ezen a mindig széljárta tájon és ingoványos talajon. A türkök hadakoztak, ha kellett (nyilván ők hajtották végre a honfoglalást vagy bejövetelt, tehát ők szereztek országot a magyarságnak, de az ugor elem tartotta meg békés természetével és szívós munkájával. Kivételesen jó eredménnyel járt tehát a türkmagyarok és az ugor-magyarok találkozása és együttműködése. Némiképp ehhez járult még hozzá az akkori aránylag kedvező politikai helyzet meg az ún. nyugati

műveltségi körbe való beilleszkedés. De mindez nem lett volna elegendő a megmaradáshoz, mert így is sokszor hadszíntérré változott az ország: mind a „keresztény” Nyugat, mind a „pogány” Kelet betörései nyomán. Ehhez az is kellett, hogy a szinte mindig szorult helyzetben levő magyarság több évszázadon át folyamatos utánpótlást kapjon rokonaitól: besenyők, kunok stb. Együtt volt jelen tehát a gyors és elszánt cselekvés képessége, amikor erre időnként szükség mutatkozott, a szívós munkával, melyre mindig szükség van: az okos bátorság a szelíd türelemmel, olykor a balgatagság a bölcsességgel. A türkmagyarok, a jó vezetők most már nem bíztak sem a hunkori gótok, sem az avarkori szlávok utódaiban, s nem választották vagy nem fogadták el a szövetségüket, mert már volt megbízhatóbb szövetségesük, azaz segítőtársuk: a nagy számú ugormagyarság, mely nyilván hosszabb időn át, fokozatosan és folyamatosan települt be előbb a türkmagyarok családtagjaival együtt, később egyedül is az új hazában – egy olyan népesség, mely valóban békés, dolgozó (mai szóhasználattal élve) másodrendű polgárként is élni tudó, jóindulatú és semmiképp sem bosszúálló. Ez mentette meg a türkmagyarokat a nagyméretű pusztulástól a sok veszedelemben, bajban. Mert baj azért mindig akadt az országon és a népességen belül is, a királyság megteremtésével is. Elsősorban őket, a türkmagyarokat érte mindig a legnagyobb csapás: Koppány, Vata, Vazul, Aba Samuel, Álmos és kiskorú fia: Béla; a szerb Ilona királyné fölkoncoltatott hatvan türkmagyar főurat (ugyan kikkel?) azután Zsigmond 32 délvidéki lovagot fejeztetett le, mert nem hódoltak neki: „fejet nem hajtának, süveget nem vetének”. Zách Feliciánnak, családjának és egész rokonságának kiirtása a királyné (Károly Róbert felesége) egy kisujjáért stb. A bajok tehát nemcsak az idegen királyházak uralkodása alatt kezdődtek...

„Az is bizonyos, hogy a magyarok közé bejönni, bevándorolni mindig érdemes volt, hamar meg lehetett gazdagodni és könnyen hivatalt, rangot lehetett közöttük szerezni. Különösen amikor éppen szükség volt arra, hogy rendet teremtsenek a túlságosan önhítt és fegyelmezetlen magyarok között. Annál inkább is, mert a törzsi és nemzeti kötöttségű magyar (türkmagyar – H.Z.) urak nehezen szoktak bele, hogy a király akarata és az állam érdekei szerint kormányozzanak. Persze kereskedésből is, iparúzésből is, és az ezzel járó gondok és fáradozások nélkül is meg lehetett itt gazdagodni. Aki odakinn a hűbéri Európában mint

másod-harmad vagy éppen hatodszülött, csak zsoldos vagy lézengő ritter lehetett volna, mert az ottani törvény mindent az elsőszülöttnek adott, az itt, ahol még sok „gazdátlan” (vagyis névre nem írt nemzetségi) föld volt, hamar földesúrrá, nemzet-ségalapító főúrrá lehetett” (Veres Péter). De ha meggazdagodni nem is, megélni lehetett a kóborgó és semmittevő vagy kontárkodó népcsoportoknak is. Főleg ha még támogatást is kaptak: lelkit és anyagit egyaránt a már régebben itt lakó jövevényektől, a hasonszőrűek egymás iránt érzett természetes rokonszenve alapján. Érdekérvényesítés is volt ez, mesterkedés a bennszülöttek rovására...

„Miatán pedig a magyarok (a türkmagyarok – H.Z.) állandóan igazságtalanságtól háborognak, akár a sós tenger...” (Képes krónika). Bizony éppen elég okuk volt a háborgásra. Lassan kiszorultak, kiszorították őket az ország vezetéséből. Ez a folyamat már a királyság megalapításakor elkezdődött, és később csak fokozódott. Az államalapításért, a királyságért nagy árat kellett fizetni, igen nagy árat. Úgy rémlik ugyanis, hogy a magyarság, az egész magyarság ezért örökös adósa lett valakiknek, valakinek mindaddig, amíg ezt a szörnyű varázslatot egy bűvös szó meg nem törli.

„Ennek a folyamatnak az lett az eredménye, hogy a földekre kitelepült és igazi gazdává lett nemesség (a honfoglaló türkmagyarok utódai – H.Z.) majdnem kiesett a történelemből (mint az avarok? – H.Z.), és az ország vezetése időként teljesen a királyra és az oligarchákra, s benne természetesen a főpap-ságra) maradt” (Veres Péter).

Vámbéry az ugormagyarokról semmi jót nem mond: szürke, jellegtelen emberállomány, a harcban nem vesznek részt, csak mint málhahordók, békében szolgák. Az újabkori régészeti ásatások leletei azt bizonyítják, hogy az ún. honfoglalók valóban türkmagyarok voltak, s családtagjaikkal, gyakran lovukkal együtt (nagy megbecsülés jele ez!) díszesen temetkeztek; ezek aránylag kicsi temetkezési helyek, míg a sokkal nagyobb és egyszerűbb temetőben ugormagyarok maradványai találhatók. Nem szlávokéi tehát, mint ahogy a nyelvészek és a történészek sokáig hitték és állították. Honfoglaláskori és későbbi szláv temetők csak a Kárpát-medence peremvidékén találhatók, ott is igen gyéren. Az avar kori szlávokból az avar uralom megszűntével maradhattak ugyan a Kárpát-medence belsejében is, főleg a folyók mentén, de a keletről be-betörő török-tatárok miatt nyilván el kellett hagyniuk szálláshelyüket, s a peremvidék hegyes-erdős részeire vonultak vissza. Avar és hun

maradványok viszont bevárhatták Árpádékat! Honnan ered akkor az a tömérdek szláv jövevényyszó, mely meghonosodott nyelvünkben? Valószínűnek látszik, hogy a kereszténység terjesztésekor kerültek nyelvünkbe. A nép közt tevékenykedő hittértők zöme ugyanis szláv, mégpedig délszláv lehetett: horvát meg szlovén, s mivel nyilván törték a magyar nyelvet, sok mindent (a földművelésre, a háztartásra, a vallásra stb. (vonatkozót) bizonyára a maguk nyelvén nevezték meg, s az ismételtetéssel meg a tekintély és a hatalom hatására a gyakran hallott idegen szóból jövevényyszó lett. Ugyanez vonatkozik az állami élet a közigazgatás szláv eredetű jövevényiszavaira is, hiszen a főpapok közt is elég sok szláv lehetett a németeken, olaszokon kívül, még a ciszterciták és más szerzetesrendek között is. Ezért nem döntöek a szláv eredetű földrajzi nevek sem. Ezek ugyanis aligha bizonyítanak tartós és tömeges szláv jelenlétet, ezek csak a magyarság kiszolgáltatottságát és rendkívüli tűrőképességét bizonyítják. Nyugodtan helyesbíthető tehát az említett Történelemlékönyv egyik állítása így: a magyar földesurak földjüket nem szláv parasztokkal, hanem ugormagyar jobbágyokkal és besenyő magyar cselédekkel műveltették meg.

„Nagy hódítók jártak erre. A letelepedett nép élete viszont örökös rettegés... Hogyan kovácsolódott mégis egyé Magyarországra? Hát, ide bizony csakugyan ez a szó illik, mert „kovácsolódott” ugyanis ütöttek, verték. Egyszer saját urai, máskor a más nemzetek hadai, néha pedig mindegyik ezt tette. Persze, azért lenni kellett egyszer és másszor egy és más szép és jó dolognak is” (Veres Péter). Érdemes tehát ismételni és hangsúlyozni, hogy ugor magyarok nélkül nem lett volna és nem lenne magyarság.

Nem tudjuk, mi történt a honfoglaláskori kabar törzsszel és a kabar családokkal. A besenyők sorsáról sincsen tiszta kép. Ők nyilván nem voltak egyenrangúak a vezető türkmagyarokkal. Koppány és Ajtony leverése után népüket, a besenyőket – büntetésből – részint széttelepítették a legveszélyesebb déli, délnyugati határvidékre, részint szolgaságba vetették őket (Illyés Gyula: Puszták népe). Számuk egyre csökkent a délről érkező állandó zaklatás és betelepülés sorvasztó hatására. Később majd hathatósan támogatott és tervszerű betelepítés is folyik, mégpedig a legjobb földekre, csak most már nyugati, északnyugati irányból. Nem csoda hát, hogy a besenyők az elviselhetetlen sors miatt önpusztító útra tértek: egykéz és ami ezzel együtt jár: az úrhatnomság, úgyhogy az egykor hatalmas besenyő népből mára alig maradt itt-ott egy kevés

besenyőmagyar. De maradt. A törökös rövid magánhangzók is megmaradtak a dunántúli tájszólásban. A Képes Krónikában ez olvasható a német császár ellen vívott egyik ütközetről: „A rossz besenyők és hitvány székelyek valamennyien egyszerre megfutamodtak, mint birkák a farkasok elől, szokás szerint ugyanis ők jártak a magyar hadsorok előtt”. Veres Péter megjegyzése együttérzésről tanúskodik: „Szegény besenyők, akkor már árva, nemzettelen és országtalan nép-maradékok! És kedves székelyek, miért szidják őket, hisz ők nyilván páncéltalanok lévén, nem várhatták közelre a vasba öltözött németeket! Fölháborító jelenet! Nem a megfutamodás a fölháborító, hanem az, hogy a szintén vasba öltözött „magyarok”, akik aligha lehettek türkmagyarok, hanem nyilván jövevény zsoldosok, előre küldték, elébük küldték az akkor már korszerűtlen fegyverzetű besenyőket és székelyeket, mintegy fejfel a falnak, hogy kipróbálják az ellenség erejét, akár a biztos pusztulás árán is, védve ezzel egy ideig a mögöttük állókat. De nemcsak a jelenet fölháborító, hanem a minősítés is (a „szidás” is) mely nyilván a páncélos „magyarok” véleménye lehetett, hogy megszegényítsék, megalázzák vele az életüket mentő besenyőket és székelyeket. A krónikás a minősítést csak átvette tőlük. A szegény író ugyanis, mint amilyen nyilván a krónikás is volt, nem mindig írhatja le az igazat, nem írhatja le azt, amit szeretne, hanem olykor csak azt, amit lehet, amit kell...

A hathatós támogatás nélkül letelepített (engedték, hogy letelepedjenek!) kunok ugyan az ország belsejében maradhattak, tehát jóval védettebb helyen, mint a besenyők, és némi szabadságot is élvezhettek, de rossz területen. „Ezek a kunok, szegények, a mai Dél-Oroszország fekete földjéről ide vetődve, nem érezhették jól magukat a Tiszántúl szikes mocsaras és a Tisza-Duna köze homokos és ugyancsak ...mocsaras területén, melyek éppen azért voltak üresek akkoriban... Azt hiszem, ez ad magyarázatot arra, hogy miért volt velük olyan sokáig, és annyi baj!! (Veres Péter). Kinek volt velük annyi baj? A ugrimagyaroknak bizonyosan nem. A türkmagyar nemeseknek? Azoknak sem nagyon. Hát akkor kinek? „Ezek a járhatatlan rétségek és futóhomok területek nem kellettek az ördögnek sem. A történetíró tévedett hát, aki azt tanította, hogy a kunok az Alföld termékeny rónaságaira települtek. (Még egy Kölcsey is azt írta a Himnuszban: „Értünk Kunság mezein ért kalászt lengették”)... Hogy lehetett ezen a vízjárta földön és homok sivatagon egy népnek hatszáz évig élni, sőt megélni...? (Györfly István).

„IV László vagy Kun László (IV. Béla unokája, V. István és Kun Erzsébet fia – H.Z.) nagyon boldogtalan lélek lehetett – írja róla Veres Péter -, őt mindenki át akarta ejteni, mert úgy érezték, hogy az a király egy balgatag fickó, ezzel mindent lehet. Ezért aztán sokszor megdühödött, megvadult, ide-oda kapkodott, végül egészen elvesztette a tekintélyét is, a hatalmát is.... Ha az ember... Kun Lászlónak a sorsát meg akarja érteni, el kell olvasnia Lodomár érsek levelét IV. Miklós pápához (Lodomár az Wladimir, a név keleti eredetre utal)” Veres Péter itt nyilván tévedett, a Wladimir név nemcsak keleti, hanem nyugati, azaz horvát név is lehet, s Lodomár érsek valószínűleg horvát származású volt, ugyanis Timot zágrábi püspök Lodomár érsek híve. Lodomár érsek többek között ezt írja a pápának: „Mérhetetlen fájdalomnak sokféle okát és bőséges tárgyát idézi föl, ó mily szégyen, emez új Proteus, az említett király úr (Kun László – H.Z.) gaztetteinek utálatossága...” Veres Péter erről így ír: „Ezt régen durván és egyszerűen áruulásnak mondták. Boldogtalan s nyilván nagyon hebehurgya Kunk László, Proteusnak nevezettél, holott éppen az volt az egyik fő hibád, hogy nem tudtál azzá lenni, nem tudtál megváltozni, nem tudtál a bőrből kibújni, nem tudtál új agyat s új szívet szerezni. Így hiába fogadkoztál, hiába aláztad meg magadat újra és újra, hisz az ellened szóló panasz is ezt hánytorgatja, mindig kitért belőled az eredeti habókos, kótyagos vadmagyar, aki csak a hozzá hasonlók közt érzi otthon magát... szeretném tudni, valóban csak kelekótya félbolond volt-e, vagy valami koncepciója is volt....” Ugyanis Lodomár érsek levelének egy másik részlete így szól: „A király úr fennen vallja, hogy a tatárokkal szövetségben van, s hogy maga is tatár!” Úgy rémlik, Kun László, aki nyilván anyja fia volt, hiába vált volna Proteusszá, azaz hiába tudott volna megváltozni, az alaphelyzetben ez alig változtatott volna. Az alaphelyzet pedig nem volt egyéb, mint az, hogy aki származása, s ami ezzel együtt jár: lelki-testi adottságai miatt valakinek, valakiknek nem rokonszenves, az hiába tesz akármit, akármi jót, nem használ, szinte semmit nem ér el vele, s vélt vagy valós hibáit fölnagyítják, mint ahogy Kun László esetében történt. De ez az alaphelyzet fordítva is érvényes, azaz aki viszont lelki-testi adottságainál fogva rokonszenves valakik előtt, az tehet ugyan bármit, bármi rosszat, de elnézik neki s még gaztetteit is elhallgatják vagy kisebbitik, nemhogy utálatosnak mondanák. Gondoljunk csak Károly Róbertre vagy Zsigmondra. Érdekes volna ilyen szempontból megvizsgálni egy-egy ország és nép helyzetét más országokhoz és népekhez viszonyítva.

Egy dolog bizonyos: Kun László sorsa jellegzetes magyar sors, regénybe vagy még inkább drámába illő, azaz ez a sors megérdemelne egy jó drámát, mely talán a legnagyobb magyar királydráma lehetne, olyan Shakespear-féle. Mert néhány évvel Kun László halála után (állítólag saját hívei, a kunok ölték meg) megszakad az Árpád-házi királyok sora, s elkövetkezik a céltalan és reménytelen déli hadakozás, mely Mohácshoz vezet....

Az áldatlan helyzetű és széttelepített, szétszórt besenyők nyelv váltása, magyar nyelvűvé válása érthető - akár vegyes házasság útján történt ez, akár anélkül; a kunoké viszont már rejtélyesebb, s nehezen magyarázható. Ők ugyanis szabadok lévén, nyilván aligha házasodtak össze az ugormagyar jobbágyokkal. Az egyik föltételezés talán az lehetne, hogy számuk a török hódoltság alatt, de főleg a hódoltság vége felé, úgyszintén majd az első és hosszú szabadságharcban és azután is a különféle és sokszor álcázott, tehát felelőtlen szabadcsapatok szörnyű pusztításai nyomán tetemesen megcsappant (Döbbenetes, hogy a hunok, avarok, besenyők, kunok pusztulása mennyire hasonló okok miatt következett be – nyilván nem véletlenül). Így az ugyancsak megrikult kun népességnek nem maradt más választása, minthogy a közjük vagy melléjük telepített, s akkor már nyilván magyar nyelvű, s talán nagyobb súlyú jászokhoz igazodván, fokozatosan átváltsanak a magyar nyelvre. Megjegyzendő, hogy a kunok, akár a besenyők kénytelenek voltak elviselni más népcsoportok betelepülését is. De azért sok törökös vonást megőriztek külsejükben, magatartásukban és nyelvükben: a nyílt e használata, a középzárt e helyett ö, helyenként az ö helyett ü, az ó helyett ú, az é helyett í, vagy kettőshangzó; az erősebb hangsúlyozás, mely sokszor a szó végén is hallható, mintegy csattanóként stb. Az elkülönülésre való hajlamuk abban is megnyilvánult, hogy a jövevényeket rosszalló jelentésű jöttmentnek (gyütmönt) nevezték, s jobbadán áttértek a református (kálvinista) vallásra. A jászok jórészt katolikusok (pápisták) voltak, a németek és a szlovákok pedig evangélikusok (luteránusok). Ma már sajnos olyan vélekedés is elhangzik, hogy a jelenkori kunok valójában jászok, azaz a kun népesség kiveszett, s helyét mindenütt a jászság foglalta el. Erről a vélekedésről nehezen állítható, hogy szerzője tárgyilagos szakismeretű vagy jóindulatú volna. Kunok ugyanis élnek még szép számban ma is köztünk. A bátor, egyenes gerincű, derék kunok nem jászkunok tehát, hanem kunmagyarok, akiknek az ősei sem testörök,

sem labancok, pandúrok aligha voltak, amint sokan a jászok ősei közül. Az összekeverés, összemérés tehát nyilvánvalóan helytelen.

Több mint valószínű, hogy a székelyek is török (türk) eredetűek; akár a kunok vagy avarok, akár a kabarok vagy az elszegényedett türkmagyarok utódai. Körükben tehát a vegyes házasság már a honfoglalás előtt vagy közvetlenül azután tömeges lehetett. Ezért van a sok világos hajjú székely magyar. De a magatartásuk jellegzetesen törökös maradt. Számos nyelvi sajátosságuk jórészt a besenyőkére és a kunokéra emlékeztet, de egyben-másban el is tér azoktól: és helyett es, kis helyett küs (é hang nincs a török nyelvben; a kicsi törökül kücsük-nek hagzik; a „kicsim” kedveskedő, becéző szó pedig „kücsüm”-nek?, a gy helyett olykor a törökös dzs stb. Veres Péter így ír a székely magyarokról: „Ha ma valaki azt szeretné tudni, milyen lehetett a mi népünk az Árpádok korában, leginkább csak a székelyek között – beleértve a csángókat is – értheti meg... mert a székelyeknél azt lehet érezni: ez egy igazi nép!... A székelység százados népi kultúrája ma is megvan, hála a jó népi értelmiségiek hűségének, szorgalmának és intelligenciájának, a többi magyaroknál alig van valami. A székely kultúra... nem annyira úri-paraszti, mint népi-nemzeti volt már a kezdetek kezdetén.” Igen: igazi nép, mely önmagáért beszél: Dózsa György, Mikes Kelemen, Kőrösi Csoma Sándor és a többiek, hosszú sorban! Jó példáért nem kell tehát a szomszédba menni: itt van köztünk a jó példa. De azért Veres Péter nyilván téved, mégiscsak téved: az egész magyarság ugyanis az Árpádok korában sem volt igazi nép, mint ahogy még ma sem az, mert igazi nép aligha sülyedhet odáig, hogy tagjai kutya-macska barátságban éljenek egymással, s jövevényt válasszanak vezetőjüknek. (Ha pedig a vezetőjüket nem ők maguk választották meg, akkor még úgyszemint lehet szó igazi népről, csak bennszülött népességről...).

Veres Péter-i gondolat ez is: „A bolgárok, besenyők, magyarok... egymás ellen való oktalan harcain jól lehet ezt látni. Ha ezeknek a népeknek, hozzáadva a később jött kunokat, van már akkor egy kis magukhoz való eszük, hatalmas nagy türk birodalmat alapíthattak volna...” Igen, de ezeknek az akkor még gyermekes és balgatag népeknek nem volt egy kicsi magukhoz való eszük sem. Akkor még nem.....

Magyar múlt horvát szemmel

Sokcsevits Dénes könyve: a *Magyar múlt horvát szemmel* (Kiadó: Magyarok a magyarokért Alapítvány, Budapest, 2005) a jelenkori magyar(országi) történetírás ritkaságszámba menő kötete, bravúros történelmi szakmunka.

Magyar(országi) – írom, mivel a szerző kettős kötődésű honfitársunk: magyar is, horvát is. Pályája magyarországi ösztöndíjasként Újvidéken kezdődött, az egyetemet azonban már Zágrábban fejezte be, s hogy az egyensúly meg ne billenjen, hosszú évek óta a zágrábi és a pécsi egyetem között ingázik. Tanít, kutat és Istennek hála, publikál is. A kötet kiadója, Brády Zoltán öt szóban foglalja össze a művet: „Mit ír az illír? Rólunk.”

Nézzük hát, hogy mit is ír – az alliteráló – illír, egy Európában egyedülálló korszakról, amelyben nyolc évszázadon át közös államban éltünk a horvátokkal, egy korona alatt, ami alá 1102-ben (Könyves) Kálmán horvát királlyá koronázásával került déli szomszédunk. A közös történelem 1918. október 29-én ért véget, amikor is a horvát szábor (országgyűlés) Zágrábban felmondta az államközösséget.

A közösen eltöltött „első”, közel hét évszázadot a hagyományosan pozitív magyarságkép jellemzi, amelyet megelőz azonban a klasszikus európai – és benne a horvát – negatív sztereotípiát a kalandozó magyarokról nem túl hízelgő képet adó krónikások által, akik nem felejtik el kiemelni, hogy: „Tomislav király mindig győzelmet aratott a magyarok fölött.”

A kezdeti elutasítás után azonban megváltozik a magyarokról alkotott kép; ékes példa erre az Árpád-házi magyar szentek (István, Imre, László, Erzsébet) horvát kultusza. A horvátok pozitív magyarságképe, melynek alapját a szerződéses (és nem hódoltsági) államviszony adja, a XIII. és XIV. században tovább erősödik, miután a Balkánon fokozatosan tért hódítva és a töredék népeket rántva, megjelenik a közös haza félelmetes ellensége, az Oszmán Birodalom, s «mindkét» királyság frontországgyá válik, a török ellen együttesen harcolva. A nagy történelmi korszak, melynek

legjobb tükrözője a reneszánsz és barokk művészet, olyan hőseket teremt, akiket mindkét nép saját fiának vall: Hunyadi Jánost és (részben) Mátyást, Kinizsi Pált, Zrínyi Miklóst, a szigetvári hőst és dédunokáját, a költő-hadvezért; a költő-hadvezér Zrínyi Miklós öccsét, Zrínyi Pétert (Petar Zrinskit) és Jurisics Miklóst. A nemzetállamok kialakulása előtti horvát magyarságkép tudati alapját az ún. hungarustudat jellemzi, amely egyértelműen, szinte már szintetizálóan kedvező annak ellenére is, hogy a Rákóczi-szabadságharc itt-ott negatív színben tűnik fel, ellentétben a korábbi Wesselényi-féle összeesküvéssel, amely közös horvát-magyar fellépés.

Az 1790-es országgyűlésben alakul ki az első igazán komoly magyar-horvát, horvát-magyar közjogi konfliktus, amely a magyar nyelv hivatalossá tételének ügyében keletkezett. Ez a nyelvi ellenállás, kényszerítés és védekezés, oldás és kötés, oldódás és kötődés 1918-ig úgy tart, hogy 1830-ig alapjaiban még nem változtatja meg a kedvező magyarságképet. (Milyen ki egyenlítő, semlegesítő szerepe volt az elit által évszázadokig használt latinnak!) Az 1890-as években kibontakozó és fokozatosan a délszláv egység felé törekvő horvát (illír) nemzeti mozgalommal kezdődő időszak alig húsz esztendő alatt alapvető fordulatot hozott, s 1848-ra már kialakul a Háromgy Királyságban a magyarság-ellenségkép, ami 1848 nyarán fegyveres konfliktusba torkollik.

Sokcsevits Dénes azt is látja és láttatja, hogy még ez az ellenségkép is „horvátosan magyaros”, ugyanis az ellenségkép egyben példakép is, mert Zágráb számára a magyarság fokozatosan erősödő Bécs-ellenessége a példa. A kölcsönös gyanakvás apropóját a főleg Szlavóniára ható magyarosítási törekvések vélt és valós okai adják, Budán és Pozsonyban pedig a vélt és valós pánszlávizmus erősödése és annak csatolt (pl. szlovák) elemei. A reformkori Magyarország két legnagyobb alakja „elfogadottságának” képében tükröződik legjobban ez a kettősség. Gróf Széchenyi Istvánt, főleg gazdasági tevékenysége okán,

elismerik a kroátok, „Kossuth urat” és elveit azonban gyűlölik. Csak az emigráns Kossuth-kép módosul majd a XIX. század harmadik harmadában, de ezt megelőzőve még jön Jellasics. Jellasics bánt Sokcsevits „átvezeti” a Dráván, a horvát nemzeti lobogót fekete-sárgára „cserélteti”, majd „elengedi és magára hagyja” az immár császári tábornokként harcoló horvát hazafit. A generális sorsáról olyanformán tudósít a szerző, hogy hogyan látták a horvát történészek Jellasics magyarországi működését: egyesek úgy, hogy győzött, egyesek úgy, hogy bátran csatázott, mások szerint „döntetlent ért el” – miközben tudjuk, hogy Pákozdnál 1848. szeptember 29-én megsemmisítő vereséget szenvedett a magyar honvédseregtől, s hadaival együtt kikergették Pannóniából.

1849 augusztusát követően a horvát sajtó hallgatott a „magyarországi eseményekről”. Hallgattak a napi- és hetilapok, amelyek állandó magyarországi kitekintővel rendelkeztek, s szinte mindenről beszámoltak, ami Pest-Budán történt. A császári neoabszolutista rendszer 1852-re történő bevezetése, majd kiteljesítése lassan-lassan elvezetett Zágrábban a leverett magyarok iránti ellenszenv csökkenéséhez. Az enyhüléshez nagyban hozzájárult az 1860-as súlyos horvátországi éhínség enyhítésében játszott domináns magyar szerep: Magyarországról több adomány érkezett, mint a birodalom többi részéből együttvéve. Deák Ferenc ajánlata a kapcsolatok tiszta lappal való újrarendezéséről tovább javította ázsiókat a horvátok szemében. A Szábor 1861-ben ült össze először 1848/49 után, s ekkor már a szó modern értelmében vett politikai pártok alkotják a horvát parlamentet, igencsak eltérő magyarsággal.

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés teljesen új helyzetet teremtett, mivel létrejött a dualista rendszer, amelyből Zágráb és Prága is kimaradt. A belső és külső nyomásra létrejött 68-as magyar-horvát kiegyezéssel a horvát közvélemény döntő többsége elégedetlen volt, mert a magyar hegemonia ismételt előretörését látta abban, s nem Horvátország közjogi státusának rendeződését. A kiegyezés revíziójának követelése a horvát belpolitika szinte állandó eleme marad a következő évtizedekben, s belülről erodálja az Osztrák-Magyar Monarchiát, amelynek igencsak eltérő gazdasági fejlettségű részei vannak. A csehek föderalizációs kísérletei rendre zátonyra futnak, az 1870-es évekre pedig Zágrábban a meddő közjogi küzdelmekbe való belefáradás jelei mutatkoznak, s a reformok felé tojják a politika irányát, az 1872-től már Buda-Pesttel folytatott

viták sokkal csendesebbek, a magyarsággal pedig árnyaltabb. Fiume (Rijeka) státusa továbbra is vitás kérdés marad, s nem kedvez a magyarság megítélésének az sem, hogy míg Magyarországon hatalmas beruházások indulnak a XIX. század 80-as éveiben, addig a Dráván túl alig mozdul valami, s az már édeskeves, hogy a 68-as kiegyezés a horvát nyelvet tette hivatalos nyelvű Horvátországban.

A „leggyűlöltebb magyar”, a „horvátfaló szörnyeteg”, Khuen-Héderváry Károly 1893-ban került a báni székbe Zágrábban, s húsz évig töltötte be tiszteit. A „khueni zsarnokság” (Miroslav Krleža) az ellenzékkel való könyörtelen leszámolással kezdődött, s a kamarilla-politika eszközeivel folytatódott mind politikai, mind gazdasági szinten. Nem véletlenül tekinti a szakirodalom Khuent a „horvát” Tisza Kálmánnak. Héderváry egyébként jól beszélt horvátul; tanult Zágrábban is, amelynek fejlődéséhez (átépítéséhez) nagyban hozzájárult. Ám az általa indított vasút-, út- és egyéb fejlesztések sem tompították azt a sztereotípiát, hogy Horvátország minden bajáért a magyarok a felelősek, akik kiszipolyozták a „társ”- országot. A gyűlölet emblematikus szitokszava a MÁV lett, amely a magyar uralmat testesítette meg, s nem a közlekedés fejlődését. (A MÁV Rt. Vonalain kötelezővé tette dolgozói számára a magyar nyelv ismeretét, s horvátországi tarifarendszere is hátrányos volt a horvátok számára.) A századfordulóra a magyarsággal szembeni ellenséggé vált, még akkor is, ha a magyarországi millenniumi ünnepek megítélése változatos volt, a részvételtől a teljes bojkottig terejedő. A XX. század első éveire tovább erősödik a jugoszláv eszmerendszer, pozicionálisan szorítva ki a magyar orientációt; a horvátok egyre gyakrabban már a közös múlt eredményeit is tagadták. 1903-ban magyarellenes tüntetés és zászlóégetés zajlik Zágrábban, s Khuen Héderváry távozását, akit le is hóhéroztak, örömmel fogadják a horvát fővárosban. Miközben a horvátok bukott politikusnak tartják, távozásának valódi oka magyar miniszterelnöki kinevezése volt.

Az utolsó, alig több mint tíz év már a súlyos horvát-magyar, magyar-horvát politikai konfliktusok jegyében telik. Míg Héderváry legalább a látszatra ügyelt (és részben eredményesen fejlesztett, stabilizált), az őt követő időszakban már a látszatra sem adtak az „utódai”, 1907 és 1913 között felfüggesztették a parlamentarizmust Horvátországban, s a nyílt abszolutista rendszerbe még a jogállam látszata is távolinak tűnt. A magyarság gyűlölt ellenséggé vált, a belgrádi emigrációban élő A.

G. Matoš már nyíltan uszít Magyarország (és a Monarchia) ellen, ázsiai tatár hordáról „értekezik”, a magyar kultúrát alacsonyabb rendűnek tartja „elrabolt” területekről beszél. A magyar kormány utolsó – szerencsétlen – kísérlete, amely a Julián Egyesület életre hívásával Szlavóniára kíván nyomást gyakorolni, ráerősít és szinte igazolja a magyarellenes nézeteket, s ezzel – kitűnően érzékelteti Sokcsevits Dénes – a szlavóniai magyar kisebbséget hozza nehéz helyzetbe. A Horvát-Szerb Koalíció (pártalakulat) a XX. század tízes éveiben tömeggyűléseket szervez a budapesti politika ellen, a horvátországi szerbek vezére Svetozar Pribičević pedig már Nikola Pašić szerb miniszterelnök közvetlen

utasításait hajtja végre. Így már érthető az is, hogy nem egy történész van azon az állásponton: ha nem tör ki az I. világháború, újabb magyar-horvát (akár fegyveres) konfliktusba torkollhatott volna az „együttélés”, amely 1918 őszén parlamentáris keretek között ért véget. A horvát tömegek „felszabadulásként élték meg” a Szábor döntését – írja Sokcsevits. A horvátok új úton indultak el 1919-ben – meg mi is.

Sokcsevits Dénes 1918 végén fejezi be kötetét: kitér a horvát antiszemitizmus kérdésére is, és elemzi a horvát iskolai tankönyvek s a dualizmus horvát irodalmának magyarságképét.

Remekmű Lillafüreden

József Attiláról számos szobor készült, már 1947-ben pályázatot hirdettek egy köztéri szobrára, de a költőhöz méltó alkotások még sokáig vártak magukra. A lillafüredi Palotaszállónál egy eléggé megviselt emléktábla örökölte meg az 1933-as írótalálkozót és az *Óda* születésének emlékét. Varga Éva látnoki varázssal, szellemi derúval öntötte bronzba a magyar és világirodalom páratlan pillanatát, emberközelséget formálón örökölte meg a költőt: személyes kézjegye nemcsak jelöli, de hőst lélek-közelségben láttatja is.

A teljes alakos, életnagyságú szobor egy lehunytt szemű, befelé néző, a létezés kivételes pillanatát meditativ elmélyüléssel átélő, gondolkodó, önmagát a létezés titkainak átadó emberalak, akiben együtt lélegzik ember, élet és természet. (Mivel a szabadtér „felszívja” a méreteket, hogy valóságosnak érezzük, a szobrászművész az 5/4-es méretarányt választotta.) Az irodalom és általában a művészet lényege az emberfelmutatás, mint szentmísen az úrfelmutatás. Ennek hatásos, művészi eszköze a megállított kép, a pillanat benyomásainak rögzítése. A művész a maga eszközeivel keresi és találja meg azt a metafizikai pontot, ahol megalkothatja az elérhetetlent, a mindig keresett, de soha fel nem található tökéletességet. Varga Éva ebből a művészi emberfelmutatásból, tökéletességből alkotott valami hiteleset, fontosat és igazat a leggyönyörűbb természeti környezetben található József Attila-szoborban.

Az emlékszobor egy függőkertben áll, vele átlében látható a vízesés, alatta fut el a Szinva patak. A szoboralak nekitámaszkodik egy kőpárkánynak; magába gyűjti-fogadja a Mindenséget, az emberi létezés teljességét. Magunk körül látjuk a természet csodálatos világát: megszólal bennünk az *Óda* nyitánya: „*Itt ülök csillámló sziklafalon*” A szemlélő felnéz a költőre, aki egyszerre vonzza és távolítja is a tekintetet. A szobor körül érezhető az áhíttá váló tisztelet kultikus varázsköre. Az alkotás lelkisége átsugárzik rajtunk is. A teremtett világban a teljesség megörökített pillanata felragyog a természet szépségében, az emberi mikrokozmoszból érkezik az üzenet. Az installáció, a rendezés

művészete a megjelenítő létezés csöndjében, amely a törékeny és tünékeny édenkertre emlékeztet. Amint az *Ódában* felfedezzük a létezés örömét, a költő szobrában is megsejtjük az ábrázolás csodáját, a természeti és az emberi-szellemi princípium megnyilatkozását, a Mindenség üzenetét, a szépség, az öröm, az örök csönd „jelenvető emlékezetét” és tudatosul bennünk: „*A lét dadog, / csak a törvény a tiszta beszéd.*” A költő „*az őssejtig vagyok minden ő*” hitével vallotta, az emberi élet legfőbb célja, szakrális törvénye: „*orcádon nyiljon ki a szerelem / s méhednek áldott gyümölcse legyen.*” A költői parafrázis az *Üdvözlégy Mária* szakrális textusából ered: „*áldott vagy Te az asszonyok között és áldott a Te méhednek gyümölcse, Jézus.*”

József Attila szerint: „*a szemléleten s a gondolaton kívül a megismerésnek egy harmadik módja is megadatott számunkra és ez a művészi megismerés, amelyet ihletnek nevezhetünk.*” A csöndre irányuló emberi szellem a vallást, a világra irányuló ember szellemi megnyilatkozása pedig a költészetet hozta létre. A lillafüredi József Attila szobornál megérezzük, hogy „*a teremtett világ csak a végtelen 'árnyékában' igazán realitás. Nincs realitás a végtelen csöndje nélkül. (...) amikor az ember szelleme a szóra, a világra és a csöndre irányul, megszületik a költészet*” (Vasadi Péter).

A művészi alkotás titka az élményátadás, az önátadás, szellemünk örömeinek átadása, az elindulás a szeretet örömforrása felé, megélése a Csöndből eredő Szeretet pillanatának. Varga Éva megtalálta a proporcionálisan arányított világot és a végtelent, az *Óda* ihlető, esztétikai és erkölcsi erejének genezisét: az új erővonalak mentén születő és honoló csöndet, a személyes, tündöklő karakterét. Embertől emberig, csöndtől csöndig épül a lelki híd a művészet eszközeivel is.

A szobor mögött látható vízesés a távoli tengernek és a semmi határmezsgyéjének, a Mindenségnek akusztikai üzenete. Az igazság a világ megismerésének a nyelve, amely a láthatón túl ablakot nyit a láthatatlanra is. A teremtett világ befoghatatlan, a művészet csak sejteti a bizonyosságot, amikor bepillant a létbe,

fényt villant az egyetemes teljességbe. Varga Éva szobrát a környezetbe is nagyszerűen belekomponálta. (A *compono* jelentése összeköt, alkot, költ, ebből ered minden jelentése és az ember teljes odaadását követeli, vagyis „*lelkierőt gyakorol*” „*Eszerint az erényre készülés az igazság mélyebb megismerése, akár tudományos, akár művészi igazság.*” (Kodály Zoltán.)

A gyönyörű természeti és architektúrai szépségek együttesébe komponált József alkotás valóra váltotta az Ódában rejlő szobrászati ígéretet. A szeretetsugárzás nagyszerű pillanattól, egy költői remekműből az újraalkotás szobrászati remekművéből jött létre. Megszólít a mű, megfog bennünket, ha az újraalkotás sikeres, az új alkotás megérinti a nézőt. A szemlélő hasonlót érez, mint a szobrász, aki láthatóvá teszi hőstét tehetségével, a saját lelkével és általa üzeni: „*Az igazat mondd, ne csak a valódit.*”

Varga Éva érdeme, hogy létre tudta hozni a művészi katarzisz élményét: a látvány hatására felfénylő szakrális-spirituális pillanatban felhangzik bennünk a

létezés öröme: „*Ahol a szabadság a rend, mindig érzem a végtelent.*” Akár természettudományi módszerekkel vizsgáljuk az Univerzum rendjét, akár a lelkiségünkkel kutatjuk, mindig – mint a távolban a párhuzamos két egyenes – a Végtelennel találjuk magunkat szemben.

Jól látta Páskándi Géza: „*A rossz társadalmak sajátja, hogy dúl bennük az élő-kínzás és a halott-kényeztetés. A túlélő büntudat forrását istenné emeli, hogy a halott ne haragudják reá (...) Mert félünk, mint a primitív népek, a »visszajáró« halottaink igazától. Ezért hízogunk emléküknél.*” A József Attila istenélményét elsőként elemző Sík Sándor szerint költőnk „*országos volt a pusztulásban*”, de „*egyben-másban / Istenhöz is hasonlított*”, ajkán a „*ne ránts on el a semmi sodra*” fohással halt meg, élete végpontján „*tetten érte szívében az Istent.*”

Lillafüred eddig is számon tartott irodalmi emlékhely volt, remélhető, hogy ezután zárandokhelyé is válik.

E számunk megjelenését a budapesti

a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA

és a

A fotókat Kovács Károly, Nagygyörgy Zoltán és Megyeri Pál készítették.

Szerkesztőségi helyreigazítás

Elnézést kérünk a tisztelt olvasótól, amiért a múlt számunkban Kovács Nándor Párhuzamos életképek c. írásában (80. o.) Hadik András híres hadvezérünk neve véletlen folytán Jánosra keresztelődött át.

Aracs**A délvidéki magyarság közéleti folyóirata**

Alapító: *Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka*

Kiadó a *Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu*

Főszerkesztő: *Utasi Jenő*

Felelős szerkesztő: *Vajda Gábor*

Olvasószerkesztő, lektor: *Gubás Ágota*

Fedőlapterv: *Gyurkovics Hunor*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Tagjai:

*Bata János, Cirkl Zsuzsanna, Gubás Jenő, Gábrityné
Molnár Irén, Gyurkovics Hunor (képzőművészeti szerkesztő),
Matuska Márton, Tari István, Utasi Jenő, Vajda Gábor*

Egyes szám ára 100,00 kettős számé 200,00 dinár, évi előfizetés 400,00 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek kétszerese.

Szerkesztőségi fogadóórák:

hetente szerdán 8-tól 12 óráig a szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében. A szerkesztőség címe: **Gradska Biblioteka - Városi Könyvtár, 24000 Subotica - Szabadka, Dušan cár u. 2. Telefon: (024) 553-115. Fax: (024) 542-069.**

Készült a Logos Grafikai Műhelyben, 800 példányban

A folyóirat megrendelhető: **Grafička Radnja „LOGOS”
24427 TOTOVO SELO
Zlatiborska 4.**

e-mail: logos@tippnet.co.yu

vajda@suonline.net

Tel/fax: +381 (0)24-883-040

Olvasható az interneten: www.aracs.org.yu.

A Logos folyószámlaszáma:
335-5022-27 Metals Banka AD Novi Sad Expozitura Senta

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

Római emlék

Vajdahunyadvára

